DATORII DE VREMURI GRELE

Către vechii și nouii colaboratori

„Convorbirile literare" pășesc în al 64-lea an al apariției lor neîntrerupte, constituind arhiva culturală în care sunt consemnate cele mai de seamă evenimente și monumente literare ale epocii de redeșteptare a României contimporane.

Faima revistei și vârsta ei, respectabilă chiar și pentru țări cu o civilizație mai veche, au servit ca argumente decizive în potriva insinuărilor vecinilor noștri cari, în desbaterile Ligei națiunilor din vara trecută, au încercat să ne înfățișeze ca lipsiți de orice viață culturală cu caracter românesc.

Dar, oricât de meritoasă și respectabilă ar fi longevitatea unei reviște, ea nu-i poate satisface ambiția și justificà existența, dacă lipsește idealul animator, singurul care motivează și susține apariția oricărui periodic.

Revista „Junimei", deși bucurându-se, mai mult ca oricare alta, de un trecut de glorie necontestată, deoarece a servit de îndreptar al gândirii românești și a dominat întreaga mișcare culturală a țării, a fost totuș tare stânjenită în desvoltarea ei de prefacerile neprevăzute ale ultimilor ani. Ca mai toate dintre puținele publicații similare, cari în contra vitregiei vremii au reușit să se mențină, și C. L. au avut de învins atâtea greutăți, încât de abià și-au putut salvà existența, necum să mai ambiționeze realizarea atâtor dorințe prevăzute în programul lor.

Astăzi, însă, când, în vederea salvării viitorului, o eră nouă trebuie să se prepare poporului nostru, se impune ca şi veterana revistelor române să-şi revizuiască trecutul şi, din învăţăturile acestuia, să-şi fixeze planul de activitate viitoare, în armonie cu aspiraţiunile obşteşti de regenerare şi consolidare a neamului românesc.

In primul rând C. L. năzuesc să fie şi în viitor oglinda culturii noastre, căutând să se menţină într'o tot atât de strânsă legătură cu pulsaţiile vieţii româneşti, caşi în trecut.

Epocii de mărire a Regelui Carol I, i-au corespuns vremurile de splendoare ale revistei junimiste, în care Bardul dela Mirceşti imortalizà isprăvile Marelui Căpitan şi ale bravului Peneş Curcanul[1]*, iar în urmă geniul lui Eminescu concretizà maturitatea gândirii româneşti, spre care tindeà în toate domeniile înţeleapta conducere a Domnitorului. Printr'o neaşteptată întorsătură, soarta, vrând par'că să accentueze şi mai tare strânsa legătură dintre viaţa revistei şi aceia a statului român, a hotărât ca însuş întemeietorul Junimei, T. Maiorescu, în calitate de cap al Guvernului să prezideze Pacea dela Bucureşti, marele act politic prin care s'a încununat atât de rodnica şi paşnica domnie a înţeleptului Rege Carol I.*

Evenimentele de sub gloriosul Rege Ferdinand au schimbat într'atâta faţa statului român, în cât orice conexiune a lor cu tradiţionala revistă s'ar păreà exclusă. Şi totuş îndrăznim să amintim că fericitele hotare ale României întregite, de care azi cu toţii ne bucurăm.

„Dela Nistru pân'la Tisa,
„Din Hotin şi pân la Mare,
„Din Boian la Vatra Dornei,
„Din Sătmar până'n Săcele“

---

[1] *„Conv. Lit.“, 1 Ianuarie 1878.*

au fost profetic întrezărite în „Doina“ lui Eminescu, și prin „Convorbirile literare“ din 1883 au trecut în sufletul poporului român, care a tradus visul în realitatea de azi.

* * *

Conștiente de răspunderea unei atari moșteniri, C. L. se încumetă să ducă mai departe tradiția de luptă a marilor predecesori.

In pragul domniei atât de mult promițătoare a Regelui Carol al II-lea, Voevodul culturii, cum singur S'a înfățișat, momentul reluării ofensivei pare mai prielnic ca oricând, corespunzând totodată nevoii unei primeniri, ce atâta se simte și în domeniul cultural, ca în toate celelalte.

O asemenea îndrăzneață încercare nu poate fi dusă la bun sfârșit decât prin concursul tuturor celor ce, simțind la fel, voiesc să se pună în mod desinteresat în serviciul cauzei de apărat, hotărîți să îndure greutățile inevitabile ce vor avea de întâmpinat.

Direcțiunea C. L. face deci un călduros apel la vechii și la nouii colaboratori, rugându-i, în primul rând, să părăsească atitudinea de nepăsare, ce au adoptat chiar mulți dintre luptătorii din trecut, închizându-se într'o rezervă prudentă care, dacă poate fi comodă din punct de vedere egoist, este însă dăunătoare intereselor generale. E de dorit să se angajeze în lupta generală și aceia cari, mulțumindu-se până aci să cugete numai la nevoile lor proprii, erau bucuroși, cași călătorul surprins de furtună, să se dosească, la vreme de restriște, sub zidul ocrotitor de care ne vorbește Platon în a sa Republică, fără să se îngrijească de viitor. Indiferența nu mai poate fi scuzată azi, devenind culpabilă.

Principala dintre cauzele lipsei unei opinii publice salutare este tocmai lașitatea celor mai mulți, cari, deși având judecăți întemeiate asupra oameni-

lor şi problemelor zilei, nu se-ncumetă să le proclame şi să le susţină, de teamă să nu fie criticaţi. Profitand de această latentă laşitate, generalizată chiar la oameni de perfectă bună credinţă şi cu reală valoare în domeniile specialităţii lor, cei interesaţi să apere anumite cauze, folositoare lor, dar dăunătoare obştei, au cutezanţa tuturor îndrăznelilor, uzând de cele mai grosolane exagerări şi chiar de falşificarea adevărului, de oarece se ştiu la adăpostul oricărei riposte din partea celor cuminţi dar intimidaţi.

Toată existenţa noastră se resimte de lipsa de curaj a celor cumpătaţi, de a-şi exprimà şi susţineà părerile; ei lasă astfel joc liber energumenilor, cari, profitând de şovăirea generală, îşi iau singuri rolul de conducători, reuşind prin teroare şi ameninţări să domine pe cei surprinşi în a lor culpabilă nedumerire. Imbătaţi de succesele uşoare în lipsa oricărei rezistenţe, aceşti egoişti, orbiţi de înălţarea propriei lor personalităţi, nici nu bănuesc dispreţul ascuns sub aplausele gălăgioase ale făţărniciei maselor, asupra cărora, din fericire, n'au decât o prea efemeră înrîurire. Periculoasă însă devine acţiunea lor în republica mai restrânsă dar mai senină a literilor şi a artei.

Deaceia, C. L. îşi propun să reacţioneze contra unor asemenea injoncţiuni fatale, căutând să demascheze pe acei histrioni sub haină de apostoli, cari, neavând nimic sfânt, prihănesc toate domeniile în care din invidie nesăţioasă vor să se impună. Sfidarea bunei credinţe, din partea celor cu atitudini de şefi, falsifică mentalitatea tinerilor generaţii, care uluite de succesele aparente ale pretinşilor conducători, pierd orice încredere în principiile sănătoase ale străduinţelor răbdătoare şi cinstite

Respectând munca reală şi bucurându-ne de orice însuşiri adevărate, nu vom uita însă maxima fruntaşului junimist, a înţeleptului P. Carp, că după cum frumuseţea nu justifică toate prostituţiile, tot

astfel nici talentul nu scuză diferitele încarnaţii sub care se înfăţişează, potrivit intereselor personale, cei setoşi de a domina.

Luând pildă dela iluştrii lor înaintaşi, susţinătorii C. L. vor să reînvieze **cultul adevărului,** *fără alte preocupări, cu riscul chiar al unei eventuale impopularităţi trecătoare. Propovăduind adevărul în locul promisiunilor ademenitoare, făcute în vederea unei notorietăţi ieftine, nu aşteptăm aprobarea mulţimei, ci numai a acelora care, neorbiţi de interese proprii, învederează binele general. Căci ingrată şi nepopulară, deşi veşnic salutară, a fost în toate timpurile susţinerea veracităţii împotriva demagogii falacioase.*

In diferitele ramuri ale activităţii poporului român, ne vom sili deci să provocăm o revizuire a trecutului spre deducerea directivelor viitoare, conform noilor cerinţe, cărora trebuie să ne adaptăm.

Iar spre domirirea celor ce s'ar mirà găsind în filele „Convorbirilor" studii ce depăşesc domeniul restrâns literar, le vom amintì unul, din numeroasele exemple celebre, şi anume al lui Nicolae Filipescu, care, cel d'intâi, în revista noastră a stîrnit, printr'un articol[1]*, de actualitate şi azi, interesul pentru chestiunile agrare; şi le vom mai aminti, că tot acì recunoscutul specialist Constantin Garoflid şi-a publicat primele sale studii epocale asupra problemelor agriculturii la noi.*

Azi, mai mult ca oricând, cadrul C. L. trebuie lărgit, literatura fiind în tot mai strânsă legătură cu toate manifestările vieţii moderne.

Revista va continua tradiţia unei tribune libere, dela înălţimea căreia să se poată susţine orice gând cinstit care, satisfăcând exigenţele imuabile ale adevărului şi ale artei, va tinde să contribuie, pe orice cale, la îndreptarea stării actuale, atât de grav ame-

[1]) *Agricultura în Rusia şi în România.* Conv. Lit. Martie 1907.

nințătoare pentru existența culturii românești. In vremuri așà de îngrijorătoare este de așteptat, ca studiile cu caracter social și economic să precumpănească, vremelnic, față de producerile pur literare, a căror înflorire este atât de condiționată de o bună stare materială.

Sub povara grijilor zilei de mâine, reînoim apelul pentru o cât mai activă colaborare, cu scop de a luminà și îmbărbătà opinia publică în lupta grea, ce cu toții trebuie să susținem pentru salvarea țării.

La restricțiile impuse tuturor de Stat, să adăogăm fiecare partea de benevolă contribuție, necesară spre înlăturarea tristelor perspective ce ne amenință așà de aproape.

E o sfântă datorie față de memoria făuritorilor unei opere mărețe; s'o salvăm pe aceasta, arătându-ne demni de a o moștenì.

Tinerilor în stare de a purtà arma li se cere jertfa supremă în slujba patriei.

Dar acelora, care se cred la adăpostul șubredului zid platonic, nu le mai incumbă nici o datorie față de țara în primejdie?

Jertfirii unora să nu-i răspundă decât lașitatea altora?

Ar fi să desnădăjduim de viitorul României!

C. L. păstrează totuș a lor neclintită încredere în izbânda adevărului.

Al. Tzigara-Samurcaş

TRAGEDIA AGRICULTURII ROMÂNEŞTI

In toată lumea agricultura suferă. Plugarii nu mai găsesc nici un profit în munca lor. Ei sunt nevoiţi să-şi vândă producţia în pagubă, restrângându-se astfel trebuinţele de viaţă.

Dacă în alte ţări plugarii suferă, la noi suferinţa lor este fără margini; căci nouă ne lipsesc şi organizarea technică şi mijloacele ieftine de credit pe care ţările agricole de peste ocean le posedă. Nici instrumente perfecţionate de cultură, nici silozuri pentru înmagazinat cerealele, nici seminţe selecţionate, nici producţie standardizată, nici credit şi, a-şi puteà zice, nici comerţ serios de export. Nu avem nimic din toate acestea. Avem însă un ţăran rămas cu aceleaşi cunoştinţe plugăreşti, pe care le-a moştenit din bătrâni. Iată de ce criza a luat la noi proporţii catastrofale.

Nu avem nimic din ceeace ne trebuie pentru a luptà contra concurenţei formidabile de peste ocean; căci conducătorii politici la noi nu au făcut nimic, sau aproape nimic. pentru plugărie sau pentru plugari. Zicătoarea că suntem o „ţară eminamente agricolă“ a ajuns o banalitate ridiculizată. Acest adevăr simplist se proclamă în toate întrunirile publice, se scrie în toate ziarele, dar nu-l realizează nimeni.

Dela 1886, odată cu denunţarea convenţiei cu Austro-Ungaria, agricultura românească a fost pusă pe al doilea plan. Intâietatea s'a dat industriei. Un fost ministru de finanţe puteà spune înainte de răsboiu că producţia agricolă depinde de ploaie. Această concepţie, care nu se deosebia de zicătoarea fatalistă a ţăranului „când vrea Dumnezeu se face şi în drum“, arată felul cum cel mai puternic partid politic de atunci priveà problema agricolă.

Nu ne-a rămas din epoca de prosperitate dinainte de

răsboiu nimic pentru agricultură: nici silozuri, nici porturi utilate, nici irigații, nici producție agricolă selecționată și standardizată, nici creștere de vite și producție pomicolă îndrumate.

Ministerul nu a urmat nici un plan de organizare agricolă. El trăià în afară de preocupările lumii plugărești. Fermele model, la rândul lor, au făcut acelaș lucru. Nici una din problemele agricole și zootechnice nu au fost cercetate cu metoda științei și în raport cu situația noastră climaterică și economică.

Plugarii nu au avut conducători. Statul și întreg aparatul administrativ technic nu și-a îndeplinit față de ei menirea lui educativă. Școlile de agricultură au dat numai funcționari.

Conducătorii politici nu au făcut nimic pentru agricultură, căci nu credeau în ea. Toată preocuparea lor s'a îndreptat numai la rezolvirea laturei sociale a problemei țărănești. Chestia agrară a fost motivul de luptă a celor două mari partide politice de guvernământ. Unii vreau și alții se opuneau împărțirii pământului. Impărțire care începuse la 64 și care trebuià continuată. Nici unul nici altul din aceste partide nu înțelegeà însă că mântuirea nu puteà venì de acì.

Nici unul din oamenii politici de atunci nu și-a dat seama că chestia socială agrară nu are soluție, dacă nu se realizează o mai bună organizare a producției care să poată da, cu ajutorul capitalului și technicei, o producție sporită.

Simpla distribuire a pământului în bucățele uniforme și neîndestulătoare nu numai că nu puteà rezolvì criza socială, dar o măreà. Am spus aceasta la 1908, într'o serie de articole publicate în această revistă. M'am ridicat atunci, contra proprietății parcelare, dar am criticat și latifundiile. Nici pe proprietatea extrem de fărămițată, nici pe exploatările gigantice nu se puteà face agricultură cu metode științifice. Producția agricolă a plugării mari, deși mai ridicată decât a țăranului, nu aveà o bază tehnică. Ea se rezemà exclusiv pe exploatarea inventarului și a muncii țărănești. Aceasta la rândul ei, practicată pe parcele neîndestulătoare, mai mult robià pe țăran decât îi foloseà. Metoade tehnice, asolamente, semințe selecționate, mașinism, nu aveau ce căutà

într'o astfel de gospodărie. Rezultatul sigur erà sleirea populaţiei şi distrugerea fertilităţii solului.

Când, în anul tragic 1907, dela un capăt al ţării la altul s'a ridicat flacăra roşie a răsvrătirii, am avut îndrăzneala, deşì mare proprietar, de a propune atunci exproprierea latifundiilor în scopul întregirii proprietăţii parcelare ţărăneşti, spre a face din ea o proprietate mijlocie care să-i asigure independenţa.

In această organizare nouă a proprietăţii, rezultată din reducerea celei prea mari şi sporirea celei prea mici, eu vedeam putinţa introducerii tehnice moderne în agricultura noastră. Dispărând sau în orice caz micşorându-se mijloacele de producţie feudală, capitalul ar fi găsit o întrebuinţare din ce în ce mai mare. Cu ajutorul lui, producţia agricolă ar fi sporit prin introducerea metoadelor tehnice moderne. Toate progresele realizate de agricultura ţărilor mai vechi s'ar fi întâmplat şi la noi, căci ar fi fost cerute de agricultori. Am fi avut asolamente, mijloace mecanice de cultură, soiuri selecţionate de cereale, de vite şi de fructe, silozuri, producţie şi export standardizat, transpoarte şi abatorii frigorifice, pomicultură şi viticultură raţionalizată, etc. Am fi cerut Statului şi îndrumările necesare şi am fi simţit nevoia unui personal tehnic deprins cu metodele noui. Ministerul de domenii ar fi devenit un minister al agriculturii, iar absolvenţii şcoalelor agricole n'ar fi fost nevoiţi să trăiască din buget.

Nu am fost însă ascultat; în locul acestei concepţii, care păreà poate prea îndrăzneaţă, partidul liberal a venit cu reglementarea preţului de arendă şi de muncă şi, bine înţeles, fără nici o altă preocupare de îmbunătăţire a utilajului agricol. După aceia s'a continuat cu împărţirea în mici bucăţele a pământului, fără măcar a bănuì că pricina crizei sociale stă în producţia agricolă nemulţumitoare. Această soluţie empirică, a împroprietăririi fără selecţie, se împacă foarte bine cu lipsa de imbold de care atât ţăranii cât şi marii exploatatori o aveau pentru schimbarea tehnicei agricole seculare. Nu s'a lăsat nici măcar ca selecţiunea naturală să realizeze cu încetul proprietatea mijlocie, pe care oamenii politici nu voiau să o înfiinţeze prin împroprietărire. Pământul ţărănesc a fost menţinut indisponibil, astfel cum îl stabilise

legea din 1864. El nu se puteà vinde sau ipotecà decât cu restricții juridice strâmte și nimeni nu puteà stăpânì mai mult de 5 Ha.

* * *

Aceasta erà situația agriculturii înainte de răsboiu. Dacă până atunci Statul a fost indiferent față de ea, nefăcând pentru îmbunătățirea tehnicei aproape nimic, acum, după răsboiu, măsurile pe care guvernele le-a luat, au fost hotărît potrivnice.

Sub motivul ocrotirii populației și ieftenirii traiului, produsele agricole, animale, pomicole au fost oprite la export. Doi ani, 1919 și 1920, nu s'a putut exportà decât cantități foarte mici de cereale și numai cu „permise". Prețul mărfurilor agricole erà în țară jumătate cât prețul mondial. Plugarii din Muntenia și Dobrogea, cari suferiseră pierderi mari în timpul răsboiului nu puteau, din pricina prețurilor mici ce le obțineau pentru mărfurile lor, să-și refacă gospodăriile. Din această cauză, producția agricolă nu erà mulțumitoare. Mijlocia la hectar scăzuse sub aceia dinainte de răsboiu.

Cu destulă greutate, în anul 1920 făcând parte, ca ministru al agriculturii în guvernul Averescu, am reușit, cu ajutorul colegului Greceanu, să obțin libertatea exportului de cereale, iar în anul următor, pe al vitelor.

Incercarea mea de a înființà silozuri, pentru care, atunci, găsisem capitaluri, nu a reușit, din motive politice. Nu a reușit deasemenea nici organizarea motoculturii, căci legea întocmită de mine a fost desființată de guvernul liberal care a succedat.

Acest regim economic favorabil agriculturii nu a durat decât prea puțin. Cu venirea noului guvern, agricultura este iarăși prigonită. Politica economică, inaugurată în 1922 de guvernul liberal, a fost catastrofală. Exportul a fost lăsat liber, dar a fost împovărat cu taxe de export așà de mari, încât unele din ele întreceau valoarea mărfii.

Grâul trebuià să plătească 45.000 lei la vagon pentru a ieșì din țară, boii zece mii, celelalte producte între 30 și 20.000 lei.

Regimul acesta de spoliere a durat patru ani. El a sărăcit literalmente pe plugari și le-a luat orișice rezistență

pentru ziua când criza agricolă aveà să apară. Tragedia agriculturii româneşti începe de atunci.

Timp de patru ani am combătut această politică nefastă. Nu am reuşit s'o schimb. Numai în 1927, fiind ministru în al treilea guvern Averescu, am izbutit, după o mare rezistenţă, să reduc considerabil taxele de export. Ceeace a rămas atunci nedesfiinţat din aceste taxe trăeşte şi azi, deşì guvernul care ne conduce de trei ani a promis, la venirea lui, desfiinţarea lor.

Politica economică inaugurată de guvernul liberal în 1922 urmăreà cu mai multă intensitate sprijinirea industriei. Cu alipirea nouilor ţinuturi, conducătorii acestui partid au crezut că politica de protecţionism industrial, începută în vechiul Regat, trebuie acum desăvârşită. România nu mai poate fi o ţară agricolă. Viitorul ei este în industrie.

Această concepţie explică tariful vamal extrem de protecţionist, pierderea, din această cauză a vechilor debuşeuri agricole, în special al vitelor, înfiinţarea creditului industrial şi lipsa creditului agricol, regimul apăsător al taxelor de export, desfiinţarea sau sabotarea legiuirilor de organizaţie agricolă pe care le făcusem în 1927.

In aceste împrejurări neprielnice de politică agricolă, s'a realizat marea operă socială a împroprietăririi. Nu e dar mirare ca, în această situaţie economică nefavorabilă, transformarea socială datorită exproprierii şi împroprietăririi să nu fi corespuns iluziilor celor ce au susţinut-o. Sacrificiul proprietăţii mari s'a consumat fără nici un folos. Mai rău chiar, căci exproprierea prea repede a cauzat pierderi mari economiei naţionale; iar împroprietărirea fără selecţiune a determinat scăderea producţiei agricole, atât calitativ cât şi cantitativ.

Incercarea mea dela Iaşi de a amânà împroprietărirea până când se va face educaţia tehnică a sătenilor, nu a avut nici un rezultat. Legea a fost desfiinţată. Au fost desfiinţate deasemenea dispoziţiile liberale pe care le pusesem în legea agrară din 1921 pentru vânzarea pământului ţărănesc.

Din cauza lipsei unei politici de susţinerea plugăriei, împroprietărirea nu a rezolvit chestia socială. Astăzi ţăranii nu mai sunt robii boierilor, dar rodul muncii lor merge, tot, la

plata dobânzilor cămătărești. Au schimbat numai pe stăpân și stăpânul cel nou e mai rău decât cel vechiu. Situația agricolă e tragică, cu deosebire acum când la greutățile provenite din conducere se adaogă acelea determinate de împrejurări. Producția agricolă mondială depășește cerințele consumației. Din această pricină, prețul cerealelor a scăzut în ultimii doi ani la jumătate. Plugarii sunt sufocați. Striviți de impozitele urcate, de scumpetea mărfurilor industriale, de mărirea dobânzilor, ei sunt obligați să vândă cu jumătate preț munca lor. Cum vor puteà ei trăì? Cum vor puteà ei întreține greutatea organizației de Stat? Ce se va întâmplà cu industria și cu comerțul, când plugarii, clienții lor, vor fi sărăciți.

Agricultura trebuie scăpată. E marea problemă care cere astăzi deslegare. De unde ne va venì oare mântuirea? Colegiile restrânse ale vechii oligarhii, deșì compuse în mare parte de proprietari de moșii, nu au făcut nimic pentru plugărie. Nu a făcut nici sufragiul universal. Deșì înainte de vot se promite alegătorilor de către partidele politice îndreptarea tuturor suferințelor, ele nu și-au ținut niciodată făgăduiala.

O singură nădejde ne mai rămâne. Regele. El, care a declarat că înainte este agricultor și pe urmă șeful Statului, să ia în mâna lui puternică această mare problemă și deslegarea va venì sigur.

Const. Garoflid

ŞCOALA ROMÂNEASCĂ

I

In veacul trecut

„Convorbirile Literare", cea mai bătrână revistă românească, au ajuns în al 64-lea an de existenţă. O tradiţie veche a revistei aceştia este, ca din când în când, măcar la zece ani odată, să-şi aducă aminte de vechii colaboratori şi să-i poftească să mai scrie cevà despre trecut şi despre prezent. Excelentă tradiţie. Cu cât anii se scurg, câmpul privit se lărgeşte mereu; iar depărtarea atenuiază deformările perspective şi îngăduie o judecată mai senină, mai puţin influenţată de pasiunile şi frământările momentului.

Astfel mă găsesc şi eu astăzi poftit să-mi arunc privirile asupra evoluţiunii învăţământului nostru naţional, căruia i-am închinat activitatea mea în timp de aproape 38 de ani. O vieaţă de om, o vieaţă dejà lungă şi prin aceasta plină de indulgenţă pentru greşelile omeneşti de care m'am lovit uneori şi plină de admiraţie sinceră pentru înfăptuirile bune, datorite înţelegerii prevăzătoare a celor cari îşi înseamnă activitatea lor prin progrese reale şi rodnice.

Dar privirile mele se întind mult mai departe decât şirul anilor propriei mele activităţi. Nenorocirea care m'a lăsat orfan de tată în vârsta copilăriei, când părintele meu, Colonelul Gabriel Pangrati, a încetat din vieaţă la sfârşitul Răsboiului Independenţei, la începutul anului 1878. Nenorocirea aceasta m'a încredinţat fratelui mai mic al tatălui meu, profesorului Ioan Pangrati care a îngrijit de mine şi mi-a călăuzit studiile mele vreme de mai bine de un sfert de veac, de pe băncile clasei I gimnazială, până când am ajuns la demni-

tatea de decan al Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti. Dela Ioan Pangrati am învăţat multe despre şcoalele noastre şi despre cele din apus.

S'a vorbit puţin de începuturile şi de organizarea învăţământului în Moldova. S'a vorbit puţin şi păcat că s'a vorbit puţin. Toată lumea este informată în oarecare măsură despre Lazăr şi despre şcoala Sf. Sava din Bucureşti, despre Ioan Maiorescu şi despre şcoalele din Craiova. Dar câţi au vorbit şi câţi cunosc cevà despre organizarea şcolară dela Iaşi, unde începuturile au fost contemporane cu cele din Bucureşti, dar cu mult mai puternice şi mai bine, mai complet organizate. Câţi pomenesc despre cea dintâiu şcoală normală românească deplin organizată, „Şcoala preparandală" dela Trei-Ierarhi din Iaşi. Câţi pomenesc despre organizarea Academiei Mihailene, datorită iniţiativei luminate a lui Mihail Sturza-Voevod, Domnitorul Moldovei şi muncii înţelepete a lui Gheorghe Asaki, Referendarul şcoalelor şi părintele renaşterii Moldoveneşti.

Ioan Pangrati a fost elevul şcoalelor Moldovei din primii ani ai întemeierii lor; iar pe urmă, după ce şi-a complectat studiile în Apus, la Paris şi la Berlin, lucru foarte rar pe atunci, a revenit în acele şcoale ca profesor.

Fiu al boierului Costache Pangrati dela Chilienii Tutovei, născut la 23 Ianuarie 1823, Ioan Pangrati ca şi fratele său, tatăl meu Gabriel Pangrati, au intrat în Academia Mihăileană dela înfiinţarea ei şi au urmat studiile acestei şcoale, unul până când a terminat secţiile superioare juridică şi inginerească, celalt până când a intrat ca iuncăr în armată.

Despre acele începuturi ale şcoalelor Moldoveneşti am vorbit foarte adesea cu unchiul meu Ioan Pangrati, care a trăit o vieaţă lungă de 82 de ani şi jumătate, decedând la 1 Noemvrie 1905. Vorbirea lui erà documentată şi asupra profesorilor, şi asupra cursurilor ce ei profesau. Păstrase nu numai multe din primele cărţi didactice tipărite în moldoveneşte la Iaşi, dar chiar şi cursurile manuscrise ale secţiunii superioare juridice şi ale secţiunii superioare ştiinţifice (inginereşti), pe care le urmase şi le terminase cu mare succes, căpătând diploma de avocat şi aceà de inginer, înainte de a plecà în străinătate. Aceà diplomă, contra-semnată de Gheorghe Asaki ca

referendar al școalelor, se găsește printre actele mele de familie mai importante, încredințate Casei de Depuneri și Consemnațiuni în timpul răsboiului cel mare, trimise apoi la Moscova și confiscate acolo de regimul „democrației" sovietice.

Din cursurile secțiunilor superioare ale Academiei Mihailene nu mi-a mai rămas decât un caiet cuprinzând o parte a cursului de Geodezie, dovadă eclatantă că învățătura, ce se dădeà acolo, atingeà un grad așà de înalt, că n'ar fi deplasată nici în școalele superioare de astăzi.

In tratatul de algebră ce mi-a rămas, materia predată în „Ghimnazie" (liceu) mergeà mult mai departe decât cuprinde actualul program al liceelor noastre de astăzi. Cartea veche de 80 de ani cuprinde toate începuturile algebrei superioare, din care n'a mai rămas nici urmă în învățământul nostru secundar. S'au simplificat programele și s'au redus materiile de frica surmenajului. Pe acele vremuri, acum 80 de ani și mai bine, nu se vorbeà de surmenaj, dar elevii, profesorii și cei mai înalți dregători ai statului vorbeau de școală cu sincer și adânc respect, în care se repetà mereu îndemnul la muncă, la munca cea mai grea și cea mai nobilă; munca intelectuală.

Acum un an, colegul și prietenul meu Nicolae Iorga, care a urmat după mine la înalta demnitate de Rector al Universității din București, a organizat o distribuire de premii la Universitate pomenind în vorbirea sa despre asemenea solemnitate pe vremea lui Bibescu-Vodă la Bucruești. M'am gândit atunci că ar fi fost interesant să povestesc și eu, după mărturia personală a unchiului meu Ioan Pangrati, cum se făceà distribuirea premiilor în secțiunile superioare ale Academiei Mihailene din Iași. Solemnitatea se petreceà în Aula mare a Academiei și erà prezidată de însuși Domnitorul Mihail Sturza, asistat de Mitropolitul Țării, de toți Miniștrii și de toți Boerii divaniți. Dar câte alte griji și treburi apasă astăzi pe umerii noștri! Nu am scris istoria acelei solemnități și îmi pare rău. Poate că voiu reluà această povestire într'un moment de mai multă liniște și mulțumire sufletească. Istoria nu este o știință de simplă curiozitate; ea constitue din potrivă o adevărată școală de experiență și de întărire sufletească.

Unchiul meu Ioan Pangrati, a avut către sfârşitul carierei sale didactice o însărcinare de mare însemnătate. Se făcuse Unirea Principatelor la 1859 sub Alexandru Ion I. Cuza-Vodă. Atunci s'a constituit o comisiune didactică superioară pentru „unificarea învăţământului în Principatele-Unite". Aceà comisiune a fost constituită la Iaşi, unde noul Domnitor a şi organizat prima Universitate românească, Universitatea din Iaşi, prin decretul din 1860, al doilea an al domniei sale.

In comisiunea de unificare a învăţământului au fost numiţi profesorii Ioan Pangrati, Vasile Alexandrescu-Ureche, cunoscutul istoric; Neculai Culianu, fost peste 20 de ani în şir Rector al Universităţii din Iaşi; Gheorghe Mârzescu, fost în două rânduri Ministru al Instrucţiei şi al Cultelor; Titu Maiorescu, marele bărbat de Stat, filosof şi Rector pe rând la Iaşi apoi la Bucureşti; şi Octav Teodory, fratele Generalului Dr. Teodory, el însuşi înalt magistrat şi profesor. Această comisiune, după tradiţia Academică, erà presidată de profesorul cel mai vechiu care erà Ioan Pangrati. Asupra activităţii lui rodnice în reorganizarea învăţământului românesc nu se mai vorbeşte astăzi. Dar, la înmormântarea lui Ioan Pangrati, în ziua de 3 Noemvrie 1905, Titu Maiorescu a făcut ceeace nu a făcut niciodată în cariera sa profesorală, şi-a părăsit cursul şi a venit la sicriul colegului dispărut să spună, cu autoritatea lui neîntrecută, ce a fost munca celui dus dintre noi.

Dela Ioan Pangrati am ascultat, cu amănunte, istoria învăţământului nostru în lunga perioadă a renaşterii, dela Mihail Sturza-Vodă şi până la Cuza-Vodă.

In aceà perioadă toţi respectau şcoala, toţi o ajutau, toţi luptau pentru ridicarea ei. Nu se auziau vorbe urîte cum se aud astăzi câte odată, care să descurajeze entuziasmul şi să sfarme avântul celor ce îşi închină viaţa pentru cultura Ţării.

Atunci absolvenţii şcoalelor noastre erau primiţi cu cinste în Universităţile Apusului.

Cu greutăţi covîrşitoare, învăţământul nostru a progresat până la marele răsboiu de întregire a Ţării Româneşti. Răsplata muncii depuse în şcoalele româneşti ne-a dat-o oficial marele profesor Paul Appel, urcându-se pe

scaunul de Rector al Universităţii din Paris, în 1920. Primind pe ziarişti, Paul Appel le-a expus programul său de activitate, în care ocupà un loc de căpetenie atragerea tinerilor diplomaţi din alte Universităţi pentru specializare în marea Universitate a Parisului. Paul Appel a declarat că este de părere să se acorde nu numai echivalările de bacalauriat, cum se acordà până atunci, ci şi echivalări de diplome superioare, licenţe sau doctorat, cel puţin dela marile Universităţi care şi-au făcut probele gradului de învăţământ ce dau. Pentru a ilustrà ideia lui, Paul Appel a citat ca exemplu Universitatea din Bucureşti şi în special Facultatea ei de Ştiinţe matematice.

Marele organ parisian „Le Temps" a înregistrat această declaraţie şi eu o păstrez cu mândrie, dar şi cu adâncă melancolie, alături de ziarele româneşti, cari au înregistrat în anul trecut ştirea că Universitatea din Viena nu mai recunoaşte echivalenţa diplomelor noastre de bacalauriat şi impune studenţilor români un an de pregătire, ca unor tineri neisprăviţi.

Câte s'au schimbat dela războiu încoace!

E. A. Pangrati

ÎNVĂŢĂMÂNTUL FILOZOFIC IN ROMÂNIA

Cine urmăreşte cu atenţie desvoltarea filozofiei, în decursul mai multor perioade din istoria omenirii, constată cu uşurinţă un fapt caracteristic. Desvoltarea filozofiei nu se aseamănă cu aceea a unei ştiinţe speciale: cu a matematicei, sau a fizicei, bunioară. Filozofia nu se desvoltă după un plan unitar şi în mod continuu. Ea are câteodată aparenţa de a reveni înapoi pe drumul apucat, de a se contrazice chiar, şi numai cu multă greutate îşi regăseşte firul continuităţii dela secol la secol. Filozofii cei mari ai omenirii sunt fără îndoială cu toţii pe acest fir de continuitate. Intre Platon şi Kant: între Aristotel şi Leibniz; între Descartes şi Bergson, etc. între toţi filozofii mari există un raport de filiaţie. Ideile celor vechi se regăsesc la filozofii cei noui, Aceleaşi probleme, aceleaşi metode, însă sub aspecte diferite, constituesc fondul pe care îl explorează filozofii mari, începând dela Heraklit cel întunecat, până la Hegel, cel tot atât de întunecat.

Insă alături de acest fir de continuitate, fir drept şi linear, câte alte fire întortochiate nu prezintă desvoltarea filozofiei! Alături de şcoala clasică a lui Socrates, care se continuă în Plato şi Aristoteles; alături de Parmenide şi Democrit, care îşi au continuatori până în zilele noastre, o mulţime de alte şcoli în care în vechia Eladă se cultivă misticismul oriental. In evul mediu, alături de nominalismul şi realismul metafizic, care continuă până în filozofia contimporană, multe alte curente religioase de origină păgână şi creştină îşi disputau actualitatea. In fiecare perioadă istorică, câteva producţii filozofice se înşiră pe firul cel drept al continuităţii, iar restul celor multe, fără nici o legătură între ele,

nasc sporadice și totuși având pretenția că ele fundează adevărata filozofie. In anii, în care Iem. Kant compunea geniala sa operă *Critica rațiunii pură,* care aveà să pună într'o nouă perspectivă legitimitatea adevărurilor necesare și universale, mulți alți filozofi erau preocupați de problemele spiritismului și își pierdeau timpul în conversații cu morții. Nu este secol, în care acest paralelism între cele două feluri de filozofii, să nu se constate.

Cum se explică faptul?

Faptul se explică din îndoita natură a filozofiei. Filozofia este știință și poezie în acelaș timp. Ca știință, ea are o desvoltare liniară și continuă. Soluțiile găsite marilor probleme, întru cât găsirea lor s'a făcut prin metode de cercetare științifică, se înșiră, legându-se între ele, într'o ordine unitară. Filozofia, ca știință, se desvoltă ca și oricare altă știință specială. Insă filozofia este și poezie, prin aceea că ea își propune să treacă dincolo de datele experienții, și să-și aranjeze o lume de simboale, în care sufletul omenesc să afle concepții mulțumitoare despre rostul său în lume și vieață. Ca știință ea este în serviciul dorinței de a pricepe în chip cât mai obiectiv lumea înconjurătoare; ca poezie, ea este în serviciul dorinței de a împăcà sufletul cu natura. Din această deosebire se explică pentru ce desvoltarea este atât de curioasă. Din natura sa de poezie țâșnesc manifestările discontinue. Fiecare poet se crede centru universului. Fiecare filozof, întrucât nu mai este om de știință, este sclavul temperamentului său. In fiecare secol se ivesc scriitori de talent, care se joacă cu concepțiile despre lume și vieață, întocmai cum sunt pictorii cari se joacă cu efectele produse din contrastul colorilor. In fiecare țară, pe lângă filozofia științifică, avem filozofia beletristică. Una eternă, dar rece; cealaltă efemeră, dar vie, fiindcă ține seama de toate idiosincrasiile temperamentului omenesc.

* * *

Care din aceste două laturi ale naturii filozofiei, trebuie cultivată în școlile de Stat, este o problemă care se poate rezolvì ușor din punct de vedere teoretic, dar nu tot așa din punct de vedere practic. Este ușor de zis, că în școală n'are ce căutà filozofia beletristică: că această filozofie rămâne să

o cunoască mai târziu omul cult din jurnale și din romane. Excluderea filozofiei beletristice aduce în atmosfera școalei o răceală, de pe urma căreia păgubește întreaga mișcare filozofică. La filozofia strict științifică pot fi intersate cel mult câteva spirite de elită, viitorii filozofi prin vocațiune, dar nu mulțimea. Școala este și pentru mulțime. Mulțimea cere filozofiei aceea ce nu poate dobândì dela celelalte științe. Ea vrea îndemn, credință și avânt. Ea vrea anticipații hotărîtoare asupra viitorului. Ce va fi cu neamul, cu cultura, cu religiunea țării sale într'un timp îndepărtat? Și nu „ce va fi" în mod probabil, cum va puteà răspunde știința, ci „ce va fi" în mod absolut. Mulțimea are un suflet de poet liric. Ea vrea să se afirme, nu să se convingă.

A depărtà din școală toată această poezie filozofică este dar spre paguba educației mulițmei. Dealtfel problema nici nu se pune. Indepărtarea poeziei filozofice din școală este o imposibilitate de fapt. Statul, care întreține școala, este interesat, în primul rând, la menținerea ei. Căci în această poezie filozofică se ascunde, pe lângă altele și o propaganda în favoarea Statului. Neputându-se îndepărtà poezia pentru a lăsà știința numai, rămâne de cumpănit așadar modalitatea în care acestea două pot merge împreună. In această cumpănire întâlnim cele mai variate combinații. De regulă filozofiei științifice i se lasă locul de onoare. In programul Universităților figurează numai numele filozofilor de însemnătate universală. Examenele se dau asupra sistemelor filozofiei clasice. Insă programele și examenele nu constituesc întreaga atmosferă a școalei. Mai sunt lecturile particulare ale elevilor; interpretările, și natural, cu interpretările, mai sunt criticile și idealizările profesorilor; mai sunt exemplificările și digresiunile din timpul lecțiunilor acestuia; și mai presus de toate sunt inlfuențele mediului extra-școlar, care toate atârnă în cumpănă, și care pot la sfârșit să schimbe atmosfera în defavoarea filozofiei științifice. Nu sunt rare Universitățile, în care filozofia lui Kant este pusă în program numai în scopul de a preaslăvì sub numele ei confesiunea protestantismului; ori filozofia lui Fichte pentru a preaslăvì naționalismul. Fiecare popor își are predilecțiile și dușmăniile sale,

care cu tot programul oficial de examen, izbutesc să se impună învăţământului filozofic.

* * *

Invăţământul filozofic în România are o vechime de cel mult două sute de ani. El a fost făcut, la început, de cărturari greci, în şcolile înalte dependente de mitropoliile din Iaşi şi Bucureşti. Deşì şcolile erau dependente de mitropolii, şi deşì cărturarii profesori erau ei înşişi clerici, totuş învăţământul filozofic în România n'a fost în serviciul intereselor bisericeşti. El a fost liber şi de influenţele politicei. Domnul şi boierii din Sfatul Ţării, cari puteau să aibă cuvânt în întocmirea programelor şcolare, nu erau în măsură să-şi dea seama de propaganda ce s'ar puteà obţine prin filozofie, deaceea ei se ţineau de tradiţie. Tradiţia erà să nu se amestece filozofia cu religia şi cu politica. Şcoala este şcoală, şi biserica este biserică. Politica deasemenea n'are ce căutà în şcoală, cât timp politica nu este o ocupaţie pentru orişicine.

Această libertate relativă pentru învăţământul filozofic s'a putut menţine în România, şi de acì înainte, aproape fără turburare. Aceea ce a contribuit la menţinerea acestei libertăţi este, în prima linie, spiritualitatea bisericii ortodoxe. Intre caracterele constante ale acestei spiritualităţi se aflã larga toleranţă pentru ştiinţă. Ortodoxismul, în tot trecutul său, nu prezintă fapte de persecuţie contra cercetării adevărului. El se desinteresează de această cercetare. Pe când celelalte confesiuni creştine fac din argumentarea filozofică un instrument indispensabil pentru demonstrarea dogmelor, ortodoxismul recurge pentru această demonstrare numai în mod subsidiar la filozofie, în mod principial forţa sa de probaţiune stă în tradiţie. Ortodoxismul se sprijină pe exemplul vieţii celor sfinţi; pe pragmatic şi nu pe teoretic.

Din cauza acestei vieţi tolerante, primii profesori de filozofie în şcolile române au avut deplină libertate de alegere în predarea obiectului lor. Dacă Gheorghe Lazăr a avut preferinţe pentru Iem. Kant, iar Eufrosin Poteca pentru Jean-Jaques Rousseau, nici unul nici altul n'a urmărit prin aceasta un scop bisericesc sau politic. Ei s'au îndreptat în spre filozofii, cari păreau lor mai potriviţi pentru a ridicà moralitatea

şcoalei. In această privinţă este bine să nu se evite marea idee pe care şi-o făceà Eufrosin Poteca despre rolul pe care îl are filozofia în îndreptarea moravurilor ţării noastre. Pentru acest profesor de filozofie, primul de naţionalitate română, filozofia este o disciplină de sine stătătoare, în care vieaţa practică îşi găseşte cel mai sigur îndreptar.

Când condiţiile politice ale Ţărilor Româneşti înlesniră înfiinţarea de universităţi, cu un învăţământ filozofic regulat, libertatea filozofiei erà pe deplin constituită. Numeroşii tineri, cari plecau în străinătate pentru studii şi dintre cari se recrutau apoi viitorii profesori de filozofie, plecau fără să fie înrădăcinaţi în vreo tradiţie filozofică locală. Ei alegeau lecţiunile de filozofie, în universităţile străine, după pofta inimii lor. Această desrădăcinare aveà în câteva cazuri, drept consecinţă, încurajarea diletantismului, dar în multe alte cazuri totuşi aveà şi o consecinţă bună. Ea făceà posibilă introducerea filozofiei ştiinţifice în tinerile universităţi româneşti. Filozofia unui Plato, unui Descartes, unui Spinoza, unui Kant nu aveà, după urmă acestei libertăţi, să se mai teamă de concurenţa vreunei filozofii naţionale, susţinută pe cine ştie ce interese străine ştiinţei.

Primii profesori români de filozofie se mărginiră aşa dar să facă cunoscute filozofiile pe care ei le învăţaseră dela marii profesori ai Apusului. Intre anii 1880—1914 erà o întrecere printre studenţii români din străinătate, care să vie mai direct în contact cu personalităţile care ilustrau catedrele universitare străine. Unii dintre aceşti studenţi mergeau din oraş în oraş pentru a face cunoştinţă cu câte mai multe dintre aceste personalităţi. Parisul aveà pe Durkheim, pe Ribot şi Bergson; Berlinul aveà pe Simmel şi pe Benno Erdmann; Leipzigul aveà pe Wundt; Jena, pe Rein şi Haeckel; fiecare mare centru universitar, pe marele său profesor. Studenţii români îi cercetà pe rând, conduşi numai de dorul de a prinde tot ce este mai înalt în cultura Apusului. In ţară nu erà cine să tragă sforile pentru a îndreptà pe tineri la un profesor şi nu la altul, sub cuvânt că unul este filoromân şi altul nu, că unul a visat de renaşterea ortodoxismului şi altul nu; în ţară domneà o încredere respectuoasă faţă de cultura Apusului. Cu tinerii, cari şi-au făcut studiile în aceste condiţii s'au

ocupat aproape toate catedrele din învățământul secundar și superior. P. Gărboviceanu, deși ortodox, învață la Facultatea teologică protestantă din Leipzig, și formează apoi la rândul său pe toți normaliștii cari trec prin școala Societății pentru învățătura poporului român. S. Halița, Lupu Antonescu, C. Meissner și toți colaboratorii lui Spiru Haret, inspectori ai învățământului secundar, nu s'au gândit vreodată să manifeste preferințe pentru o școală filozofică sau alta. In învățământul superior, deasemenea. C. Dimitrescu-Iași și I. Găvănescul, directorii seminarelor pedagogice universitare, erau spirite larg deschise la toate curentele pedagogiei noi. In învățământul propriu zis filozofic domină în universități figura lui Titu Maiorescu. Presupunerea numai că Titu Maiorescu s'ar fi scoborît vreodată la rolul de filozof în slujba intereselor bisericești sau a intereselor monarhiste, ar fi o ofensă memorii sale. Toți elevii lui Maiorescu au păstrat linia de conduită a acestuia. P. P. Negulescu, R. Pogoneanu, M. Dragomirescu s'au manifestat pe terenuri foarte diverse, niciodată însă această diversitate nu i-a făcut să părăsească metoda științifică în prelegerile lor universitare. In sfârșit din generația mai tânără a profesorilor universitari de filozofie: D. Gusti, Ion Petrovici, P. Andrei, G. Antonescu, Mih. Ralea, V. Barbat, Ștefănescu-Goangă, Zeletin, V. Ghidionescu, C. Narly, Brăileanu, Marin Ștefănescu, etc. nici unuia nu i-a surîs ideea de a înlocuì filozofia științifică cu o filozofie beletristică oarecare, în care să intre pentru trebuințele momentului, ceva misticism ortodox și ceva sentimentalism național. Ocazii favorabile s'ar fi prezentat acestora destule. Ion Petrovici este un eminent profesor de filozofie, dar este în acelaș timp un talentat orator politic, poate cel mai talentat orator din câți avem astăzi. In oratoria politică face bine câte ceva poezie filozofică, mai ales când oratoria este întrebuințată pentru a susține interesele partidului politic. Ion Petrovici, cu toate acestea, deși a înființat o Facultate de teologie ortodoxă la Chișinău, nu s'a gândit să facă pe filozoful ortodox. G. Antonescu accentuiază în prelegerile sale, urmate de numeroși studenți, importanța educații morale și religioase. Niciodată însă n'a părăsit tonul filozofiei obiective științifice. Toți profesorii citați

mai sus, la cari s'ar mai puteà adăoga mulți alții, fiindcă citarea o facem la întâmplare, din corpul didactic al Facultăților de litere, cari mai toți și-au format cultura lor filozofică, nu numai în țară, dar și în străinătate, pe lângă magistri de mâna întâi, toiț păstrează un respect sincer față de filozofia europeană occidentală și nu ambiționează decât să contribue la desvoltarea acestei filozofii. Singur, dintre aceștia, Marin Ștefănescu a râvnit la ambiția să descopere filozofiei românești un substrat național și ortodox, scriind și o carte în acest scop, dar exemplul său a rămas fără imitatori, și chiar dânsul n'a mai persistat în urmărirea acestei ambiții.

* * *

Prin această atitudine a lor, de a predà după catedră filozofia marilor genii, desinteresându-se de filozofia beletristică românească, nu se condamnă oare profesorii noștri de filozofie la o muncă fără originalitate?

Profesorii de filozofie sunt condamnați la munca pe care o fac toți profesorii noștri de știință. Intrucât rămân fără originalitate: Tzitzeica și Pompeiu, bunioară, fiindcă ei fac prelegeri despre matematica europeană? Intrucât este condamnat Dr. Marinescu să fie fără originalitate, iar adunătorii de folklor medical românesc să fie cu originalitate? Originalitatea omului de știință se manifestă în două moduri. El poate să contribue direct, adăogând o nouă invențiune la patrimoniul științific existent, sau poate numai aplică în mod nou o vechie cunoștință sau metodă științifică. Primul mod de originalitate se întâlnește rar. Insă cel de al doilea nu este de disprețuit. A găsì un nou teren de aplicație unei metode vechi este un merit care onorează pe cei mai iluștri savanți din străinătate. Bine înțeles în poezie, și în artă în genere, lucrurile se petrec altfel. Acì originalitatea este mai totdeauna revoluționară. Artistul nu se mulțumește să adaoge cevà sau să aplice diferit o metodă vechie, ci el vreà să treacă drept creator. El vrea să producă o operă așà cum n'a mai fost înaintea lui. Originalitatea în poezie este sguduitoare, este asurzitoare. Dar tocmai deaceea ea este și fără durată. Poeții se joacă prea adeseaori de a originalitatea. Omul de știință are o originalitate mai modestă, dar tocmai deaceea mai trai-

nică. O invenție adaugată, sau chiar o nouă aplicație de metodă, trăește cât timp trăește și știința.

Originalitatea filozofului științific nu poate fi decât la fel cu aceea a omului de știință. De problema ideilor, dacă acestea sunt sau nu de natură sensibilă, s'au ocupat mai toți filozofii. Platon, Aristotel, Descartes, Locke, Berkeley, Leibniz, Kant, au consacrat cele mai multe pagini din scrierile lor acestei probleme. Le acordăm originalitatea la fiecare în parte, deşi toți nu fac decât să învârtească aceleași argumente; de ce? Fiindcă fiecare vede printr'un punct de vedere nou vechia problemă desbătută înaintea sa. Ceva mai mult. Le acordăm, nu numai o originalitate individuală, ci și o originalitate națională. Descartes nu s'a gândit să rezolve problema ideilor din punct de vedere francez, nici Locke, din punct de vedere englez, sau Kant, din punct de vedere german; cu toate acestea fiecare dintre ei are un punct de vedere, care poate fi pus în legătură cu cultura sa națională. Originalitatea națională se manifestă fără să fie cu dinadinsul voită. Originalitatea voită cu dinadinsul este o simplă excentritate. Toate producțiile filozofice se împart pe școli, și fiecare școală are un caracter național. Niciodată însă școlile filozofice nu sunt animate de o vanitate voită pentru a-și pune în relief naționalitatea lor. In atelierul muncii filozofice domnește un spirit cosmopolit, ca și în atelierul științei, cu toate acestea, produsele filozofice ca și produsele științifice, au un colorit special după origina muncitorului. Acest colorit special constitue cel mai frumos titlu de glorie pentru un popor; însă cu o singură condiție: coloritul să iese el dela sine, iar nu să fie aranjat de mai înainte în mod artificial. Caracterele filozofiei germane, franceze și engleze sunt astăzi considerate ca fiind cele mai profunde caractere ale culturii germane, franceze și engleze, dar la acest rezultat s'a ajuns numai după ce câteva secole de a rândul inteligențele de elită ale Germaniei, Franței și Angliei au muncit pe terenul filozofiei. Originalitatea s'a constatat după, iar nu înaintea muncii. Ea este un fapt, nu un program.

Aceasta este singura cale de a ajunge la o originalitate în filozofia științifică: pentru Români, ca și pentru Germani sau Francezi, indiferent. Cine muncește în filozofie, mai ales

când el nu găsește înaintea sa o tradiție formată n'are să se îngrijească de originalitate, căci nu stă în puterea lui să recunoască o asemenea originalitate, de mai înainte. Să muncească cinstit și înarmat cu toate cunoștințele trebuincioase, și dacă inteligența sa este de elită va venì și originalitatea cu care va aveà să se mândrească generațiile viitoare ale poporului său.

* * *

Acestea au fost tendințele învățământului filozofic în România până la răsboiul mondial din 1914—1918.

După răsboiu tendințele au rămas cam aceleași. Dealtmintreli mulți dintre profesorii universitari enumerați mai sus au fost numiți la catedrele lor, în urma răsboiului. Activitatea lor de după răsboiu nu se deosebește întru nimic de aceea dinainte de răsboiu. Filozofia științifică domină în câte și patru universitățile regatului.

Cele trei reviste filozofice românești: Revista de Filozofie, Arhiva (D. Gusti) și Minerva (P. Andrei) sunt reviste de filozofie științifică.

In afară de Universități însă s'a produs o mică schimbare, în favoarea filozofiei beletristice. Această schimbare s'a produs în toate țările; prin urmare erà natural să se producă și la noi. A reînviat peste tot misticismul religios, cum este obișnuit să fie cazul în urma unui răsboiu. S'au intensificat curentele naționaliste, cum este logic să fie în urma unui răsboiu pornit pentru realizarea principiului naționalităților. S'au ridicat în prestigiu metodele anti-intelectualiste, cum este natural să fie după o eră de brutalități. La noi s'a mai adăugat la aceste fapte și anarhia latentă a sufletului balcanic, care oricât s'ar acoperì ea cu o civilizație de spoială este o realitate permanentă. Din toate aceste fapte a ieșit, mai peste tot în Europa, o poezie filozofică mohorîtă; un amestec de vaiete și de amenințări apocaliptice; profeții sinistre că Europa se scufundă, și că, cine nu-și reface spiritualitatea este ursit să dispară; în sfârșit o filozofie pentru uzul gazetarilor improvizați în salvatori ai lucrului public.

Această filozofie post-belică s'a afirmat întru câtva și la noi. Intr'un mod foarte curios însă. Ea n'a reușit să se

cristalizeze într'o scriere de valoare. Cartea d-lui D. Drăghicescu. *La nouvelle cité de Dieu,* este pentru publicul francez; ea în România n'a avut nici un ecou. Altă scriere, a unui Român, nu avem. Avem în schimb articolaşe de jurnal şi de revistă. Am avut chiar şi un manifest mirobolant, aşà zis al „Crinului alb". Rachete spirituale, dar nici o spiritualitate luminoasă.

De toate aceste articole şi articolaşe nu ne-am ocupà, dacă în dosul lor n'ar sta ceva mai important pentru cultura noastră de astăzi, şi anume faptul, că aceste articole şi articolaşe sunt publicate de preferinţă într'o gazetă *(Cuvântul)* şi într'o revistă *(Gândirea),* care trăesc amândouă prin subvenţia Statului. Amândouă aceste organe de publicitate n'ar trăì o singură zi măcar lipsite de subvenţia Statului. Nu fac din aceasta o vină pentru proprietarii acestor publicaţii. Cinstea lor de proprietari şi de publicişti este pentru mine intactă. N'am însă aceeaş idee despre cinstea Statului român.

Să-mi fie permis dar a face în această privinţă următoarele observaţii.

In cele două organe de publicitate se încearcă a se face atmosferă favorabilă în jurul unei poezii filozofice a cărei bază ar fi spiritualitatea ortodoxă. Unul vorbeşte de o nouă orientare pe care cultura românească va aveà să o câştige de pe urma autohtonizării ortodoxismului. Iar altul îl complectează, adăogând la ortodoxism atâtea elemente politice şi naţionale, în cât ne duce la erezia unui creştinism naţionalist, un fel de creştinism fariseu!

Bine înţeles, orişice idee să poate discutà. In filozofie mai ales. Nici nu voiu să cercetez, dacă ideia este susţinută sincer sau nu. O idee, odată publicată, este o realitate de care trebuie ţinut seama. Dar să fie idee, nu insinuaţie; adică să fie limpede expusă. Când ai îndrăsneala să afirmi: „că te-a îngrozit lipsa de gânduri la înaintaşi"; „că generaţia trecută este o generaţie în care nimeni n'a gândit"; „că o inremediabilă mediocritate de duh îneacă universităţile"; „că aceeaş mediocritate este şi azi la Academia Română", etc., etc. cum se afirmă în *Gândirea* din August 1928, atunci eşti dator să spui limpede care-ţi sunt gândurile pentru viitor. Dar, încă odată, nu aceea ce se spune în aceste articole şi

articolaşe este pentru noi lucrul cel important. Important este că Statul plăteşte aceste insinuaţii. Statul îngrijeşte ca cele două organe de publicaţie să nu ajungă a fi reduse la veniturile lor proprii, ci să trăiască şi să se poată lăudà că au descoperit puterea creatoare a ortodoxismului naţionalist. Această politică a Statului român este lucrul cel inportant şi numai ea poate fi pusă în discuţie.

Statul român n'are mijloace să subvenţioneze orişice publicaţie. El a suprimat funcţionari, a suprimat până şi paturile bolnavilor din spital. Toate publicaţiile serioase: de literatură, de ştiinţă, de tehnică, trăesc cum pot fără ajutorul Statului. Numai apostolii spiritualităţii ortodoxe naţionaliste, beneficiază de subvenţii. Este cazul de a ne întrebà: ce urmăreşte Statul prin această politică? Intărirea ortodoxismului naţionalist? Să admitem, un moment, că aceasta i-ar fi intenţia. Dar atunci este o cale mai cinstită pentru a ajunge la realizarea acestei intenţii. Să se acorde apostolilor nouei spiritualităţi posibilitatea de a lucrà în linişte la întocmirea sistemului lor de gândire. Să fie însărcinaţi oficial cu reforma noastră spirituală şi în consecinţă şi cu îndrumarea învăţământului filozofic. Dar nu toţi câţi scriu la aceste periodice împărtăşesc poezia filozofică a ortodoxismului naţionalist! Aceasta o ştim prea bine. Tocmai în aceasta însă stă gravitatea situaţiei. Statul, prin reducerea subvenţiilor la celelalte publicaţii, şi prin favorizarea celor două, constrânge pe mulţi scriitori valoroşi să fie în tovărăşia conducătorilor acestor organe de publicitate.

Această politică culturală trebuie odată să înceteze. Statul negreşit trebuie să continue prin a ajutà pe scriitori. Dar, când aceşti scriitori se erijează în reformatori de cultură, Statul trebuie să-şi ia răspunderea, pentru ei. Până ce nu-şi ia această răspundere, suntem îndrituiţi să acuzăm pe aceia, cari dispun de fondurile Statului, de inconştienţa politică.

C. Rădulescu-Motru

MANE, THEKEL, PHARES ! [1])

România se află în fundul prăpastiei!... Cine ştie, dacă mântuirea mai este cu putinţă!... Cine ştie dacă nu vom aveà mâine o revoluţie bolşevică, urmată de alte dezastre, de cari ne'nfiorăm a vorbì!...

Dacă totuş salvarea mai este posibilă, expunerea de faţă va aruncà, cred, lumină asupra mijloacelor ce sunt de întrebuinţat — *lumina preţioasă a înaltelor priviri teoretice.*

Acum 30 de ani, Petre Carp a vrut să deschidă porţile României capitalului străin. Sprijinind intenţiunile acestui mare om de Stat, ţara ar fi ajuns la un grad de inflorire pe care abià ni-l putem închipuì. Dar ţara nu l-a ascultat; nu *puteà* să-l asculte: se opuneau legile Istoriei.

Fiecare formă de organizare socială se'ntemeiază pe un mecanism fundamental, care, până-şi împlineşte menirea, e folositor societăţii şi generator de progres; după ce a dat însă tot folosul de care e capabil, începe a fi păgubitor prin exagerare, efectele lui rele se acumulează şi dau naştere unei catastrofe, care sileşte societatea să-şi dea altă formă de organizare, întemeiată pe *alt* mecanism, *diametral opus* celui precedent, tocmai pentru a-i remedià efectele rele. Noul mecanism urmează aceeaş curbă de urcare şi coborîre, sfârşind cu o nouă catastrofă.

Literatura este oglinda societăţii: faza de ascensiune se oglindeşte într'un curent clasic (adică, de mulţumire); iar faza de decădere, în curente romantice şi realiste (adică, de nemulţumire).

---

[1]) Adică: „(duşmanii te-au) numărat, (te-au) cântărit (şi te vor) împărţi“!

De vreo trei sferturi de secol, societatea românească se întemeiază pe următorul mecanism fundamental: *crearea unei burghezii româneşti, cu sprijinul Statului (respectiv, prin exploatarea Statului), la adăpostul unui zid de protecţie în contra capitalului străin.*

Apogeul acestui mecanism coincide cu apariţia operelor clasice ale lui Vasile Alecsandri. Primele semne de decădere — primele încreţituri la ochi — apar între 1880 şi 1890, odată cu socialismul şi cu literatura eminesciană...

La 1900, Petre Carp a vrut să asaneze societatea românească. In ce fel?... Aplicând aceeaş filosofie a Istoriei, care este şi a mea [1]) (poate fără s'o cunoască); adică înlocuind mecanismul fundamental, cu'n altul, diametral opus: *dărâmând zidul de protecţie în contra capitalului străin* (şi asanând administraţia).

Aceasta însă nu erà cu putinţă: înainte de a ajunge la catastrofă, societatea nu se hotărăşte să înlocuiască mecanismul fundamental.

Să examinăm, totuş, în ce fel capitalul străin ar fi însănătoşit ţara:

1. Proletariatul agricol — dar şi sătenii cu prea puţin pământ — şi-ar fi găsit de lucru în industrie;

2. Mica burghezie rurală, şi anume elementele ei harnice, pregătite şi'nstărite, şi-ar fi însuşit *prin cumpărare* o parte din marea proprietate, ştiut fiind că în prezenţa adevăratului capitalism, latifundiile se fărămiţează *într'o anume măsură.*

In felul acesta, periculoasa presiune a satelor noastre ar fi dispărut.

3. Restul marii proprietăţi ar fi fost *silit* de prezenţa adevăratului capitalism să treacă la cultura intensivă şi să ţie pas cu progresele ştiinţei, într'o vreme când pe piaţa mondială cerealele noastre aveau o situaţie privilegiată!... Miliardul şi un sfert aur al exportului nostru s'ar fi îndoit!...

4. Burghezia noastră bancară şi industrială s'ar fi întovărăşit cu capitalul străin în condiţiuni de egalitate, fiindcă atunci petrolul, pădurile şi atâtea alte bogăţii ale noastre aveau preţ mare, iar capitalul internaţional erà în căutare

[1]) Şi care-i deaproape înrudită cu aceia a lui Hegel.

de plasamente. România ţineà capul sus, curtată fiind de ţările apusene.

Punerea în valoare a bogăţiilor ţării ar fi dat naştere unei vertiginoase producţii industriale, care s'ar fi adăugat celei agricole...

In aur ne-am fi scăldat!...

Pe această temelie economică, înalta şi nobila noastră cultură de odinioară ar fi înflorit din nou şi ar fi ajuns în curând la nivelul celei apusene.

In războiu, probabil că ţara nu ar fi intrat, fiindcă ar fi lipsit teama burgheziei noastre de capitalul şi de industria germană, şi lăcomia de slujbe a biurocraţiei; *ci bogată, sănătoasă şi mândră, ar fi stat liniştită, lăsând să ne inunde aurul ţărilor beligerante. Iar după încheierea păcii, Transilvania, Banatul, Bucovina şi Basarabia ar fi sburat către noi ca nişte bucăţi de fier la un magnet!...*

La expropriere, numai nebunii ar fi visat! Kautsky, teoreticianul mondial al partidelor socialiste, este adversarul exproprierii marii proprietăţi intensiv cultivate, pe motivul foarte simplu, că ea hrăneşte 9 suflete, acolo unde mica proprietate nu hrăneşte decât 5. (Chiar şi în Franţa, au fost vândute eftin, dar pe bani peşin, numai proprietăţile emigranţilor, *ca pedeapsă).*

Organismul nostru social, sănătos fiind, rămâneà absolut inaccesibil bolşevismului.

In vieaţa politică, satele ar fi fost primite încet şi cu prudenţă. Dar chiar având sufragiul universal, ţărănimea ar fi stat — ca în Apus, în vremurile de înflorire ale capitalismului — sub tutela claselor stăpânitoare.

Aşà s'ar fi petrecut lucrurile, dacă ar fi fost primite planurile de asanare ale lui Petre Carp — omul integru, *suflet de stăpân,* drept şi aspru cu sine şi cu alţii. Dar ele nu *puteau* fi primite. Departe văzătorul rege Carol I, aprobà planurile lui Petre Carp. S'a temut însă — în urma relelor experienţe — să nu fie învinuit de a fi sprijinitor al străinilor... Intreaga clasă stăpânitoare, cu toate anexele ei, erà moleşită şi preferà vieaţa mai mult sau mai puţin parazitară. Legea de fier a Istoriei impuneà ca desagregarea să urmeze panta coborîtoare *până în fundul prăpastiei.*

Nu numai că nu s'au deschis porțile capitalului străin, dar *de teama lui,* clasa stăpânitoare, *în loc să meargă pe drumul larg al evoluției normale, a pornit — în chiotele de beție ale literaturii poporaniste (se pregăteau lipitorile satelor, la 1902, pentru* **cheful** *de acum!...) — pe o potecă plină de râpi, care duceà drept în prăpastia în care ne aflăm azi* [1]). S'au aliat adică, liberalii, la 1900, cu lipitorile satelor, în contra marilor proprietari. Aceştia din urmă, simțind primejdia, au devenit şi ei poporanişti (N. Filipescu-Nicolae Iorga) şi au spus lipitorilor satelor: „De vă e foame, mâncați-i pe evrei!". Chiaburii, însă, după o clipă de gândire, au răspuns: „Mulțumim, dar îmbucătura e prea mică; preferăm să vă mâncăm chiar pe d-tră!".

Au urmat apoi, incendiile şi represiunea dela 1907; mocirla neutralității; furturile, nepregătirea şi laşitățile din prima parte a răsboiului; prevaricațiunile exproprierii; fraudele electorale; abuzurile biurocrației postbelice; şi, în sfârşit, „asanarea" național-țărănistă, adică o nouă decepție, firească pentru cea mai înapoiată clasă a țării!...

In lumina teoriei mele istorice şi a catastrofei care ne amenință, văd azi, ceeace n'am văzut eri [2]): *că răsboiul, exproprierea şi acordarea votului universal au fost — cel puțin în mare parte — fenomene de desagregare.* Am realizat — cu ce sacrificii! — unitatea națională, dar ne temem să nu ne fugă din mâini; țăranul a căpătat pământ, dar îi scapă din mână; i s'a dat vot obştesc, dar nu-i serveşte la nimic!... Ce i-au folosit Romei atâtea cuceriri, dacă la urmă a trebuit să cadă pradă barbarilor? Pe un individ care-şi mănâncă averea cu ruleta şi cu cocotele, întrucât îl fericeşte o nouă moştenire!... *Noi coboram panta desagregării şi orice câştiguri nu puteau fi decât nesigure.*

Provinciile fost subjugate, *de acuma înainte* trebuie să le cucerim sufleteşte... De nu vom reuşi, zadarnice au fost cele

---

[1]) Am expus acest mod de a vedeà, în 1920 (vezi «*Poporanismul reacționar*», edit. Socec); şi de atuncia mereu, până în 1928, când m'am lăsat o clipă sugestionat de entusiasmul general pentru partidul național-țărănesc.

[2]) Dar poate mă'nşel şi azi, cum m'am înşelat eri: Sociologia e în faza copilăriei...

800.000 de morţi!... De vom reuşì să le cucerim, le-am fi putut aveà **probabil** şi fără răsboiu!...

Literatura este oglinda societăţii. *„Sămănătorul"* şi *„Vieaţa Românească"* ne-au asigurat, acum aproape 30 de ani, că *a sunat ceasul ca poporul român să dea în sfârşit capodopere literare de valoare mondială, create de reprezentanţii clasei ţărăneşti — în locul literaturii „de imitaţie", „de înrâurire străină", a unui Eminescu, Caragiale, etc.*, purtătorii de cuvânt ai păturilor „cosmopolite" urbane.

Unde sunt aceste capodopere?... Prolixa şi acefala noastră literatură de după răsboiu cade tot mai jos[1]). *„Primăvara literară"* a fost o iluzie; am luat drept flori adevărate, florile de zăpadă ale începutului de iarnă; ţurţuri de ghiaţă le-au înlocuit, iar nu roadele verii şi ale toamnei!... Cultura noastră de azi e numai **minciună, şarlatanie şi venalitate — cultura Sodomei înainte de ploaia cu pucioasă!**

Ce-i de făcut?...

Avem de ales între două drumuri: unul ne duce spre răsărit, celălalt, spre apus. *Tertium non datur!*

Primul este acela pe care voià să meargă Petre Carp. *Porţile de perete faţă de capitalul străin!...* Cu cât vom procedà *mai radical la răsturnarea* uzatului mecanism fundamental, cu atâta mai bine! Primejdioasă este fiecare clipă de ezitare! Numai leneşii şi bicisnicii se tem de *„acaparare"...* China a fost tratată ca o colonie; şi azi, toate băncile şi mai toată industria se află în mâini chineze[2]).

Industria şi proprietatea mijlocie se vor asanà. Dar va

---

[1]) Opera lui Mihail Sadoveanu cuprinde pagini de antologie şi are valoare istorică; în totalitatea ei însă, viitorul va decide întrucât rezistă criticei.

[2]) Din venitul *brut* al intreprinderilor întemeiate cu capital străin, numai o mică parte trece graniţa; restul fecundează *în avalanşă* producţia ţării... Avem flexibilitate, vioiciune, inteligenţă şi forţele nesleite ale popoarelor tinere; nevoia ne va învăţà să fim şi tenaci...

Trebue să observ însă, că nu *concesiile* reprezintă idealul colaborării cu capitalul străin, ci *tovărăşia* dintre român şi străin, fără amestecul *conrupător* al oamenilor politici şi al biurocraţiei... Să întemeieze şi străinul *singur* întreprinderi... Intrarea *difuză* a capitalului străin să dea naştere unei burghezii româneşti neatârnate de stat — iată ţinta finală...

trebuì organizată și mica proprietate. Cum? Prin cooperative? Poate. Nu trebuie să scăpăm din vedere însă, că în Apus, cooperativele au fost, nu *un mijloc* de industrializare, ci *efectul ei târziu.* Lipsește la noi onestitatea, controlul, priceperea, spiritul adevărat burghez. Cooperativele duc o vieață parazitară. Mica proprietate va trebuì luată sub tutelă de către burghezia asanată. De altfel, capitalul eftin și creșterea debușeului intern, îi vor face mult bine...

Impresia mea este, că lunecăm *către bolșevism. Egoismul individual și cel de clasă, și în genere, forțele centrifugale, au devenit preponderente. Edificiul nostru social e măcinat, economicește și moralmente, și n'așteaptă decât o suflare de vînt ca să se dărâme.*

Toate elementele antibolșevice ale țării ar trebuì să sprijine un guvern de salvare, care să conjureze pericolul iminent. Prin mijloace legale, dacă se poate, — și cred că se poate —, iar dacă nu, prin mijloace anticonstituționale, puterea politică trebuie să treacă în mâinile burgheziei *asanate,* mai exact, în mâinile reprezentanților intereselor **superioare** ale clasei stăpânitoare. Și să nu uităm că pretutindenea și oricând, în vremuri de primejdie, s'a dat ascultare unui singur om [1]).

In acelaș timp, o altă cultură trebuește inaugurată: cultura burgheziei *mature,* și deci, *morale.* O literatură de apologie a muncii, a capacității, a vieții de familie, etc. (Vezi în Germania, „clasicismul de argint" dela mijlocul secolului al XIX-lea; în Anglia, Dickens și Eliot; etc.). Destul cu lingușirea țăranului, cu falsa apologie a trecutului, cu literatura de petrecanie! „Poporanismul" este expresia primitivității, și această primitivitate o simte acuma bugetul, o simte administrația, o simt pe pielea lor toți oamenii culți [2]).

Dacă însă burghezia noastră nu va deschide în grabă, fără multă tocmeală, porțile țării capitalului străin, atunci, arătându-se ca o clasă necoaptă, rămasă în urmă, ce nu poate ține pas cu vremea, va fi svârlită de o parte, ca în Rusia, și

---

[1]) Acelor elemente, ale căror interese s'ar împăcà bine c'un regim bolșevic, *muss man auf die Finger schauen...* Mișcarea antisemită pregătește teren sovietelor și e poate subvenționată de ele...

[2]) In apus, poporanismul a ocupat și ocupă un loc modest în ziarele și revistele micilor centre...

mulţimea va trece peste capul ei. Vom cădeà pradă bolşevismului!...

Se va adeverì atunci înc'odată, ceeace de atâtea ori s'a văzut în Istorie, că clasele cari au coborît toată panta corupţiei, îşi sapă ele însele groapa, în orbirea lor din ceasul al doisprezecelea! Aşà a pierit Grecia odinioară! (Vezi „*Moartea Corintului*" de André Lichtenberger).

Tocmeală?!... Ambiţii personale?!... Rivalităţi între partidele de ordine?!... Suprimarea importului?!... Înstrăinarea simpatiilor Apusului?!... Perseverare diabolică în vechiul mecanism?!...

Nu există decât o singură scăpare: *o mână de fier înăuntru, înţeleasă cu capitalul din afară.*

Să fie prea târziu?... E adevărat oare că cei cu stare şi-au trimis averile în străinătate şi se pregătesc să fugă, dând cu piciorul în baracă?!...

Vai de noi! Dar şi vai de ei!... Burghezii noştri vor umpleà pământul; vor mâncà pâinea amară a exilului (ei nu ştiu cât este de amară); mulţi din ei vor ajunge chelneri, dansatori, cavaleri de industrie...

Ţăranii îşi vând pământul cu 6000 de lei hectarul, — care în 1927 se vindeà cu 40—50 de mii!... E fierbere mare, la ţară şi la oraş!!

Mane, Thekel, Phares!

H. Sanielevici

SCRISOARE DESCHISĂ D-LUI N. IORGA [1])

Domnule Iorga,

Sunt mulţi ani de când am renunţat a mai face politică, şi e prima scrisoare ce adresez unui om politic, nu pentrucă e politic, dar pentrucă este şi „istoric“.

Ca atare, d-tale nu-ţi este permis a relatà faptele altfel de cum au fost. Cuvintele d-tale, ca „istoric“, trebuie să rămâie literă de Evanghelie şi mai cu seamă atunci, când vrei să restabileşti adevărul istoric asupra reformei agrare.

Oricare ţi-ar fi fost antipatia faţă de un om, când acelà a trecut pe lumea cealaltă, orice ură şi duşmănie trebuie să înceteze, mai ales când un adevăr trebuie restabilit.

E drept că exproprierea, în principiu, a fost votată de Constituanta din care făceai şi d-ta parte. In toate detaliile ei, însă, această lege a fost votată de parlamentul guvernului Alexandru Marghiloman, din care am avut şi eu cinstea să fac parte.

Vei puteà pretinde că acest parlament n'ar fi existat, pentrucă toate legile lui, din patimă, au fost anulate. Calapodul acestei legi însă a rămas. Calapod alcătuit de marii proprietari din partidul conservator, cari cu o bunăvoinţă şi o abnegaţie ne mai pomenită încă în analele istoriei, au înfăptuit o reformă de aşà mare valoare, fără a se fi vărsat o picătură de sânge.

Deci fără a fi nevoie să „omori şi câţiva proprietari“, cum zici că ai povăţuit pe I. I. C. Brătianu să facă la 1917.

---

[1]) Răspuns la declaraţiile din Neamul românes, din 12 Aprilie 1930. — Direcţiunea Revistei e sinflură responsabilă de întârzierea publicării răspunsului, trimis la timp.

Şi, pentrucă e vorba de istorie, e bine să se ştie că această lege a fost votată cu uşurinţă la Cameră. Când a trecut însă la noi, la Senat, unde majoritatea o formam proprietarii, care trebuiam de bună voie să ne deposedăm, doream ca proprietăţile noastre să nu intre decât în stăpânirea sătenilor şi numai a sătenilor adevărat muncitori de pământ. In acest scop am numit legea „Arendare obligatorie". Ea trebuià înfăptuită în 5 ani, în care urmà a se face experienţà, pentru a puteà rămâneà împroprietărit numai săteanul cu adevărat muncitor de pământ; iar nu cum s'a făcut în urmă, în Camera prezidată de d-ta, când s'au împroprietărit şi agronomii din Minister cum şi mulţi alţii, care nu aveau dreptul, dar care au ştiut plătì mai bine şi anume cui plătì.

Dealtfel şi d-ta recunoşti, că, aşà cum s'a făcut, această reformă agrară a nemulţumit şi pe săteni şi pe proprietari.

La Cameră, legea trecuse cu „Arendarea obligatorie" numai a 1.400.000 hectare. Noi, proprietarii Senatori, care doream ca opera ce vom săvârşì să rămâie definitivă, am protestat, cerând ca numărul hectarelor s'ăfie mărit la 2.000.000, cum, în principiu, se votase de Constituantă.

După ce Ministerul de Domenii ne arată că nu a cerut mai mult de 1.400.000 Ha. pentrucă, pentru moment, nu poate arendà mai mult, de oarece restul de 600.000 Ha. nu se puteà da decât prin colonizare. Atunci am venit cu amendamentul ca 600.000 Ha. vor rămâne la dispoziţia Ministerului de Domenii, pentru a se luà dela proprietari, pe măsură ce se va puteà face colonizarea.

După venirea d-lui Duca în capul acestui Departament, o delegaţie a noastră i-a spus pentru ce lăsasem 600.000 Ha. la dispoziţia sa. N'a voit să ţie seamă şi a expropriat prin Decretul-Lege din 1918, complect 2.000.000 Ha. S'a văzut rezultatul. Aceste 600.000 Ha. au rămas ani de zile nemuncite în dauna Statului.

Tot în acea sesiune parlamentară voiam a trece şi legea „Muncii obligatorie", numai pentru a venì în ajutorul sătenilor, care nu mai aveau nici vite, nici unelte. Opoziţia s'a agăţat de titlul *rău înţeles* al acesui proiect de lege, şi el nu s'a putut votà.

Cred că dacă legea s'ar fi numit: „Pentru ajutorare reciprocă", ar fi trecut.

Mai zici. D-le Iorga, că I. I. C. Brătianu, la 1913, ți-ar fi propus o tovărășie pentru ticluirea legii exproprierii și a votului universal. Acì a fost marea greșeală a lui I. I. C. Brătianu. După pacea dela București, cum liberalii nu puteau admite înfăptuirea unui act de o așà mare importanță, fără ca și ei să fi fost părtași, au venit cu bomba exproprierei și a votului universal. Greșeala și mai mare s'a săvârșit, că acele reforme nu s'au înfăptuit imediat. Fără alte comentarii.

Trec acum la povața care ai dat-o, la 1917, lui I. I. C. Brătianu și la care fac aluzie mai sus. La spusele lui Brătianu:

„Nu pot face această reformă, fiind șeful unui guvern din care fac parte și Conservatorii, și pentrucă în partidul meu se vor revoltà marii proprietari", d-ta i-ai răspuns:

„D-ta care în 1907 ai omorît mii de țărani, cari s'au revoltat contra proprietarilor, poți omorî și câțiva proprietari cari se revoltă contra sătenilor".

Această convorbire a lui I. I. C. Brătianu cu d-ta îmi reamintește o convorbire ce am avut, imediat după răsboiu, cu un sătean dârj, în timpul unei campanii electorale...

In Comuna Turbați, din nordul Județului Ilfov, făceam propagandă electorală pentru Alexandru Marghiloman. Aflând că într'un sat vecin venise din București un avocățel țărănist, bun de gură, m'am dus și eu acolo. In casa unui sătean fruntaș, ce avusese locuri în dijmă la mine pe moșie, înainte de răsboiu, se adunase sătenii să asculte pe avocat. Cum m'a văzut, avocatul a spus sătenilor:

— „Intrebați pe d-l Colonel, dacă nu este adevărat că vom face a doua expropriere".

Am răspuns afirmativ, adăugând că va venì și a treia expropriere, de care d-l avocat habar n'are, aceà a pădurilor la munte, unde nu este pământ pentru islaz; dar să ne ferească D-zeu de a patra expropriere, căci venind aceasta ni se va luà mai întâi nouă și bruma de pământ ce ne-a mai rămas. Până acum noi v'am dat pământul dela noi".

La aceste cuvinte un sătean țanțoș mă întrerupe:

— „Parcă ați dat de voie“! I-am răspuns:

— „Băiatule! să știi că în vieața mea n'am mințit și n'o să mint nici acum“. Apoi, apropiindu-mă de el. îl întreb dacă nu vrea să-mi dea mie zeghia nouă, cu care erà îmbrăcat. S'a uitat lung la mine.

— „Răspunde-mi băiatule! nu-i așà că nu mi-o dai? Dar dacă te-oi strânge de gât (și l-am apucat de gât) și te-oi strânge tare, și vei simțì că sunt mai tare ca tine, nu-i așà că mi-o dai?“

— „Ba-i așà, domnule Colonel“!

— „Ei bine, băieți, tot așà am făcut și noi proprietarii; de nevoie v'am dat pământul nostru, și iată de ce: In vechime, strămoșii noștri, care erau mai avuți ca strămoșii voștri, când venià vreo primejdie din afară, se puneau în fruntea strămoșilor voștri, pe care-i înarmau din banii lor, și porniau cu toții împotriva dușmanului. Dacă Dumnezeu le ajutà să birue pe dușman, după ce se înapoiau acasă, puneau de se zideà câte o mănăstire, câte un spital, ca să mulțumească lui Dumnezeu. Tot așà am făcut și noi, acum. Primejdia, care ne amenințà, erà bolșevismul din Rusia; și am căutat să scăpăm și noi țara așà cum știuse s'o scape strămoșii noștri. Și ca să putem scăpà țara, care erà trupul nostru, ne-am tăiat de bună voie o mână, care a fost pământul nostru, pe care vi l-am dat, pentrucă am găsit că erà drept ca voi, care din moși-strămoși ați muncit pământul nostru, să puteți aveà și voi, odată, o bună parte din el în stăpânirea voastră.

„Să vă intre, însă, bine în cap că nu v'am dat pământul pentru a răsplătì vitejia cu care numai o parte din voi a luptat în răsboiu. Pentrucă după cum au luptat sătenii voștri, tot așà a luptat și o bună parte din proprietarii noștri, cari au știut cum să-i îmbărbăteze pe ai voștri, pentru a luptà și murì cot la cot cu ei. Dacă am fi împroprietărit numai pe vitejii răsboiului, nu ne-am fi putut ajunge scopul nostru, pentrucă nu am fi putut da pământul adevăraților muncitori de pământ, ci numai văduvelor și orfanilor răsboiului, ai căror eroi morți cu adevărat au putut dovedì vitejia lor, cum și la o mică parte din voi, care ați avut norocul de a scăpà cu viață, însă numai acelora, cari prin ordine de zi ar fi fost citați pentru isprava ce ar fi înfăptuit luptând cu bărbăție.

„Aşadar băieţi, păziţi-vă de cei, ca d-l avocat, care vin să vă încânte cu tot felul de vorbe, şi să ştiţi un lucru: că cei mulţi sunt cei ce n'au, iar cei darnici sunt cei ce dau dela alţii, cum face şi d-l avocat. Ţara Românească dacă ar fi de 5 ori mai mare de cum este, şi tot nu s'ar ajunge pământ pentru ca fiecare sătean să-l aibe pe al lui".

„Omenirea este făcută să se îmmulţească, pământul însă rămâne aşà cum este. Şi, după cum vă spuneam, să ne păzească Dumnezeu, să vie peste noi exproprierea 4-a, pentrucă atunci o să ni se ia, mai întâiu nouă proprietarilor, şi bruma de pământ ce ne-a mai rămas, pentru a vi-l da vouă. Iar când nu vor aveà de unde luà, dela noi, vor trece să ia din lotul ce v'am dat noi, şi atunci cu adevărat că a venit primejdia bolşevismului peste noi şi va pierde ţara, trupul nostru pe care noi, proprietarii, l-am putut scăpà. Şi când vor trece să ia din lotul ce v'am dat noi, nu cred că voi îl veţi dà tot aşà de uşor, cum vi l-am dat noi pe al nostru".

Rezultatul acestei convorbiri, a doua zi, în timpul alegerilor:

— „D-le Colonel, cu dreptate aţi vorbit aseară. Pentru ce nu veniţi mai des printre noi să ne luminaţi".

Iată, d-le Iorga, cum ar fi trebuit să cunoşti d-ta, Marele Istoric, pe proprietari, pentru a puteà, după umila mea părere, scrie cu adevărat „Istorie".

Mai departe te întrebi dacă desnodământul primei părţi a răsboiului n'a fost determinat de refuzul de a legiferà reforma agrară, deşì adaugi că „ai arătat, că ar fi fost mai bine ca intrând în răsboiu, soldatul să ştie că este om independent şi luptă pentru libertate şi pentru pământul lui".

Pentru ce ai spus asemenea monstruozităţi, d-le Iorga?

Pentru ca posteritatea să poată citì, cândva, mărturisirea marelui istoric Iorga, că am pierdut prima parte a răsboiului din cauză că nu s'a ţinut seamă de povaţa sa?

Cu ambiţiuni personale, cu ură sau părtinire, nu se scrie istoria, d-le Iorga.

Aşà ai cunoscut pe soldatul nostru?

Se vede că ai uitat, cât de puţin pregătiţi am fost, când

am intrat în răsboiu! Cum, abià o lună după intrarea noastră în acțiune, se făceà apel la populația civilă, să dea îmbrăcăminte soldatului ce luptà pe front, și cum acești nenorociți, în tot timpul primei părți a campaniei, au stat neclintiți pe linia I-a, pentrucă nu dispunem de rezerve să-i putem schimbà; iar dacă se aduceau detașamente pentru întărirea unei poziții în primejdie, aceste detașamente erau luate tot după linia I-a a altor poziții, mai slab atacate; deci și acești soldați erau tot atât de istoviți.

Deasemeni, nu se poate să nu știi, că nu aveam muniţiuni și că în loc de mitraliere, soldații noștri au luptat cu pieptul lor. Multora dintre ei li se dase arme a căror mânuire n'o cunoșteau, din care cauză părăseau pozițiile.

Atunci s'a dat ordinul de a se împușcà soldații dovediți că părăsise pozițiile. Un Colonel (al cărui nume îl țin la dispoziția d-tale) mi-a spus cum pusese în executare această poruncă. După ce se împușcase câțiva, a venit și rândul unui soldat voinic, care a cerut voie colonelului să vorbească, înainte de a fi împușcat.

„Să trăiți, d-le Colonel! mi s'a dat arma aceasta, pe care nu știu cum s'o mânuesc; arătați-mi mânuirea ei (erà o armă italienească, pe care nici colonelul n'a știut-o mânuì) și trimiteți-mă înapoi pe front, cu un camarad care să stea la spatele meu, și care să mă împuște dac'o vedeà că nu-mi fac datoria cum trebuie; dar nu dați d-v. ordin să mă împuște ca pe un netrebnic".

Soldatul nostru, d-le Iorga, nu e mercenar. O spun, pentrucă am trăit o bună parte din vieața mea alături de el, și te pot încredințà că spiritul de disciplina și Cultul Drapelului, simbol sfânt și neperitor al patriei și al virtuților străbune, e așà de adânc pătruns în sufletul lui, că nu promisiunea preconizată de d-ta, de a i se dà pământ, l-a îmboldit să lupte, cum a luptat, în partea a doua a răsboiului.

Dacă a luptat, cum a luptat, ca să învingă la Mărășești, este că i s'a arătat cum trebuià să lupte după tactica răsboiului modern, necunoscută lui până atunci, și pentrucă în loc de a lupta numai cu pieptul, cum luptase în prima parte a campaniei, a avut acum și muniţiuni din belșug.

Tot grație solidei discipline, de care soldatul nostru a

fost și e pătruns, s'a văzut în timpul resmeriței din 1907, cum fiul a tras asupra tatălui, și fratele asupra fratelui răzvrătit.

Din puțina „istorie" ce știu, nu cunosc nici un caz când să se fi făgăduit soldaților noștri vreo răsplată, pentru a-i stimulà cum trebuie să lupte.

Cunosc între altele și cazul „Roșiorilor dela Vedea", cărora Mihaiu Viteazul le-a dat pământ, după ce au biruit pe Turci, pentru vitejia cu care au luptat.

Iată, d-le Iorga, cum trebuie cunoscută psihologia soldatului român, de un „istoric", dornic să scrie istoria fără ambiție personală, fără ură și fără părtinire.

Nu vă trimit această scrisoare pentru a intrà în polemică, ci numai pentru a restabilì câteva adevăruri istorice.

Cu stimă

Colonel res. Sever I. Pleniceanu

CÂTEVA REMINISCENŢE LITERARE

Prietenul meu din copilărie C. Banu, minunatul talent oratoric şi literar captat de partidul liberal, mă dă de gol într'un interview acordat „Rampei".

Mă obişnuisem să cred şi eu — ca toată lumea junimistă — că încă dela naştere scriu la „Convorbiri". Banu îmi spune că am mai scris şi la *Flacăra*, şi chiar la „Studentul Român", o valoroasă revistă înfiinţată de Societatea cu acelaş nume a şi mai valoroşilor *studenţi(!)* — printre care ne număram şi el şi eu — din clasa a patra dela liceul Sf. Sava din Bucureşti.

Lucrul acesta se petreceà cam prin... secolul trecut. Anul nu vi-l spune nici Banu. El, în calitate de istoric, puteà s'o facă. Cu atât mai greu mi-ar fi mie acum să răscolesc documentele răvăcite de marele răsboiu, care ne-a distrus până şi colecţia de trei numere din „Studentul Român". Dar care n'a putut distruge unele reminiscenţe, redeşteptate deodată prin interviewul prietenului meu.

Zic reminiscenţe, fiindcă amintiri dacă erau, le-aş fi însemnat la timp în vre-un caet. Ceeace n'am făcut. Amintirile sunt lucruri chinuitoare: Când le chemi, ele vin doar să-ţi spuie că nu se mai pot întoarce. Reminiscenţele au cel puţin darul de a plutì într'o ceaţă, care uneori poate fi şi trandafirie. Dacă nu-ţi plac, le laşi să se confunde cu ceaţa şi chemi altele mai bune.

Intocmai cum se întâmplă acum:

Reminiscenţele mele literare, deşteptate printr'un interview vin să-mi spuie că nu numai înainte de a intrà la „*Convorbiri Literare*" am scris la alte reviste, dar şi după ce am devenit colaborator cu pitac al marelui organ literar al Junimii, tot n'am putut rezistà din când în când ispitelor din alte părţi.

Faptă vrednică de pedeapsă pentru cine nu cunoaşte istoricul *curentelor literare* la noi.

Am căutat să dau unele lămuriri asupra acestor curente, acum doi ani, într'o comunicare făcută într'o şedinţă a Academiei Române.

Iată ce spuneam:

„După 1900 — epoca de care ne ocupăm — ca şi mai înainte, ca şi azi, ca în totdeauna, nu numai la noi, dar oriunde, scriitorii erau în genere grupaţi în jurul unei reviste literare, cu o anumită directivă, dela care nu le erà îngăduit să dezerteze. Altminteri, represaliile directorilor, ale criticilor literari respectivi, erau neîndurate şi acerbe. Excomunicarea urmà imediat şi definitiv, echivalentă cu o descalificare şi despodobire de talent, pentru cel ce îndrăsneà să treacă dintr'o tabără într'alta, sau numai să colaboreze aiurea... Atunci, ca şi acum. Moravurile nu s'au schimbat, fiindcă nici oamenii nu se schimbă.

„Strategie literară sistematică, fiindcă şi criticii îşi cer partea lor şi dreptul la vieaţă".

„Convorbirile Literare" n'au fost însă aşà de extremiste. Directorii lor n'au dus niciodată până la fanatism principiile de mai sus. Colaboratorii puteau scrie şi la alte reviste, în toată libertatea, fără nici o teamă de afurisenie.

Iar eu dacă am făcut-o — şi am făcut-o fără abuz — a fost nu numai din atracţia ce simţeam pentru anumite grupări, în care găseam adesea vechi prieteni, dar şi din imposibilitatea de a refuzà invitaţiile măgulitoare ale unor fruntaşi literari ca Vlahuţă la *Sămănătorul*, Coşbuc şi Ilarie Chendi la *Viaţa Literară*, Gârleanu la *Făt-Frumos* din Bârlad, sau ale unor eminenţi directori de reviste ca d-l O. Tăslăuanu la *Luceafărul*, C. Banu la *Flacăra*, etc.

De altfel şi la „Convorbiri Literare" am venit chemat de Titu Maiorescu, prin bunăvoinţa d-lui Mihail Dragomirescu, după ce colaborasem neîntrerupt, timp de trei ani la „Revista Nouă" a lui B. P. Haşdeu.

Momentele acestea le redă mai bine şi cu multă duioşie d-l Dragomirescu în răspunsul său la cuvântarea ce am ţinut în Mai 1924 cu prilejul recepţiei mele ca membru al *Ateneului Român*. Reproduc după d-sa următoarele:

„Convorbirile Literare pe atunci erau conduse de un *salon* — și să zicem, de o *oficină*. Ți-aduci aminte cu câtă emoțiune și cu ce dulce evlavie veneau rând pe rând Sâmbătă seara în acest salon albastru-stins, unde stăpâneà fruntea lată și luminoasă blând dominatoare și cumpănită a lui **Titu Maiorescu** și gestul matern, însoțit de ochii ce cercetează și judecă ai *Doamnei Maiorescu?* Ți-aduci aminte cum, sub cuvântul rar, cald și conturat al maestrului, ne simțeam cuprinși de o atmosferă de reculegere intimă, aproape religioasă și cum, privind în ochii lui luminoși, și dulce umbriți de genele stufoase, par'că ne împărtășeam și noi din fireasca lui înțelepciune. Acolo, străjuniți în vestibul de Hermes al lui Praxiteles și, într'un unghiu al salonului, de Venera dela Millo, cu o emoție îndulcită de speranța succesului, înmânam marelui critic rând pe rând, câte un manuscris ce adeseà, prin tremurătura lui, trădà sufletul mișcat al tânărului. Acolo ne-a citit Titu Maiorescu, cu armonia gravă și plină de simțire a neprețuitului său glas, *Nunta Zamfirei* de Cosbuc,, *Moartea lui Castor* și *Pană Trăsnea Sfântul* ale lui Brătescu-Voinești, *Pe Acropole* a lui Duiliu Zamfirescu, *Orla,* poema lui N. Bazilescu și *Emma* dumitale „iubite coleg".

Cu nuvela *Emma* am intrat la *Convorbiri* în anul 1896...

Dar văd că am început să fixez datele, semn că reminiscențele fac loc amintirilor.

Și amintirile mi le rezerv pentru mai târziu.

I. A. Bassarabescu

O CTITORIE NECUNOSCUTĂ A CANTACUZINILOR DIN VEACUL AL XVII-LEA

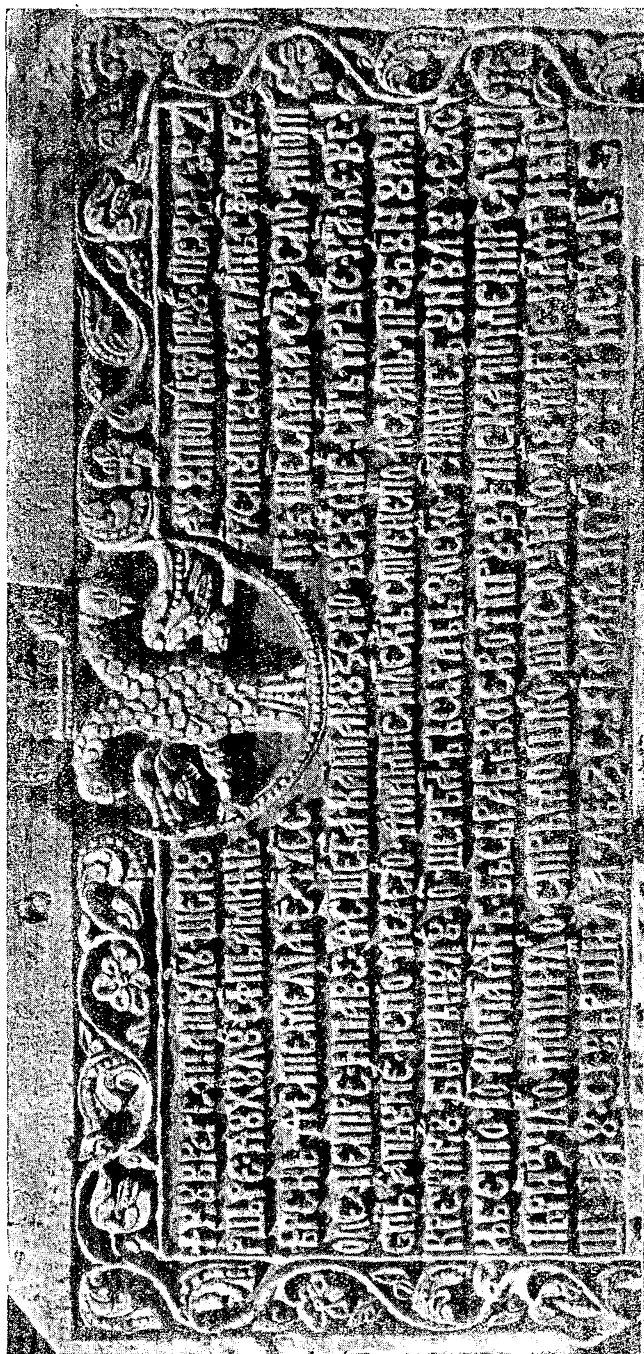
In satul Mihăeştii-de-Jos (Olt), de pe apa Călmăţuiului, azi proprietate a scoborâtorilor lui Costache Cămărăşescu de la începutul veacului trecut care trece ca fondator al său, a fost aflată o pisanie de piatră a cărei fotografie o dăm aci. Vechiul nume al comunei este Rusăneşti, întâlnit de altfel adesea prin documentele veacului al XVIII-lea.

In sat se află o singură biserică ridicată pe la 1874-78 de locuitorii comunei şi restaurată la 1904 din îndemnul preotului actual: părintele Stancu Sălcianu; pe semne după părăsirea celei făcută de neamul Cămărăşeştilor în marginea satului, azi complectamente căzută în ruină în mijlocul cimitirului. Această biserică nouă se ridică alături de fosta temelie a celei vechi, a cărei urme abià dacă se mai pot distinge prin desişul pomilor ce o înconjoară.

Această pisanie, cu frumoase motive florale bordând inscripţia, se afla trântită de mulţi ani, din fericire cu faţa în jos, alături de zidul de intrare al bisericei celei noui, fiindu-i descoperită inscripţia cu ocazia mutării pietrei din locul unde fatalitatea o aruncase cu multe decenii înainte, pentru a fi aşezată ca lespede de intrare în faţa uşii bisericii celei noi.

Iată şi transcrierea textului ei:

„CU VRERE(A). TATULUI. ŞE CU AJUTORIUL. FIIU-
„LUI. ŞE CU SĂVĂRŞIRE(A). DUHULUI. SFÂNTU. AMINU.
„ÎNCEPUTU-S'AU. ACIASTĂ. SFÂNTĂ. BESEARECĂ. DEN...
„TEMELIA. EI. ÎN CENSTEA ŞE (Î)N SLAVA. SFINŢELOR.
„APOSTOLE. PETRE. I PAVEL. DE ŞERBAN. CANTA-
„CUZENO. VEL. VORNEC. SNĂ. DRĂGHECI. CANT(ACU-

„ZINO). BEV. VEL. SPĂT(AR). AL PĂUNEI. NEPOT. DE
„FECIOR DOAMNEI. ILENCAI. STRENEPOT. DE. FATĂ.
„PREBUNULU(I). DE. H(RISTO)S IUBETOR. IO. COSTAN-
„DIN. B(RÂNCOVEANUL). BĂSĂRABĂ. VOEVOD. ÎNTRU.
„VEACINECA. POMENIRE. LUI PĂRINŢILOR. MOŞILOR.
„STRĂMOŞILOR. ŞI SOŢIILOR. LUI. MARIEI. I ANDRI-
„EANEI. ŞI [S]'AU SĂVĂRŞIT. LA.. LEAT. 7 2.1 6. O(T)
„ADAM. I O(T) H(RISTO)S. 1 7 0 8. M(E)S(I)ŢA. IU(NIE). 5."

Deasupra în mijlocul pietrei, tăiând primele trei rânduri din inscripţie, se află gravată „en repoussé" stema familiei Cantacuzino, adică aquila bicefală, timbrată cu o coroană crăiască.

Mărimea pietrei este de un metru şi jumătate pe 0,60 m. înălţime.

Prin urmare avem acì a face cu o nouă ctitorie Cantacuzinească, necunoscută până azi, şi care trebuie adăogată la lista celor publicate de D-l Ion C. Filitti în lucrarea D-sale: Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino [1]).

Persoana lui Şerban Cantacuzino din pisania de mai sus ne este cunoscută şi din alte izvoare, el fiind — precum o şi precizează în inscripţie — fiul lui Drăghici marele Spătar, deci nepot de fiu marelui Postelnic Constantin şi al Elenii Basarab, fiica lui Radu Şerban Vodă. Maica lui Şerban Vornicul erà Păuna, fiica lui Diicul Buicescu vel Spătar în domnia lui Matei Vodă Basarab, şi de altfel rudă cu acest Domn după mama Voevodului [2]).

În pisania bisericei ctitoriale a scoborâtorilor lui Drăghici Spătarul, la Măgureni (Prahova) [3]), cei patru feciori ai săi cari, alături de mama lor, ridică din temelie biserica la 1671, sânt trecuţi în ordinea următoare: Pârvul, Constantin, *Şerban* şi Grigoraşcu, ceeace ne indică precis că Şerban erà al treilea fiu al părinţilor săi.

De locul de vecinică odihnă a lui Pârvul, ştim că el se află la M-rea Hurezii [4]), Constantin şi Grigoraşcu s'au pristă-

---

[1]) ed. 1919. pp. XXXI-XXXIV.

[2]) v. pisania bisericii din Ţigănia-Drăgăneşti (Teleorman), în Bul. Com. Mon. Ist. anul XIX, fasc. 49, Iulie-Sept. 1926, p. 125.

[3]) v. V. Drăghiceanu: *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în acelaş buletin anul XVII (1924) pp. 14-15.

[4]) v. N. Iorga: *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 112.

vit încă tineri fiind, primul înainte de 1686, fiind îngropat la M-rea Comana sub aceeaş lespede sub care odihnesc oasele părintelui — aduse pe semne de la Ţarigrad — şi trupul domnescului său strămoş: Radu Vodă Şerban [1]) adus dela Viena unde răposase la 1620; iar al doilea, mort neînsurat [2]), poate chiar tânăr de tot în vremuri de restrişte pentru neamul Cantacuzinesc, şi va fi fost şi el astrucat în unele din numeroasele ctitorii ale neamului său, precis unde, nu ştim. Şerban însă îşi află locul de veci tot la M-rea Comana, pe care o reparase şi o înzestrase cu bogate daruri [3]). El, supravieţuitorul tuturor fraţilor săi, se stinge din viaţă la 1709 în domnia vărului său Constandin Vodă Brâncoveanul, în ale cărui divane îl aflăm ca vel Comis de la 1688—1700, vel Paharnic dela 1700—1707 şi în urmă vel Vornic până la moarte. În domnia unchiului său omonim îl aflăm între anii 1684-88 ca „vel" şi „biv vel" Căpitan. Căsătorit cu jupâneasa Maria, fiica Vornicului Ghencea Ruste zis Văleanu [4]), după stingerea ei din vieaţă la 1696 [5]) şi a fiicei sale moartă copilă, Şerban, fiind încă cu dregătoria de vel Comis, se reînsoară cu jupâneasa Andriana Fălcoianu, fiica lui Gheorghe Logofăt (1688) şi Vornic (1692) şi al Caplei, foştii ctitori ai bisericilor din Hotărani şi Fălcoi. Stins din vieaţă la o vârstă nu prea înaintată — vre-o cinci zeci de ani — el ne apare în istoria neamului său ca un demn scoborîtor al evlavioşilor săi strămoşi: boerii Mărgineni [6]) şi Craioveşti [7]) căci de numele lui sunt legate: I) zugrăvirea schitului Lespezi (Prahova) [8]) între 1688-89 şi aceia a bisericii din Măgureni (Prahova) [9]) la 1693—94. Tot el înzestrează şi repară din temelie M-rea Cozia la 1704-5 [10]) precum

[1]) v. *M-rea Comana* de Arh. N. Ghika-Budeşti în Bul. Com. Mon. Ist. anul 1908 fasc. Ian.-Martie, p. 12.
[2]) v. Iorga, *o. c.* p. 109.
[3]) v. ibid, pp. 110-111.
[4]) v. ibid. pp. 109-110; v. I. C. Filitti: *Arh. Gh. Gr. Cantacuzino*, p. a.
[5]) La 5 Ianuarie. V. Bul. Com. Mon. Ist. anul XIX, fasc. 48, Ap.-Iun. 1926 p. 88.
[6]) v. monografia mea *„Boerii Mărgineni din sec. XV şi XVI"* în Bul. Com. Ist. Vol. IX-X, 1929-30. Aceşti boeri au ridicat din temelie M-rea Mărgineni căreia i se zicea prin veacul al XV-le: M-rea dela Cricov; iar în al XVI-lea M-rea Drăghiceşti.
[7]) v. I. C. Filitti: *Craioveştii* în Conv. Lit. anul 54 (1922-23) No. 3-5, Martie-Iunie. Aceşti boeri au fost ctitorii fondatori ai M-rei Bistriţa.
[8]) Precizarea acestei date este după un studiu al meu sub tipar.
[9]) v. V. Drăghiceanu, *o. c.* în Bul. Com. Mon. Ist. pp. 16-17.
[10]) v. Bilciurescu, *Biserici şi Monăstiri din România* ed, 1890.

și M-rea Comana, după scoborîrea în mormânt a unicei sale fiice și a primei sale soții, iar viața și-o încheie cu o altă operă creștinească: biserica din satul Rusănești, azi Mihăeștii-de-Jos (Olt), care însă prin vitregia vremurilor nu ni s'a păstrat, dacă fericirea nu ar fi făcut să ne rămâe măcar pisania ei.

Ca o demnă tovarășă de viață, jupâneasa Andriana, după pristăvirea soțului ei, zugrăvește la 1710 interiorul bolniții M-rei Bistrița, iar la 1722, fiind remăritată cu Enache Stama vel Postelnic, ea reface M-rea Banului din orașul Buzău, împlinind cu acestea de laudă fapte, vre-o dorință cunoscută numai de ea, a evlaviosului ei soț.

George D. Florescu

Dela întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICĂ, ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA.

— Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu [1] —

Duminecă 11/24 Noemvrie 1912, Bucureşti. Dimineaţa la mine, Griguţă Cantacuzino, care-mi spune că Nicu Filipescu deunăzi, după ce a declarat Regelui că-i e ruşine să fie în minister cu oameni necinstiţi ca Bădărău şi N. Xenopol, s'a dus seara la Hélène Văcărescu, unde, înaintea multor dame criticând politica externă a Regelui, a zis că singura scăpare e uniunea personală a României sub Franz-Ferdinand al Austriei.

Luni 12/25 Noemvrie 1912. Sculat la 6. Dimineaţa, la mine, Grig. Cantacuzino, Nicu Filipescu (cu acum obişnuitele critici în contra mea), că să mobilizăm, că în Consiliul de miniştri sunt numai 5 ai noştri contra 4 Takişti, eu fiind prea in-

---

1.) De la Titu Maiorescu au trecut în posesiunea fiicei sale unice, Doamnei Livia de Dymsza, 42 caiete de notiţe zilnice, găsite la încetarea lui din vieaţă.

Începând de pe băncile liceului Theresianum, din Viena, şi până în ultimele clipe ale lungei şi atât de bogatei sale vieţi, marele dispărut ne dă prin însemnări scrise aproape zi cu zi, oglinda strălucitei şi mult variatei sale activităţi.

Departe de a pretinde să constitue aşa zise „Memorii", aceste scurte notiţe zilnice sânt aşternute, fără nici o preocupare literară, ca simple adnotări mnemotehnice menite să serve ulterior autorului lor la alcătuirea unor studii, în felul celor publicate în luminoasele prefeţe la discursurile sale parlamentare.

Cu toată sobrietatea şi caracterul lor pur informator pentru uzul său personal, aceste notiţe au totuşi însemnătatea lor pentru caracterizarea disciplinei intelectuale şi a spiritului de ordine ce altătuiau baza concepţiei de vieaţă a acestui protagonist al epocei de renaştere a statului românesc.

Arătările temperaturei, de pildă, cu care încep cele mai multe din filele jurnalului său, deşi s'ar păreà unora superflue, sânt totuşi interesante caracterizări trădând spiritul metodic al aceluia care, înainte de a-şi începe ziua de lucru, caută să ia mai întâi contact precis cu sta-

diferent. Peste ei, Prinţul Fürstenberg cu depeşile de la Berchthold despre convorbirile sale cu Danew şi alatăieri cu ambasadorul de la Berlin Osman Nizami.

La orele 11 până la 12 la Rege, când primeşte pe Osman Nizami.

Dela 4—5 ore ambasadorul turc (însărcinat cu tratările de pace) şi Sefa-Bey. Osman Nizami începe prin a se arătà încântat de primirea la Rege, a cărui bunătate l-a mişcat, de-i venea să-i sărute mâinile. Apoi ideia lui Osman, de a nu face pace definitivă, ci numai preliminări de pace; nu ceva definitiv, care ar fi mai greu de modificat de Europa, fără războiu, căci Ruşii le-ar aproba îndată, şi atunci, ce să facă Austria? Dar preliminările ar fi mai uşoare şi alături de ele înţelegeri între Austria şi Sârbia, între România şi Bulgaria. Atunci toate aceste acte s'ar puteà supune unei Conferenţe de 3 zile la Berna sau la Haga sau la Timişoara, pentru ca Europa să sancţioneze modificarea tractatului de la Berlin. Această ideie a lui am primit-o şi am promis să o sprijinim prin Ghika la Sofia. A mai adăugat Turcul, că România să mobilizeze, căci la Berlin i-a spus Statul major german că Rusia nu e gata de războiu. Iar România mobilizată va puteà obţine de la Bulgaria deplină satisfacţie teritorială şi va puteà da ajutor Turciei, care, retrasă din Macedonia şi din Albania, va fi cu atât mai puternică prin rădăcinile sale anatolice. La punctul 2)

---

rea atmosferică a naturii, în mijlocul căreia aveà să evolueze activitatea sa zilnică atât de multilaterală.

Considerate din punct de vedere al întregirei biografiei intime a lui Titu Maiorescu, de aceeaşi însemnătate sânt şi toate celelalte amănunte strecurate în însemnările sale.

De interes general însă, pentru întreaga desfăşurare a vieţii publice a epocei sale, sânt mai toate celelalte adnotări, care vor servì desigur drept material foarte preţios la complectarea istoriei contemporane a gândirei şi politicei României Regelui Carol I.

Publicarea notiţelor din ziarul lui Titu Maiorescu se inagurează prin unul din capitolele cele mai interesante ale istoriei ultimelor evenimente politice, premergătoare unităţii naţionale, realizate în urmă.

Ele ne dau în toate amănuntele, desfăşurarea conflictului cu Bulgaria, din anii 1912—13, pe care Titu Maiorescu, în calitate de Prim-Ministru, le-a rezolvat în mod atât de satisfăcător pentru ţara sa.

Direcţia revistei exprimă cele mai vii mulţumiri Doamnei de Dymsza, care a binevoit să ofere Convorbirilor Literare, din manuscrisele tatălui său, această unică colaborare postumă a aceluia care, după ce o jumătate de veac a fost spiritul diriguitor al revistei, o ilustrează şi acum cu deosebit de interesantele sale contribuţii.

Direcţiunea.

i-am răspuns că mai trebuie gândit, față de pericolul Panslavismului rusesc. — De la Dimitrie Greceanu o cartă din Iași cătră Nicu Filipescu, care spune că Bădărău ne trage pe sfoară la alegeri, că pune un candidat în contra lui Găvănescu și că ar fi mai bine să provoace Filipescu căderea guvernului. Trimit ministrului nostru la Sofia D. Ghika o depeșă asupra acestei întrevederi cu Osman Nizami. O trimit a doua zi, după ce am mai vorbit de la 7½ la 8¾ ore seara la Rege cu T. Ionescu despre cuprinsul ei. Înainte de Rege am luat de la Fürstenberg ultimele 2 comunicări de la Berchthold pentru Rege.

Marți 13/26 Noemvrie 1912. Cer posomorît. La 8 ore dimineața +3° R. Azi la 6 ore dimineața a murit la Bruxelles sora (de 67 ani) a Regelui, Contesa Maria de Flandra, mama Regelui Belgiei. Doliul Curții noastre de 6 luni. Ne-am înscris la Palatul de la Cotroceni, și eu — după primirea diplomatică de la 3½ la 7½ ore — m'am dus la Palat, pentru a exprima condolența guvernului, dar Regele fiind ocupat cu Prințul Ferdinand și generalul Averescu, am însărcinat pe adjutantul de serviciu maior Costescu să raporteze despre intenția mea.

Miercuri 14/27 Noemvrie 1912. Sculat la 5, am multe ministeriale de lucrat. De la 11½—12¾ la Rege; El foarte întristat de moartea Contesei de Flandra. Mi-a cetit buna depeșă de condolență a Regelui Bulgariei. Seara târziu aflu că am ieșit azi Senator al col. I de Ilfov cu peste 900 voturi.

Joi, 15/28 Noemvrie 1912..... Fürstenberg vine și-mi anunță sosirea pe mâine amiază a generalului Baron Conrad von Hötzendorf, în mână cu o scrisoare a lui Franz-Ioseph. Mă duc la Rege să-i o spuiu. Va fi găzduit la Palat, va dejuna în odaie cu adjutantul său maior Kindmann (din cauza doliului), va prânzì la mine mâine, va dejuna poimâine la Prințul Fürstenberg, și va plecà înapoi poimâine la 5,40 cu trenul Vârciorova.

Vineri 16/29 Noemvrie 1912. Dimineața, la Minister; de la 6—7 ore chemat la Rege, care îmi comunică că a vorbit azi dela 2¼ la 4 cu Hötzendorf. Adecă tot planul conlucrărei armatei noastre cu cea austro-ungară, în cazul unui războiu cu Rusia, când și Germania, probabil și Italia cu 40.000 soldați

trimiși obligatoriu la noi. — De la 8—11 prânz la mine, 12 persoane, numai bărbați.

Sâmbătă 17/30 Noemvrie 1912. Plouă. La 11 ore, la Catedrala catolică requiem pentru Contesa de Flandra. Regele și Regina — foarte triști —, Elisabeta, Carol și Nicolae —. (Ferdinand la Bruxelles. Prinț. Maria în poziție înaintată), toată Curtea, corpul diplomatic, toți miniștrii și foști miniștri. N'au fost D. Sturdza, P. P. Carp, dar au fost nevestele lor. — La ora 1 până la 3, dejun la Prințul Fürstenberg, 14 bărbați: Hötzendorf, legațiunea austriacă toată, generalii Crăiniceanu și Averescu, G. Cretziano și Tresnea-Grecinu. De la 3½ la 5½ consiliu de miniștri la Interne (toți, afară de N. Filipescu). La 5,40, la gară, plecarea lui Hötzendorf; mai erau Fürstenberg cu toată legaț. austriacă, maior Angelescu de la Palat, Tresnea-Grecianu. Pe la zece, însfârșit, liniște.

Duminică, $\frac{18 \text{ Noemvrie}}{1 \text{ Dec.}}$. Sculat la 5 ore. Mă ocup de mesajul pentru deschiderea Parlamentului la 28 Noemvrie. La 10½ ore dim. am luat cu automobila mea pe Jacques Negruzzi și am mers cu el la Universitate, unde am votat pentru Toma Ionescu, singurul candidat senator al Coleg. universitar. La 9 dimineața Lichtenstadt la mine; la 11½ până la 1 „Sektionschef Richard Riedl" din Handelsministerium de la Viena la mine. Vorbă preliminară despre comunitatea intereselor economice româno-austriace față de constituirea nouelor state balcanice. Și „ein europäischer Agrarbund gegen Süd- und Canada- amerikanische Getreideüberschwemmung".

Luni $\frac{19 \text{ Noemvrie}}{2 \text{ Dec.}}$ 1912. De la 3½ la 6 ore consiliu de miniștri despre situația noastră externă. Eu de la 6 la 7½ ore la Rege, să insist măcar cu diplom. străini asupra Albaniei în interesul Macedo-românilor. Regele vorbeà despre atitudinea nepotrivită a lui Diamandi la Roma contra Austriei, pentru Acad. de arte a României la Roma!?

Marți $\frac{20 \text{ Noemvrie}}{3 \text{ Dec.}}$. Griji pentru partidul conservator, din cauza incoherenței lui N. Filipescu. De la 3½ la 8 ore seara obositoarea primire diplomatică.

Miercuri $\frac{21 \text{ Noemvrie}}{4 \text{ Dec.}}$ 1912. Gehetze cu G. Cretziano (depeșă șifrată la Atena pentru omorîrea de Macedoneni). Pâ-

cleanu, Wolanka, apoi o oră Prinţul Fürstenberg. De-abia la $10^3/_4$ mi-am putut bea cafeaua.

Seiner Majestät dem König. Mittwoch den $\frac{21 \text{ November}}{4 \text{ Dec.}}$ vormittags. Bei dem gestrigen diplomatischen Empfang, wobei ich allen Gesandten von dem Interesse Rumäniens an ein möglichst ausgedehntes Albanien, eventuell Macedonien, sprach, teilte mir von Schebeko mit, dass der russische Kaiser mit dem Marschallstab für S. M. den König Carl einen Grossfuersten herschicken wird, der am 28 November (Jahrestag Plevna) hier sein soll. Das ist officiell. Vertraulich die Nachricht, dass dieser Grossfuerst Nicolaus Mihailovitsch, älterer Sohn des Grossfuersten Mihail sein wird.

T. M.

La ora 1, bun dejun (Capşa) acasă la mine cu Riedl, Marghiloman, Take Ionescu, N. Filipescu, A. Bădărău, N Xenopol şi M. Burghele. Riedl le-a explicat după dejun, până la $5^3/_4$ ore, cele spuse mie Duminica trecută. La plecarea lui (colegii mei nu admit ademenirile lui Riedl), consiliu de miniştri la Interne. Bine. Cetit şi primit proiectul meu de mesaj. Mă chiamă acolo alături ministrul englez Barclay, ca să-mi cetească raportul lui despre mirarea mea că Anglia n'are comunicări politice cu noi.

Joi $\frac{22 \text{ Noemvrie}}{5 \text{ Dec.}}$. Înainte de amiazi şi după amiazi la ministrul Shebeko cu amănunte despre venirea Marelui-Duce. De la 6—7½ ore la Rege. Îmi schimbă textul mesajului, făcându-l mai cu „Schwung". Acasă, N. Filipescu pe ¼ oră, dar cu aere de subită demisionare.

Vineri $\frac{23 \text{ Noemvrie}}{6 \text{ Dec.}}$ Cu tot veronalul, trezit la 4½. Trebue să refac mesajul. Prefăcut până la 8 ore, dat lui G. Cretziano pentru traduc. în franţuzeşte. Dimin. Prinţul Fürstenberg la mine; după amiază eu la el. Amânarea discutării mai departe a propunerilor Riedl. Contele Berchthold ne înştiinţează că primeşte propunerea lui Grey pentru întrunirea ambasadorilor, fără obligaţie, dar cu condiţia sine qua non ca să nu fie vorba de accesul Serbiei la Marea Adriatică şi cu dorinţele A) ca întrunirea să nu fie la Paris — B) participarea Românici.

Spre seară, N. Filipescu la mine (ieşirea sa din minister

puţin amânată), apoi eu la gară, unde cu expresul Berlin, la 7,45, soseşte Prinţul Ferdinand cu gener. Robescu. Afară de mine, numai Prinţul Carol, Kalinderu, gen. Perticari, 2 adj. ai lui (Manu, Negri: „Friedliche Aussichten aus Berlin“).

La 9 ore seara, Grig. Cantacuzino la mine — vrea Primăria Bucureştilor.

Sâmbătă $\frac{24\ \text{Noemvrie}}{7\ \text{Dec.}}$ 1912. Consiliu de miniştri sub prezid. Regelui, în prezenţa Prinţului Ferdinand. Mesajul cetit şi ceva modificat, de la 11 la 1¼. După amiază, copiat şi tradus în franţuzeşte modificările. De la 4½ la 5½ ore cetit cu Take Ionescu traducerea franceză. La 6—$7^3/_4$ ore cu Nicu Filipescu contra ieşirei lui din minister.

Duminică $\frac{25\ \text{Noemvrie}}{8\ \text{Dec.}}$. Cam neguros. La 9 ore dim. + 2° R. Dimineaţa, Aurel Popescu cu corecturile mesagiului. 10½—12 ore consiliu de miniştri, cu formarea biuroului Camerei şi a Senatului. Eu apoi la Iorgu Cantacuzino cu aceasta. 3½—5½ ore la mine N. Filipescu, Al. Marghiloman şi Nic. Xenopol, studiind cele 4 harte ale statului-major pentru rectificarea hotarelor Dobrogei. Eu de la 6 la 7½ ore la Rege, situaţia internaţională. Apoi la Fürstenberg, cu înapoierea a 3 depeşe Berchthold comunicate Regelui (România să fie admisă la conferenţa Ambasadorilor, după propunerea Grey, etc. etc.) şi cu refuzul de a preschimba scrisori şi *„unverbindlich“* despre misiunea economică a lui Riedl.

Luni $\frac{26\ \text{Noemvrie}}{9\ \text{Dec.}}$ 1912. Senin, +½° R. la 7 ore dim. Preşedintele Sobraniei St. Daneff, sosit aseară la 10 din Sofia, şi găzduit (cu directorul protocolului de la Externele bulgare Miltcheff) la G. Cretziano (ataşat lui). De la 10¼ la 11¼ ore el la mine, apoi îl iau eu la Cretziano şi-l duc la Cameră, unde la *12 ore* Regele, cu Prinţii Ferdinand şi Carol, cetirea mesajului. Mare entuziasm. Apoi mă duce N. Filipescu la Palat, unde între 12½ şi 1 ore dau seamă Regelui despre convorbirea cu Daneff (căci Daneff merge la 3 la Rege, până la 4¼ ore, apoi la T. Ionescu, apoi la I. Brătianu). La 2½ T. Ionescu la mine şi îi spun vorba mea cu Daneff, ca să i-o spue şi lui I. Brătianu. De la 8 ore la 10¼ prânz la minist. de Externe, dat de mine în onoarea lui Daneff, cu toţi miniştrii români, toată legaţia bulgară, Cretziano, Filodor, Burghele, Trăsnea. Elegant, multe flori, etc. etc.

Vorba mea cu Daneff: El a început și a pus chestiile: a) Românii macedoneni vor avea, în locurile ce vor fi atribuite Bulgarilor în urma păcii cu Turcii, liberul exercițiu al limbei în școlile și bisericile lor, cu un Episcop român. Eu am adăogat: și subvenție de la Statul român.

El. Cela soulagera nos finances.

Eu. Îmi pare bine; sunt sigur că va fi așa și cu Albanezii, de-aceea dorim o puternică și cât mai întinsă Albanie și, dacă se va putea, și o Macedonie autonomă.

El. Cât pentru fruntarie, să nu fie vorba nici de compensație, nici de linie strategică, fiind vorba de o legătură de prietenie și nici un Bulgar serios negândindu-se la luarea Dobrogei.

Eu. Cu totul de acord.

El. Atunci putem vorbì de o linie de fruntarie rectificată, cu bun efect moral în amândouă țările; dar Bulgarii țin să păstreze Silistra.

Eu. Asta e contrazicere cu punctul de plecare. Silistra trebue să dispară dintre noi și să fie a noastră, fiindcă ni se pusese prin dușmănia de-atunci a Rușilor tocmai ca *„ein Pfahl ins Fleisch"*. Va să zică asemenea, când cade tractatul de la Berlin, trebue să cadă și frontiera impusă de acest tractat, și noi, 2 state libere, ne facem noi înșine prietenește noua frontieră la Vest de la Silistra și la Nord de Varna.

Pentru admiterea în parlamentul lor:

a) Sous-entendu că i-am ajutat la războiu, nemobilizând:

b) avantaje economice, pod peste Dunăre pentru traficul la portul lor cel nou din marea de Marmara și Egee.

El nu s'a arătat recalcitrant, dar acum întâi pacea cu Turcii, vr'o 2 săptămâni de tratări la Londra pentru cedarea teritoriului *en bloc,* care apoi să se distribue prin alte tractări ulterioare între aliați; în vremea acestor din urmă tractări să se facă și înțelegerea cu noi.

Eu. Prea târziu. Va fi poate tot acum conferența Ambasadorilor, și atunci nu vom puteà împiedica Marile Puteri de a se ocupà și de cerințele noastre, și tocmai aceasta trebue evitat, dacă ne putem înțelege direct între noi 2 State.

El. Il y aura peut-être moyen.

Va să zică ultimul punct rămâne a se hotărî și apoi linia

granițel de fixat cu un maximum și minimum la desbateri.

Chemarea lui Manu de la Londra la Bucureșt, trimiterea vremelnică a lui Mişu la Londra, pentru a tratà acolo cu Daneff. Merg cu Daneff la Cameră. El asistă la cetirea Mesajului de Rege; multe aplause.

Marți $\frac{27 \text{ Noemvrie}}{10 \text{ Dec.}}$ 1912. Dimin. +1° R. Dimineața la 10 vine T. Ionescu la mine; îmi spune cele vorbite cu Daneff, mergem în automobilul meu la gară, unde și Regele și Prinții Ferdinand și Carol. La 11 ore sosirea Marelui-Duce Nicolae Michailovitch, însoțit de baronul Mayendorf, general-aghiotant Prințul Bagration, Contele Totdleben și Prințul Trubeckoi. Aduc Regelui bastonul de mareșal rusesc și asistă la serbarea aniversării luărei Plevnei. — Eu la 2½ ore la Cameră, la Senat, apoi Fürstenberg la mine (îi spun cele vorbite cu Daneff, spre marea lui mulțumire, ca să le transmită lui Berchthold înainte de sosirea lui Daneff la Viena, unde va sta între 2 și 8 ore și va vorbì cu Berchthold). Apoi Sir Barclay la mine. La 8 ore numai eu, la prânz la Palat cu oaspeții ruși, 2 generali bulgari, Schebeko și Kalinkoff.

Miercuri $\frac{28 \text{ Noemvrie}}{11 \text{ Dec.}}$ 1912. La 11 ore la Metropolie Tedeum Plevna. Regele, Prinții, oaspeții ruși și bulgari, legațiunile rusă și bulgară, toți miniștrii noștri, fără dame. Toți apoi scurtă vizită la Metropolitul. La 4½ ore un ceaiu la Schebeko cu oaspeții ruși și bulgari, toată societatea bucureșteană. La 8 ore la Palat prânz de gală, eu cu nevastă-mea, toți miniștrii cu nevestele — 71 persoane. Toast cetit de Rege, franțuzește — răspuns scurt, liber rostit, de Marele-Duce. La 10 ore sara, acasă, Schebeko și Kalinkoff cu noul Mare Cordon Coroană.

Joi, $\frac{29 \text{ Noemvrie}}{12 \text{ Dec.}}$. De la 10 la 11½ ore consiliu de miniștri, 11¾—12½ eu la Rege, îmi spune convorbirea cu Marele-Duce. Acesta îl îndemnează (mi-o spune apoi și mie la dejun la Schebeko) să intre în confederația balcanică. Regele primește, dacă va fi el în capul confederației — neplăcută Curtea sârbească și greu cu Grecii. Imi dă să traduc scrisoarea primită de la împăratul Nicolae. La 12½ ore dejun (începe însă la ora 1, după sosirea Prinților Ferdinand și Carol) la Schebeko. Eng. Zu viel Gäste. 5 miniștri de ai noștri; eu la stânga Marelui-Duce, la

dreapta lui Prinţul Carol, vis-a-vis de Marele Duce, Prinţul Ferdinand, la dreapta lui Mayendorf, la stânga Schebeko. La stânga mea N. Filipescu, la dreapta lui Mayendorf Ionel Brătianu. Marele-Duce cu mine, politică; recomandă prietenie cu statele balcanice şi intrare în confederaţia balcanică. Răspund eu: Il faut d'abord voir si elle est viable. Despre scrierile lui — publică acum corespondenţa lui Metternich cu Lobzeltern. Îmi anunţă decorarea mea cu Vulturul alb. La 5½ ore Baranga la mine acasă: îi dictez traducerea scrisorii împăratului, pentru Monitor. Apoi la Senat. La patru ore Trăsnea, cu decrete de iscălit.

De la 6¼ la 8 ore seara la Clubul Conservator. Vorbesc eu, apel la încredere în timpul crizei externe. Vorbeşte C. C. Arion, asigurând-o în numele tuturor. Vorbeşte bine N. Filipescu, puţin Al. Marghiloman, degeaba Jean Lahovari. La 9¾ la gara Nord unde Regele, Prinţii, oaspeţii ruşi, care pleacă la 10 ore acasă, luându-şi ziua-bună de la fiecare din noi. Toţi miniştrii noştri, Kalinderu, I. Brătianu, legaţiunile rusească şi bulgărească. In sfârşit la 10¼ ore acasă.

Vineri $\frac{30 \text{ Noemvrie}}{13 \text{ Dec.}}$ 1912. Eu dimineaţa la minister; apoi la Senat, unde e alegerea vice-preşedinţilor, şi la Cameră, unde terminat validările. La 5 ore până la 6¼ ore la externe întrunirea celor 2 majorităţi. Vorbit eu, Take Ionescu, C. C. Arion şi Nicu Filitti. Filipescu demonstrativ absent. La 7 la 8, Mişu la mine, venit azi din Constantinopole, cele 4 harte pentru fruntaria de rectificat spre Bulgaria.

Sâmbătă 1/14 Dec. La 8 ore dim. —2° R. Nici vorbă de zăpadă..... La 5 ore Schebeko; vrea să afle ce ar face România la caz de conflict între Austria şi Rusia — dar nu află. La 6 ore, la mine noul ministru grec Papadiamandopolu. De la 7 la 8 ore, cu Take Ionescu şi Mişu, cele 4 harte de frontieră Dobrogei.

Duminecă, 2/15 Dec. 1912. Trezit de la 5. De la 10 la 12 ore la biserica evanghelică. Sfinţirea ei după reclădire (arsese). Regina cu damele ei, ministrul german, austriac, holandez, american, eu, Take Ionescu şi Disescu cu nevestele lor, Zozo Sturdza, I. Brătianu (ne-am dat mâna). Alocuţiunea lui Kritzinger Hof-und Domprediger, geheimer Consistorialrat din Berlin etc. Apoi eu la Rege, pentru decorarea lui Kritzinger.

Apoi vizite şi la baronul Fasciotti. Demonstraţia albaneză la curtea lui; refuzată primirea. Fasciotti stărueşte direcţia înlocuire a lui Manu de la Londra prin Mişu, iar Manu la Constantinopole. Multe griji politice.

Luni 3/16 Dec. 1912. Sculat la 6 ore, mult de lucru cu cele ministeriale. Afară senin; la 8 ore dim. + 3° R. Tevături cu mutarea lui Mişu la Londra. Manu nu prea vrea în Constantinopol în locul lui. La 2, la Cameră, Carp şi-a trimis dimisia prin Miclescu; vrea să vorbească. Amânat pe mâne. Până la 8, tot politică.

Marţi 4/7 Dec. 1912. la 8 ore dim. +5° R. La minister. Manu primeşte Constantinopol în locul lui Mişu. La Cameră, demisia de deputat a lui P. Carp. Vorbeşte C. Arion bine şi scurt, pentru respingere; Jean Miclescu confus, pentru primire, Emil Costinescu, *eu*, Take Ionescu. Vezi Monitorul.

Miercuri 5/18 Dec. 1912. Trezit la 4, mă scol la 5. Scriu instrucţiile pentru Mişu la Londra (de comunicat şi lui D. Ghika din Sofia, care vine azi pe la 2½ ore la Bucureşti). La minister, 11 până la 12½ ore, Mişu şi D. Ghika, instrucţiunile de dat lui Mişu pentru Londra.

La 3 ore la Senat, unde G. Cantacuzino, Eugenie Ghika-Comăneşti, Istrati, Mat. Cantacuzino, Delavrancea şi raportorul Th. Rosetti cu proiectul Adresei la Mesaj. Eu am cerut suprimarea unui pasaj şi modificarea sfârşitului, unde Rosetti voià cu orice preţ pacea şi ceva micşorare a ministerului (Patriotism la noi, adâncă înţelepciune la Rege). 3½ la 7½ ore primire diplomatică la Externe.

Joi, 6/19 Dec. 1912. Trezit la 4, sculat la 6. La 9, Trăsnea cu scrisorile de rechemare Manu şi de acreditare Mişu Londra, semnate de Rege şi sigilate negru de Palat. De la 10½—11½ ore Take Ionescu, N. Mişu, D. Ghika la mine. Instrucţiile scrise pentru Mişu, Londra. Cu T. Ionescu la biserica rusească, Te-Deum pentru Nicolae II al Rusiei, apoi la legaţiunea rusească, unde bufet-dejun pentru vreo 40 persoane la masa mare întinsă. Eu îndată cu un pahar de şampanie în mână:

„Mr. le ministre, je suis heureux de pouvoir être l'inter-
„prète des sentiments du gouvernement roumain et je puis
„le dire, de tous, en exprimant à l'occassion de la grande fête

„d'aujourd'hui les voeux les plus chaleureux pour Votre Au-„guste Souverain, qui, dernièrement encore, par une haute „distinction a bien voulu montrer de nouveau son amitié pour „notre Roi et son estime pour notre armée, en souvenir de la „confraternité d'armes d'il y a 35 ans. Je lève mon verre à la „Santé de S. M. l'Empereur Nicolas". De trei ori hourah. A răspuns îndată, vorbind *bine* ministrul Schebeko, bând pentru Carol, Augusta familie, cu prinţişorul Niculae, amiciţia celor două popoare.

T. Ionescu mi-a spus la Marghiloman acasă, Dumineca trecută, că la războiu, unde Krupp e cel mai mare corupător, fură... grozav cei mici, dar că ministrul Hërjeu şi gen. Văleanu sunt absolut cinstiţi.

Vineri 7/20 Dec. 1912. Afară senin, la 9 ore dim. —½° R. La 9½ Mişu la mine, de la 10½ la 12 ore Comisia adresei Camerei (C. C. Arion, Nenitzescu, Jean Lahovary prezidentul, T. Cămărăşescu, Titulescu raportorul) la mine acasă. Din miniştri, Take Ionescu, Dissescu şi N. Xenopol. Vorbă generală; cei 3 ai noştri multă blagă externă de prisos. La 12 ore Marghiloamn. Eu îi las şi mă duc la palat (frac, decoraţii), pentru primirea noului ministru grec Papadiamandopolu. Regele şi Regina foarte amabili cu mine. Şi Prinţul Ferdinand faţă..... La 6½ ore vine D-na Plagino, născ. Lahovary; îmi aduce două rapoarte ale tată-său din Paris. Apoi 6 comersanţi, candidaţi municipali, puşi la cale de Deşliu, cărora le cer bilete de recomandare de la Deşliu, altfel nu stau de vorbă cu ei. La 7 ore Prinţul Fürstenberg la mine, cu depeşele despre bunul rezultat al „reuniunei" Ambasadorilor la Londra, în privinţa cererilor Austriei pentru Albania şi contra portului adriatic şi „couloarului" Sârbiei. Are mâine audienţă la Rege...

Luni 10/23 Dec. 1912. Tot senin, timp frumos, cu soare. La minister până la 12½. La 2¼ ore T. Ionescu la mine: că Regele îmi va vorbì mâine de planul să facem alianţă cu Bulgarii să-i ajutăm la luarea Adrianopolului, fie şi cu războiu contra Turciei, şi nouă rectificarea cerută a fruntariei Dobrogei. La 3 ore. Senat, vorbă cu I. Brătianu şi Pherekyde, să nu facă desbateri la Adresă Vineri, când e pusă la ordinea zilei. La 6¼, la mine acasă cetirea vioiului proiect de adresă scris de Titulescu. Mai erau faţă T. Ionescu, Mişu Cantacu-

zino, C. C. Arion, Nenitzescu, Dissescu și Marghiloman. — Mă tot gândesc la grava idee politică a Regelui, poate suggerată numai de T. Ionescu.

Marți 11/24 Dec. 1912. Sculat la 6 ore... 10—11½ ore consiliu de miniștri; 11½—12½ ore la Rege: să telegrafiez lui Mișu la Londra să se înțeleagă cu Daneff, ca noi să avem fruntaria de la Turtucaia la Balcic, iar lor să le dăm sprijin, chiar armat, ca să capete Adrianopol de la Turci. — La 2½, Baron Haymerle la mine (în lipsa lui Fürstenberg). La 5½ până la 6½, la Externe, primirea diplomatică.

Miercuri 13/25 Dec. 1912. Sculat la 4 dimineața, deșifrez o depeșă a lui Mișu de la Londra și vreau să fac instrucții pentru el, dacă n'a plecat la Berlin, cum fusese vorba. T. Ionesc la 12½ ore la mine, îi cetesc depeșa de instrucții pentru Mișu. 2½—3½ ore. Cameră. 4—5½ la mine Ioan Filitti de la minister; îi explic instrucțiile pentru Mișu, cu cele 4 granițe spre Bulgaria, cu contravaloarea: pod, insule Dunăre, sprijin diplomatic. Recomand discrețiune absolută.......

Joi, 13/26 Dec. 1912. Cameră-Senat, eu la Gr. Buiucliu, l'am văzut 1 minut, muribund. Acolo și frate-său, vărul său, Dr. Herescu. Noaptea, la 11¾ a încetat din viață Grigorie M. Buiucliu.

Vineri, 14/27 Dec. 1912. Sculat la 4. Așezat hârtiile relațiilor cu Grecia; pus în ordine împărțirea orelor pe azi — zi complicată, 10¼—11¼ ore consiliul de miniștri, 11¼—12½ ore la Rege cu Take Ionescu, propuneri de alianță, fie și armată, contra Turcilor, cu Bulgarii. La 12½ ore, la Schebeko (Rusia nu va susține Bulgaria, dacă, din cauza recalcitranței lor, intră în conflict cu noi). La 2¼ la Senat. Adresa la ordinea zilei. Th. Rosetti raportor. alocuțiunea mea pentru renunțare la desbateri. în vederea situației internaționale, răspunsul afirmativ al lui I. Brătianu, votarea unanimă a adresei......

Sâmbătă 15/28 Dec. 1912...... 10¼ ore la coșciugul lui Gr. Buiucliu, dus astăzi la Iași. 10¼—11¾ Al. Marghiloman, Take Ionescu și N. Filipescu la mine. Politica externă. Urgență aranjare, chiar alianță, cu Bulgarii. Dacă nu căpătăm cel puțin Silistra-Kavarna — războiu cu ei. 2½—3½ ore, la Cameră. Desbaterea adresei. Declararea mea analoagă cu cea de ieri de la Senat. Răspunsul lui Em. Costinescu, identic cu al lui

I. Brătianu de ieri; dar la Cameră s'a început totuşi discuţie, cu un discurs cetit de Fortunescu din Galaţi, dar eu am părăsit Camera; şi miniştri Takişti. La 6¾ acasă la mine Baronul Haymerle, apoi Prinţul Dimitrie Ştirbey, care pleacă mâine la Viena şi se oferă pentru vreo misiune diplomatică secretă.

Duminecă 16/29 Dec. 1912. Sculat la 6. Tot timp frumos, fără zăpadă, senin. La ora 8 dim. + 1° R. La 10¼— la 11¾ ore Take Ionescu înaintea plecării sale la Stuttgart (Kiderlen—Wächter), Paris (Poincaré) şi Londra, unde ajunge Miercuri seara (la hotelul Ritz. Sir Ed. Grey, Daneff, cunoscuţii lui). La 12 ore, la Palat, primirea Adresa Senatului, apoi mă duce Regele însuşi la Regina, o felicit de ziua naşterei ei (69 ani), îmi mulţumeşte pentru frumosul coş cu flori al consil. de miniştri. — La 3 ore la Cameră, vorbeşte Fleva la adresă. La 3½ la 5 ore la I. Filitti, instrucţiile pentru tratările lui Mişu cu Daneff, eventual la Reuniunea Ambasadorilor şi o mai importantă depeşă cifrată (de trimes lui Mişu Marţi dimineaţa) pentru o posibilă alianţă cu Bulgaria contra Turciei, sfătuite de Rege şi de Take Ionescu şi (fără a şti aceasta) cam tot aşa şi de Alex. Marghiloman şi de Nicu Filipescu (vezi mai sus notarea de Sâmbătă).

Luni 17/30 1912. Trezit la 4, lucrez în iatac. La Cameră, ieri, după Fortunescu, s'a făcut de râs Cornăţeanu, a mai vorbit Iorga, Ioan Grădişteanu, Fleva, apoi discuţia s'a închis şi adresa s'a votat în unanimitate... 10¼—11½ ore, la minister, semnat instrucţiile pentru Mişu Londra, care pornesc cu poşta de azi, iar depeşa cifrată mâine. 11½—12½ ore la Rege. Foarte bine. La 1, acasă, prefectul Moruzi, cu ştirea că a murit azidimineaţă de apoplexie la Stuttgart, unde petrecea sărbătorile la soru-sa, „Staatssekretär von Kiderlen-Wächter", care tocmai astă-seară avea să se întâlnească la hotel Marquardt cu Take Ionescu.

La 3 ore la Cameră.....

La 7¼, acasă până la opt Albanezul M. Fazil-paşa Toptani (vorbeşte ceva franţuzeşte) şi Oberstleutnant (în armata garnizonată Bosnia) Robert Osler, pentru candidatura Prinţului Wilhelm de Wied la noul tron al Albaniei. Mâine 12½ ore îi primeşte Regele. La 8¾ vine N. Filipescu şi mă ia în automobilă la Cameră, unde şedinţă de noapte, fiindcă şe-

dinţa de zi s'a ridicat la ştirea că a murit azi, în Sanatoriul Gerota, Spiru Haret (cancer la intestine). Votarea celor două credite militare de 151 milioane (plătite din excedente, fără împrumut). Interpelarea Scorţescu. La 10¾ acasă.

Marţi, 18/31 Dec. 1912. De la 10—11¼ la minister, de la 11¾ la 12½ ore la Palat, primirea Adresei Camerei.

La 2½ ore, la mine ofiţerul Osler: bani pentru întreprinderea albaneză, în favoarea Prinţului Wilhelm Wied. I-am zis să-mi scrie şi voiu vorbì Regelui. La 3 ore, Senat, de la 3½ la 7½ primire diplomatică la Externe. Azi, a luat Parlamentul vacanţă până la 14 Ianuarie, Luni, când va fi prima şedinţă după sărbătorile de Crăciun. La primirea diplomatică au lipsit catolicii (italianul, austriacul, spaniolul, dar a fost belgianul Ypersele).

Mercuri 19 Dec. 1912/1 Ian. 1913. Tot timpul senin, soare, parc'ar fi sfârşit de Octomvrie. 10¼—12 la minister. La 2 înmormântarea lui Spiru Haret, la el acasă, Str. Verde, unde e şi Prinţul Ferdinand. A trebuit să stau să aud toate discursurile.

Joi, 20 Dec. 1912/2 Ian. 1913. Sculat la 5 ore... la 11 ore cu toţi directorii ministerului de Externe, toţi în redingotă, numai legaţiunea germană în fracuri, la Biserica luterană: requiem pentru Kiderlen-Wächter. Toţi miniştrii străini, nici unul român, afară de mine. A ţinut o oră serviciul. Gedächtnissrede a ţinut-o „Gemeinde-Präsident Schlawe". La 12—1¼ la Rege. Deosebit de amabil; mi-a cetit scrisoarea autografă a Regelui Italiei, pentru reînoirea Triplicei.

Dela 3½ la 6½ ore la ministerul de Externe. Bugetul. Baron Fasciotti, Kalinkoff cu desminţirea nervoasă a lui Gheşoff, că el n'a zis nici odată: „que le ministre bulgare qui céderait Silistrie serait lapidé" şi că întârzierea tratărilor provine de la absenţa lui Mişu de la Londra. I-am adus aminte lui Kalinkoff de cele 2 săptămâni, în care el — jenat — spunea că nu are răspuns de la Gheşoff asupra propunerii tratărilor. A fost şi M. F. Toptani la Externe, însoţit de un alt tânăr. I-am spus că vrea să-l vadă Regele. La 8, prânzit acasă, iar la 8½—9 ore Kalinderu la mine, cu o fotografie incadrată a Prinţului Wilhelm de Wied cu nevastă şi copil, trimisă mie de Regina, ca să o dau mâine lui Toptani, albanezului.

Vineri 21 Dec. 1912/3 Ian. 1913. Bucureşti. La 10¼ la M. Fazil-paşa

Toptani, i-am dat fotografia Prinţului W. de Wied. De la 10½ la 12½ ore la minister. Prinţul Fürstenberg (reînoirea alianţei cu Triplicea), Matei Cantacuzino (despre punerea în disponibilitate a frate-său Nino). De la 3½ la 6½ ore consil. de miniştri. Prima depeşă a lui Mişu de la Londra despre prima lui convorbire cu bulgarul Daneff. Apoi telefonare să merg la Cotroceni, că Prinţesa Maria e în dureri de facere. La 8¼ la Cotroceni, la timp: un prinţ dejà născut (la 7,20 ore), dar de abia acum ne suim, eu, ministrul justiţiei Mişu Cantacuzino, directorul Lazăr Munteanu, Prezidentul Comisiei interimare Dr. Istrati, sus, în odăile lângă cea de facere, unde Regele, Prinţul Ferdinand, Prinţul Carol, Prinţesa Elisabeta, generalul Robescu, maior Manu, Doamna Mavrodi, Miss Milne, Dr Romalo, Profesorul ginecolog din München Amann. Regina ne arată copilul; iscălit actul de naştere în 2 exemplare (şi Prinţul Ferdinand iscăleşte). Prinţul nou născut va fi numit Mircea; bem şampanie cu bişcoturi.....

Sâmbătă $\frac{22 \text{ Dec. } 1912.}{4 \text{ Ian. } 1913.}$ ... Primesc o scrisoare a Reginei, cu scrisoarea primită de la Prinţul Wilhelm de Wied (nepotul ei) şi câteva rânduri de la nevastă-sa Sofia, în care primesc cu oarecare rezervă candidatura la tronul Albaniei. La 3 ore Primarul Craiovei Guran la mine, pentru desvelirea bustului tatălui meu la 7 Ianuarie. La 5½ ore ministrul rusesc Schebeko la mine, ca să-mi cetească o depeşă a lui Sasonoff, către ministrul rusesc de la Sofia, în care se plânge de tergiversarea lui Gheşoff faţă de noi şi califică de *miopă* politica lui şi-i impută că face să apară politica rusească, care ne-a sfătuit neutralitatea faţă de Bulgari la începutul răsboiului lor cu Turcia, drept neloială.

Duminecă $\frac{23 \text{ Dec. } 1912.}{5 \text{ Ian. } 1913.}$... La 11¼ ore Baronul Fasciotti la mine cu o telegramă a March. di San Giuliano (ministrul de Externe italian) că susţine România în cererile ei contra Bulgarilor; şi Marghiloman cu el...

Luni $\frac{24 \text{ Dec. } 1912.}{6 \text{ Ian. } 1913.}$... Dimineaţa Prinţul Fürstenberg la mine. Apoi o scrisoare a lui N. Filipescu şi dimisia lui de ministru, fără dată, să o pun eu, că pleacă pe vreo 10 zile. La minister mă aşteaptă N. Xenopol. El crede dimisia N. Filipescu folositoare, altfel conflict cu T. Ionescu pentru Târgul-Jiului. La 5—6 ore foarte gentil Christbaum adus de Zoe Bengescu

(cu o carte de la Regina, mere și turtă dulce „Pfefferkuchen"), Eu de la 6¼ la 8 ore la Rege. Regele schimbat și devenit energic: dacă nu adaugă Bulgaria cel puțin Silistria-Kavarna, să ocupăm de la Turtucaia la Balcic, fără mobilizare, fără declarare de războiu, de fapt. Să previn despre această hotărîre pe Fürstenberg (dacă ne atacă Sârbii, îi atacă Austro-Ungaria) și pe Schebeko (să nu ne atace Rușii). Depeșă la Mișu și la Take Ionescu, care să oprească și atacurile presei engleze contra Regelui. Să depeșez și lui Derussi pentru Constantinovici, lui Ghika Sofia; Fürstenberg prin Mensdorff de la Londra (văr cu Regele Ferdinand al Bulgariei) sfătuirea lui Ferdinand la Sofia. În sfârșit la 8¼ ore am încheiat ziua cea grea.

Marți, 25 Dec. 1912 / 7 Ian. 1913. Prima zi de Crăciun. Dim. la 8 ore —1° R., dar tot fără zăpadă. Dimineața N. Filipescu la mine, apoi cu el împreună la maior Dabija. Acesta plin de laude pentru armata bulgară, pe care o crede mai tare decât a noastră. Eu mă'ndoiesc, după pierderile avute în războiul cu Turcii. Apoi eu lucrat cu Filitti. Multe depeșe șifrate lui Mișu și T. Ionescu la Londra, Derussi la Pesta și o scrisoare lui Ghica la Sofia. Aceste 4 în sensul mai energic a hotărîrii Regelui — apoi liniște. Pe la 6¼ ore seara a început să ningă.

Miercuri 26 Dec. 1912 / 8 Ian. 1913. La 8½ ore dim. ninge mereu, termometrul —2° R. Afară ulițile acoperite cu zăpadă. Dimineața în automobil căutat să văd pe Fürstenberg și pe Schebeko; nu erau acasă. Au venit ei la mine, Schebeko la 5 ore: i-am spus că vrem să ocupăm granița Bulgariei; el mi-a spus că Bulgarii cer intermediarea rusească între ei și noi, cu patru puncte concedate de ei. Voiu spune Regelui, dar am răspuns că nu pricep intermediarea, câtă vreme nu suntem în războiu. Arbitraj? La 6 ore a venit peste el Fürstenberg, căruia i-am spus numai de hotărîrea noastră de a ocupa granița. La 11 ore, Kalinkoff la mine din partea lui Gheșoff ca să continue tratările, Daneff care vrea să se retragă, și presa să nu ațâțe. Filitti mi-a deșifrat aici acasă o depeșă a lui Take Ionescu și mi-a șifrat una către Mișu, cu chestia Kalinkoff-Daneff.

Joi, 27 Dec. 1912 / 9 Ian. 1913 ... Dimineața eu la Fürstenberg, ca să-l întreb ce ar face Austria, dacă, după ce vom fi ocupat noi mi-

litărește Turtucaia și Balcic și ne luptăm cu Bulgarii, ne atacă Sârbii? Vrea Berchthold să-l facă pe Contele Mensdorff-Pouilly (vărul Regelui Ferdinand) să scrie regelui Ferdinand, ca de la el, particular, să-i facă să închee convenția cu România? De la 12¼ la 1 oră la Rege, să-i spun despre intervenița Rusiei și că eu sunt contra...

Vineri $\frac{28 \text{ Dec. } 1912}{10 \text{ Ina. } 1913}$. Zăpadă; dimineața la 7 ore —2° R. La 9—10½ ore baronul Fasciotti la mine, îi spun despre propunerea lui Schebeko și că eventual să cerem noi, la adecă, intervenirea Italiei. 10½—12¾ ore la minister. Explicare cu Filodor, pe care l-am liniștit. Multe depeșe de descifrat, o prea lungă depeșă despre intrigi rusești la Sofia (??) a lui Derussi. 3½—6 ore consiliu, în timpul căruia Sefa-Bey (să fim cu Turcia pentru a scăpa Adrianopolul) și apoi Kalinkoff (să continue Daneff tratările cu Mișu la Londra și Gheșoff „ardent désir de conclure avec la Roumanie convention des plus larges"). La 6¼ la Schebeko, care e foarte convenabil, recunoaște că, de vreme ce continuă Daneff tratările, Rusia nu mai are de ce să intervie. 7—8½ ore la Rege; el gentil cu mine, mulțumit de rezultat. Una din cele mai obositoare zile.

Sâmbătă, $\frac{29 \text{ Dec. } 1912}{11 \text{ Ian. } 1913}$. Sculat la 6, scris aceste rânduri. Dimineața 10¼—11 Waldthausen la mine. Mai 'nainte Prințul Fürstenberg, cu o fotografie a Impăratului Franz-Iosef semnată de el însuși, în cadru bogat, darul împăratului pentru mine. 11¼—12½ ore la minister. De la 3—4½ ore lucrat acasă cu Filitti, 2 depeșe redactate pentru Take Ionescu și Mișu la Londra. La 5½ la 6¼ ore eu la baronul Fasciotti, să-i spun că au reînceput negoțierile cu Daneff și Mișu și intervenția Rusiei e înlăturată. De la 6½ la 7½ ore acasă cu Filodor, redactat o lungă depeșă lui D. Ghika la Sofia, pe care o va cifra.

Duminecă $\frac{30 \text{ Dec. } 1912}{12 \text{ Ian. } 1913}$ Sculat la 6 ore. Lucrat până la 8 ore, ministeriale; 9½—11¼ ore, Generalul Hârjeu, șeful statului major și Mișu Cantacuzino la mine — discutat granița cea nouă, cerută de noi Bulgarilor. Pe la 11, am primit și pe ministrul englez Barclay.—Ninge cu ceva viscol. 5—6 ore Schebeko la mine: i-am explicat maximul nostru Turtucaia-Balcic și minimul Silistra-Cavarna, după cum vor cere și ei

contra-valori. La 6—6³/₄ ore Prinţul Fürstenberg, idem. 7—8½ ore la Rege, idem. Restituirea scrisorii de 6 coale a lui T. Ionescu către Rege, foarte multă blagă, datată 7 Ian. 1912, din eroare, în loc de 1913.

Excellence ministre Take Ionescu London, Hotel Rietz. „Autorisé par S. M. le Roi, vous prie rentrer Bucarest. En ce moment votre présence plus utile ici".

Maiorescu

Luni, $\frac{31 \text{ Dec. } 1912}{13 \text{ Ian. } 1913}$. Sculat la 6. Tot ninge. 9½—10 ore dim. ministrul Waldthausen la mine; a fost la Kalinkoff, care i-a desminţit ştirea lui Daneff (raportată de Prinţul Lichnowsky din Londra) că eu i-aş fi zis lui Kalinkoff că Daneff s'a angajat aici, şi el — Waldthausen — a şi raportat desminţirea la Berlin. 10¼—12½ la minister; la 12½ la I. Brătianu, dar nu erà acasă, apoi el la mine, de la 5½ la 6½ şi l-am pus în curent cu politica externă. La 6½—7½ ore Prinţul Ferdinand la mine, cu mulţumită depeşă de la Contele Berchthold, ruperea tratativelor de pace cu Turcia. Se vor mai înnoda. De la 4½ la 5¼ la ministrul francez Blondel. Multă zăpadă.

P. P. Carp către Titu Maiorescu

Iaşi în 2 Mai 75

Dragă Titus

Acum că alejerile s'au severşit, aş dori să sciu dacă aveţi să convocaţi Camera în curend şi dacă în afară de moftologia verificărilor aveţi să ne presentaţi vre unu projectu importantu. De este ceva serios în chestiune, atunci îm voi regula trebile la vreme ca să potu veni, de nu atunce poate că prezenţa mea nu va fi tocmai necesară.

Soarta lui Mano este rezultatul purtărei sale; în viaţa constituţională unu omu militantu trebui să se razăme seu pe guvern seu pe amicii sei, dar a lovi şi în guvern şi în amici ş'apoi a pretinde că lumea să ne urmeze *quand même,* aceasta

este un semnu seu de nepricepere seu de trufie bolnăvicioasă. Lumea nu iartă asemene pretenţii de cât oamenilor de geniu şi aceasta ancă în modu tardifu; dar pentru naturi ca ale lui Mano ea să însărcineaza tot de una cu lecţiunele trebuincioase. Tot ce putemu dori este ca lecţiunea să fie de priinţă; me temu ansă ca reul să nu stee la Mano nu atăt in inteligenţa căt in caracteru si atunce... dar cunosci teoria.

Aţi facut foarte reu că in urma căderei lui D. Ghica la Colej. I nu aţi publicatu prin Monitoru buletin despre starea sănătăţei sali. Aci lumea era îngrigită şi se ascepta cel puţinu la unu atacu de nerve; vedu cu placere că a petrecut criza feri să peardă o singură particică d'in nobila sa inteligință.

Ce faceţi cu Domnişorii arestaţi, eu sum de părere să-i pedepsiţi cu energie şi să statuaţi odată pentru tot deauna unu exemplu salutariu.

Ai fi ganditu tu vreodată că vei fi alesu alăture cu Aslan? Aşa-i că nu? Nici eu, şi îţi marturisesc că eramu pe ce să vĕ facu unu buclucu, dar în fine au biruitu în mine ideele de disciplină supte în Germania. Nu mĕ potu ansă opri de a declară că Pogor este de o slabiciune neiertată şi că Leon nu a aratat în fapte energia ce o pune în vorbe. Ori cum va fi, aceasta este ultima concesiune ce voi face şi de acum voi pune Guvernului alternativa, să aleagă d'intre mine şi clica N. Aslan, G. Balş. Gr. Stourza şi Beyzede Grigorie. *Ce sera à prendre ou à laisser* căci altfel junimea nu va ave unu viitoriu prea fericitu. Dupe mine tocmai acum erà momentul de-a pune în Iaşi mâna pe situaţiune şi aceasta în modu absolutu. In locu de aceasta am primit condiţiunile adversarilor, caror situaţia obţinută nu poate decàt să dee noui puteri în ochii lumii.

Aş mai ave multe de zis dar mi le punu la oparte pentru Bucureşci.

Al teu
for ever
P. P. Carp

CRONICI

Cronica Teatrală

Teatrul radiofonic

Progresele științei au pus în primejdie nu numai prestigiul unor anumite instituții legate de tradiție, ci însăși existența lor ca discipline *normal* organizate. Impotriva normalului, mai ales în manifetările ce se adresează sufletului cum sunt artele și literatura, știința a pornit un cumplit răsboiu de exterminare. Totul se modernizează — cuvântul a devenit formulă — se transformă, se adaptează, se precipită în evoluție, se mecanizează.

După muzica mecanică, după filmul mecanic, avem astăzi teatrul mecanic, și un muzeu din München anunță și... mecanizarea plasticei (introducerea unor aparate „cu jetoane" în dreptul fiecărui tablou, astfel că vizitatorii vor puteà auzì istoricul operei făcut pe disc).

Teatrul se adaptează și el acestui ritm modern.

Odinioară, când transmiterea sunetelor și imaginilor la distanță nu puteà fi închipuită nici măcar în speculațiunile celor mai îndrăzneți gânditori, teatrul jucà în viața popoarelor un rol primordial. Aristoteles însuș îi atribuià în stat un loc hotărîtor. Pentru el, drama aveà o misiune purificatoare.

Predecesor al lui Freud, Aristoteles susținea că în inima omului dorm, într'un somn foarte ușor, numeroase pasiuni anti-sociale, și, pentru el, teatrul erà mijlocul cel mai bun de a le neutralizà, dându-le putința să se exteriorizeze.

Ca și Freud, Aristoteles socoteà că o stare sufletească neexprimată are o imensă forță distrugătoare, care, însă, se risipește fără primejdie dacă e adusă în lumina conștiinței limpezi.

Pentru Aristoteles, prin urmare, rolul marei drame clasice, cu eroii ei uriași (fiecare întrupând o pasiune exagerată, mărturisită, închisă însă în limitele unui canon estetic sever) erà să des-

morţească sufletul spectatorilor, care recunoşteau în expunerea lipsită de artificii propriile lor cusururi ascunse sau inconştiente.

Devenind conştiente, pasiunile — spune în aceiaş ordine de observaţii J.-L. Peyral — „îşi pierdeau" forţa distrugătoare, care se risipeà idealizându-se sub forma entuziasmului artistic.

Teatrul de formulă antică dăinuì astfel multă vreme, păstrându-şi mai mult sau mai puţin puritatea originală.

Urmară „Misterele" evului mediu.

Apoi, teatrul evoluă spre o formulă cu totul deosebită. Din punct de vedere practic, nu mai erà acum decât un divertisment spiritual pentru „rafinaţi", o distracţie pentru cei fără ocupaţie. In ochii mulţimii, autorul dramatic şi interpreţii săi nu mai erau maeştri veneraţi, ci măscărici pentru câţiva inşi.

Pentrucă însă împăcarea extremelor se înfăptuieşte de obiceiu prin realizările surprinzătoare ale ştiinţei, teatrul radiofonic, cea mai proaspătă etapă de mecanizare a artei, este menit să redeà producţiei dramatice toată importanţa socială pe care a avut-o în antichitate.

Intr'adevăr, prin mijlocirea undelor sonore, teatrul pătrunde astăzi din ce în ce mai mult în păturile orăşeneşti şi în cele dela ţară. Actorul care interpretează un rol în faţa microfonului nu se mai adresează unui cerc restrâns de blazaţi, ci lumii întregi. Şi adesea, rămâi uimit de justeţa reacţiunii spiritelor celor mai aspre în aparenţă, care devin deodată profund sensibile atât la frumuseţile artistice ale operelor difuzate, cât şi la adevărul uman pe care-l cuprind.

Personalitatea omenească, constată Peyral, e mult mai sensibilă la cuvântul vorbit decât la cel scris. Cuvântul vorbit e vehiculul normal, cel dintâi tipar al gândului. Copilul învaţă cu uşurinţă uimitoare limba maternă, — nu din cărţi, fireşte, ci prin ureche. (Surdo-muţii, se ştie, trăesc într'o stare mentală nebuloasă). Tot ce pătrunde în conştiinţă prin ureche, are o rezonanţă emotivă covârşitoare. Şi în aceasta constă însemnătatea deosebită a dramei sonore, care transmite sensaţii şi imagini pe cale auditivă.

* * *

Teatrul radiofonic e o formă dramatică cu totul nouă şi înaintată, cu legi încă neprecizate şi făgăduitoare de interesante surprize,

Intr'un articol de specialitate, profesorul dr. Hans Nüchtern, directorul programului literar al postului Radio-Viena, spunea că teatrul radiofonic nu reprezintă numai o problemă tehnică şi o fabrică de cuvinte, ci un însemnat moment cultural în viaţa unui popor şi în relaţiile spirituale dintre popoare.

Piesele destinate să fie jucate în studio trebuesc special întocmite şi adaptate, căci deosebirea dintre scena invizibilă şi cea reală a teatrului — unde masca, gestul, efectele optice şi contactul direct cu publicul ajută foarte mult pe actor — constă tocmai în faptul că la Radio contactul spiritual necesar între executanţi şi public trebuie stabilit pe o cale cu totul interioară şi mult mai subtilă.

Inscenările radiofonice trebuesc astfel făcute încât cum spunea d-l Nüchtern, auditorii să poată vedeà cu urechile.

In acest cadru de înţelegere se pot creà opere emoţionante, originale şi amuzante. Totul să fie însă redus la idee. Acţiunea trebuie concentrată în impresiuni directe, puternic dramatice sau spontan comice.

In străinătate s'au instituit concursuri foarte serioase pentru crearea acestui teatru numit al unei singure dimensiuni, teatrul sgomotelor, al mimicei auditive, al decorului sonor.

S'au scris astfel piesete cu scene şi situaţii nouă pentru literatura dramatică, cu personaje puţine, cu replici vii, cu atmosferă uşor de sesizat.

Ochiul interior, concentrarea lăuntrică, a dobândit astfel un loc dominant în audiţiile radiofonice.

Radio-amatorul e silit să participe activ cu sensibilitatea şi cu imaginaţia lui la acţiune. Teatrul radiofonic naşte astfel o mai adâncă rezonanţă intimă decât cel văzut.

Există, fireşte, o incompatibilitate evidentă între teatrul obişnuit şi radiofonie.

S'a încercat şi la postul nostru de emisiune să se răspundă unui deziderat stăruitor repetat de radio-amatori şi s'a introdus în program teatrul-radiofonic, adică, mai exact, s'au jucat în studio o serie de piese reprezentate mai întâiu pe scenă.

Această scurtă experienţă a arătat, cu tot succesul de prestigiu obţinut, că piesele destinate să fie în acelaş timp văzute şi auzite nu puteau fi reduse, fără a le ştirbì atmosfera, numai la indicaţiunile acustice.

Pentru inscenările radiofonice se cer texte și scenarii anume întocmite sau transformarea radicală a pieselor existente după normele speciale de adaptare ale radiofoniei.

Teatrul radiofonic cere să transpunem în domeniul auditiv tot ceiace s'a făcut până azi în domeniul vizual.

Radiofonia obligă pe auditori la un efort de imaginație la care nu sunt supuşi în sălile de spectacol.

In reprezentarea radiofonică a unei scene teatrale, auditorul aude o voce, o a doua voce răspunde acesteia, apoi se aude o a treia. Or, care e situația personajului al treilea față de cel dintâi? Auditorul nu poate fi lămurit fără o explicație prealabilă a piesei, fără o introducere care ar face mai ușoară comprehensiunea auditivă.

Domnii Pierre Cusy și Gabriel Germinet, autorii unei piese radiofonice care a obținut un mare succes la Radio-Paris, au schițat principiile de bază de care s'au condus la realizarea lucrării lor și după care s'ar puteà creà literatura dramatică radiofonică în viitor.

Piesa ar puteà fi reprezentată și la noi.

E vorba de naufragiul unui vapor pe mare și autorii evocă cu mijloace extrem de realiste clipele de primejdie și de groază prin care trece echipajul până la scufundarea vasului.

Piesa a fost mult comentată și elogiată.

Invățămintele ce se trag din tehnica ei și din lectura celorlalte piese strânse de d-nii Cusy și Germinet în volum, îndreptățesc o clasificare generală a elementelor ce compun drama acustică.

1. *Ambianța.* — Teatrul radiofonic trebuie să fie față de teatrul obișnuit ceiace crochiul și afișul sunt față de o operă picturală isprăvită.

Crochiul și afișul sunt făcute pentru observatorul grăbit, căruia vrem să-i dăm o impresie de scurtă durată, dar suficientă pentruca spiritul să fie izbit și atențiunea reținută.

Publicul radiofonic nu e sensibil decât la sensațiile simple și puternice.

Un subiect concret care să creeze sensații extreme, sau foarte dramatice sau foarte comice, ar fi mai potrivit decât oricare altul.

2. *Decorul.* — Decorul optic e o realizare plastică rudimentară care dă ochilor, în teatrul obișnuit, iluzia realității și crează

o atmosferă favorabilă desfăşurării dramei. O iluzie asemănătoare trebuie să sugereze în radiofonie decorul sonor, sgomotele, fondul muzical, într'un cuvânt tot ceiace tinde să dea relief radiofonic ambianţei.

Regisorul capătă astfel o importanţă covârşitoare. In străinătate, decorul sonor e montat cu aparate speciale, care redau admirabil vântul, furtuna, tropotul cailor, valurile mării, trăsnetul, zăngănitul săbiilor, focurile de armă, închisul şi deschisul uşilor şi ferestrelor, paşii, strigătele şi urletele animalelor, sirena, clopotele, mersul vechiculelor, claxoanele, căderea, alunecarea, fuga, ploaia, etc. Teatrul radiofonic trebuie, aşà-dar, să recurgă la condiţiuni şi mijloace speciale de emotivitate, ţinând seama că auditorul e izolat şi nu suferă influenţa scenei sau a sălii, ca în teatrul obişnuit.

Psihologia ciudată a mulţimii a dictat legi teatrului în trecut, legi în mare parte inferioare — de care va fi desrobit auditorul teatrului radiofonic.

Cel ce a ascultat piesele fără imitarea aplauzelor şi entuziasmelor vecine — şi s'a învăţat să judece singur — va aduce această superioară mentalitate din ce în ce mai puternică între spectatorii de mâine, şi atunci, fireşte, teatrul va fi din ce în ce mai înalt ca artă şi ca gând.

3. *Mimica.* — Mimica radiofonică trebuie deasemeni să fie o mimică imaginativă, produsă prin sgomote. Sentimentele exprimate de interpreţi în faţa unui pericol din natură trebuie sugerat auditorilor prin redarea sonoră a acelui pericol (furtuna, trăsnetul, prăbuşirea, scufundarea, etc.).

4. *Gestul.* — Gestul, care crează naturalul şi evocă evidenţa, gestul, — complicele gândului — care complectează cuvântul, care-l depăşeşte chiar, spunând mai mult decât poate spune graiul, nu are nici-o însemnătate în radiofonie. Interpreţii vor trebuì să spună nu numai ceiace le îngădue să imagineze acţiunea propriu zisă, ci tot ce va fi necesar ca să se facă înţeleşi de un auditoriu orb.

Autorii care vor scrie pentru radio vor trebuì să ţină seama că gestul nu se vede şi prin urmare nici un personaj nu trebuie să spună, de pildă: „Pun aceasta acì", vorbind despre un obiect pe care-l are în mână, — deoarece auditorul nu poate ghicì nici ce obiect ţine în mână, nici unde-l pune.

Orice cuvânt, orice sgomot trebuie să creeze şi să întreţină

iluzia auditivă prin dialoguri precipitate, prin replici concise, incisive, prin întrebuinţarea cuvintelor onomatopeice, prin variaţiunile de ton.

* * *

In legătură cu efectul sugestiv ascuns adesea în modulaţiile glasului unui interpret la radio, d-l Inginer I. Şerban povesteşte următoarele :

„Erà o noapte viforoasă de iarnă. Câţiva prieteni strânşi laolaltă ascultau la radio staţiunea din Viena. Pe la miezul nopţii, o „speakeriţă", înzestrată cu o admirabilă voce radiogenică, cu inflexiuni profunde şi nuanţate, începù să citească povestirea atât de stranie a lui Edgar Poë, intitulată *„Adevărul asupra cazului domnului Waldemar"*. E vorba de destăinuirile bizare ale unui muribund, menţinut artificial în viaţă sub forţa unei hipnoze magnetice. El desvălue astfel cu multă greutate, în şoapte întretăiate de răsuflarea grea a agoniei, ceiace simte în aceste ultime clipe. Dă amănuntele cele mai ciudate asupra sensaţiilor în momentul când *începe să moară*... şi când moare... Evident, o fantezie bolnăvicioasă şi absurdă. Dar glasul cititoarei din studioul vienez reproduceà atât de sugestiv accentele de groază ale muribundului ; vocea lui tărăgănată şi insinuantă, pierdută par'că în depărtări nesfârşite, răsunà atât de lugubru în noaptea aceia viforoasă de iarnă, încât unul dintre prietenii strânşi în jurul haut-parleurului leşinà...

„Am simţit atunci o înfiorare supremă. Mi-am dat seama cu această ocazie că producţiile cu caracter fantastic, extraordinar, câştigă enorm transmise prin radio.

„Se pare că peste misterul povestirii se suprapune taina miraculoasă a undelor ce rătăcesc în imensitatea văzduhului spre a reapăreà apoi într'o cutie magică. O amplificare a misterului prin alt mister.

„Povestirile fantastice şi extraordinare, în genul celor scrise de Hoffman şi Edgar Poë, şi, în general, mai toate producţiunile senzaţionale situate la hotarul dintre mistic şi grotesc, dialogate sau dramatizate cu iscusinţă şi ajutate de resursele scenei acustice, ar furnizà un material preţios pentru teatrul radiofonic.

„Unele piese puternice şi sguduitoare ale lui Strindberg, uşor prelucrate, ar fi deasemenea indicate pentru acest scop, ţinând

seama de încordarea extremă a pasiunilor, condensată în desfășurarea acțiunilor dramatice.

„Piesele fantastice, mistice și senzaționale nu sunt singurele care pot alimentà teatrul radiofonic. Teatrul antic, în special tragediile eline, pot fi reprezentate cu succes în fața microfonului. Intr'adevăr, prin caracterul lor sobru și puternic, prin sonoritatea simplă și majestuoasă a versurilor, prin tragicul intens al acțiunii, care se desfășoară într'o perfectă unitate și cu o rigoare aproape geometrică, prin atmosfera concentrată și sugestivă, definită încă dela începutul tragediei, ele satisfac într'o mare măsură exigențele fundamentale ale teatrului radiofonic.

„Este desigur un paradox faptul că primele producțiuni ale teatrului antic se apropie mai mult de condițiile genului ultramodern al teatrului radiofonic, decât majoritatea pieselor din repertoriul contemporan.

„Fără concursul imaginilor, dramele filozofice și sociale ale lui Ibsen apar prea aride și greoaie, comediile subtile ale lui Bernard Shaw și Pirandello, prea abstracte, iar repertoriul parizian bulevardier, prea puțin consistent."

* * *

Teatrul radiofonic nu trebuie să fie nici subtil, nici fin, căci se adresează marelui public. Printr'asta nu vrem să înțelegem că prezentarea nu trebuie făcută cu îngrijire și cu artă.

Ingeniozitatea montărilor radiofonice va izbutì să câștige interesul mulțimii pentru temele cele mai diverse și mai simplu redate, făcându-le accesibile cu egal succes și neștiutorilor de carte. (Pentru sate și pentru copii se recomandă piese numai cu 2 sau maximum trei personaje).

Artiștii vor trebuì aleși cu multă atențiune, pentru ca, după timbru și după debitul verbal, să se distingă precis fiecare personaj.

Să se țină seama că deformarea uneori ciudată, amplificarea, rezonanța particulară a fiecărei voci transmise prin radio crează personajului respectiv o înțelegere deosebită pentru auditor.

* * *

Pentru realizarea dramei acustice românești, vor trebuì instituite și la noi concursuri serioase, la care să fie invitați a lua parte

numai autorii care cunosc bine condiţiunile de emisiune şi de recepţie.

Radio-scenariile, chiar cele mai izbutite, nefiind jucate decât o singură dată sau repetate la intervale mari, vor trebuì traduse şi trimise şi altor posturi de emisiune spre a suscità interesul autorilor pentru acest nou mod de expresie.

Piesele prezentate la concurs vor fi selectate printr'o lectură eliminatorie, iar alegerea finală s'ar face prin transmisiune radiofonică.

Dar, până la crearea unei literaturi dramatice speciale pentru radio, nu trebuie să se renunţe la înscenările actuale din studio. Dacă, momentan, unele piese vor pierde din farmec, trebuie să subliniem că valoarea acelor piese în care gândul există va creşte, şi acest fapt este foarte bine venit în tot teatrul.

Fireşte, cum s'a mai spus, nu vom aveà nici joc de lumini, nici graţia figurilor fardate ; — dar ne vom puteà îndrăgì de un glas, dacă, aşà cum e logic, dicţiunea se va perfecţionà tot mai mult spre muzică sufletească, înlocuind şi mişcarea trupului şi frumuseţea chipului.

Artiştii care se vor străduì în acest sens, vor aveà fericirea să culeagă la reîntoarcerea pe scenă succese mult mai mari.

Studioul românesc va puteà reprezentà piese româneşti cunoscute, care sunt mai uşor înţelese — de preferinţă comedii — şi piese din marele repertoriu, aşà cum fac şi alte posturi europene.

Reprezentarea radiofonică ar îngăduì *montări* pe care teatrul obişnuit nu le-ar puteà realizà oricând, fiind prea costisitoare.

Montările radiofonice, însă, nu se vor puteà perfecţionà şi simplificà decât atunci când vom cunoaşte şi vom utilizà şi la postul nostru de emisiune întregul aparat expresiv care constitue decorul sonor.

H. Blazian

RECENSII

Voci din străinătate

In legătură cu starea de nelinişte economică şi socială, care a cuprins întreaga lume civilizată, şi care ne preocupă şi pe noi în căutarea unui îndreptar salvator, este interesant să cunoaştem directivele şi spiritul ce ne vin din Occident.

In num. din 1 Ianuarie 1931 *„La Revue Mondiale"* publică mai multe articole, în care se urmăreşte o reacţiune energică în contra crizei generale, atât materiale cât şi spirituale.

Să căutăm să rezumăm spiritul general al celor mai impresionante dintre aceste articole.

Soluţionarea problemelor vitale, pe care în zadar încearcă să le rezolve politicianii şi economiştii unei ţări, nu pare să fie posibilă decât prin înţelegeri internaţionale şi deaceea oamenii, care au curajul să privească lucrurile în faţă şi vor să încerce să atenueze criza mondială, ar trebui să fie lăsaţi să lucreze cu folos la înfăptuirea idealului lor : pacea economică şi morală, fără care nu poate exista o pace politică solidă.

*
* *

La concluziuni mai largi dar de aceeaş ordine ajunge H. G. Wells care speră să substitue flagelului naţionalismului imperiul omului, după ce analizează cu originalitate şi adâncime problema individualităţii eului nostru, pe care îl crede nemuritor numai în măsura în care e universal uman, adică întrucât contribue la desvoltarea gândirii, cunoaşterii, voinţei şi conştiinţei colective.

*
* *

Titlul studiului al doilea este semnificativ : *Chloroforme ou Franchise?* Ni se destăinue îngrijorarea care cuprinde pe cei ce

cunosc lupta și nesiguranța economică din Franța, țara europeană ce posedă cel mai mult aur și cele mai bogate economii particulare, dar unde în ultimul timp se urcă prețurile, pe când crahurile de miliarde se repetă. Se expun părerile lui Stalin și ale lui Mussolini, dictatorii unor regimuri opuse, despre criza actuală: după primul, speculația burgheză combinată cu supraproducția Statelor-Unite din America, care întrece cu mult consumația, ar fi autorii ei; iar după cel dal-doilea ar fi o autonomie între mașină și om: în ciuda salariilor mari și a aparatelor de credit, una producând neîncetat, iar celălalt stagnând, criza a survenit. Este sugestiv răspunsul Ducelui către un admirator entuziast al Statelor-Unite, care îi atrăgeà atențiunea că în China, cu o populație de 400 milioane, ar fi loc pentru 20 milioane de automobile. „Bine; dar înainte de a transportà 20 de milioane de automobile în China, ar trebuì să se creeze 20 de milioane de chinezi care ar puteà să-și plătească luxul de a aveà un automobil. Cinci milioane de automobile se fabrică în șase sau opt ani. Trebuie un secol pentru a modifica „standardul" a 20 de milioane de Chinezi".

Anglia și-a mărit importul din Rusia cu 55 % asupra exercițiului anului precedent și America cu 10 % numai. In timp ce se reproșează Italiei prietenia sa comercială cu Sovietele, aflăm că suma afacerilor dintre aceste două State este de 450 milioane de lire, pe când Franța cumpără de 500 milioane fr. petrol și uleiuri grele din Rusia.

* * *

Un strigăt de alarmă și un întreg program de organizare a unui proiectat ordin al scriitorilor, care, afară de câteva excepții, trăesc într'o stare de nesiguranță dăunătoare desvoltării literaturii, găsim în „Défense de la Pensée française: Agir" semnat de Henry de Golen.

Vremurile turburi prin care trecem și noi și care au repercursiuni mai dureroase în țara noastră, provoacă curente și inițiative interesante în toate domeniile vieții sociale: e momentul să găsim și pentru neamul nostru formule practice inspirate de idealurile spre care tind statele civilisate.

S. Tz.-S.

Basarabia văzută de un francez

D-l Lucien Romier publică, în No. din 1 Ianuarie 1931 al clasicei „Revue des Deux Mondes", un lung şi documentat articol despre Basarabia, pe care a cercetat-o cu amănunţime în călătoria sa prin România. După o scurtă descriere a înfăţişării generale geografice a ţinutului moldovean dintre Prut şi Nistru, reputatul publicist francez încearcă să zugrăvească fizionomia priveliştelor ce se desfăşoară dealungul şoselelor pe care le-a străbătut şi ne destăinue impresiile sale asupra ţărănimei basarabene, pe care o găseşte închisă într'o rezervă şi un calm ce trădează dorinţa de a nu atrage atenţiunea, contrastând cu eleganţa şi gingăşia doritoare de a place, pe care a surprins-o la muntenii, întâlniţi în gările Olteniei mai ales.

La Chişinău, unde a vizitat Facultatea de Teologie, a constatat că o spiritualitate pătrunzătoare rezistă mizeriilor inerente epocei post-belice şi s'a documentat asupra politicei de rusificare dela sfârşitul veacului XIX în domeniul religios, politică ce n'a avut succesul aşteptat, deoarece poporul dela sate nu înţelegeà decât moldoveneşte şi a rezistat îndârjit tentativelor de desnaţionalizare.

După malurile Nistrului şi din sudul Basarabiei ni se aduce o bogată recoltă de impresiuni mai ales asupra Cetăţei-Albe a lui Ştefan cel Mare, care a fost rând pe rând : Tyras, de unde vechii greci se aprovizionau cu grâu, Aspro Kastron al byzantinilor, Moncastro al Genovezilor, Akermanul Turcilor, descris de călătorul francez François de Fourquevaux în 1584.

Felul paşnic cum conlocuesc atâtea neamuri diferite în acest colţ al Basarabiei este atribuit în mare parte românilor, „care sunt poporul cel mai puţin fanatic şi care s'ar înclinà mai mult, în orice privinţă, spre un exces de toleranţă".

Silueta cetăţii reclădită şi mărită de Ştefan cel Mare îi aminteşte acea dela Carcassonne înaintea restaurării de Viollet-le-Duc.

In satul Saba s'a întreţinut cu descendenţii coloniştilor elveţieni din cantonul Vaux, pe care i-a adus în 1822 Ţarul Alexandru, şi care se îndeletnicesc cu cultura viilor, păstrându-şi limba şi tradiţiile.

Cu toată tendinţa obiectivă a acestui articol, în care nota strict descriptivă este predominantă, Lucien Romier nu se poate împiedicà de a formulà aprecieri concludente asupra celor ce a constatat în lunga-i călătorie : „Je m'èloigne à regret de cette Bessarabie dont

on m'avait dit tant de mal et que des imaginations inquiètes se représentent comme une terre minée par les complots.

„Je n'y ai surpris aucun trouble, subi d'autre désagrément que celui du manque de confort.

„J'y ai vu un peuple à qui certains reprochent sa lenteur d'esprit, mais qui m'a paru d'abord d'une trempe solide et d'une énergie appliquée."

Trebuie să relevăm cu satisfacţie faptul că imaginea amănunţită şi interesantă a acestui colţ de pământ românesc, despre care s'au afirmat atâtea inexactităţi de către cei interesaţi, este prezentată lumii intelectuale din Occident printr'o pană de o autoritate necontestată şi într'o revistă, care conferă o importanţă şi o autenticitate preţioasă afirmaţiunilor pe care le cuprinde.

S. Tz.-S.

Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de răsboiu

de Camil Petrescu

D-l Camil Petrescu a scris un roman, care în general, a fost bine primit. In criza morală şi literară de azi, când geniile se nasc şi mor în coloanele cotidianelor, un roman, ce se ridică cât de puţin deasupra materialismului sensual, deasupra lubricităţii şi perversităţii importate, e bine primit, măcar în satisfacţia unui imperativ moral.

Titlul romanului înainte de a fi citit va fi fost pentru mulţi un moment de orgie păgână, de dionisiacă promiscuitate fizică. Nimic din toate astea. Romanul are două volume, dar nici o acţiune. Ar puteà fi două romane sau se pot citi separat, fără ca impresia totală să sufere.

D-l Camil Petrescu a vrut să dovedească întâi că are puterea intuiţiei interioare. Că printr'o admirabilă autoanaliză poate să exteriorizeze impresiile pline de vieaţă al sufletului omenesc şi al doilea a vrut să dovedească că stăpâneşte nu numai analiza interioară, nu numai examenul introspectiv, ci are şi simţul real, puterea de a redà ceeace ai văzut. Pentru a redà trebuie să fi văzut în mod efectiv. Trebuie ca lucrurile să fi fost în sensaţie ca să ajungă în imaginaţie şi că rândul nu spune nimic decât ceeace ochiul şi urechea a primit, zice Lanson undeva.

In primul volum este exprimarea acelei analize interne pornită dintr'o interesantă intuiţie a sufletului omenesc.

Autorul are un personaj care e chinuit de îndoială, dacă soţia îl înşeală sau nu.

Frământarea aceasta sufletească, argumentarea, situarea sentimentului acesta, formează tot interesul primului volum. Nu e deci o obiectivare a sentimentului omenesc în caractere definitive, independente de sufletul autorului, ci e un roman subiectiv; nu o povestire obiectivă, cum trebuie să fie un roman.

Romanele acestea lirice, lipsite de intrigă, de acţiune, neangajând nici un fel de luptă, de coliziuni, n'au nevoie nici de situaţii.

Valoarea acestui soiu de roman constă nu în acţiune şi motivarea ei, ci în puterea lirică, în realitatea coeficientului personal, în exprimarea adevărului omenesc din noi.

Adolf, Verther, Atala cuprind pagini lirice de necontestată valoare literară. Romanul lui Camil Petrescu e o analiză rece, incisivă, ironică. Se concentrează asupra lui însuşi, asupra femeii lui şi cu un spirit ascuţit de observare, cu o maliţiozitate filozofică, disecă fiecare svâcnire a inimii, fiecare cugetare a creerului.

Gelozia lui e inhibitivă, filozofică, stăpânită.

Isbucnirile inimii lui calde sunt repede anulate prin ironia fină, armătura lui filozofică. Prin această analiză şi numai prin ea interesează vol. I, care n'are nici caracter, nici intrigă, ci o descriere analitică, susţinută şi stilată, sinceră, ceeace e mult.

In vol. II autorul notează sugestiv şi cu un simţ de realist o pagină din răsboiu.

Cu un stil concis, cu aceeaşi suverană ironie, analizează suflete, descrie situaţii cu o justă observaţie. Aici nu mai e vorba de imaginaţie, care transfigurează, ci de simţul real care n'are nevoie să creeze, ci să observe şi să redea.

Fără retorism, fără fals patriotism, fără gândul de a servi la îmbărbătarea sufletelor blazate, fără tendinţa cu orice preţ de a ridica sentimentul patriotic deasupra tuturor sentimentelor, el descrie un colţ de realitate văzută, trăită şi nealterat redată.

Aduce o notă nouă etică în retorica eftină a saltimbancilor politici, relativ la pregătirea noastră ridiculă de răsboiu. Camil Petrescu înlăturând o laşitate ce ne pironeşte pe toţi, strigă că am avut eroi fără seamăn dar nici o pregătire technică.

Romanul lui apare ca o crudă ironie la declarația unui om politic de azi, care spuneà că răsboiul a fost pregătit *ad-unguem*. Fără să aibă forța epică, fără inventivitate, fără caractere, romanul lui încheagă o veridică analiză sufletească, un luminiș simpatic și uman din răsboiul nostru și mai deasupra o sinceritate, ce pune și mai mult în contrast adevărul artistului și cu al omului politic.

C. Gerota

Gala Galaction: „*Roxana*", Roman

Editura „Națională" S. Ciornei

In literatura noastră modernă lipseà încă nota religioasă, redată sub o formă individuală pur literară, altfel decât prin opere cu caracter bisericesc sau prin scrieri în care atmosfera și siluetele monahale au servit drept material descriptiv din punct de vedere anecdotic sau istoric.

Iată însă un roman psihologic, în care conflictul sufletesc al personagiului central este clădit pe o problemă religioasă. Părintele *Abel Pavel* din „Roxana" este un creștin convins și entusiast, care în spovedania către fostul său cârmaciu sufletesc își destăinue năzuințele și lupta aspirațiunilor sale față de realitățile vieții, pe care ajunge să le înfrunte. Atâta timp cât s'a ciocnit de neînțelegerea, ironia, egoismul, incultura sau nepăsarea celor care îl înconjurau, și s'a străduit prin persuasiune sau prin cucerirea unor suflete înțelegătoare să-și atingă țelul, pe care îl urmărea cu o perseverență și o exaltare de apostol, părintele Abel urcă cu pași senini și inspirați spre culmea idealului său, fără să-și dea seamă că, cu cât înaintează și se apropie de el, un văl, aproape nevăzut la început, se lasă pe sufletul lui curat și îi întunecă pe nesimțite întreaga-i făptură.

Adus de un eveniment neașteptat — moartea bogătașului Ciaur care împreună cu bancherul Simon îi adusese ajutorul material pentru înfăptuirea operei sale — la marginea prăpastiei, pe care o presimțeà, dar spre care nu aveà îndrăzneala să privească încă, tânărul paroh al mahalalei săracilor, după ce începuse să-și vază realizarea visului său, este prins de ghiarele sfâșietoare ale unui chin, care este cu atât mai amar cu cât izvorul durerii sale țâșnește din adâncul conștiinței lui de adevărat slujitor al Mântuitorului.

Ajuns astfel la izbucnirea dramei interioare, pe care cu o vastă

și amănunțită introducere o pregătește și o lămurește întregul volum, fără a rezolvì conflictul sufletesc, ci lăsându-ne înmărmuriți și cuprinși de desnădejdea în care se sbate părintele Abel Pavel, autorul își rezervă desigur ca mai târziu să ne destăinue evoluția și desnodământul crizei de conștiință, care apasă sufletul îndurerat și ademenit de dragoste al eroului acestui roman.

Pe această temă simplă în aparență dar impunătoare în tragica-i desfășurare, stările sufletești ale înțeleptului și idealistului preot sunt oglindite cu atâta claritate și cu o introspecțiune atât de adâncă, încât personagiile celelalte, cu toate că sunt zugrăvite puternic fiecare cu profilul lor sufletesc bine definit, înconjură figura nazareană a părintelui Abel, unele ca niște făclii aruncând o lumină nebănuită asupra privirilor sale înecate în extaz, iar altele ca niște umbre pe care se desprinde, imaterială în spiritualitatea ei, linia inspirată a frunții sale de profet.

Intreg romanul este o dramă ce se joacă în cele mai tainice ascunzișuri sufletești, mai întâiu în surdină, pentru a ajunge la o fanfară care sgudue din temelie întreg edificiul sfânt pe care, piatră cu piatră, l'a ridicat părintele Abel în sufletu-i de drept credincios.

Elementele exterioare — intriga propriu-zisă — sunt abià indicate : acompaniament discret ce intervine numai atunci, când canticul acesta biblic trece dintr'un ton într'altul, fără ca acordurile să întrerupă armonia desăvârșită a vocei ce se înalță dealungul paginelor.

In schimb, pe drumul ascendent mai întâiu și apoi abrupt și stâncos pe care pășește părintele Abel, întâlnim ca niște crainici veniți să însuflețească pe tânărul peregrin, cuvinte din Sf. Scriptură, a căror sonoritate evanghelică iradiază, o adâncă poezie dând acestor confesiuni un caracter de revelație divină.

După citirea ultimei file a acestei cărți înălțătoare, de o factură literară impecabilă prin simplitatea și puritatea ei, așteptăm cu o nerăbdare justificată urmarea ciclului, a cărui larg și impunător prolog îl constitue primul cânt al epopeei sufletești, pe care părintele Gala Galaction și-a luat greaua dar binefăcătoarea sarcină să o scrie.

S. Tzigara-Samurcaș

Izvoade de artă ţărănească.

Cu prilejul albumului d-nei Brancovici: „Artă românească din Banat".

Dintre toate manifestările, prin cari căutăm să ne înfăţişăm străinătăţii, tot cele artistice ne sunt mai favorabile. Succesele diferitelor expoziţii o dovedesc cu prisosinţă. Cu toate acestea, pentru artă, în genere, se face aşà de puţin, sau, mai precis, nu se face nimic. N'avem muzee, nici chiar ca să expunem puţinul cu care ne fălim în străinătate; n'avem publicaţii de artă, prin care, ca şi prin expoziţii, s'ar puteà întreţine în străinătate o mai serioasă propagandă, de care avem aşà mare nevoie, din cauză mai ales a sacrificiilor pe cari vecinii noştri le fac din belşug în acest scop.

Faţă de această lipsă totală de interes din partea oficialităţii, salutăm cu atât mai mare bucurie iniţiativele particulare, exceptând însă expoziţiile neoficiale peste hotare, care, pornite mai ales cu gând de câştig, ne compromit mai mult decât ne ajută.

Nu putem însă să ne bucurăm în deajuns, când se ivesc publicaţii ilustrate asupra tezaurelor noastre de artă, cu condiţie să fie bune, cum sunt, de pildă, de curând apărutele albume ale d-nei Brancovici (Ediţie proprie, 1930).

Spre a pune în evidenţă însemnătatea acestei publicaţii, să ne fie îngăduit a stabilì o comparaţie cu altele ce au precedat-o, şi pe care, tocmai din cauza inferiorităţii lor, nici n'am crezut necesar să le semnalăm la timp.

Obligaţi suntem, în primul rând, să criticăm exemplul rău pe care îl dă în această privinţă însuşi Ministerul însărcinat cu propăşirea artei populare, şi anume acela al Industriei.

Pentru numeroasele şcoli dependinte de acest minister, se editează anual câteva aşà-zise modele. Aceste foi, în loc de a fi selecţionate cu cea mai mare îngrijire, se iau la întâmplare şi se reproduc fără nici un criteriu. In scop de a menţine tradiţia atât de frumoasă a vechilor noastre produse ţărăneşti şi totodată pentru a stimulà crearea de modele noui în spirtiul naţional, ar trebuì ca tocmai publicaţiile oficiale să nu reproducă decât modele originale, iar nu interpretări ale acestora, făcute fără nici o pricepere şi cu nesocotirea principiilor fundamentale ale ornamenticei naţionale.

Semnalăm, între altele, planşa No. 3 din publicaţia Ministerului, care ne dă un model de scoarţă oltenească reprodusă, cum

ne arată legenda tipărită, după interpretarea modelului oltenesc de către o călugăriță dela Văratic, din Moldova!

In traducerea moldovenească a originalului oltenesc se regăsește aceà stilizare rigidă a elementelor florale, în care prin linii drepte se înlocuește mlădierea atât de plăcută a izvoadelor oltenești. Bogăția câmpului modelului, cu ale sale gingașe flori, e redusă la sărăcia unor crâmpee de plante bățoase, aruncate fără nici o noimă, dând întregului un aspect cu totul străin de original.

In loc deci de a servì drept bune îndrumătoare, modelele tipărite de Minister sunt parcă anume făcute să falsifice gustul și să distrugă tradiția frumoasă a produselor pământene. Se impune deci ca Ministerul, cel puțin, să nu mai publice decât modele originale, bine selecționate și executate cu cea mai mare îngrijire.

O altă publicațiune, de astădată neoficială, este aceà a d-lui Olsewski, apărută în album, la Cartea Românească, în 1926, sub titlul „Vieux tapis Roumains". O primă ediție, retrasă îndată, apăruse sub titulatura stranie de „écorses", cuvânt ce, cu aceeaș ortografie greșită, se găsește încă în introducerea ediției definitive. Cu tot luxul editorial, nici această colecție nu corespunde scopurilor dorite, ci servă numai drept reclamă a colecției proprii a autorului, căreia acesta caută să-i dea o și mai mare valoare mercantilă [1]), indicând piesele ca provenind din secolul al XVIII-lea, deci cu o sută de ani mai vechi decât sânt în realitate.

Cu părere de rău trebuie să menționăm, că nici publicația d-nei Maria Vasile Herișescu, intitulată „Un pas înainte în ornamentica românească" nu corespunde titlului așà de promițător.

„Compozițiile noui românești", după cum ne indică subtitlul publicațiunii, sunt variații mult prea monotone ale celor mai puțin fericit alese dintre motivele așà de bogate ale ornamentației populare. Din punct de vedere technic, e păcat că eforturile reușite ale editurii Krafft și Drotleff din Sibiu nu au fost puse în serviciul unei publicații mai priceput întocmite.

Cu acest prilej nu putem decât să relevăm, cu plăcere, editarea de către aceeaș firmă a foarte reușitului „Album de broderii și

[1]) Dovada ne-o dă constatarea vânzării — oficial înregistrată — a unei părți din colecția sa expusă în Muzeul Toma Stelian.

Numirea nepregătitului domn Olsewski ca Director, prin lege specială chiar, ne amintește fabula lupului păstor la oi. Când se va curma și această rușine? Nu se găsesc oare artiști demni de un asemenea post de încredere?. Atât, deocamdată.

țesături românești", compus de d-na Minerva Cosma, care, deși apărut cu zece ani înainte de răsboiu, poate servì astăzi încă drept model în această direcție. Lucrarea a fost distinsă cu „Grand prix" la Expoziția internațională din Barcelona, în 1930.

După această scurtă privire asupra publicațiilor din trecut, ne întoarcem cu o reală mulțumire la fascicolele editate de d-na Lucreția Brancovici, sub titlul „Arta românească din Banat".

Sub forma unor caiete răzlețe, în număr de 7, cuprinzânnd prima serie de artă românească, ni se dau probe de cele mai frumoase produse țărănești ale bogatei arte bănățene, care se deosebește în parte de arta corespunzătoare a vechiului regat. Cele câteva ceapse, sau coafure femenine, și oprege, admirabil reproduse prin redarea exactă a colorilor și a țesăturilor în fire metalice, ne dau dovada nu numai a splendoarii artei pământene dar și a vechimei ei, multe din aceste țesături înrudindu-se de aproape cu modelele străvechilor Copți din Orient. Foarte interesante deasemeni sunt și scoarțele bănățene, cu țesătura lor întreruptă prin ajururi, care sânt o dovadă indiscutabilă a vechimii acestor produse. Introducerile ce însoțesc fiecare broșură, dau lămuririle cuvenite, asupra cărora numai e nevoie să revenim acì.

Din „arta românească în Oltenia" nu a apărut decât un caet cu scoarțe, din care două în culori și multe în reproduceri fotografice ; modele de marame și șorțuri oltenești.

Regretăm numai că o nouă serie a publicațiilor d-nei Brancovici ne redă, în 12 planșe, modele de covoare orientale, care oricât de interesante ar fi, neavând însă nimic comun cu țara noastră, nu ne pot fi de mare folos, necontribuind la punerea în valoare a patrimoniului estetic românesc.

Mult mai caracteristice și mai alese ca modele sânt covoarele lucrate în Orient pentru Sașii din Ardeal, care alcătuesc o speță cunoscută sub denumirea de „covoare orientale săsești". Ele înfrumusețează bisericele luterane din Transilvania și sânt publicate de *Vegh*, la Paris, f. d. [1]). Originalele le-am adus din Budapesta după răsboiu, fiind redate muzeelor și bisericilor din Ardeal, cărora aparțineau.

Bogata și frumoasa colecție de artă bănățeană, unică în felul ei, și de posesia căreia d-na Lucreția Brancovici poate să fie cu

---

1) *Tapis Aures*, provenant des églises et collections de Transilvanie. Albert Levy. Album de 30 planșe frumos colorate.

drept cuvânt mândră, puteà să ne furniseze și alte fascicole de artă românească, în locul ultimei publicații de covoare orientale, care ne sânt străine nu numai prin modele dar și prin factura lor. Profitând de asemenea publicații, multe din școlile noastre profesionale, în loc de a se consacrà exclusiv executării scoarțelor pământene, cu a lor technică particulară, se îndeletnicesc, în lipsă de directive, cu copiarea covoarelor tunse, importate din Orient.

Apreciem cu atât mai mult frumoasa operă a d-nei Brancovici, cu cât Statul nu s'a învrednicit să ne dea o publicație similară, punând în circulație tezaurele oficiale, ce astfel rămân necunoscute și neutilizate.

De toți recuoscutele succese, pe care expozițiile de artă românească le-au avut, de câte ori s'au prezentat în străinătate, ar justificà un interes mai vădit din partea oficialității.

Amintim că la Expoziția internațională de covoare din 1927, la Pavillon Marsan din Louvre, scoarțele românești au fost printre cele mai remarcate și admirate.

Albumul, ce, cu acest prilej, am publicat la Paris, în care sunt reproduse cele mai alese modele din întreaga țară, ar fi putut fi urmat și de alte publicații, dacă fondurile necesare nu ne-ar fi fost constant refuzate.

Și cu toate acestea, după cum spuneam la început, prin asemenea publicații, între care suntem fericiți să numărăm și lucrarea d-nei L. Brancovici, ne înfățișăm în modul cel mai demn străinătății, care atât de puțin ne cunoaște.

Al. Tzigara-Samurcaş

DOCUMENTE

Comisia de estetică comunală

Doamna Martha Bibescu a prezintat D-lui Primar al Capitalei un raport cu interesante **„sugestiuni pentru înfrumusețarea orașului București“**, *asupra cărora vom avea prilej să revenim, bucurându-ne de fericita inițiativă.*

Deocamdată reproducem următorul pasaj, asupra arcului de triumf, demn de a fi luat în seamă.

Când, în fine, va scăpà Capitala României de acest monstru dela **Șosea** *?*

Cât e de hidos și, acum, amenințător pentru viața trecătorilor, am arătat de mult. Se împlinesc **zece** *ani, decând am dat alarma contra* **planurilor** *arcului, apoi contra ridicării lui.*

Oare D-l Primar, altfel atât de energic, nu va reuși să înlăture acea rușine națională ?

Al. T.-S.

Arcul de triumf de pe șoseaua Kiseleff

Tip de monument antiestetic

Greșelile celor cari au conceput și au executat Arcul de Triumf dela Șosea, sunt de mai multe feluri. Să începem cu așezarea sa. Este evident că unul din defectele de cari suferă mai ales orașul nostru, este lipsa de perspective vaste. Spațiul este luxul cel mai mare al orașelor, luxul regal. Arcul de Triumf de l'Etoile este frumos, nu numai prin proporțiile lui, ci poate și prin spațiul liber care se întinde dela Louvre, prin Jardin des Tuileries, până în culmea aleei Champs Elysées, printr'o pantă aproape neobservată cu ochiul, dar care slujește de minune scopurilor lui de onoare și înălțare. Edilii noștri aveau de-aface cu o perspectivă mult mai modestă, pe Șoseaua Kiseleff. Totuși era dela sine înțeles că trebuie cel puțin să se servească de ea în întregime. Ce au făcut ei ?

Au aşezat arcul lor, nu la Hipodrom, ci în mijlocul şoselei. Prin aceasta au comis o greşeală de estetică de neiertat şi dacă oraşul reuşeşte să scape de acest monument de meschinerie şi de îndrăzneală şi simbol totodată de pretenţie şi de neputinţă, arcul va trebui să fie aşezat la Hipodrom sau în piaţa Victoriei. Această piaţă e vastă şi are o perspectivă suficientă în sensul invers. Dacă arcul ar fi aşezat la Hipodrom, ar trebui să se obţină o nivelare a şoselei, care să ridice uşor ultima parte a ei, în aşa fel încât arcul să fie vizibil din calea Victoriei. Tot astfel, ar trebui curăţaţi copacii de unele crăci, ca să se vadă mai bine cerul. Nu e nimic mai important pentru frumuseţea unui oraş decât spaţiul liber în jurul monumentelor sale. Este secretul cel mare al Parisului şi a fost şi cel al Petrogradului, de pe vremea împăraţilor. Cât despre Arcul de Triumf, dacă formula e păstrată din motive patriotice, trebuie înainte de toate să se ia model după arcul de triumf din antichitate, cari mai există şi acum la Roma. Prostia arhitectului care a construit arcul de triumf dela şosea e arătată prin acest singur fapt : a vrut să inoveze în materie de arc de triumf ! Napoleon el însuşi a pus să se copieze arcul de triumf al lui Constantin care este la Roma, mulţumindu-se să facă să apară statuele grenadierilor francezi în locul centurionilor şi lictorilor romani. Aceasta e destul ca să facă din Arc du Carrousel un arc francez. Casa ţărănească, de aşa zis stil românesc, cocoţată de domnul Antonescu în culmea unui arc umflat de amândouă părţile, ca o corabie pe vârful muntelui Ararat, nu e una din urâţeniile mai neînsemnate ale Arcului Naţional dela şosea. Ea trădează o stare de spirit egoistă, care a predominat în epoca celei mai grave decăderi artistice pe cari ţara aceasta a cunoscut-o. Milioanele cheltuite pentru clădirea şi ruina imediată a acestui monument al mediocrităţii, sunt pedeapsa prostului gust şi al necinstei intelectuale.

Martha Bibescu

Din „Neamul Românesc"

Duminică, 4 Ianuarie 1931

O boicotare

Ca o mulţămită de Anul Nou trebuie să spun acestei demne naţii care mă iubeşte, şi mai ales mă ajută atât de mult — tiraj de O exemplare la acest ziar care a sprijinit resistenţa naţională

în Răsboiu! —, trebuie să spun întregii „generații tinere", eu, „gerontul", cât de lipsită de bunăcuviință continuă a fi față de mine.

Am străbătut cu ochii toți „anii literari", „anii teatrali" și „anii politici" ai ziarelor noastre și am constatat absoluta mea neexistență.

Și totuși, dacă nu mă înșel, sunt un om de oarecare activitate.

Lucrând de dimineață până seara, e imposibil, în țara Arghezilor și Galactionilor și Lovineștilor geniali, să nu fi făcut și eu, cât de cât, cevà bun, măcar ca rămășiță a unui trecut care, e adevărat, nu află loc în mai nicio carte de cetire.

Cred că voiu fi făcând și eu cevà bun fiindcă, în toată străinătatea, se vorbește cu un oarecare respect de un N. Iorga, despre care am cutezat să cred că va fi fiind acelaș cu hamalul veșnic disprețuit al nației care sunt eu.

Nu vă grăbiți la înmormântarea cui nu vreà să moară, o tineri cari n'ați trăit în adevăr niciodată!

N. Iorga

Cetatea universitară din Paris

Ziarele ne aduc următoarele știri:

1. *Paris, 15 Ianuarie.* — „D-l Chautemps, ministrul instrucțiunii publice și d-l Politis, ministrul Greciei, au prezidat, azi, ceremonia punerii pietrei fundamentale la căminul elen, în „Cetatea universitară" din Paris.

2. *Paris, 15 Ianuarie.* — D-l Dinu Cesianu, ministrul României, însoțit de d-l profesor N. Iorga, rectorul Universității din București, a vizitat, astăzi, condus de d-l senator Honnorat, fost ministru, „Cetatea universitară" din Paris.

Cu acest prilej, *s'au luat informații* în vederea unei *eventuale* creieri a unui cămin studențesc românesc".

Tot noi, deci, în urma tuturor: abià acum ne informăm în vederea eventualei creeri a căminului, pentru care demult ni s'a oferit un loc, ce s'a cedat apoi altora mai hotărîți decât noi. Și totuși unii n'au încetat a cere grăbirea acelui cămin.

Cu prilejul unei anchete asupra „studențimii noastre" în ziarul „*Vremea*" din 27 Nov. 1930 spuneam:

„Asupra „trimeterii studenţilor în streinătate" sunt de părere că Statul trebuie să facă eforturile cele mai mari, spre a da tinerilor generaţii putinţa să-şi mărească capitalul cunoştinţelor şi să-şi întărească judecata prin comparaţia cu statele occidentale, posedând o cultură şi civilizaţie mai veche.

Ce păcat că, în această privinţă, nu am urmat exemplele aşà de frumoase ce ni s'au dat de numeroasele popoare, care, răspunzând la generoasa invitaţiune a Republicei franceze, au participat la splendida *Cité universitaire*, care prezintă atâtea avantagii nu numai pentru cultivarea streinilor studenţi din Paris, dar şi pentru înfrăţirea între tineretul de azi, care formează elita conducătoare de mâine, sortită să se cunoască, spre o viitoare armonie şi pace între neamuri.

Să sperăm că se va găsì un guvern destul de curagios, care, reluând invitaţiunea formală ce ni s'a făcut de a ni se cedà un loc în Cetatea Universitară, să lichideze provizoratul dela Fontenay aux Roses, iar cu suma realizată să înceapă pavilionul românesc în Cetatea Universitară, de unde tocmai Româna este absentă".

Al. Tzigara-Samurcaş

Revista Revistelor

Revista istorică, No. 7, 9.

Printre multele sale ocupaţiuni, marele nostru istoric N. Iorga, nu uită să ne pună în curent cu noutăţile apărute în domeniul istoric, atrăgându-ne atenţia asupra celor mai însemnate.

Indicaţiunile date de d-sa în preţioasa-i revistă, ce o conduce de aproape XVI ani, sunt de cele mai importante.

In numerile anunţate mai sus d-sa ne atrage atenţia asupra unei foarte importante chestiuni, din istoria noastră contemporană, origina intrării României în Tripla Alianţă" extrasă din monumentala lucrare: „Die neue Politik der europäischen Kabinette, 1871—1914". Un inel al „Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, im Auftrage des Auswärtigen Amtes. hg. gl. von Johannes Lepsins, etc. 1922.

M. P.

Analele Banatului. Anul III No. 3.

D-nul Topliceanu evoacă figura simpatică a cărturarului inimos activ care a fost Atansarie Marienescu; d-l Ghenadie Ilie se ocupă cu colonizările în Banat în sec. XVIII—XIX.

Interesant e că guvernul Austriac îngăduie tot felul de colonişti în afară de Vlahii din Oltenia „Românii veniţi din Oltenia au reunit pe băstinaşi *„frătuţi“* iar *aceştia* le ziceau *„Cufani“* fiindcă veneau cu tot avutul lor în spinare.

D-l Nemoianu tratează despre Depopularea Banatului, arătând cauzele depopulării şi despre Istoricul Jud. Timiş.

Colaborează apoi d-l Ioan Baroş, Velceanu, Stoicănescu, Miclea. Analele Banatului aduc serioase contribuţii istorice şi artistice în literatura şi Ştiinţa românească.

Arhivele Olteniei. Anul IX Septembrie, Decembrie 1930.

Cunosc greutatea cu care se menţin. Dacă n'ar fi entuziasmul şi hărnicia unui om, C. Fortunescu, de mult ar fi dispărut Arhivele Olteniei.

D-l Profesor Traian Simu publică un pasaj din istoria Ungurilor de Dr. Fessler, în care vorbeşte despre descălicatul lui Radu-Negru Vodă, de Mihai Basarab. D-l Mihai Popescu tratează despre Contribuţia Olteniei la războiul ruso-austro-turc din 1787—1792. Pr. Teodor Bălăşel publică „pomelnicul Sfintei dumnezăeşti biserici a satului Urşani din J. Vâlcea scris de Dionisie Eclesiarhu, Episcopii Românicului Fevruar 10 la leat 1804“.

D-l Ioan V. Câncea publică Caimacamii Craiovei, pe care-i găseşte la 1775 într'o carte de judecată pentru o moară pe apa Gegeorocului între clucerul C. Fotescu şi C. Fisenţie şi Georgeanu. Urmează apoi o listă de caimacami şi anii căimăcămiei. D-l G. Florescu se ocupă cu săpăturile dela Răcari. O mulţime de acte şi documente apoi arhivele literare, încheie materialul bogat şi destul de variat al Arhivelor.

Boabe de Grâu. Anul I, No. 10.

D-l Scarlat Lambrino tratează despre săpăturile dela Cetatea Histria şi istoricul acestei Cetăţi întemeiată de Greci în sec. VII d. Kr.

D-l C. Moisil arată însemnătatea Arhivelor şi istoricul lor. Autorul ca un prim desiderium cere mărirea localurilor existente, local propriu pentru filiale Chişinău, Cluj, înfiinţarea altor filiale la Craiova, Tg.-Mureş şi Timişoara.

Să se ceară dela Unguri şi Ruşi materialul arhivistic al Transilvaniei şi Basarabiei. D-na Maria Băiculescu publică activitatea lăudabilă a Federaţiei Reuniunea femeilor române din Ardeal.

D-l Ioan Marin Sadoveanu scrie istoricul Teatrului Naţional.

D-l Cardaş are un interesant articol despre bibliotecile vechi româneşti.

Buletinul Societății Regale Române de Geografie pe anul 1930.

Cu un bogat material documentar, instructiv se încheie Buletinul Societăți de geografie pe 1930. Probleme ce ne folosesc nouă și mai ales altora sunt obiectiv discutate ca chestiuni de statistică, istoricul orașelor, Cartografie, etc.

Colaborează : D. Călinescu, Cap. I. Dumitrescu-Năsturel, N. Istrate, Valentina Ionescu și Constanța Florescu, Vintilă Mihăilescu, Marius Țigariu, Rosca, Conea, etc.

Buletin Eugenic și biopolitic. 8, 9, 10 cu următorul sumar:

D-l G. Cornicescu, Tipuri și curente în pedagogie.

Dr. G. Preda, Naționalismul și internaționalismul privit din punct de vedere biologic și psihologic.

Dr. Val. I. Bologa, Istoria Sifilisului, G. Gomcomicescu: Activitatea și oboseala în Școală, d-l G. Retezeanu, în fața morții, etc.

Raze de lumină. Anul II, No. 5.

D-l Teodor M. Popescu deschide revista cu articolul: Pentru Chemați, despre aleși.

D-l Fecioru tratează despre Concepția lui Clement Alexandrinul iar I. Coman despre Budism și Creștinism. Mai colaborează Pr. Ion Preutescu și alții.

Revista Funcționarilor Publici, pe Decembrie.

Publică memoriul funcționarilor relativ la suprimări. E un memoriu logic, motivat, dureros pentru intențiile guvernului, pentru vremurile și moravurile de azi. Dar cine-i ascultă? Nu se conving așa ușor partidele demagogiei integrale.

Roma. No. 4, Anul X.

E închinat lui Virgil. Colaborează D. Valaori, R. Ortiz, G. Murnu, etc.

Țara Bârsei. Anul III, No. 1.

Mai interesant ca alte numere. Colaborează D. S. Puscariu, A. Mureșanu, G. Lacea, I. Jura, P. Teodorescu, Ioan Gherghel, D. Olariu, C. Munteanu, G. Tulbure, A. Banciu, I. Georgescu, etc.

C. G.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

Redacţia şi administraţia

Str. Wilson, 1. — Bucureşti, I

ANUL al 64-lea

Februarie 1931

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

CĂTRE ABONAȚI

Prietenii și abonații revistei sunt stăruitor invitați a achità abonamentul, pentru a asigurà regulata apariție a publicației.

Sprijinul particular este cu atât mai necesar, cu cât mai multe autorități au renunțat la abonamentele din trecut. Astfel Ministerul Afacerilor Străine, *prin adresa Nr. 10.051 din 20/II, ne face cunoscut că „din cauza reducerilor bugetare ce ni s'au impus, nu suntem în măsură a face abonamentul la revista D-v.“; iar* Ministerul Industriei și Comerțului, *prin adresa 14711 din 24/II că „nu mai poate reînnoì abonamentul și pe 1931 din lipsă de fonduri“.*

Alte autorități nu s'au hotărît încă a răspunde, nici a achità abonamentul. Boicotarea oficialității sperăm să fie compensată prin sprijinul particularilor.

Altfel, constatând falimentul culturii, vom fi nevoiți a întrerupe apariția revistei.

ABONAMENTUL:

Pentru particulari . . . . Lei 500.
Instituțiuni, bănci și străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai direct sau prin mandat Administrației „Convorbirilor Literare“.

Strada Wilson 1.
BUCUREȘTI, I

ARTA ŞI PUBLICUL

Se poate zice — însă nu se zice deajuns — că arta este ceva care priveşte pe artişti. Pe toţi ceilalţi arta îi priveşte, drept vorbind, numai întru cât, ocazional, devin şi ei artişti; într'o modestă măsură desigur, dar în sfârşit — artişti.

Toţi aceşti ceilalţi, toţi aceşti artişti ocazionali, formează ceeace numim public. Şi publicul se împarte în public propriu zis, şi critici de artă. In adevăr, nu putem zice altfel: criticii sunt şi ei public, întrucât nu sunt artişti. Atitudinea lor în artă, este relativ pasivă, ca şi a publicului oricare.

Dau un exemplu, pentru a clarificà ce este publicul faţă de artă. In secolul trecut, pe când ştiinţele exacte aveau un fel de precădere asupra tuturor altor activităţi ale spiritului, s'a ridicat idea că arta, de ex.: poezia mai ales, va trebuì să se retragă, cu vremea chiar până la dispariţie, în faţa ştiinţei, care va ţine loc de ori şi ce. Un critic literar a scris chiar că romanul şi nuvela, vor fi înlocuite cu referate ce se vor întemeià pe anchete precise asupra oamenilor, a naţiunilor sau claselor sociale.

Aceasta nu e un simplu capriciu, cumva, al unor paradoxali; faptul trebuie înţeles ca un simptom care ne arată, ceeace putem observà şi altminteri, că şi arta este o specialitate, de care indivizii de altă specialitate se pot desinteresà, şi în adevăr se desinteresează cu totul. Idea că arta trebuie să cedeze ştiinţei este o confesiune a celor care din natură sunt şi rămân străini de artă.

Din trecut arta a moştenit prestigiu social: interesul pentru artă şi priceperea în materie de artă sunt considerate ca semn de spirit aristocratic. Deaceea neapărat, interesul pentru artă formează un paragraf esenţial în catehismul per-

fectului snob. Ne putem însă închipuì o vreme, când prin transformări și permutări sociale considerabile, arta va încetà de a fi un semn de ierarhie socială; interesul pentru artă va încetà de a fi o eleganță aristocratică; atunci se va fi uitat de mult, că arta a fost cândva o activitate ce depindeà de curți împărătești sau feodale; atunci va fi dispărut și snobul care cochetează cu arta.

Arta ar fi atunci liberă, adică ar rămâneà exclusiv pe seama artiștilor. Artiștii ar fi atunci, nu numai producători de artă, ci și publicul, aproape exclusiv, al artei.

Trebuie să aduc aminte acì această observație elementară: arta, ca oricare altă ramură de activitate, s'a desfăcut cu timpul, din ce în ce mai clar, din amestecul de simțire, gândire și visare care umpleà sufletul primitiv, tot așà cum pe rând, s'au desfăcut filozofia veche din religie și magie, sau, mai târziu, științele din filozofie.

Științele s'au deosebit de filozofie în cursul celor trei veacuri din urmă; și putem zice, sumar, că în silințele lui Kant de a delimità cât mai exact din punct de vedere al metodei și al principiilor, metafizica, logica și critica cunoștinței de matematică, de mecanică și fizică, se anunță cu deplină claritate, distingerea hotărîtă a științelor din vechiul conglomerat al filozofiei.

Despre artă se poate afirmà, cred, astăzi, că proclamarea neatârnării sale durează abià din jumătatea întâi a veacului trecut.

In adevăr, în concepția popularizată prin formula artă pentru artă, și în disputele care s'au deslănțuit cu prilejul ei, s'a declarat independența artei și s'a fixat teoretic domeniul ei propriu. Șovăind între artă, morală și religie, filozofii au căutat, în cursul veacului XVIII, să lămurească locul atitudinei estetice și al artei în economia totală a spiritului. Insă, după cum erà de așteptat, artiștii au fost acei care au dus până la capăt încercările teoreticienilor de din afară.

Idea de artă pentru artă n'a format, cum obișnuit se admite, un episod al literaturii și artei franceze; această idee notifică o întâmplare în procesul de lămurire al spiritului omenesc în general.

Théophile Gautier şi Flaubert, Parnasienii şi Simboliştii, însă poate mai adânc şi mai efectiv decât aceste direcţii literare, naturalismul şi, cu deosebire, impresionismul în pictura franceză, au adus deplină precizie în determinarea artei ca activitate de sine stătătoare. In lupta pictorilor impresionişti francezi, alături de care trebuie negreşit să numim acì şi pe englezul Whistler, în lupta pe care criticii de artă educaţi de acei pictori şi de pictura lor, au dus-o pentru eliberarea picturii şi oricării arte plastice, de aceea ce ei numeau literatură, adică de orice erà străin de artă — în această luptă s'a făcut, prin excelenţă, lumină asupra naturii proprii a artei, a artistului, a atitudinii estetice în deobşte.

O asemenea lămurire fundamentală s'a produs la mijlocul secolului trecut şi în privinţa muzicii. In criza esteticei muzicale provocată de revoluţia lui Richard Wagner problema existenţei muzicii ca domeniu specific de expresie devenise din ce în ce mai iritantă şi un critic muzical vienez, adversar neîmpăcat al lui Wagner, Eduard Hanslick, în o carte ajunsă celebră, „despre Frumuseţea muzicală" a arătat, cel dintâi, cu o precizie uneori excesivă, marginile şi posibilităţile muzicii.

Toate aceste determinări parţiale ale artelor, au aceeaş semnificare generală, despre care am vorbit: în ele se manifestă conştiinţa artei de sine însăşi, ca atitudine şi activitate cu intenţii şi mijloace proprii.

Prin această clarificare şi eliberare a artei, s'au schimbat şi relaţiile sale cu publicul.

Artiştii încep a nu mai fi în acelaş grad, în serviciul publicului, al unui public restrâns, cum fuseseră în trecut. Dimpotrivă ei încep a fi în luptă cu publicul. Şi fenomenul este cu deosebire observabil tot în Franţa, adică în ţara unde se născuse formula, artă pentru artă. Acolo artiştii devin cu deosebire agresivi şi publicului i se aruncă dispreţuitor calificativele de burghez şi filistin. Gândiţi-vă la atitudinea lui Théophile Gautier, a lui Flaubert, a lui Baudelaire, a lui Mallarmé faţă cu publicul.

Nu numai independenţa, ci chiar opoziţia faţă de public, ajunge a fi o normă a artistului şi ca o condiţie a artei adevărate.

Emancipându-se de public, arta deveneà tot mai savantă, mai greu de înţeles; iar curajul artiştilor de a face revoluţii în artă creşte într'una. Inovaţiile ajung din ce în ce mai mult a scandalizà publicul. Arta nu mai ţine socoteală de judecata normală, şi îşi face o datorie de a ofensà simţul comun. Printre artişti se răspândeşte adevărată oroare de bunul simţ; în ochii lor, bunul simţ ajunge o discalificare.

Din partea lui, publicul cu forme mai mult ori mai puţin politicoase, tratează pe artişti de fiinţe bizare, copii obraznici, de smintiţi sau de caraghioşi.

Totuşi, neapărat, publicul se modifică şi el pentru a ţine pas cu modificările artei. Fiindcă arta devine savantă şi greu de înţeles, publicul — cel puţin o parte a lui — caută să devie public de cunoscători, cum se zice.

Să luăm seama că în afară de împrejurările despre care am vorbit, publicul şi artiştii sunt înlănţuiţi prin cea mai teribilă legătură, legătura economică, fiindcă arta este o marfă şi artistul, vrând nevrând, trebuie să fie negustor.

Publicul, ca cumpărător de artă, poate rezistà, şi rezistă în adevăr, originalităţii şi inovaţiilor artistice. Insă arta, fiindcă îşi păstrează un vechiu şi întrucâtva misterios prestigiu, birue, din vreme în vreme, rezistenţele publicului.

Pentru omul de astăzi este jenant, eventual chiar compromiţător, să nu fie la curent cu noutăţile. Noutatea şi originalitatea constitue pentru omul modern, un paragraf însemnat în codul obligaţiilor de cultură.

Astfel că, dacă noutăţile şi revoluţiile în artă sunt, în timpurile actuale, şi mai violente şi mai frequente decât altădată, apoi şi publicul are mai multă ambiţie şi mai multă îndrăzneală de a fi şi el, nou şi original.

Când Academia franceză care, ca orice instituţie similară, reprezintă autoritativ gusturile de mijloc ale publicului, a primit pe Paul Valéry, aceasta a însemnat că spiritul conservator a consimţit să devie împăciuitor cu noutăţile, chiar şi acolo unde toată energia lui se află concentrată şi consacrată. Insă şi artistul Paul Valéry, care incarnează astăzi noutăţile odinioară scandaloase ale lui Mallarmé, a făcut şi el concesia de a fi om de lume, de a respectà saloanele, — în sfârşit de a încercà o împăcare între noutate şi tradiţia cla-

sicistă, făcând propagandă stăruitoare pentru inteligenţă şi raţiune în poezie.

Dar între public şi artă există posibilităţi de acomodare mai prompte şi mai solide, mi se pare, decât aceste împăcări, ce nu se pot îndeplinì decât cu greutăţi destul de mari.

In afară de arta care se poate numì a artiştilor, se fabrică şi o artă specială a publicului. Sunt artişti care nu vor să impue publicului estetica lor, ci sunt devotaţi furnisori ai acestuia.

In acest domeniu al artei pentru public, stăpâneşte regimul de dinaintea emancipării artei ca domeniu cu intenţii şi mijloace proprii de activitate. Aici arta înseamnă: un amestec de puţine idei morale, cu puţine idei politice, sociale, religioase, patriotice, şi sexuale (fără îndoială!) legate fiind aceste idei într'o intrigă violentă sau sentimentală, cu puţină tragedie pe la mijloc, şi cu o călătorie de nuntă sau o catastrofă sensaţională la sfârşit. Aici muzica trebuie să aducă în definitiv, a romanţă, şi pictura — a gravură sau cromolitografie sentimentală.

Este, cum am zice, o artă pentru inimă. Arta aceasta serveşte ca distracţie, şi chiar ca diversiune, în jurul mesei de ceaiu, serveşte ca repertoriu de aluzii pentru flirt, serveşte ca propagandă de idei politic sau social interesante. Această artă o putem interpretà exact, aducându-ne aminte, de exemplu, de vechiul, bunul şi drăgălaşul obiceiu al strămoşilor, de a face curte prin oftatul prelungit şi apăsat al lăutarului, sau prin limbagiul florilor.

Despre această artă, se poate spune că, în ea, principiul fundamental este aluzia. Alegerea subiectelor se face după o bună chibzuinţă practică, de educaţie sau de amuzament; iar tratarea subiectului se supune trebuinţei de a face din fiecare element, scenă, tablou sau situaţie, — o aluzie cât mai clară la intenţiile bune ale artistului, intenţii pe care artistul le alege în conformitate scrupuloasă cu ceeace ştie el că doreşte publicul dela dânsul.

Astăzi, de pildă, primează motivele mistic religioase, şi cele sexuale; apoi, de sigur, amintirile eroice, teribile sau duioase din răsboiu, şi un oarecare radicalism politic, de dreapta sau de stânga.

In arta pentru public, artistul este dator să gândească lămurit şi hotărît, să gândească în sens politic, religios sau moral, şi să spună clar, prin gura personajelor, sau de preferinţă direct, ce gândeşte. Să gândească, se înţelege, totdeauna în conformitate cu gândul publicului pentru care lucrează. Artistul trebuie să pregătească, cum am zice, un prânz, bine potrivit, cu de toate: — dialogul cu subiect politic, sau social, sau religios, să fie substanţial, clar, dar nu prea lung; ceva mai lungi, şi cu deosebire mai frequente, e bine să fie scenele erotice, cu detalii asupra eleganţelor intime ale eroinelor, ca preparativ, şi cu potrivită dozare a acţiunii propriu zise în cadru delicat şi confortabil de covoare, divanuri, perne, şi alcooluri de marcă bună. Pe urmă, poate venì, dar poate să şi lipsească: un mic extaz religios, fie în manieră tradiţional ortodoxă, fie în manieră modern anglo-saxonă. La sfârşit — puţină viziune apocaliptică de bolşevism sanguinar, nu strică.

Astfel, în acest domeniu, putem zice: oarecum patriarhal al artei pentru public, există şi o agreabilă posibilitate de a confundà impresia de artă cu impresii directe şi sensibile dela persoana artistului. Acì e locul de a-l admirà pe artist, în fel şi chip, de a-i luà iscălitura pe fotografie sau în album, de a-l adorà, de departe, pe stradă sau în adunări, sau a-i cere de aproape comentare suficiente la pasajele erotice din opera lui.

Totdeauna, gloria artistului care trăeşte şi lucrează pentru public, a fost mai substanţială decât gloria artistului care trăeşte şi lucrează pentru artă, — vreau să zic: care lucrează din gustul pe care el îl are pentru artă.

Şi deloc nu zicem aceasta, pentru a fixà rangul unuia faţă de celălalt. Scopurile, valorile şi mijloacele sunt infinit diverse, şi fiecare e în drept să-şi aleagă drumul, după cum îl taie capul.

Un lucru însă nu trebuie să pierdem din vedere: că intenţiile artei propriu zise sunt una, iar intenţiile de a servì publicul sunt alta. In privinţa aceasta, adică în privinţa scopurilor şi activităţilor în general, oamenii sunt condamnaţi la un oarecare exclusivism. Cum zice vorba banală: nu poate omul face bine multe lucruri deodată.

In definitiv, ceeace vânătorii numesc [illegible], nu se poate obţine decât trăgând două focuri repede unul după altul. Se întâmplă să nemereşti două ţinte cu un singur foc, dar acesta e un hazard prea rar, pentru a întemeià pe el un principiu.

Artiştii care sunt destinaţi a face artă pentru artă, să nu încerce a face artă pentru public. Sunt destui care au vocaţia şi energia trebuincioasă pentru aceasta din urmă.

Astfel totul e nu se poate mai bine, şi toată lumea, în acest domeniu binecuvântat al artei, poate fi perpetuu şi deplin mulţumită.

Paul Zarifopol.

PRIMĂVARĂ

Aerul se'ndoaie blând;
Fluturii se duc spre soare
Rând pe rând.

Cerul nu mai pare greu;
S'a trezit şi-l ţine'n plete
Dumnezeu.

Simona Basarab

PENTRU MEMORIA LUI TITU MAIORESCU

În ziarul *Dimineața* de Vineri 13 Februarie 1931 s'au publicat, după *Neue Freie Presse,* extrase din Memoriile Arhiducelui Iosef, în care se afirmă că în vara anului 1917, în urma prăbușirii politice și militare a Rusiei, „în aceste zile tragice pentru soarta României, se ivește ideea de a se unì Transilvania cu România și de a proclamà pe Arhiducele Iosef ca rege al României unite. La 10 Iulie 1917 căpitanul de stat-major Iosef Wild comunică Arhiducelui că se ventilează ideea candidaturii sale la tronul României. Marghiloman, Titu Maiorescu și Prințul Știrbey lucrează pentru acest proiect. Arhiducele află că Prințul Știrbey și Marghiloman au fost convocați la Viena pentru ziua de 14 Iulie. Că Marghiloman se află la Viena... este sigur". Mai departe apoi se spune că la 17 Iulie Marghiloman ar fi făcut „consilierului de legație Dombrowszky și căpitanului Pallo" între altele șì următoarea declarație: „Consfătuirile noastre (pentru acea candidatură) au fost duse în mod strict confidențial. Au participat la ele numai trei persoane și anume: Titu Maiorescu, Prințul G. Știrbey și eu". În sfârșit, Arhiducele scrie Împăratului Carol că, aflând că „mai mulți domni vor să-l ridice la rangul de rege al României", el, care „în primul rând" e patriot ungur, refuză „chiar dacă ar fi rugat în genuchi".

Ce crezământ putem da acestor aserțiuni? Că Arhiducelui i se vor fi făcut de către cei citați de el asemenea comunicări putem să nu punem la îndoială; dar e de ajuns aceasta, pentru a le admite ca adevăruri istorice, fără a le examinà mai de aproape, fără a le confruntà cu alte mărturii din același timp, fără a le supune măcar la aceà critică internă elementară a oricărui text, mai ales când e vorba de pro-

iecte politice, în care ambiţiunea şi vanitatea unuia, spiritul de linguşire al altora, interesul politic al tuturor pot deformà realitatea?

Negreşit, nu. Această cercetare critică, fără prejudecăţi şi fără pasiune, trebuie făcută întâi pentru stabilirea adevărului în sine; dar pentru noi Românii, la această îndatorire de ordin general se adaogă şì o obligaţie morală particulară, fiind vorba de atitudinea din timpul războiului a unei mari figuri a culturii noastre naţionale, cum e Titu Maiorescu.

Să examinăm deci.

Întâi textul. Ce seriozitate prezintă, din cele ce conţine?

I se spune acestui Arhiduce la *10 Iulie 1917* că, între alţii, şì Titu Maiorescu *„lucrează“* pentru candidatura Arhiducelui la tronul României. Maiorescu însă nu mai erà în vieaţă la aceà dată: murise la 18 Iunie/1 Iulie.

Arhiducele află apoi că (G.) Ştirbey şi Marghiloman au fost *convocaţi* la Viena pentru ziua de 14 Iulie şi că *e sigur* că Marghiloman e în Viena. Din memoriile lui Marghiloman se vede însă că n'a fost convocat de nimeni la Viena, şi că n'a lipsit nici o zi din ţară, de la intrarea noastră în războiu şi până la sfârşitul lui.

Încrederea în seriozitatea informatorilor Arhiducelui e dară de la început sdruncinată.

Se transmite apoi Arhiducelui o nouă comunicare ce ar fi fost făcută la *17 Iulie* de către Marghiloman „consilierului de legaţie Dombrowsky“ şi unui căpitan, în care comunicare iarăşi e vorba de Maiorescu, fără însă a se menţionà că Maiorescu nu mai e în vieaţă, — ceea ce Marghiloman n'ar fi putut omite de a spune, la aceà dată.

Şi apoi, oameni cu relaţiile lui Maiorescu şi Marghiloman la un consilier de legaţie şi la nişte căpitani s'ar fi adresat cu asemenea propuneri?

Simpla analiză a textului ni-l arată dară cu totul suspect.

Cine sânt informatorii Arhiducelui? Ce încredere merită? Cine e „consilierul de legaţie“ Dombrowsky? Nu ştiu dacă, în schimbările adesea vijelioase aduse de războiu în situaţiile oamenilor, acel Dombrowsky va fi ajuns atunci consilier de legaţie austro-ungar; înainte de războiu însă,

el fusese la noi în serviciul Muzeului nostru naţional de Istorie naturală (director Dr. Antipa) ca preparator-împăietor de animale vânate, făcând, probabil, şi acte de spionaj în serviciul Austro-Ungariei.

Lăsând la o parte înfăţişarea morală a omului[1], să vedem ce spun alte izvoare.

Alte documente, interne, la care să ne adresăm în chestiunea de faţă, nu avem deocamdată la îndemână decât memoriile lui Marghiloman. Cercetarea acestora e de altfel indicată, fiind vorba în acele afirmări în primul rând de Marghiloman.

Din *Notele politice* ale acestuia, publicate cu mult înaintea memoriilor Arhiducelui, rezultă că ceea ce acest Dombrowsky şi cei doi căpitani înfăţişau Arhiducelui ca o propunere venită din partea lui Marghiloman şi a lui Maiorescu erà, din potrivă, o propunere *a lor* către Marghiloman, la care voiau să-l câştige[2], propunere prinsă de ei din haosul politic deslănţuit de formidabilul războiu. Căci, în conjunctura evenimentelor de atunci, fusese pus din nou în circulaţie un gând mai vechiu al multor patrioţi români din diferite momente ale istoriei noastre: anume, că una din formele subt care s'ar puteà înfăptuì întregirea neamului nostru într'un singur stat naţional ar puteà fi o uniune cu Austria[3].

---

[1]. Cf. Al. Marghiloman, *Note politice,* vol. III, p. 365: „Dombrowschy, ale cărui informaţii sânt totdeauna supuse cauţiunei".

[2]. Cf. id. vol. II, p. 568, 569 ş. u., 571; vol. III, 5 ş. u., 35 ş. u.

[3]. Că asemenea planuri de întregire a ţării noastre prin unirea cu Transilvania sub o formă oarecare de legătură cu dinastia de Habsburg se „ventilaseră" în lumea noastră politică, chiar înainte de războiu, este un lucru cunoscut. Ele porneau de foarte de departe: de la fulgerătoarea acţiune a lui Mihaiu-Viteazul şi de la călătoria lui la Praga la curtea lui Rudolf II; ele trecuseră apoi, de sigur, prin mintea unui Şerban Cantacuzino şi unui Constantin Brâncoveanu; fuseseră reluate, subt aspecte nouă, în avântul romantic de la 1848, de inteligenţe şi caractere ca Nicolae Bălcescu, Ioan Maiorescu, poate şi Cuza şi Avram Iancu, iar spre sfârşitul secolului XIX şi în cei 10-14 ani dela începutul secolului XX, după procesul „Memorandului" şi întemeierea „Ligei culturale pentru unitatea tuturor Românilor", ele fuseseră iarăşi puse în circulaţie de impresionanta personalitate de cugetător politic şi scriitor a lui Aurel Popovici, autorul lucrării „Gross-Oesterreich", ca una din soluţiile posibile pentru realizarea unităţii noastre naţionale. Se ziceà că Aurel Popovici câştigase la ideea unei schimbări favorabile a situaţiei Românilor din Ungaria pe însuşi moştenitorul tronului austro-ungar, Arhiducele Franz-Ferdinand. Spre surprinderea multora, se vede acum din însemnările lui Titu Maiorescu, că însuşi înflăcăratul patriot Nicolae Filipescu s'ar fi oprit

Concepția aceasta însă, nici sub forma care păstrà independența și dinastia noastră națională, nici în variantele ei din timpul războiului, nu erà admisă nici de Marghiloman, nici de Titu Maiorescu.

---

un moment (în 1912) la ideea unei uniuni personale a României cu Austro-Ungaria, subt Franz-Ferdinand (v. *Convorbiri literare,* Ianuarie 1931, p. 53), evident, subt impresia discuțiilor cu Aurel Popovici (pentru care aveà o prietenie și o stimă deosebită), înfățișând, poate, în aceà conversație de salon despre care i se relatase lui Maiorescu, mai mult o opiniune de discutat decât o convingere personală.

În 1917, în timpul „ocupației", planuri asemănătoare, dar cu altă nuanță, ies la iveală și se încearcă a fi înfăptuite.

Subt impresia formidabilei manifestări de energie a Puterilor centrale, deprimați de înfrângerea noastră militară și politică, ce li se păreà iremediabilă mai ales după năruirea Rusiei, — încredințați că biruința finală va fi de partea Germaniei, — unii oameni politici rămași în teritoriul ocupat nu vedeau altă salvare pentru noi (în special pentru păstrarea Dobrogei, cu ieșirea la mare) și altă asigurare în potriva permanentei primejdii rusești decât într'o cât mai strânsă alipire constituțională de Puterile centrale. Unii din sinceră convingere, alții subt suggestia unora din reprezentanții în țară ai marilor Puteri ocupante, câțiva, poate, din josnicie de caracter și din sete de putere, întreprind în țară, unii și la Viena și Berlin, o vie acțiune pentru realizarea acelor planuri. Nu erau însă toți de o singură părere, ci (precum se vede din memoriile lui Marghiloman) erau două curente, implicând amândouă pacea imediată cu Puterile centrale și schimbarea dinastiei: unii (C. Stere, care călătorise în acest scop la Viena și Berlin și prezentase acolo un memoriu) socoteau ca cea mai indicată politică proclamarea ca rege al României a împăratului Austro-Ungariei, ori a unui fiu al acestuia; alții (P. Carp—Beldiman—Virgil Arion—Lupu Kostachi) erau pentru alegerea unui prinț german, fie unul din fiii împăratului Wilhelm II, fie altul: unii căutând dară sprijin în Austro-Ungaria, alții în Germania.

În această atmosferă, în cercurile austriace din teritoriul ocupat și poate și la Viena, s'a vorbit și de persoana Arhiducelui Iosef; dar, întru cât putem judecà după memoriile lui Marghiloman, nici o personalitate românească nu i-a făcut vreodată vreo propunere, nici acestui Arhiduce nici altor doi al căror nume fusese ca și al lui aruncat spre încercare, de Austriaci (cf. *Note politice,* vol. III, p. 5, 35 ș. u. și 135). Probabil că atâta i se va fi spus arhiducelui Iosef: că în cercurile austriace din teritoriul ocupat e vorba și de dânsul, pentru o eventuală candidatură la tronul României, — iar el înțelege sau se face a înțelege că ar fi fiind vorba de o propunere formală din partea unor Români, pe care el o refuză teatral, printr'o scrisoare către împăratul Carol, spre a face, atunci și mai ales după războiu, paradă în fața Ungurilor de sentimentele sale de patriot maghiar. In cunoștința amănuntelor reale ale acestui neînsemnat episod, gestul Arhiducelui apare în toată postura lui ridiculă.

De altfel, cât de puțin consistente erau asemenea planuri chiar la acei Români din teritoriul ocupat care le făureau atunci în aer, se vede din faptul că tocmai cel mai militant, poate, dintre aceștia, C. Stere, după ce (la 21 Maiu 1917) pledase pentru o uniune cu Austria, — la 1 Decemvrie, același an, declară că „nu mai poate fi chestiune de o uniune personală cu Austria", iar la 3 Ianuarie 1918 „expune cu căldură un proiect de alianță personală cu împăratul Wilhelm" (ib., vol. II, 539, vol. III, p. 232 și 286).

Despre Marghiloman o aflăm din ale sale *Note politice*. Se vede de acolo că el, ca prezident al „Crucei-roşii" române şi ca şef de partid rămas în teritoriul ocupat, aveà întrevederi şi cu mari şi cu mai mărunţi dintre personalităţile germane şi austriace aflătoare în Bucureşti. Într'una din aceste întrevederi (la 7 Aprilie 1917), fiind întrebat de Prinţul de Reuss ce crede despre chestiunea dinastică, răspunde: „Ar fi o nenorocire pentru ţara aceasta, dacă n'ar rămâneà dinastia"[1]. La 20 Iunie, primind vizita unui reprezentant al ministerului de externe din Viena şi acesta spunându-i că Marghiloman a exprimat dorinţa de a vedeà pe contele Czernin la Viena, Marghiloman rectifică: „D-l Dombrowsky, de la sine, a luat această iniţiativă"[2]... La 23 Iunie: „D-l Popescu, corespondentul lui *Neue Freie Presse* şi care e nedespărţit de Dombrowsky, venit să-mi vorbească despre un nimic care păreà mai mult un pretext, îmi spune foarte confidenţial că se vor face sondări pentru candidatura la tronul României a Arhiducelui Iosef... E o soluţie care nu-mi pare prea acceptabilă[3]. La 24 Sept.: „I-am desvoltat din nou teza mea: să se facă pace cu şi prin dinastia noastră[4]. Concedà însă, dacă Puterile centrale ar fi impus pacea şi ar fi cerut abdicarea regelui Ferdinand, să fie proclamat rege Prinţul Nicolae, cu o Regenţă[5].

Dar nu pentru apărarea consecvenţei politice a lui Marghiloman, am luat condeiul. Am avut despre om doară o cunoştinţă indirectă, numai din manifestările sale publice şi nici un prilej de intuiţie personală despre caracterul său; personalitatea sa politică, de o importanţă secundară în cultura noastră, poate fi trecută cu vederea de o revistă literară. Am fost totuşi aduşi a cercetà temeinicia acelor afirmări şi în ce-l priveşte pe Marghiloman, numai fiindcă prin această legătură a fost atrasă în discuţie şi personalitatea lui Titu Maiorescu, cum a făcut, de exemplu, — şi, după acele memorii, puteà crede că erà în dreptul său să o facă — d. N. Iorga[6].

---

1. Op. cit., vol. II, p. 494; cf. 531, 548, 553.
2. Op. cit. vol. II, p. 571.
3. Op. cit. vol. III, p. 5 ş. u.; cf. p. 35.
4. Op. cit. vol. III, p. 150.
5. Op. cit. vol. III, p. 189, cf. 213, 223, 229, 244, 276-278, 297. 300, 311, 344.
6. Vezi *Neamul Românesc* cu data de Sâmbătă 14 Fevruarie 1931.

Stabilirea adevărului în ce privește convingerile și lealitatea unei personalități cu o contribuție așà de hotărîtoare în desvoltarea culturei noastre naționale cum a fost Titu Maiorescu, ni se pare că e o datorie pentru această revistă, o datorie în deosebi pentru cei care au avut prilejul să afle de la Maiorescu însuși care a fost cugetarea și fapta sa politică în vremea și pentru chestiunea puse acum în discuție publică.

Să vedem deci dacă aspectul sub care a fost înfățișată în acele memorii atitudinea lui Titu Maiorescu în chestiunea dinastică corespunde realității.

Am puteà dela început, raportându-ne la cunoștința obștească pe care au avut-o toți contemporanii, fie prieteni, fie adversari, despre exemplara consecvență a convingerilor politice și a întregei vieți publice a lui Titu Maiorescu, despre prudența și înțelepciunea sa politică, cel puțin să ne îndoim dela început, dacă nu chiar să respingem à priori acele aserțiuni, în ce-l privește. Ele sânt în contrazicere cu caracterul său, cu principiile sale politice, monarhice și conservatoare, cu credințele sale în de obște despre condițiile vieței statelor. Ele nu cadrează cu convingerea sa neclintită, că orice progres și orice desvoltare sănătoasă a unei națiuni, atât în vieața sa de cultură, cât și în instituțiile sale politice, trebue să se întemeieze pe păstrarea fondului viu al tradiției cu formele sale constitutive, pe prefaceri liniștite într'o lentă evoluție, iar nu pe mișcări și procederi cu caracter revoluționar.

Să nu ne mărginim însă numai la considerații abstracte, ci să recurgem la fapte.

În această ordine, am aveà în rândul întâi scrisul lui Maiorescu însuși. Este foarte probabil că în scurtele sale însemnări zilnice (a căror publicare a început în numărul precedent al acestei reviste) va fi fiind vreo notiță din acel timp, privitoare la chestiunea dinastică; neavând însă acum la îndemână partea privitoare la timpul de care e vorba, va trebuì să așteptăm. Deocamdată, avem mărturiile din „Notele politice" ale lui Marghiloman, cunoscuta atitudine a lui Maiorescu în timpul „ocupației" streine, și propria noastră știință din convorbirile de atunci cu Titu Maiorescu. Toate acestea sânt în deplin contrast cu acele relatări ale lui Dombrowsky și compania.

Din însemnările lui Alexandru Marghiloman, se vede că Maiorescu socoteà şi în timpul „ocupaţiei" păstrarea dinastiei ca necesară pentru desvoltarea vieţii noastre naţionale şi o spuneà aceasta, cu o lună înaintea morţii sale, şi unui ministru german cu care se întâlnise în casa lui Marghiloman, Mirbach, care declară că e „impresionat de argumentarea lui Maiorescu"[1]. Ca „supus credincios al Regelui, el nu are să ia nici o iniţiativă" de întâlnire cu ocupanţii[2]. La o întrunire a comitetului partidului conservator (1 Februarie 1917, deci în plină retragere a armatelor noastre), Maiorescu zice: „Altceva este să provoci tu răsturnarea legilor [ţărei] tale, altceva să te supui unei impuneri. Dar nu trăim pentru ziua de azi, ci trebue să vedem ce va fi ţara la pace. Rău atunci de cei ce vor rătăcì pe căile antidinastice, rău de cei ce vor fi pus la cale o răsturnare a legilor noastre, care nu va sta un minut în picioare, după ce se vor fi retras Germanii"[3].

Erà aşà de cunoscută atunci această opiniune a lui Titu Maiorescu, încât tăiosul Petre Carp (de care se despărţise cu patru ani înainte, din divergenţă politică într'un moment hotărîtor pentru viitorul ţării), într'o discuţiune politică — la o lună după moartea lui Maiorescu — mărturiseşte lui Marghiloman că el, Carp, a fost împotriva lui Marghiloman, „pentru că Maiorescu a pledat mereu pentru dinastie şi te credeam influenţat de el"[4].

Este ştiută apoi ţinuta de o aşà de înaltă demnitate personală şi naţională a lui Titu Maiorescu în timpul ocupării ţării de către armatele duşmane: nu a luat nici o iniţiativă pentru vreo acţiune politică de întreprins cu Germanii ori cu Austriacii sau prin ei şi a refuzat întâlnirea solicitată de comandantul suprem al armatelor inamice din teritoriul ocupat, — atitudine aşà de de la sine înţeleasă pentru oameni de pa-

---

1. *Note politice,* vol. II, p. 548.
2. Ib. p. 368.
3. *Note politice,* vol. II, p. 400; cf. p. 531.
4. Op. cit., vol. III, p. 61. Pentru atmosfera din jurul lui Maiorescu, cf. şi exclamaţia lui George Ştirbey (18 Maiu 1917): „Poate admite cineva ca Germania să designeze pe Carp, fără nici un alt control pentru ce-şi propune el să facă? Şi apoi această purtare, de a nu sperà totul decât dela baionetele germane e aşà de odioasă, încât nu-i poţi dà nici un sprijin" (ib., vol. II, p. 534).

triotismul, de cultura şi de echilibrul sufletesc al lui Maiorescu[1].

L-am auzit atunci atâţia dintre noi, zicându-ne: „Oricare ar fi fost părerile mele în privinţa politicei statului nostru înainte de a intrà în războiu, — acum, când armatele streine au intrat în ţara mea, eu nu pot privì pe Germani şi pe aliaţii lor decât ca vrăjmaşi. De aceea nu voiu luà nici o iniţiativă de convorbire cu nimeni dintre ei, oricine ar fi. Dacă vreunul va vreà să-mi vorbească, pot să-l ascult; îi voiu spune însă că eu sunt aici un simplu particular. Dacă Germania ori Austria au de făcut vreo propunere (se vorbeà de propuneri de pace separată), trebue să se adreseze la Iaşi. România se află acolo unde e Regele, guvernul, parlamentul şi steagul ţării; cu ei trebue să trateze".

Se ştie ce păreri avusese Titu Maiorescu în privinţa direcţiei ce trebuià să o urmeze ţara noastră în războiul mondial. În deosebire de Petre Carp, Maiorescu, care contrasemnase în 1913, ca prim-ministru, reînnoirea tractatului de alianţă cu Italia, Germania şi Austro-Ungaria, şi care erà incapabil de un act de nelealitate, considerà că, aşà cum s'au desfăşurat lucrurile, nu eram de loc obligaţi, după litera şi spiritul tractatului, să intrăm în războiu alături de Germania şi Austro-Ungaria, şi că interesul ţării noastre, în situaţia în care ne găseam, erà să rămânem în neutralitate[2].

La obiecţia că, dacă lăsăm să treacă acest mare moment istoric care va schimbà harta Europei, şi nu intrăm în luptă pentru cucerirea provinciilor româneşti din Austro-Ungaria (ameninţate de desnaţionalizare mai repede decât Basarabia, — după părerea celui cu care discutà aceasta în 1915), atunci renunţăm la întregirea naţională, care e o condiţie de vieaţă pentru fiinţa noastră ca naţiune şi ca stat independent, —

---

[1]. *Memoriile* d-lui N. Iorga (din care editorul a publicat zilele acestea câtevà extrase) relatează un gest de aceeaşi natură al lui Teodor Rosetti, prietenul intim, până la sfârşit, al lui Titu Maiorescu, cu care, în timpul ocupaţiei, se vedeà aproape zilnic. Oferindu-i-se de către ocupanţi direcţia Băncei Generale, Teodor Rosetti ar fi răspuns: „Am fost de părere să facem politică cu Centralii, dar nu pot primì nici o funcţiune dela armata de ocupaţie..." — cuvinte în acelaşi spirit ca şi ale lui Maiorescu.

[2]. Vezi fragmentul din studiul său scris în Fevruarie 1917 *România şi politica de neutralitate,* publicat în *Convorbiri literare* a. LII (1920), p. 81—84.

Titu Maiorescu, după ce arătà considerațiile care ne impun neutralitatea (expuse apoi în studiul său mai sus citat) și dezastrul ce ne-ar așteptà, în condițiunile în care ne aflam, fără putință pentru noi de a ne aprovizionà repede și neîntrerupt cu material de războiu, necesar în cantități enorme în această luptă de lungă durată, adăogà:

Dacă am fi așezați pe acest glob pământesc lângă Franța și Anglia, cine ar mai stà la îndoială? Dar așà — prinși ca într'un cleşte între Unguri și Bulgari, atacați de Austro-Germani, sprijiniți pe un aliat șubred și neleal ca Rusia (războiul din 1877—78 ne-a arătat cât ne putem bizuì pe puterea și pe cinstea Rușilor), — punem în cumpănă însăși existența noastră.

Rămânând în neutralitate până la sfârșitul acestui războiu îngrozitor, care va decimà și va sleì până în măduva oaselor și pe învingători și pe învinși, noi ne vom aflà întregi, cu toate puterile intacte, în mijlocul unei Europe devastate, păstrând neatinse posibilitățile noastre de viitor.

Apoi, cu optimismul său de înțelept și cu deprinderea omului de cugetare și de înaltă cultură de a privì desfășurarea vieții omenești într'o largă perspectivă istorică, omul politic sub a cărui conducere liniștită se înfăptuise cea dintâi lărgire a granițelor țării după consolidarea Principatelor (căci anexarea dela 1878 erà numai o compensare pentru pierderea județelor Basarabiei) — și care prezidase cu autoritate europeană un congres de pace internațională, — continuà:

Chiar dacă la încheierea păcii nu ni se vor luà în seamă serviciile ce am adus prin neutralitatea noastră, spre a ni se recunoaște cevà din drepturile ce avem asupra provinciilor românești din țările vecine, viitorul e al nostru, dacă ne păstrăm tari.

De o sută de ani încoace, deșteptarea mai vie a conștiinței naționale, prin întinderea culturii în masele populare a sdruncinat echilibrul secular al statelor europene întemeiat pe drepturi dinastice sau pe cuceriri. E în mers, cel puțin în omenirea de astăzi a Europei, o mișcare istorică de așezare în state pe principiul afinității etnice, cu aceeași necesitate cauzală ca în mișcările de agregare ale materiei în fenomenele fizice ale naturii. Această mișcare de neînlăturat a dus

— la început prin mijloacele crunte ale războiului (dar pregătită sufleteşte prin mişcarea din adâncuri a culturii) apoi, cât de restâns, şi prin mijloacele liniştite ale bunei-înţelegeri şi ale recunoaşterei dreptului la vieaţă independentă a unui popor ajuns la deplină conştiinţă naţională şi, prin munca şi contribuţia sa la cultura omenirii, meritând stima tuturor, — a dus la înfăptuirea unităţii Italiei, a Germaniei şi a Principatelor române, la despărţirea Belgiei de Olanda, a Norvegiei de Suedia, la independenţa Greciei, a Sârbiei, a Bulgariei, a Albaniei. Mişcarea contrarie, fireşte, n'a dispărut, a continuat paralel cu aceasta: şi aici legea întregei naturi, a acţiunii şi reacţiunii. Dar chiar dacă înfăptuirile în sensul vechei mişcări se menţin, forţa noului principiu de agregare politică pe baze naţionale va trebuì, sub o formă sau alta, să înfăptuiască şi unitatea noastră naţională. Când? e în funcţiune de factorul timp. Indivizii au privirea şi respiraţia scurtă, şi nu au vreme de aşteptat; dar naţiunile trebuie să vadă departe: ele nu socotesc vieaţa lor cu anii ci cu veacurile. Intregirea noastră naţională e în mers; ea e o necesitate istorică, dacă noi ne păstrăm sănătatea morală, forţele de muncă productivă şi de creaţiune originală în cultura omenirii, impunându-ne dreptul de fiinţare etnică independentă în comunitatea europeană, ca un factor de echilibru şi de progres, de convieţuire liniştită şi de contribuţie importantă morală şi materială la economia vieţii celorlalţi.

De nu se înfăptueşte acum, unirea noastră se va înfăptuì mai târziu; dintr'odată sau treptat; cum ne-o închipuim unii sau cum o visăm alţii; printr'un nou războiu sau prin consimţimânt reciproc; ea e la orizont.

Unirea se va înfăptuì însă şi va puteà durà, — numai dacă noi înşine în Statul independent vom fi şi vom rămâneà în toate clasele poporului nostru, şi mai ales în pătura conducătoare, o naţiune sănătoasă, cârmuită, instinctiv sau conştient, în vieaţa sa publică şi în cea privată, de normele morale care sânt legile implacabile ale naturii pentru vieaţa oamenilor şi a naţiunilor.

E interesant să apropiem de aceste consideraţii din convorbirile ce aveam cu Titu Maiorescu în anii 1915—16 viziu-

nea profetică cuprinsă în cuvintele scrise de el la 27 Maiu 1904 pentru jubileul de 40 de ani al revistei *Familia* ce apărea la Oradia-mare:

„Şi cine ştie la ce viitor mai fericit ne va duce şi faptul că Românii din Austro-Ungaria pentru jertfele lor dela 1848 au fost răsplătiţi cu dualismul dela 1867, şi cei din România liberă pentru vitejia lor dela Plevna cu tractatul dela Berlin!“ [1].

Lealitatea dinastică a lui Titu Maiorescu izvorà din principii, erà legată de doctrina sa politică; de aceea ea nu puteà fi, la un om de temperamentul şi de statornicia sa în idei, influenţată de vicisitudinile unui războiu.

De câte ori nu l-am auzit spunând: Pentru vieaţa de Stat, mai ales a unei naţiuni ce se află într'o fază de desvoltare ca a noastră, monarhia hereditară aduce servicii ce nu se pot plătì cu nimic şi nu se pot împlinì de nimeni altul, ori cât de inegali ar fi, după vremuri, succesivii domnitori: în mijlocul luptelor sociale şi al pasiunilor politice, dinastia naţională întrupează supremele interese obşteşti; în mobilitatea evoluţiei istorice, punctul stabil, de dominare şi de convergenţă a tuturor curentelor; ea e simbolul concret al comunităţii sufleteşti a tuturor claselor naţiunei şi al continuităţei tuturor generaţiilor; iar prin faptul că e în Stat la o mare distanţă de-asupra tuturor, dinastia satisface acel sentiment mistic al mulţimilor de supunere şi de venerare, aşà de necesar pentru cârmuirea unui popor.

Acestea erau convingerile şi atitudinea lui Titu Maiorescu în chestiunea dinastică şi în chestiunea naţională. I se face dar o nedreptate când, pe temeiul afirmărilor false ale unor străini uşuratici, s'ar îndoì cinevà, pentru anul din urmă al vieţii sale, de patriotismul şi de lealitatea sa faţă cu dinastia.

Patriotismul său erà într'adevăr adânc, dar liniştit, fără agitaţii, potrivit temperamentului şi culturii sale; lealitatea sa dinastică deasemenea, în toate împrejurările, fără acele

---

1. *Critice*, ed. Socec (1928), vol. III, p. 268.

variaţii (ca la atâţia contemporani ai săi), după raporturile personale cu Coroana, uneori adulând-o, alte-ori atacând-o,— ci păstrându-i statornicia şi rezerva omului de caracter, pentru care demnitatea personală şi măsura în expresiunea cugetului şi a simţirii sânt elemente permanente ale fiinţei sale.

I. Rădulescu-Pogoneanu.

TÂNGUIRI DE TOAMNĂ

Zi de Toamnă, mohorîtă,
Clipa gândurilor reci,
— Zi de Toamnă, amărîtă,
Parcă-ţi simt cum îţi petreci
Firul gândurilor reci.

In bătăile de vânturi
Cad alene frunze moarte
Şi se'ntrec prin ramuri cânturi
Ca să cheme, ca să poarte
Legănări de frunze moarte.

Zi de Toamnă, zi pustie
— Văl ţesut din cute pure —
Prinsă'n grea melancolie
Parcă zaci peste pădure
Ca un nor de valuri sure.

In bătăile de vânturi
Cad alene frunze moarte,
Clipe toarse'n fir de cânturi;
...Mâini pustiul o să-şi poarte
Frunze albe, frunze moarte.

Simona Basarab

DON JUANUL PLOII

Din aquarium-ul spart al cerului de toamnă, ploaia trimiteà fire cenuşi şi reci de igrasie.

Un ochiu indecent şi roşu de felinar clipeà, miop, deasupra străzii, pe care Toamna îşi risipeà în vânt cerceii de bronz şi de aramă.

Trecătorii grăbiţi tăiau strada.

Obloanele magazinelor se închideau, metalic, în timp ce, anacronism mobil, tramvaiul cu cai treceà pe Brezoianu.

Ploaia enervantă şi deasă trăgeà cu compasul circumferenţe lichide pe trotuar.

Doi pantofiori 34, cu tocuri Louis Quinze, călcau atent, ocolind îndemânatic băltoacele şi păstrând intact luciul ciorapilor de mătasă.

La distanţă reglementară, alţi pantofi, bărbăteşti, cu talpă de crep şi din piele de bizon, mergând brutal prin râuleţele ploii, stropeau ştofa gris a unui pantalon charleston...

La intersecţia străzii Brezoianu cu Bulevardul Elisabeta, pantofii de bizon ajunseră pantofiorii cu tocuri Louis Quinze...

— Dudue, îmi daţi voie să vă acompaniez?

— Mulţumesc, ...Nu fac muzică de cameră!

Cel puţin daţi-mi voie să vă ocrotesc cu umbrela mea!...

In clipa aceea, treceau pe sub un felinar şi, involuntar, ea examină chipul bărbatului care o acostase...

Să fi avut 30 de ani. Figură banală de bărbat modern, pe care moda anglo-saxonă îl forţează să sacrifice podoaba cea mai caracteristică: mustaţa.

Cât ai clipì din ochi, ea îl şi caracterizase: un tânăr dornic de aventuri, ce se ia după un picioruş bine cambrat şi aşteaptă un semn sau o privire spre a-şi încercà norocul!

El, însă, observase privirea pe care ea i-o aruncase în lumina anemică a felinarului şi, prinzând curaj, începuse cu o vervă de comis-voiajor:

— Dudue, vă rog să nu fiţi banală... De ce să cădem pradă acestei minciuni convenţionale care'n vieaţă ne sileşte să facem ceeace nu vrem şi ne îndepărtează dela tot ce dorim?...

Vă urmăresc de multă vreme, dar n'am avut prilejul să vă cunosc...

Astă seară... ploaia... decorul autumnal... frunzele ce cad ca nişte balerine de aur... strada pustie...

Dacă v'am supărat, daţi-mi voie să mă retrag, în caz contrar, permiteţi-mi să vă ofer braţul şi adăpostul umbrelei mele...

Vorba lui erà ca o muzică uşoară şi insinuantă.

Noaptea coborà din ce în ce mai mult cu întregu-i cortegiu de stafii viclene...

Tramvaiele electrice, departe ca nişte ciclopi, fugeau sgomotos pe arterele metropolei...

Şi'n întunericul ce machià cu tuş trecătorii, două umbre treceau sub aripele întinse de liliac ale unei umbrele pe care ploaia bătea ritmic darabana...

II

Ce-o decisese pe domnişoara Rina — deobiceiu atât de rezervată şi de mândră cu bărbaţii — să facă cunoştinţă c'un necunoscut şi să-i permită s'o ducă până la poarta locuinţei sale?...

Ochii negri ai lui Miron, conversaţia sa de om obişnuit să vorbească femeilor, sau decorul melancolic al ploii, înfăptuise această minune?

Domnişoara Rina crescută într'o familie severă, cu principii ruginite, aveà acel fond de moralitate burgheză care te îndeamnă în vieaţă să te gândeşti vecinic la „ce-o să zică lumea?".

Totuş aceste axiome puritane fuseseră altoite de trandafirul liric al romanelor sentimentale, ce-i picuraseră în suflet himera unui logodnic.

Ea îl visà venind în barca trasă de lebedă, ca Lohengrinul brodat pe covorul din camera de culcare.

Şi Miron îi vorbise atât de frumos...

Ii spusese că adoră ochii ei clari ca smalţul albastru al lacurilor imaculate şi părul ei, blond ca buclele legendarei Loreley. Ii mai spusese că o urmăreşte de mult, timid, fără să'ndrăznească să-i şoptească un cuvânt; că, fără ea, e ca Peter Schlemihl fără umbră, şi, că vrea s'o vadă zilnic, fiindcă ea e totul în vieaţa lui, ea e însăş vieaţa lui...

Prima dată când Miron o sărutase, Rina avusese pe dată revelaţia adevăratei dragoste. Aflase atunci ce înseamnă aceà ameţeală erotică de care vorbesc bunii romancieri.

Dar fiindcă aveà un temperament prea rece (erà germană), moraliştii ar spune „fiindcă era prea cinstită", nu simţise nevoia unei posesiuni complecte, şi se mulţumise doar cu acest vag platonism, pe care Miron nu voià să-l înfioare, bruscând prea iute lucrurile...

III

Noapte. Târziu.

Domnişoara Rina se întorceà dela o soră mai mare care fusese bolnavă şi acum erà încă în convalescenţă.

Norii subţiri de puf de pe albastrul linoleum al cerului se transformaseră în cirezi de bivoli negri ce se luau la întrecere...

O bubuitură puternică.

Adăpost într'un gang.

Apoi, ploaie trecută prin sita astrală, cu stropi fini şi deşi.

Domnişoara Rina rămâne în gang. N'are umbrelă. Nu vrea să-şi strice pantofiorii de mătasă şi pălăria havanne.

Pe trotuarul celălalt, o umbră feminină şi o siluetă masculină sub umbrela comună.

Perechea se îndreaptă spre gang.

Nevrând să le turbure idila, domnişoara Rina se ascunde în fundul gangului (poate şi din pricina curiozităţii de-a auzì ce-şi spun cei doi îndrăgostiţi, căci doar îndrăgostiţii merg pe ploaie c'o singură umbrelă!).

— Vă mulţumesc duduie că mi-aţi dat voie să vă ofer braţul şi adăpostul umbrelei mele!

Dealtminteri de ce să fiţi banală? De ce să cădem pradă acestei minciuni convenţionale care'n vieaţă ne sileşte să facem ceeace nu vrem şi ne îndepărtează dela tot ce dorim?...

Vă urmăresc de multă vreme, dar n'am avut prilejul să vă cunosc...

Astă seară... ploaia... decorul autumnal.., frunzele ce cad ca nişte balerine de aur... strada pustie...

Domnişoara Rina ascultă nedumerită.

I se pare că aude fraze cunoscute, citite probabil într'un roman recent... Vocea i se pare şi mai cunoscută...

Scânteia unui chibrit aprinde o ţigară. La lumina slabă a punctului de foc, ea recunoaşte pe Miron...

Ploaia s'a oprit...

Don Juanul ploii a plecat cu noua lui victimă...

Domnişoara Rina a rămas singură în gang...

E un cer senin ca vara...

Linişte.

Nici o picătură de ploaie nu mai cade...

De ce domnişoara Rina are totuş ochii uzi?...

Alexandru Bilciurescu

ADEVĂRUL...

In vin e adevărul! Căci el este
Alcătuire-a sângelui divin;
Deaceea eu necontenit mă ţin
De rânduiala pravilei aceste!

Când vreau să aflu care-mi este mersul
Destinului, îmi torn din el un pic,
Şi iar un pic, pân'ce ajung de-mi zic,
Că singur el învârte universul.

Iar când mă'ntunec de povara vieții,
Atuncia-mi umplu cupele deplin;
Şi tatălui şi fiului închin —
Ş'apar în cuget zorii dimineții.

Tot torn şi torn şi nu mă 'ndur să mântui!
Il sorb mereu şi-mi vine-aşà nu'ş'cum,
Să sbor în slăvi, să mă pornesc la drum —
S'ascult Mântuitorului — cuvântu-i!

Ci când cu totul se pogoară darul
Asupra minții mele, mă supun:
Adorm în voia bună, căci sunt tun;
Dar tot nu las din mâna mea paharul!

Acufundat mă pomenesc deodată
In strălucirea harului divin —
Şi tatălui şi fiului mă 'nchin,
Drept mulțumită-a clipei ce mi-e dată.

Apoi pe 'ncetul rosturile toate
S'amestecă — şi nu mai ştiu nimic;
Eu însă simt ş'atuncea că — un pic
De vin — s'aducă mântuirea-mi, poate!

Eug. Ciuchi.

TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ

DESPRE SCHIMBAREA NUMELOR GEOGRAFICE ÎN ROMÂNIA

Scrisoare către D-l Bianu

— Urmare[1] —

5. Ba acum vreo câteva luni în urmă am citit, cu înspăimântare, la „gazetă" că consiliul județean din județul Tutova, apucat de nu știu ce râvnă, a hotărît schimbarea numelui plășii *Ivești,* de pe urma lui Vasile Lascar în locul celei străvechi de *Pereschivu,* schimbarea, zic, în acel de *Constantin Mille;* că altă plasă să fie numită *A. Vlăhuță* și alta *Vasile Pârvan.* Dar, pentru Dumnezeu, ce faceți? Dacă acești morți vor fi fost, în viața lor, oameni însemnați, apoi însemnătatea lor rămâne înregistrată la compartimentul activității lor, unul ca ziarist, altul ca poet și mai altul ca archeolog. Județul Tutova este un județ din cele mai vechi din Moldavia-Moldova, cu așezarea românească, lucru probat și prin mulțimea de răzășii (= moșneni în Muntenia); cercetând începuturile istorice ale Moldovei, județul Tutova, care venià în „Țara-de-jos", este dintre cele dintâiu ce nu poate fi nesocotit și orice numire topică trebuie păstrată, ca document toponimic astfel cum a fost făurit de poporul care a locuit și locuește încă acolo, căci ne va aduce lămuriri despre străveche istorie.

6. Prin îndemnare dela revista „Analele Dobrogei", să merge în Dobrogea, pe deaîntregul cu schimbarea numirilor geografice, pe cuvântul că sunt turcești ori tătărești. Dar, așà a fost cursul istoriei, așà a fost înregistrarea istoriei, acestea sunt documentele istorice ale Dobrogei, și încă acestea, deși turcești sau tătărești, sunt cel puțin naturale, din popor, neprihănite, iar nu făuriri dela surtucarii din București.

---

[1] Partea I s'a publicat în „Convorbiri Literare" din Decembrie 1930, pag. 1205—1212.

La bibliotheca Academiei române se află (S. 6186) o broşură cu titlul:

> Verzeichnis von Hammer's handschriftliche Sammlung orientalischer Werke über osmanische Geschichte.

Aci sunt reproduse întocmai notele referitoare la manuscripte din cele 10 volume din a lui Hammer (şi Hammer-Purgstall!) „Geschichte des osmanischen Reiches" ediţia I, şi cuprinde manuscriptele dăruite de acest mare învăţat bibliotecei din Viena. Sub titlul „Allgemeine osmanische Geschichten", la p. 13, subt No. 17, ni se arată un manuscris cu titulatura:

> Tarichî Ali Osman Lutfi paşa = Istoria Osmanlîilor de Lutfi paşa (marele vizir al lui Solima strălucitul sau el-kaanuni = legiuitorul).

Alăturat la acest manuscris sunt nişte foi cu alte lucrări ale lui Lutfi paşa, despre care Hammer ne spune că cuprind:

> istoria celor dintăiu aşezări ale unei colonizări turceşti în Dobrogea tătărească (tătărească pe timpul lui Hammer) subt Saltîk-dede, în anul 662 (=1263), foile 108—116.

Cu adevăr, mai cu samă din numeroasele şi feluritele scrieri ale byzantinilor, ne încredinţăm pe deplin că în deosebi Skythia minor a fost, multe secole de-a rândul, calea de intrare, de ieşire, de răsboire pentru popoarele năvălitoare din întinsurile Rusiei spre Imperiul byzantin, sau, mai în urmă, spre Statul bulgar înfiinţat pe chiar teritoriul administrativ (căci nu erà şi ethnic byzantin), al acelui imperiu în peninsula balkanică, — aceasta în osebire de alte drumuri de năvălire. In asemenea împrejurări, negreşit că lăuntrul sau partea din lăuntrul Skythiei minoris va fi rămas pustiit şi, dar, nu mai erà cine să petreacă nouilor populaţii ce s'au fost supra-pus mai apoi într'un chip sau într'altul, vechiele numiri topice. Turcii înşişi, deşì mai târziu se aşezară temeinic în peninsula Balkanică, formând Statul ce cunoaştem dela 1353 încoace, sunt veniţi, în parte, cu mult mai înainte şi anume chemaţi de osebiţi împeraţi din Byzanţ ca apărare împotriva năvălitorilor ce nu mai sfârşeau dela Nord-Est, sau ca ajutoare împotriva duşmanilor lor dela Nord-West. Aşà Ioan Cantacuzen, intrând în ceartă cu Ştefan Duşan, aduse din Asia-mică Turci în ajutor. Unii din aceştia au şi rămas în Thracia

și până astăzi în câteva sate, sunt creștinați de nu se ține minte de când și în bisericile lor se ține și acum slujba bisericească creștină în limba turcească, cu cărți turcești.

Ce facem noi acum cu Dobrogea? Spre pildă, se înlocuiește cu numirea de „Cernățeni" cea turcească sau tătărească, nu mai țin minte a cărui sat. Pentru ce „Cernăteni" sau mai bine, cum „Cernăteni"? Pentrucă a fost în România un general Cernat, de locul lui din Galați, și care general a fost, între altele, comandiriul trupelor Române dela Plevna (Domnitorul Carol comandà acolo trupele române și rusești); atunci românizăm cu „Cernăteni" toponimia turcească din Dobrogea, după firea limbii române. Dar numele generalului Cernat cu onoare este și remâne înregistrat în istoria țării, la compartimentul ei, și generalul își are chipul de bronz la București. Dealtmintrelea, noua numire nici nu este după firea limbii românești. Românește este, spre pildă, numirea de *Plotunești,* din județul Fălciu, a cărei istorie este documentată dela domnitorii Ilieș și Ștefan (Gh. Ghibănescu, Istoria unei moșii din sec. XV și până astăzi, — în Arhiva soc. șt. și literare din Iași, vol. I). Acești Domnitori au dăruit, la 1440, cu moșie pe un Stan Plotun pentru însemnate slujbe aduse țării (pe atunci nu erà cu „leafă după budget"), de obiceiu ca căpitenie a unui corp de ostași, pe care însuș îi năimia, îi întreținea și-i purtà la răsboaiele domnului țării. Urmașii lui Stan Plotun erau, pentru locuitorii de acolo, *Plotunești,* cu care fu numit și locul de danie. Aceasta este potrivit cu firea limbii românești, aceasta este istoria țării păstrată și prin toponimie, iar nu falsificatul oficial cu „Cernăteni" sau cu alte asemenea.

Voi, bieți Turci ori Tătari, veșnic obidiți de fanatismul necreștinesc al acelor de se numesc pe dânșii creștini, voi, pe care întâmplările soartei v'au adus și prin Dobrogea, în curgerea timpurilor, dând numiri la locurile pe unde v'ați fost așezat, ați fost respectuoși pentru trecut, chiar de nu a avut nume acele locuri. Când ați dat de movila, a căreia numire fuse de mult pierdută la timpul venirii voastre, dar pe care se aflà încă, cu bună samă, chipul de piatră a unui trup de om, i-ați pus numele de *Adam-Clissi = a omului biserică.* Atunci, și pe temeiul acestei mărturi toponimice, arheologul

Tocilescu a venit de a făcut însemnata descoperire ce cunoaştem şi încă o alta mai însemnată, anume că Traian, urzitorul nostru, răsboindu-se cu Dacii, s'a fost luptat pe două părţi, din care unul în Dobrogea, mărturisind, spre pomenire, izbânda şi truda lui, prin monumentul a căruia urmă este aceà movilă şi mai altul desgropat din pământ.

Ba acum, de curând, citiiu „la gazetă" că vor să mute acel monument la Bucureşti ca să nu remâie refăcut acolo unde Imperator Traianus l-a fost ridicat spre pomenire. Ce să mai zici?

Alt exemplu. In judeţul Constanţa se află un sat cu numele turcesc de *Topraisar* (acum îl vor fi înlocuit cu te miri ce altul). Numele acesta de Topraisar este, ca şi altele, greşit prins de urechea românească la intrarea noastră în Dobrogea în toamna anului 1878; adevărat este *Toprak-hissar*, care pe româneşte vrea să zică *de pământ cetăţuie*. Turcii, dar, dând acestui loc, fără de nume, numirea de Toprak-hissar, au respectat ce au găsit, au potrivit-o la ce au găsit. Iar noi, la 1925, înlocuim numirea turcească, desfiinţând, astfel, o mărturie toponimică care poate fi arheologului Moisil un reazîm pentru descoperiri istorice poate de mare însemnătate. Şi numirile străine au dreptul lor de împământenire prin vechimea şi, mai vârtos, prin străvechimea lor, cum învăţăm, pentru cele turceşti sau tătăreşti, dela Lutfi paşa, vizirul Sultanului Soliman.

7. Goana sau, mai bine, prigoana după schimbarea numirilor topice mai ia şi altă formă dela Bucureşti. Nu mai avem staţia Mirceşti, de pe moşia Mirceşti, foastă a lui Vasile Alecsandri, ci staţia „Vasile Alecsandri". Staţia „Bujor", de pe linia Bârlad-Galaţi, este schimbată în „Lascar Catargi" pentrucă la Bujor se coborà din tren acel om de Stat simplu, ca să se ducă la moşia sa Golăşei din judeţul Covurluiu. „Larga" este prefăcută în Mihail Kogălniceanu, care îşi aveà însă moşia sa la Râpi în judeţul Fălciu, înlocuită şi ea în Mihail Kogălniceanu şi chiar al plăşei, fost înainte *Podoleni*, după locuitorii din Podolia migraţi acì în comuna Podoleni, ca şi în judeţul Neamţ; la acea Larga (jud. Iaşi) avem bătălia istorică dela Larga. Dar, pentru Dumnezeu! oamenii aceştia, dacă au fost însemnaţi, remân mai departe înregistraţi ca

însemnaţi la compartimentul activităţii lor, şi aceasta o învăţăm în şcoală sau o cetim în vrâstă matură, dacă ne interesează.

De curând, mă aflam în Iaşi în tramwaiul ce coborà, dela Copou, pe strada Carol şi în dosul meu stăteau nişte ţărani şi un evreu vorbind între dânşii. Trecând în dreptul universităţii unde, în faţă este statuia lui Kogălniceanu, ca cel întăiu profesor de istorie naţională la Academia Mihăileană, aud pe un ţeran din cei din dosul meu, că întreabă:

Aista vrea să fie Asaki?

După o mică pauză, evreul s'a găsit să răspundă:

Ba nu, este Mihaiu Viteazu.

Dealtmintrelea trebuie să spun că ţeranul ştià de Asaki, căci îi văzuse de atâtea ori statuia în faţa şcolii dela Trii Ierarhi. In ziare germane citisem, de mult, că la o recrutare într'un loc din Germania, ofiţerul vrând să cunoască gradul de învеţătură al unui recrut, îl întrebă: „Cine a fost Moltke?“ Răspunsul recrutului: „un poet“.

8. Dar goana schimbării numirilor geografice nu se mărgineşte la vechiul regat ci şi în ţările cu care ne-am întrupat.

Episcopul Radu Demetriu erà născut la Tîmpă-hazauifalău, lângă Aiud (avem şi în jud. Putna Agiud); pentrucă, din pricina unui descrierat, el a fost ucis la senat, numirea staţiei de acolo, poate şi chiar a locului, fu înlocuită cu Rădeşti“, după firea limbei române“. Episcopul Radu remâne în ramura lui înregistrat cu cuvinte de laudă şi vom învăţà aceasta la istoria lui, şi cu nici un chip nu vei fi adaos la meritele lui, cu numirea de Rădeşti sau Radu. Dar în numirea de Tâmpă-haza-uifălău, precum numeşte locul poporul român de acolo, dacă cele din urmă două sunt de origine ungurească, ceeace nu este ruşine, avem pe cel d'intăiu *Tâmpă*, care nu e unguresc, poate că e românesc curat din latineşte, sau poate de alt neam, destul, însă, că găsim *Tâmpa* lângă Braşov, spre pildă, şi atunci se schimbă lucrul: poate că filologul sau istoricul se ajutorează de acel nume pentru vreo descoperire istorică însemnată pentru poporul Român.

Gr. G. Tocilescu, în „Două statui antice din Mincia“ (Revista p. ist. arh. şi filog., XII=1912) ne spune că la satul,

din părțile Devei, cu numirea ungurească de *Veczel* a desgropat două statui antice și că:

> ... în gura locuitorilor români de acolo s'a păstrat denumirea antică sub forma Mincia sau Mingia, dată ruinelor castelului roman și așezării populației civile de odinioară din prejurul castelului.

Te pomenești că vine cel dela București și că supărându-se pe ungurescul Veczel (și el vechiu), dar neștiind și de Mincia (și dacă ar ști, tot degeaba), îi va pune numele, te miri cărui altuia dela București, căci numele lui Delavrancea este pus în Ardeal, în altă parte. Nu pară de șagă!

In Ardeal, mai puțin în Banat, sunt mulțime de numiri străvechi proprii unguresți; multe din acestea au înlocuit pe altele românești (nu zic numai decât romanice) peste care s'au suprapus, de obiceiu, prin traducerea lor în ungurește, păstrându-se însă, de poporul român localnic pe cel al lor mai vechiu. Altele sunt potrivite după cele românești (Naszod = Năsăud), mai altele sunt proprii unguresți, fie că locul nu avusese altă numire, fie pentru altă cauză, și atunci Românii, dacă au ajuns pe acolo, au adus-o pe românește: Csik-Szereda = Miercurea Ciucului. Ori cum, numirile acestea unguresți sunt și ele vechi, cu ajutorul lor ne putem lămurì documentele publice și istorice din Ardeal. Dacă asemenea documente interesează istoria ungară, căci nu se poate tăgăduì că Ungurii au domnit peste 1000 de ani pe acolo și că, dar, au trebuit să lase urme, apoi acele documente interesează, în acelaș grad, și istoria noastră a Românilor de naționalitate.

Tot asemenea zicem și despre numirile sășești sau, mai încoace, șvăbești, sau altele; doar la sfârșitul secolului 18, Brașovului i se mai ziceà încă de Români și Bolgar-szék, firește, după ungurește, iar până acum mai este acolo mahalaua Schiau, care este o întărire românească a ungurescului Bolgar-szék. Nu vorbim acì de numirile ungare noui, din timpul „maghiarizării" lui Bánffy sau a altuia, ci numai de cele vechi, care nu au nimic de a face cu „maghiarizarea" aceasta. Asemenea numiri sunt unele vechi, unele străvechi și, prin urmare, împământenite de atunci; ca atare, ele urmează a fi păstrate încă pentru a ne recunoaște istoria. Istoria poporului român, din stânga ca și din dreapta Dunării, ca și

a oricăruia altul, nici nu poate fi studiată decât împreună cu a popoarelor cu care am conlocuit sau cu care am fost vecini; dacă, acum, noi Românii ne-am întrupat la un loc, apoi ne-am întrupat şi cu Ungurii şi cu Saşii, Şvabii de dincolo de Carpaţi, şi ei străvechi sau vechi pe acolo şi, acum, cu drepturi deopotrivă cu noi; împreună cu dânşii avem a vieţuì, împreună cu dânşii curge mai departe istoria noastră, fireşte, în alte forme, în alte măsuri. Minunatele monografii ungureşti despre osebitele comitate, acum judeţe, din Ardeal, din Banat, precum, spre pildă, ale lui Pesty Frigyes, îşi păstrează încă valoarea ştiinţifică şi nu şi-au pierdut interesul pentru istoria Românilor. (Trebuesc traduse toate pe româneşte).

Este dar de tot interesul, pentru istoria naţională a Românilor, de a pune stavilă desfiinţării numirilor topice ungureşti sau săseşti numai pentrucă sunt ungureşti sau săseşti. Fireşte că numirea românească localnică va aveà precumpănire; că cea ungurească sau săsească românizate de poporul localnic, va aveà şi ea precumpănire, pentrucă e românizată de poporul român, iar cât pentru cele care nu au corespondent românesc sau românizat vor remâne cum sunt. Nu va fi, pentru noi Românii, nici o ruşine de a aveà scris pe tablă, spre pildă:

Schäsburg, Sighişoara, Segesvár
Miercurea Ciucului, Csik Szereda;

doar noi ne plângeam, înainte de unire, că Ungurii sunt neîngăduitori faţă de noi. Şi acum, după unire, numim staţia „Răsboieni“ pentru Szekely Kocsárad, pe româneşte Coceard, care poate că el este cel vechiu, staţia „Petru Rareş“ pentru Madefálv, Madefalău pe româneşte, în care poate „Made“ nu e unguresc, căci avem Mădeiu în Moldova; staţia „Delavrancea“, nu mai ştiu pe care a înlocuit; şi Delavrancea nici nu erà din Vrancea ci a luat un pseudonym precum obişnuesc unii scriitori, şi pseudonymul acesta este acum nouă toponimic, alte multe noui numiri se văd în itinerariul căilor ferate.

Te pomeneşti că cel dela Bucureşti schimbă şi pe *Dârstele* Braşovului, pe cuvântul — spune-va el — că vine dela ungurescul *Deresztye*. De-a lungul satului Dârstele este trasă

apa din Timeş pe un canal, cu câteva sute de ani în urmă, judecând după grosimea trunchilor de sălcii mărginaşe, iar apa slujià la purtatul numeroaselor piue de postav pentru sumane, piue de pănură. Dar cuvântul *Dârstele* îl avem şi la Românii din Macedonia, din părţile Pindului, pentru piuele de aba (=pănură) ce fac acolo.

Tot după sistemul de „naţionalizare" şi de „unificare" dela Bucureşti, se urmează şi în Bucovina, unde avem acum Grigorie Ghica Vodă pentru Nepolocăuţi, şi în Basarabia, unde avem Vasile Lupu în loc de Ungheni, — acestea numai ca exemple.

9. Dar să mai spun una. La *Mărăşti, Răzoare, Oituzu* au fost, la Iulie 1917, aprige lupte pe frontul generalului Averescu, mai aprige ca la Mărăşeşti. Locurile acestea, dar, remân însemnate, ca locuri de bătălie, în istorie, în geografie. Vine, acum, cel dela Bucureşti de înlocueşte, pe linia ferată Zorleni (lângă Bârlad) — Basarabeasca din Basarabia (foastă, până la răsboiu, Leipzig=colonie germană, schimbată de Ruşi, în timpul răsboiului, în Basarabskaia, iar de noi în Basarabeasca), — vine, zic, cel dela Bucureşti de schimbă numirile a 3 staţii, ce şi le aveau după cele ale locului, şi le numeşte Mărăşti, Răzoare, Oituzu. Dar locurile unde au fost acele aprige bătălii sunt chiar la noi, la locul adevărat; numai locurile acestea sunt însemnate din cauza acelor bătălii, numai locurile acestea au dreptul de a purtà acele numiri, iar nouile numiri de pe linia Zorleni-Basarabeasca sunt nişte falsificate; şi falsificate sunt, în deobştie, toate numirile noui ce au înlocuit pe cele localnice, în chipul ce am văzut.

Tot falsificat este şi numirea de Răsboieni, de mai sus, căci ea este luată din judeţul Neamţului, comuna Uscaţii-Răsboieni, unde a fost bătălia lui Ştefan-cel-Mare cu Mahomet la Valea Albă; acì, dar, este şi trebuie să rămâie pomenirea locului istoric, iar nu în Ardeal la Coceard (!!), despre care cel din Bucureşti crede că este numire ungurească, ceeace este iarăş fals.

10. Chiar din cele româneşti, cel dela Bucureşti nu le face pe româneşte. Aşà, în Bucovina, avem acum Berhomete *pe* Siretiu, Bănila *pe* Ceremuş, Bănila *pe* Siretiu, după germa-

nismul Frankfurt am Main, sau după franțuzismul Arcis-sur-Aube; pe românește zicem cu *de:* Curtea-*de*-Argeș, Rușii-de-Vedea, Coșovăț-*de*-Motru. Mai spunem „Traian-val; apoi nu e așa pe românește ci „Valul-lui-Traian". Valul-lui-Traian avem numai în Basarabia, iar cel Traian-val, de lângă Constanța, este un falsificat, căci Traian nu a făcut acolo vre-un val. Cel care este din apropiere de Cernavoda, unde a fost Axiopolis, spre mare, este din anul 15 d. Ch., reînnoit și refăcut, la răstimpuri (nu de Traian) până subt împărații Byzantini.

11. Este lucru demn de băgat în samă că dintre țările din lume, numai în România se înlocuesc, de florile mărului din București, numirile topice adevărate cu altele; că aceste numiri sunt, aproape toate, numai de bărbați, care și ei aproape toți sunt din București sau trăitori acolo și chiar contimpurani; că, deobiceiu, asemenea înlocuire se face cu numiri de-a persoanelor din partidul dela putere; că adică avem o nouă toponimie după partidele politice ce se perindă la guvern după amarnice dușmănii între ele, așà nu o toponimie a poporului român; că, în sfârșit, nouile numiri mai atârnă de plecările ce prefecții sau directorii de drum de fier au pentru un „poet" sau altul, sau așà ceva, și chiar numiri de pseudonym.

Revoluția rusească a început în primăvara anului 1917 și, după oarecare prefaceri, unul Kerenski, a ajuns, în Rusia, un fel de dictator, răsturnat apoi de Lenin. Un român, care nu și-a dat numele, în entuziasmul său patriotic românesc, a propus atunci ca numirea județului „Neamțu" să fie înlocuită cu cea de Kerenski și să se zică „județul Kerenski". Nu pare lucrul de șagă: propunerea a fost făcută prin o „gazetă" ce eșià pe atunci la Iași. Sunt și numiri de oameni care mai trăesc încă. Cel puțin, mai așteaptă, de vezi, mai știi? poate că, după aceea, unul sau altul face vreo faptă urîtă, căci acest sistem este dejà „naționalizat" și „unificat"; sau poate că trece la alt „partid".

Toate acestea se fac la noi la un timp când învățații din străinătate dau mare însemnătate toponimiei făurită de popor, scriind despre dânsa sau pentru dânsa și scoțând chiar

reviste, precum este de pildă în Germania revista intitulată: Zeitschrift für Ortsnamenforschung.

Ba nu mai departe şi la noi în România avem învăţaţi care preţuesc mult cestiunea toponimiei; ei publică disertaţii serioase, spre exemplu în revista „Arhiva" din Iaşi, în „Arhivele Olteniei", sau în altele, şi foarte multe în tipărituri osebite, dar le este zădărnicită munca de către cel din Bucureşti, sau te miri de cine altul, care, este acum cred probat, că numai „învăţaţi" nu pot fi titluiţi.

Cine ştie? Poate că din Bulgaria a venit, celui dela Bucureşti gândul de înlocuirea toponimiei în România, în chipul cum am văzut. In timpul domniei bulgare peste ţinutul (greşit spus „cadrilater") luat de noi în 1913, Bulgarii, mai înainte, înlocuiseră numirea turcească a oraşului „Hagioglu-pazargik" = al lui Hagioglu (= al hagiului fiu), bâlciu, în Dobrici. cu gândul la acel Dobrotici, iar noi l-am întors în „Bazargik" (ceeace este greşit, căci turceşte se zice „pazar", „pazargik"). Tot în Bulgaria avem staţii cu numiri noui, precum „Levski" (revoluţionarul preot), „Rakovski" (şi el din vechii revoluţionari), cari au înlocuit numirile locale. Mai avem o comună „Ferdinadovo", care a înlocuit pe „Cutloviţa", comuna „Ţar Asparuh", care a înlocuit pe alta. Acestea numai ca nişte exemple.

Dar, să încheiu, iubite domnule Bianu!

Ceeace am spus, până acum, sunt numai nişte exemple, iar dacă am mai documentat ceva, „după mintea mea cea proastă", este ca să invederez primejdia ce ameninţă istoria noastră naţională, de care, în parte, a şi fost cuprinsă, de a se vedeà jăfuită de documentele ei toponimice. Primejdia aceasta este în deobşte şi pentru geografie, chiar atunci când vre-un nume topic nu ar fi de vre-un preţ istoriei; este geografie cu nume de bărbaţi, făcută de sus în jos, de florile mărului celui dela Bucureşti; este geografie artificială, este un falsificat, iar nu geografie de jos în sus, precum e psihologiceşte în firea omenească pretutindene pe faţa pământului, cum a fost şi la noi până la Vasile Lascar şi până la cel dela Bucureşti sau până la ignorenţii împrăştiaţi în ţară ca dregători naţionali. Trebuie, dar, fără de nici o şovăire, îndreptate lucrurile la locul lor de mai înainte, şi a pune stavilă

pentru viitor, aceasta mai înainte de a fi prea târziu, căci acum merg toate în vârtej.

Cred că numai Academia română este singura care are autoritatea cerută pentru asemenea îndreptare. Insemnaţi membri ai ei au scăpăt şi mai scapă încă dela peire atâtea şi atâtea documente scrise ale poporului român de pretutindene; iar dintr'aceia domnia-ta eşti, încă dela înfiinţarea Academiei, şi cel mai cu iubire păstrător al acelor documente. Dacă d-ta împărtăşeşti ca întemeiat cele ce m'am ostenit a spune în această scrisoare, sunt încredinţat că tot Academia română, şi numai dânsa, va puteà scăpà dela peire şi documentele geografice ale României.

Zic, dar, şi eu acestei scrisori (după Ovidiu, Tristia): Mergi la Bucureşti, la domnul Bianu dela Academia română şi după ce-l vei salutà şi-i vei face urări de sănătate din partea domnului tău, arată-i ce cuprinzi şi care-ţi este menirea; poate că vei fi cu noroc.

Post-scriptum. Puţinele documentări de mai sus aveau menirea de a îndreptăţì păstrarea numirilor topice ale ţării aşà cum ne fuseseră ajunse până la noi prin tradiţie; nu am dat acelor documentări o întindere mai mare de oarece aş fi trecut mesura cuvenită. Totuş, în ce priveşte § 2, plaiul Lovişte, mai am nişte însemnări, din cele adunate, pe care le socot de aşà mare însemnătate încât nu mă pot oprì de a le da acì.

Numirea de *Lovişte,* adeverită la 1233 pentru partea de Nord-Est din judeţul Vîlcea aşa cum este acum, remase păstrată până pe la 1834—1835, când, după punerea în lucrare a Regulamentelor Organice în Ţara Românească şi Moldova, a urmat revizuirea şi, în parte prefacerea întinderii judeţelor. Astfel, până atunci, judeţul Vîlcea nu se unià spre Nord cu Ardealul, ci acolo erà parte a judeţului Argeş, *terra Loystha* de la 1233, de-a dreapta Oltului Hotarnica Ţării Româneşti, publicată în Istoria fraţilor Tunusli (p. 81 trad. Sion), spune că la Hîrteşti din judeţul Gorjiu: „se încheie judeţul Gorjiu şi încep munţii Argeşului din Lotru“; tot asemenea şi la Fotino (p. 186 trad. Sion).

Pentru partea din Făgăraş, găsim nişte ştiinţe de tot interesante la Joh. Chr. Engel. El ne spune în a sa „Ge-

schichte der Moldau und Walacgey, nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder“ (p. 91) că Samuil Klein, care fusese rugat să-i dea ştiinţele istorice ce ar aveà, îi scrisese, la 1802, că lucrase nişte „Annales Principium Transalpinorum et Moldavorum“, ce trebuià să iasă în latineşte şi româneşte. Enghel ne dă chiar un extract în latineşte ce-i trimisese Klein din scrierea sa, şi în acest extract aflăm la § 3 (p. 93), despre principatul lui Radu Negru, următoarea însemnată ştiinţă pe care o dau în traducere:

„Dar înşişi Boerii Ţării Făgăraşului sunt mărturii vii şi demne de credinţă că această ţară ar fi fost supusă domniei Voevozilor Valahiei, dela cari sunt diplome de boeronate, moşii şi anumite privilegii. Dacă, dar, această ţară nu ar fi fost supusă Voevozilor Valahiei, dînşii nu ar fi putut deloc conferì asemenea lucruri locuitorilor acelei ţări. Aceasta este pricina pentru care locuitorii Ţării Făgăraşului se numesc, astăzi, pe sine nu Transilvăneni ci Olteni şi, dacă trec fluviul Oltu, ei zic că au fost în Transilvania şi numesc Transilvăneni pe cei dincoace de Oltu“.

Pentru înţelegerea textului, trebuie ţinut samă de aceea că Samuil Klein erà la Blaj şi că din Blaj scrià lui Engel.

Cu vechie prietenie
al d-tale devotat

M. Burghele

Dela întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICĂ, ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA

— Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu —

— 1913 —

Marți 1/14 Ianuarie 1913. Sculat la 3 ore, ca să-mi pot îndeplinì datoriile zilei, ca început cuviincios al noului an, Multă zăpadă....... Eu sănătos, învârtit de roata lucrărilor și cerințelor politice, în bune raporturi cu Regele și cu toți miniștrii străini, dar privit de politicianii din țară cu neîncredere și cu mirare pentru tăcerea mea față de ziare și aversiunea mea în contra oricării reclame.

La 9½ ore dim. a venit baronul Fasciotti la mine, la 10½ Sefa-Bey, care pleacă azi la Constantinopol. La 11 ore am fost la Te-Deum la Metropolie, unde Prinții Ferdinand și Carol și toți miniștrii, afară de T. Ionescu, N. Filipescu și Bădărău. După Te-Deum noi, miniștrii, la Metropolitul Primat — scurtă felicitare (fără Pr. Ferdinand și Carol), apoi la Palat, unde Regele și Regina, Pr. Ferdinand și Carol ne-a primit în rotonda (precedentă sălii de Consiliu) unde erà deja pus marele coș cu flori (Rothan) trimis de Prezidentul Consiliului. Am cetit eu urările noastre (vor apăreà în Monitor), scrise de mine azi dimineață — a răspuns el, liber; au mai vorbit ceva cu fiecare din noi, și la 12½ ore eram acasă. La 4½—5½ ore Marghiloman la mine cu inteligentul I. Filitti asupra circulării mele (dacă va fi indicată?) la legațiunile noastre în chestia cu Bulgaria...

. . . .

Mercuri 2/15 Ianuarie 1913. Multă zăpadă; la 8 ore dim. —5° R. De lucru, de lucru la ministeriale! Şi mai vin şi grozavele felicitări de anul nou, la care trebue în mare parte răspuns. La 9½ ore Waldthausen la mine, cu ştirea că Benkendorf (ambasadorul rusesc de la Londra) a zis alaltăieri, la reuniunea ambasadorilor, că noi acum vre-o 8 zile am fi cerut împreună cu Bulgaria intervenirea Rusiei. I-am spus că e o nouă minciună, că noi din contra ne-am codit faţă de intervenirea Rusiei cerută de Bulgari: să întrebe despre aceasta pe Fasciotti, şi poate chiar pe Schebeko.

Apoi la minister 10½—12½. Acolo şi Barclay, să-mi spuie, că sir Eduard Gray îmi trimite vorbă: qu'il *espère* que nous nous arrangerons en paix avec les Bulgares. I-am răspuns: „que cette missive m'embarasse; je ne la comprends pas, Est-ce un conseil? Une intervention? Je ne les ai pas demandés. Une amabilité? Alors je réponds que j'espère aussi. Mais de Londres j'attendais autre chose, une information, quand enfin le Roi admettra Mişu à présenter ses lettres de créance et quand on l'admettra à la réunion des Ambassadeurs". Erà foarte plouat Barclay. De la 5½—6½ ore Nenitzescu la mine: politicale.

Joi 3/16 Ianuarie 1913. Dimineaţa la 8 ore —8° R. La 10—12½ ore la Minister, unde Nicu Filipescu, venit ieri din Constantinopol, şi Kalinkoff cu întrebarea de la Gheşoff „dacă facem să intervie Puteri străine între noi şi dacă atunci nu mai tratăm direct". I-am răspuns din contra şi iar m'am opus la tergiversare. La 4 ore Schebeko la mine acasă. Oarecare „Umstimmigkeiten" la Petersburg; poate Nanu al nostru vorbeşte acolo altfel. I-am spus că i-am telegrafiat astăzi lui Nanu să fie rezervat, fiindcă n'are instrucţie — noi voind să tratăm direct şi deocamdată numai cu Bulgarii. De la 5¼—6½ lucrat cu Filitti; răspunsul lung de rectificare la adresele lui A. Lahovari din Paris, care să ţie loc de circulară, de comunicat şi celorlalţi miniştri ai noştri. De la 7 ore la 8½ seara la Rege. Mi-a dat scrisoarea sa de răspuns către împăratul Franz-Iosef pentru prelungirea alianţei noastre cu Triplicea, al căria document să fie făcut la Viena, semnat acolo de Berchthold şi apoi aici de mine. Voiu da mâine scris, lui Fürstenberg, ca să o trimeată la Viena. —

Mi-a arătat Regele scrisoarea lui Kiderlen-Wächter din Aprilie 1912 despre tratatul secret între Bulgari și Sârbi cu clausa isbucnirei contra Turcilor, numai după autorizarea din partea Rusiei.

Vineri 4/17 Ianuarie 1913. Iarnă adâncă, la ora 8 de dimineață — 4½° R. Dimineața la Al. Marghiloman, care primește să meargă în locul meu la Craiova, pentru desvelirea statuei tatălui meu, Luni 7 Ianuarie. La 10¼—12 ore lucrat la Externe. La 12 ore la G. Cantacuzino, ideile sale strategice pentru frontiera către Bulgaria și cererea 2 decorații... La 3¼ ore Bacalbașa de la „Epoca" despre articole asupra politicei noastre externe, care trebuie să mi se arate mai întâi, dacă „Epoca" ține să mai fie oficioasă. La 4 ore ministrul rusesc Schebeko „pour écarter malentendu. Eu lui: Je puis assurer à priori Votre Excellence qu'il n'y aura jamais un malentendu entre nous. Nous établissons:

1) que lorsque Mercredi $\frac{\text{26 Déc.}}{\text{8 Janv.}}$ Mr. Schebeko est venu chez moi comme *intermédiaire* avec les 4 propositions bulgares écrites, j'ai pris acte des 4 propositions en tant que venant du côté bulgare, mais que pour l'intervention russe je devais en référer au Roi, parce que nous croyons plus pratique, et aussi pour ménager la susceptibilité du Roi des Bulgares, de traiter directement avec les Bulgares.

2) que 2 jours après, $\frac{\text{28 Déc. 1912}}{\text{10 Janv. 1913}}$, comme Mr. Kalinkoff est venu m'annoncer (à côté de la salle du conseil des ministres) que Mr. Guéchoff a donné instructions à Daneff (Londres) de continuer les pourparlers avec nous et que Guéchoff a „l'ardent désir d'arriver avec nous à une convention „des plus larges", je suis allé vers les 6½ heures du soir (à 7 heures je devais aller chez le Roi) chez Mr. Schebeko l'en informer et que nous étions convenus à la suite de cela, que l'intervention de la Russie n'était plus indiquée.

3) que avant cette époque, vers le 12/25 Octobre environ, j'ai sollicité le gouvernement russe de faire comprendre à Sofia que les Bulgares doivent commencer à s'entendre avec nous, car nous ne croyons pas prudent de les saisir directement pour ne pas — en cas de refus de leur part — arriver à une crise. Le gouvernement russe est intervenu, mais le Prince Fürstenberg m'a lu Lundi le $\frac{\text{22 Octobre}}{\text{4 Nov.}}$ à 11½ heures du

matin, au ministère des Affaires étrangères une dépêche (qu'il allait communiquer à S. M. le Roi à Sinaia en audience sollicitée) qui disait, entre autres, que l'Autriche-Hongrie était déjà intervenue en notre faveur à Sofia. C'est à la suite de cette intervention (opinion de Mr. Schebeko, que j'incline à partager), et non de l'autrichienne, qu'enfin le 25 Novembre au soir Daneff est venu à Bucarest et a *pris l'initiative* de pourparlers avec moi, avec S. M. le Roi et avec T. Ionescu pendant la journée du 26 Novembre (ouverture du Parlement). Avec l'arrivée de Daneff à Bucarest cette intervention de la Russie (et de l'Autriche) a eu son résultat et à été terminée.

4) que, encore une fois, nous avons demandé à la Russie et aux autres Grandes Puissances à la réception de Mardi 16/29 Octobre, d'admettre un délégué roumain à une éventuelle conférence européenne qui serait appelée à statuer sur les modifications à apporter au Traité de Berlin de 1878. Ceci nous a été admis par les grandes Puissances, excepté l'Angleterre, qui ne s'est pas encore prononcée.

5) que si le Comte Benkendorff à la réunion des Ambassadeurs de *ce Lundi* a dit, à propos des pourparlers actuels engagés entre nous et les Bulgares, que la Bulgarie et la Roumanie s'étaient adressées pour cela à la Russie, il a confondu l'intervention demandée maintenant par la Bulgarie et à laquelle la Roumanie ne s'est pas associée, avec les demandes de la Roumanie du mois d'Octobre, qui n'ont rien à faire avec les détails des pourparlers actuels entre nous et les Bulgares.

Ce point est important à constater, parce que Mr. Kalinkoff encore *hier* est venu me demander de la part de Mr. Guéchoff, si nous avons recours à des Puissances étrangères pour traiter sur la question de notre frontière — nouveau moyen dilatoire pour faire traîner la solution de notre différend. J'ai écarté cette nouvelle tentative d'ajournement, en déclarant pour la dixième fois, que nous voulons traiter directement avec les Bulgares et aussi vite que possible.

Sâmbătă 5/18 Ianuarie 1913. Sculat la 6 ore. Răceală în gât. La Minister dimineaţa, apoi, după dejun, acasă din nou Schebeko. I-am cetit cele scrise mai sus — a fost de accord,

numai mi-a zis că Sazonow e de bună credinţă, dar poate adus în eroare de vorbele lui Nanu la Petersburg. I-am spus că l-am dojenit pe Nanu şi că cer scuze D-lui Sazonow pentru nedibăcia acestui funcţionar, care vorbeşte fără a fi autorizat.

Apoi Waldthausen la mine, că i se spune, că Gheşoff ar fi spus Ministrului italian de la Sofia (care a spus-o celui german) că Bulgaria ne ofere la Marea Neagră până la Kawarna. De cine anume şi cui anume s'a făcut această ofertă? De la 7—8¼ ore seara la Rege. Scrisoarea *autografă* către Regele Italiei pentru reînnoirea alianţei noastre cu triplicea (netrecută prin Cancelaria Regelui). Să o dau Baronului Fasciotti pentru a o trimite în secret Regelui Italiei. Să chibzuiesc cu el asupra formalităţii vre-unui protocol despre reînnoire.

2) Să dăm instrucţii secrete lui Ghika la Sofia pentru ca el să trateze direct cu Regele Ferdinand. Mai 'nainte, între 11 şi 12 ore la Minister Fürstenberg şi îndată după el Fasciotti cu întrebarea dacă aprobăm noi ca Prinţul Lichnowsky să propue la întrunirea Ambasadorilor (Londra) presiune asupra guvernului bulgar la Sofia ca să se înţeleagă cu noi. Am răspuns că nu pot aprobà asemenea propuneri decât dacă se asigură de mai înainte asentimentul „triplei-entente", altfel la ce folos? Noi voim să ne aflăm pe cât se poate de acord cu toate 6 Puterile şi să nu fim mincie (Spielball), pe care triplicea o aruncă în capul triplei-entente. Şi apoi nu voim presiune la Sofia asupra amănuntelor cererii noastre (aceasta poate deabia la sfârşitul tratărilor, când vom ajunge la ultima diferenţă ireductibilă din amândouă părţile), ci numai pentru a împiedeca guvernul bulgar de la tergiversări şi a-l silì la grabnice tratări. Seara, după prea multele conversaţii, gâtul mai dureros.

Duminecă 6/19 Ianuarie 1913.....

Răguşală, etc...... Seara cu expresul-Orient soseşte Take Ionescu din Londra.

Luni 7/20 Ianuarie. La 8 ore dimin. —5½° R.; senin. La 9¾ la 10½ ore Baronul Fasciotti; îi dau scrisoarea autografă a Regelui nostru cătră Regele Italiei pentru prelungirea alianţei noastre cu triplicea în secret. La 11 ore Take Ionescu la mine; mergem împreună la Palat, unde Regele în pre-

zenţa mea îl ascultă explicând (şi el răguşit) ce s'a petrecut cu el la Londra. El a insistat pe lângă prinţul Lichnowski să ceară reuniunii Ambasadorilor intervenirea în favoarea noastră la Sofia (dar dacă nu s'a asigurat de mai înainte şi adesiunea triplei „entente", e fără folos, chiar stricăcios). — Azi la Craiova desvălirea statuei tatălui meu, discursul ministrului Cultelor Dissescu, prezent Al. Marghiloman în locul meu.

Marţi 8/21 Ianuarie 1913... de la 10¼ la 12¾ ore lucrat la minister. De la 3½—8½ ore (!) primirea diplomaţilor la Externe. Bună vorbă cu Schebeko, căruia îi citesc lunga adresă a mea către Nanu la Petersburg (o expediez mâine) în chestia intervenirilor ruseşti pentru noi la Sofia.

Kalinkoff îmi declară din nou, că nu mi-a făcut astăvară nici o propunere de înţelegere din partea Bulgariei contra Turciei. I-am spus şi lui Schebeko şi Vredenburgh să o constate prin Kalinkoff. Explicare cu Blondel asupra vorbelor lui Paléologue, contrare adevărului, în privinţa României. El spune că a raportat totdeauna exact, dar că Paléologue îi este adversar.

Mercuri 9/22 Ianuarie 1913. La 9 ore dimineaţa — 0° R. De la 10¼ la 12½ la Minister... 3½ la 6¾ ore Consiliu de Miniştri (toţi, afară de Nicu Filipescu). Vorbeşte T. Ionescu despre cele petrecute la Londra. Marghiloman cere mobilizarea. Să mai discutăm la un Consiliu la Rege. Eu de la 7—8¼ la Rege. El foarte bine, ca întotdeauna acum, cu mine.

Joi 10/23 Ianuarie 1913. Trezit pe la 3 ore, neputând adormì de griji pentru tratările cu Bulgarii — nu trebuia să talonez de vreo 4 zile pe Mişu (Londra) şi pe Ghica—Sofia?

Telegr. Profesor Vasilie Mihăilescu.

Craiova

Vă mulţumesc încă odată pentru tot ce aţi făcut cu atâta sârguinţă şi abnegaţiune în memoria tatălui meu şi pentru dragostea şi încrederea ce mi le arătaţi. Titu Maiorescu. — O scrisoare de la N. Filipescu că demisionează pentru a nu „admira pe Take Ionescu". La 5½ ore Marghiloman la mine, că să o primesc şi Arion să vie în loc;.....

. . . .

Vineri 11/24 Ianuarie. Ceva negură. La 9 ore dimineaţa +1° R. De la Constantinopolu ştire despre răsturnarea guvernului Kiamil dispus la pace şi formarea unui guvern Mahmud Schefket Paşa (Mare Vezir) cu ajutorul lui Enver-Bey.

Telegr. Emile Racovitză. Nice. Hotel Paix.

Profondément ému par la mort de votre excellent père, vous exprime les sincères condoléances de son viel ami. Ai chargé consul déposer couronne.

Maiorescu

La 9½ ore dim. Nicu Filipescu la mine; iar l-am domolit, rămâne în minister. La 11¾ Take Ionescu la mine la Externe; şi el foarte apropiat, fiind asemenea de părere, că Nicu Filipescu tot e mai bine să fie în minister decât afară („ca Enver-Bey la Constantinopol" ziceà Take Ionescu) — poate de trei luni prima zi mai liniştită.

Sâmbătă 12/25 Ianuarie 1913. La 7¾ ore dim. —5° R. Dela 11¼—1¼ ore consiliu de miniştri la Palat sub Rege şi cu Ferdinand. Cam acră atmosfera. N. Filipescu dârz, Regele contra războiniciei lui, cu oarecare asprime, Marghiloman formulă energică şi Bădărău războinic. Ceilalţi pacinici, ca Regele. Telegrafiez la 5 ore (Filodor cifrează) lui Mişu la Londra să ceară *absolut* ultimele propuneri lui Daneff. Comunic tot aşa lui Beldiman la Berlin. Voiu comunica şi lui Ghica mâine la Sofia. Pe la 6 ore sara mĕ duc la Schebeko şi-i spun că nu mai putem aştepta. Pe Fürstenberg şi Waldthausen nu-i găsesc acasă. La 7 ore pe 10 minute la Rege ca să-l linişte sc. El absolut contra războiului, vrea să ne adresăm la intervenţia Rusiei la Sofia (Eu n'o fac). Acasă scrisoare de la Coandă din Piteşti, că, dacă ne umiliază Bulgarii, el mă va împuşca pe mine, pe Take Ionescu şi pe Rege. Scrisoare de la Take Ionescu, că M. Săulescu şi G. Ştirbei vor să provoace mâine la Clubul conservator din Craiova manifestare contra mea. Marghiloman scrie lui G. Ştirbei, care îi răspunde că erà vorba să se ceară readucerea la guvern a lui P. Carp, dar că el va împiedecà. Zi foarte agitată.

Duminecă 13/26 Ianuarie 1913. Rĕu dormit. Dimineaţa 8 ore —½° R.; senin; soare. Dimineaţa 9 ore Fasciotti la

mine, după el Fürstenberg, căruia îi zic (şi convine) că *eu* tocmai *nu* fac „Schaukelpolitik“ (cum zisese el ieri, dealtminteri pricepând-o), ci desfiinţez „die Schaukel“, punând peste ea „ein gerades Brett zum daraufschreiten“. Politică, până unde se poate, de acord şi cu Austro-Ungaria şi cu Rusia. Când a vrut Rusia (la 26 Dec.) să intervie singură între Bulgari şi noi, am evitat-o şi i-am spus-o lui Fürstenberg şi m'am gândit la invocarea Baronului Fasciotti să intervie Italia, ca reprezentanta noastră. A recunoscut Fürstenberg, a zis chiar că: *Austria doreşte, în interesul păcii, o bună înţelegere între noi şi Bulgari, fie şi prin ajutorul Rusiei.* (Am comunicat-o Regelui).

Peste el vine şi Waldthausen. Lui Fasciotti, Fürstenberg şi Waldthausen le comunic (ca şi ieri lui Schebeko) rezultatul Consiliului de Miniştri de la Rege.

De la 10½—11½ ore Consiliu de Miniştri; cum să răspund (evaziv) la interpelări în Cameră sau Senat. Suntem de acord toţi Miniştrii. De la 5—7 ore fac depeşa lui Ghika la Sofia în sensul celei de ieri lui Mişu. Filodor le ia spre a le cifra şi expedia.

Luni 14/27 Ianuarie 1913. Ninge tare dimineaţa, dar după 12 ore senin, cu soare. Waldthausen îmi aduce la 10 ore dim. (e şi Grig. Cantacuzino faţă) marele cordon al Vulturului Roşu şi felicitările Cancelarului german şi ale sale pentru această distincţie. Lui Grigorie Cantacuzino îi spuiu, după plecarea lui Waldthausen, că, dacă o pune la „Minerva“, să spue că am primit şi de la împăratul Rusiei marele cordon al Vulturului alb. (Tot „zur Beseitigung des Schaukelns und zur Befestigung des einträchtigen Richtung). De la 11—1½ la biserica protestantă şi apoi la Legaţiunea germană; Te-Deum şi felicitări — ziua naşterii Impăratului Germaniei.

La 2¼ la Cameră (gata a răspunde evaziv la vre-o interpelare), dar nu se completează şi se amână pe Miercuri. Timp splendid. De la 7—8½ ore seara la Rege. Regele indignat contra „Unverschämtheit“ a lui Săulescu din Craiova, de a nu-mi trimite mie moţiunea (ci lui P. Carp) şi nemulţumit şi de Nicu Filipescu, ale cărui plângeri de false informări încontra lui la Rege le comunic Regelui. Regele le contestă.

Marţi 15/28 Ianuarie 1913. Senin, dar la 7 ore dim. —6° R.

Nevastă-mea îmi descifrează depeşile din Londra şi Sofia, eu cu Wolanka, Brănişteanu (mai importanţi corespondenţi de ziare). De la 10¼—12½ ore la Minister. La 2¾—3½ ore la Senat mai liniştesc pe războinicul Prezident G. Gr. Cantacuzino. De la 3½ la 7½ ore primire diplomatică la Externe. Marie Negruzzi spune nevestei mele că Carp vizitând pe Jacques (Negruzzi) (care şi el îl vizitase în vremea influenţei lui) ieri sau alaltăieri, i-ar fi zis: Ii pare rĕu că Maiorescu „est dans le pétrin", dar vina e a Regelui, care, din simţimânt meschin în contra Prinţului Ferdinand, nu vrea războiul, fiindcă el, Regele, — nu mai poate merge la războiu şi nu vrea ca să se distingă Ferdinand. — Cu asemenea vorbe îşi strică din nou Carp, care de altminteri — dacă întorsătura politică ar aduce la primăvară războiu austro-rus— ar fi omul indicat al Ţării. Altfel nu, şi cu duşmănie contra Regelui iar nu.

Miercuri 16/29 Ianuarie 1913. Dormit cu întreruperi, dar totuşi dormit pentru a putea face faţă la greutăţile zilei de astăzi. 9—10 ore corespondentul italian, trimis de Fasciotti. 10¼—12¼ ore la Consiliu de Miniştri, apoi pentru 5 minute la Schebeko, leşinat ieri, după masa dela Prinţul Fürstenberg, în braţele lui Al. Marghiloman. Erà îmbrăcat, şi mai bine.

La 2 ore la Cameră. Interpelarea lui I. Grădişteanu contra mea, în chestia bulgară. Intervenire bună şi aplaudată a lui Iorga contra lui, şi a articolelor Filipescu - conservatoare din „Epoca" à la Bacalbaşa (fără a numì). Răspunsul meu. Succes politic. Votare de încredere cu unanimitate. Mai încearcă să vorbească fără tact Vergil Arion, cerând lămuriri. Răspunsul scurt că n'am să dau altele, decât acele date. Vezi Monitorul.

De la 4¼—6¼ ore la mine Al. Marghiloman, N. Filipescu şi Mişu Cantacuzino — dau ceaiu şi avem vorbă bună. Eu îl întreb pe Mişu, dacă tatăl său vrea să-mi ia locul, că eu sunt gata să i-l dau. Contestă absolut.

De la 7—8½ la Rege. Mult vorbit. Bună audienţă. L-am rugat să oprească El pe Take Ionescu de la interviewuri.

I-am trimes lui Fürstenberg (după cererea sa, pentru confecţionarea la Viena a actului de prelungire a alianţei noastre cu Triplicea până la 1920) lista decoraţiilor mele.

Am 10 mari Cruce, mare ofițer Carol I și un cavaler al Sfântului mormânt. Mie indiferent cu totul; mai curând, când le pun, teamă de ridicol.

Joi 17/30 Ianuarie 1913. Dormit 6 ore după liniștirea sufletească de aseară. Sculat la 4¼ ore de dimineață, svântat masa, regulat hârtiile ministeriale curente, scris jurnalul pentru alaltăieri și ieri și acum (5½ ore) mă puiu să corectez stenogramele de ieri. Terminat corectarea la 9 a stenogramelor, retrimis la Cameră (după ce Brănișteanu și le-a tradus în nemțește). Bună vizită a lui Jean Miclescu la noi. 6—7 ore Prințul Fürstenberg cu depeșa lui Berchthold, că o eventuală cerere a noastră, ca Rusia să ne susție pretenția asupra Silistriei, contra Bulgarilor „nicht irrig aufgefasst werden wird". Culcat mai în liniște, după ce am îndeplinit toate datoriile zilei de astăzi.

Vineri 18/31 Ianuarie 1913. Senin, dar dimineața la 7½ ore —10° R. ger. Minister până la ora 1 (de la 11—12 ministrul Schebeko acolo la mine, ca să-mi arete grija lui Sazonow că atacul eventual al nostru contra Bulgarilor va deslănțuì Slavii în contra noastră. Vorba mea de intervenția Rusiei, dacă aprobă să avem Silistria. El nu crede, dar să-i dau în scris. Îmi rezerv să întreb pe Rege. La 3—4 ore Senat și Cameră. 5—7 ore Consiliul de Miniștri. 7—8½ la Rege. Nu vrea să-i dau înscris lui Schebeko cererea Silistriei și intervenție, dacă nu sânt de mai nainte asigurat, că nu va fi refuz. Mai bine recurs la *toate Marile Puteri.*

Sâmbătă 19 Ian./1 Fevruarie Același ger. — La 9¾ ore dimin. la Prințul Wilhelm de Wied, la Palatul nostru regal până la 10½ ore. A venit și Prințesa de Wied, Sofia. Despre candidatura propusă lui de Fazil Pașa Toptani și de locotenentul Osler la tronul viitoarei Albanii. Mă întreabă deodată, dacă Regele nostru o vrea. Răspund: da, numai să nu fie un „échec": de aceea Regele și noi, oficial, absolut rezervați. Îi propuiu (ganz privatim u. unmassgeblich) să trimeată un Vertrauensmann des Hauses Wied mit etwa 10.0000 Fcs an Fazil Pascha und Osler, ohne sich irgend sonst zu äussern, bis Albanien überhaupt staatlich eingerichtet ist. Apoi la minister până la 12 ore. La 2¼ la Senat, pe la 5 ore la Cameră, unde Jean Miclescu îmi vorbește de o interpelare a sa. Cu

Barbu Catargi, acasă — el nehotărît politicește, pentru Silistria, pentru războiu, atmosfera Jockey-Club-Carp. La 5 ore — 5³/₄ ministrul turc Sefa-bey, revenit ieri din Constantinopol. Dacă suntem tot amicii Turcilor? Nu cum-va ne unim cu Bulgarii contra Turcilor? La 7¼ la gară, unde apoi și Regele, cu bastonul de Mareșal German și Prinții Ferdinand și Carol (nu Wied). Nicu Filipescu venise în redingotă, s'a dus fuga acasă și-a venit încă la timp. La 7.30 sosește (tren special din Burdujeni) Prințul Eitel-Friedrich, al doilea fiu al Impăratului Wilhelm II cu 5 ofițeri în suită. Scurte shake hands — afară ger.

Duminecă $\frac{20 \text{ Ian.}}{2 \text{ Fevruarie}}$ 1913. Lucrat cu Filitti (depeșa lui Mișu la Londra pentru participarea la reuniunea Ambasadorilor). Apoi vorbă cu Take Ionescu. La 5 ore la Palat, unde e botezul Prințului Mircea, oficiat de Metropolitul Primat; prezenți toți Episcopii, toți miniștrii și foști miniștri cu nevestele, Prezidentul Camerei și Senatului, P. Carp cu nevasta sa, Prințesa Alex. Ghica etc. Regina mie: că îi era frică că Metropolitul năbușe pe copil, când l-a vârît în apă și că Ea însăși orbește (cataracta). Prințesa și Prințul Wilhelm de Wied.

La 6³/₄—7³/₄ ore seara N. Filipescu la mine, *războinic*, că la ultimul Consiliu de Miniștri (Sâmbătă 12/25 Ianuarie) la Palat, la vorba lui N. Filipescu despre războiu, Regele a răspuns „Moi je ne fais pas la guerre. Il faut s'adresser à de plus jeunes que moi", arătând cu mâna la dreapta, unde erà Prințul Ferdinand. Eu am răspuns lui N. Filipescu, că o abdicare în momentele de față ar fi periclitarea Țării și că trebuie absolut evitată. La 8 ore la ministrul german von Waldthausen, unde Prințul Eitel-Friedrich cu suita, Prințul Ferdinand cu Carol și Prezidentul Camerei și al Senatului, eu singur dintre miniștri, miniștrii străini numai ai triplei Alianțe, Fürstenberg cu nevastă sa, Fasciotti (fără nevastă). La masă Waldthausen s'a sculat să rostească un toast, Prințul Eitel-Friedrich i-a făcut semn să șadă și să tacă — s'a așezat jos și a tăcut. După masă „ront" cu toată lumea, dar eu am plecat la 10½ seara, fără a fi vorbit cu Prinții.

Marți $\frac{21 \text{ Ian.}}{3 \text{ Fevruarie}}$ 1913. La 8 ore dimineața numai —1° R. La minister, apoi la ora 1 la Cotroceni, dejun la Prințul

Ferdinand, fără Prinţesa (care e încă în pat, cu flebită): Regele şi Regina, Prinţ şi Prinţesa Wied, Prinţesa Elisabeta şi Carol, Waldthausen, oaspeţii germani. La 3½ acasă. La 8 la prânzul de gală la Palat, eu între D-na Mavrogheni şi D-na Xenopol. Toţi miniştrii noştri cu doamnele, din străini oaspeţii germani şi Waldthausen cu nevastă-sa. Toastul german al Regelui, răspunsul idem al Prinţului Eitel-Friedrich. Muzică militară, începuturile imnului prusian şi român. La 10½ ore acasă.

Marţi $\frac{22\ \text{Ianuarie}}{4\ \text{Fevruarie}}$ Dimineaţa la 8 ore —4½° R. Senin. La 10 ore Marghiloman la mine; îi arăt (ca secret) procesul-verbal iscălit de Mişu şi Daneff la Londra la 16/29 Ianuarie. Mergem împreună la gară, unde plecarea Prinţului Eitel-Friedrich şi a suitei, cu tren special, la 10.40 minute (ei rămân câteva ore la Sinaia, Buşteni, Zamura). Cu Mişu Cantacuzino la Externe (pe drum, îi dau o copie a procesului-verbal pentru tatăl său). La Externe îmi aduce Contele Waldburg fotografia semnată a Prinţului Eitel-Friedrich pentru mine. Aduc Regelui procesul-verbal Daneff-Mişu. Rămâne să-l arate el cui vrea. Stau la Rege de la 12 ore la 1½. El cu încredere în mine. Formele tratatului de prelungire (până la 1920 şi apoi din şase în şase ani) a convenţiei secrete între noi şi Austro-Ungaria de la 25 Iulie 1892 (dar decând anterioară cu I. Brătianu?) De la 3½—7 ore primire diplomatică la Externe. Tot acolo de la 7 la 7¾ ore seara Jean Miclescu despre interpelarea de mâine, întrebarea lui contra unei notiţe din liberalul „Viitorul", că am renunţat la Silistria.

Mercuri $\frac{23\ \text{Ian.}}{5\ \text{Fevruarie}}$. 1913. Dimineaţa la mine N. Filipescu, apoi eu la Al. Marghiloman, în sfârşit la T. Ionescu despre interpelarea Virgil Arion, de astăzi. Mě asigur, ca măsură preventivă, de ei. La 2¼ la Cameră. Şedinţa de la 2¾ la 5 ore cu multă lume (şi ministrul holandez Vredenburgh: ca ce? Informatorul lui Fürstenberg-Schebeko?) Răspunsul meu la întrebarea lui J. Miclescu şi la interpelarea lui Virgil Arion. Vezi Monitorul. La 5½ eu la Prinţul Fürstenberg. *Iscălim şi punem pecetea noastră pe actul de prelungire.* (Scris franţuzeşte, datat de azi). De la 7—8½ ore seara eu la Rege. Tot cu bine.

Joi $\frac{24\ \text{Ian.}}{6\ \text{Fevruarie}}$. 1913. Sculat la 6 ore. Afară negură. Vorbit

la mine acasă ½ oră cu un redactor de la Journal de Genève şi ¼ de oră cu Waldthausen. De la 11—12½ la G. Gr. Cantacuzino cu Generalul Hĕrjeu, N. Filipescu, Al. Marghiloman şi Mişu Cantacuzino. Ne explică Hĕrjeu frontiera strategică şi rămâne să mai vie el mâine la Cantacuzino cu Generalul Averescu şi un ofiţer superior de la marină. Bâtrănul Cantacuzino neplăcut de încăpăţinat în privinţa strategiei.

Spre seară mai vin la mine C. C. Arion şi N. Filipescu. Apoi corectez jumătate din discursul meu de ieri de la Cameră — stenograme.

Vineri, $\frac{25 \text{ Ian.}}{7 \text{ Fevruarie}}$. 1913. Revăd restul stenogramelor. Depeşa lui Ghica de la Sofia. Spune că acolo se vor continua tratările cu Daneff şi Sarafoff (ministrul bulgar la Constantinopol). O comunic Regelui la audienţă, între 12 şi 1½ ore. Regele îmi spune să cer de la Austria susţinerea eficace a cererilor noastre Silistria-Kavarna, şi că, la caz de atitudine războinică a noastră, T. Ionescu îşi dă demisia. Vorbim pentru prima oară de eventualitatea schimbării ministerului şi venirea lui I. Brătianu. 5—6 ore consiliul de miniştri. N. Filipescu şi Al. Marghiloman războinici — probabil şi Mişu Cantacuzino — după consultarea militară între ei, azi de la 3—5 ore. La 7 ore până la 7¾ ore seara Prinţul Wilhelm de Wied la mine pentru candidatura propusă lui la tronul Albaniei: îl sfătuiesc să trimeată un om de încredere al lui la Viena, să se pue în contact cu Ion P. Carp şi delegaţii albanezi.

Sâmbătă $\frac{26 \text{ Ian.}}{8 \text{ Fevruarie}}$, 1913. Noapte frământată de grija crizei ministeriale ce se anunţă şi a tratărilor cu Bulgarii şi a stăruinţei noastre mai energice pe lângă Austria. — La 8 ore dim. +0°, deşi senin. La 9½ ore Prinţul Fürstenberg la mine. I-am spus că cerem ca Austro-Ungaria să-şi însuşească cererea noastră către Bulgari de a ne anexa şi oraşul Silistria cu linie dreaptă până la Balcic sau (extremă concesie) la Kaliacra. Aceasta e consecvenţa declarării Contelui Berchthold înaintea delegaţiilor că Austro-Ungaria susţine România, ca amică. Va raporta îndată la Ballhausplatz. I-am spus şi din partea Regelui, că I. Brătianu e războinic, şi că, după părerea lui, lipsa de ajutor *efectiv* din partea Austriei, ne va *libera*

de tradiția de pân'acum și va produce altă orientare a politicei noastre.

10½—1¾ ore la minister. Waldthausen, căruia i-am repetat aceiași declarație ca lui Fürstenberg, Marghiloman, N. Filipescu (acesta atât de târziu.) De la 5—7 ¾ neîntrerupt dictat lui Filodor acasă la mine, apoi și lui I. Filitti scrisoare lungă lui Ghika la Sofia, pornită cu un curier militar, care pleacă mâine dimineață prin Pesta-Belgrad la Sofia. Și Vladimir Ghica la mine, spre a-i da acestui curier ceva pentru frate-său la Sofia. Depeșă cifrată lui Ghica pentru tratările cu Daneff și Sarafoff. Idem legațiunilor noastre. De abià la masă răsuflu de greaoa zi și rea noapte.

Duminecă 27 Ianuarie / 9 Fevruarie 1913. Sculat la 6. Scriu jurnalul și lui Mavrocordatu la Viena. Dimineața Fasciotti și Waldthausen la mine, cărora le țin acelaș limbagiu pentru adoptarea punctului de vedere român cu Silistria contra Bulgarilor, așa cum am vorbit cu Fürstenberg. Apoi de la 11—1¼ ore Maghiloman cu Take Ionescu la mine. Marghiloman îmi face „amende honorable“ că am avut dreptate să nu mĕ amestec în certurile ministeriale interne, pentru a puteà lucra la Externe cum am lucrat. De la 5—7¼ ore primesc pe Iorgu Cantacuzino. Bătrânul și-a făcut un cal de bătaie din conversațiile lui cu ofițerii din Stat-Major și pretinde acum numai decât să cerem de la Bulgari ca minimum Silistria cu vre-o 10 kilometri la apus, orașul Dobrici sau cel puțin înălțimile la nordul acestui oraș, care ar fi cheia poziției noastre strategice și un al treilea punct la Marea Neagră, Balcic, Kavarna sau Kaliacra. Peste el vine pe un sfert de ceas N. Filipescu, care dispută cu el contra Dobriciului și ne spune că manifestarea după întrunirea Ligei culturale astăzi la Băile Eforiei l-a aclamat pe el acasă (au vorbit la întrunire Ionaș Grădișteanu, Virgil Arion, directorul Școalei macedonene Diamandy și alții). „Universul“ spune că manifestație a fost și la Marghiloman și Take Ionescu(?) spre aclamare.

Luni 28 Ianuarie / 10 Fevruarie 1913. La 8 ore dimineața senin și termometru la zero. De la 10—12 ore la minister; de la 12¼—1½ la Rege. Să mă duc, zice El, la Fürstenberg, să-i cer amânarea trimiterii sau iscălirei din partea împăratului Franz-Ioseph a actelor de prelungire a alianței, de oare ce poate criză, poate

I. Brătianu n'acceptă, poate nu mai vrea prelungire, dacă Austria nu ne ajută cu *succes* la luarea Silistriei.

La 2½ la Senat, între 3—4 la Schebeko (care mă asigură că Rusia a făcut toate presiunile asupra Sofiei, dar mai departe nu poate); iar între 4½ și 5½ ore la Prințul Fürstenberg, care agitat (devine roșu) de cele ce-i spuiu din partea Regelui. Rămâne, după sfatul meu, să vorbească el însuși cu Regele. 5¼—7 ore Consiliu de Miniștri. Interpelarea, cu care amenință Săulescu (dacă vom mobiliza sau nu) nu s'a făcut la Cameră, în urma dejunului lui Mișu Cantacuzino cu N. Filipescu la Capșa și a vorbei tot lui Mișu Cantacuzino cu Săulescu. De la 7 la 8 ore Mișu Cantacuzino la mine acasă, cere numai decât înălțimile Dobrici și 10—15 kil. west de la Silistria.

Marți $\frac{29 \text{ Ian.}}{11 \text{ Fevruarie}}$ 1913. Senin dimineața la 7 ore —2½° R. Mă duc la 10 ore dim. la Marghiloman după o depeșă a lui Ghica de la Sofia, și convenim că putem asigura Statului bulgar — „un emprunt à Bucarest à des conditions très favorables“ vr'o 20—30 milioane. Apoi la Minister. De la 3½ la 7½ ore primire diplomatică. Diplomaților străini le spun, că sunt „le ministre de la conciliation, selon les conseils reçus par les Grandes Puissances, mais que si les Bulgares ne cèdant pas Silistria, je suis le dernier ministre de paix possible. Après moi la mobilisation et la guerre“.

Mercuri $\frac{30 \text{ Ian.}}{12 \text{ Fevruarie}}$ 1913. Senin; dimineața la 7 ore —2½° R. termometru +1° R. La 8½ ore de dimineață Prințul Fürstenberg la mine, foarte excitat, de coloare trandafirie la față: că a vorbit cu Regele, că a trebuit să se stăpânească, a fost din cele mai grele ceasuri ale vieței lui: ich habe Blut geschwitzt; că a amânà acum iscălirea tratatului are aerul de „einer Erpressung“, un chantage, că nici odată împăratul nu poate admite așa ceva și că România își va pierde cele mai sigure ale ei simpatii, ale lui Franz-Ferdinand și ale baronului Hötzendorf. Că a și venit aseară, după ce s'a întors Fürstenberg de la Rege, exemplarele de tratat, cu ratificarea a unuia, iscălit deja de Franz-Iosef.

L'am *liniștit;* i-am zis, că dacă l-a și iscălit Impăratul, îl va iscălì și Regele Carol. Că trebue să ție seamă de fireasca alternare între curaj și depresiune a Regelui, om de peste 73

ani, pe care îl vedem toți, și el, și eu, adeseori (în deosebire de mai greaua accesibilitate a altor Capi de Stat), prin urmare în mai felurite stări sufletești și în depresiune uneori, etc. — La 10½—11½ la minister, de la 11½—1¼ ore la Rege, l-am mai întărit, m'a sărutat, iar eu mâna Regelui...

La 5½ la Fürstenberg, am luat exemplarele ratificate ale Tratatului in „Decken von rotem Sammt", cel cu panglici galben-negre, iscălit de Impăratul Franz Iosef și de Contele Berchthold. La 6¾ dus la Rege și lăsat la El, cel cu panglica roșu-galb.-albastru dat Regelui spre iscălitură; l-a iscălit îndată, la 7¼ ore, m'am dus un moment la Fürstenberg, ca să-i anunț că s'a făcut; el mi-a arătat „seine Dankbarkeit, ein Stein vom Herzen", apoi m'am dus acasă, am iscălit și eu subt iscălitura „Carol" tratatul, am scris în el data: a treizecea zi a lunei Ianuarie 1913. Când eșeam de la Rege la 7¼ ore, venea la M. S. în audiență ministrul belgian Ypersèle de Strikon. Intre 5½ și 6¾ ore, până când a scos Fürstenberg cele 2 exemplare ale tratatului din lada de fer a Legațiunei, m'am dus iute la ministrul italian baronul Fasciotti, pentru accelerarea iscălirei tratatului de accesiune al Italiei, care însă nu se poate face decât după ce voiu fi iscălit și cel cu Germania, la care însă Waldthausen se încurcă pentru hârtie și șiret tricolor. Seara 9½—10½, în loc de liniște Nicu Filipescu (căruia îi stă mai ales în cap ciuda lui în contra lui Take Ionescu) mai liniștit, fiindcă a vorbit cu Bădărău și are perspectiva să i se aleagă Hiott și P. Missir, chiar și Cantacuzinistul Pascal Toncescu......

Joi $\frac{\text{31 Ianuarie}}{\text{13 Dec.}}$ 1913. Senin, la 7 ore dimineața —2° R. La 10¼ la Prințul Fürstenberg: i-am dus exemplarul în catifea roșie iscălit de Rege spre ratificare și am mai iscălit amândoi împreună (iar cu 2 pecetluiri roșii lângă nume) proces-verbal în două identice exemplare franceze, cu data de ieri (treizeci Ianuarie în unul v. style, douăsprezece Fevruarie în altul nouveau style), că s'au făcut ratificările. Mi s'a înapoiat procura ce mi-o dase Regele. Voiu lua mâine de la Rege și voiu înapoià lui Fürstenberg procura dată lui de Impăratul Franz Iosef. 10¾—1 ore la minister, unde pe ½ oră Schebeko, să-mi spuie că va cere audiență la Rege. Am găsit nemerit și sântem tot bine împreună. La 5, la mine acasă Sefa-bey și

apoi până la 7½ ore pe tontul de Waldthausen. Azi mi-a spus Prinţul Fürstenberg, vorbind de momentul de slăbiciune a Regelui nostru la audienţa lui Fürstenberg de Marţi $\frac{29 \text{ Inn.}}{11 \text{ Febr.}}$ după amiazi, când Regele hezità să semneze tratatul, că şi Impăratul Franz Iosef acum câteva săptămâni, când militarii cereau războiu contra Sârbilor, a avut un „Weinkrampf".

(va urmà)

Nicolae Filipescu către T. Maiorescu

Sinaia, August 1901.

Dragă Domnule Maiorescu,

Intors la Sinaia, după nesfârşite peregrinaţiuni agricole, aflu, prin o cartă poştală ce Doamna Maiorescu a avut amabilitatea să ne trimeată, că şi D-voastră v'aţi hotărât a vě odihnì de călătorìi, instalându-vě pe trei sěptămâni la Wiesbaden.

Mě folosesc de acest prilej că o scrisoare îţi poate parveni, spre a-ţi împărtăşi câte-va impresiuni ce nu vei fi putut căpăta din citirea ziarelor. Sper că cele ce se petrec în politica noastră nu-ţi sunt prea indiferente. Aceasta e şi speranţa tuturor amicilor noştri, cari aşteaptă cu nerăbdare întoarcerea D-tale.

De când ai plecat, am stat într'o apatică expectativă, urmare firească a regretelor noastre d'a vedea partidul conservator atât de rěu căzut şi sfîşiat.

In timpul acesta, ceal'altă fracţiune conservatoare a desfăşurat o îndrăsneaţă activitate. Golurile au fost umplute cu agenţi electorali şi agenţii au inaugurat în clubul conservator o politică de traficuri electorale demne de partidul liberal.

Dacă e adevărat că, de trei-zeci de ani, conservatismul a însemnat la noi o protestare în contra exploataţiunei ţării de o clientelă puternic organizată sub forma de partid liberal şi că critica noastră s'a întins une-ori la instituţiuni,

numai întru cât îngăduiau această exploatare, politica actuală de la club nu e de cât renegarea ideiĭ conservatoare.

Cred că avem datoria de a întreprinde o operă de salvare a partidului conservator.

Fideli ideiĭ conservatoare, avem elita partidului cu noi şi chiar numerul nu ni se poate contesta, întru cât, în zioa rupturei, la 12 Fevruarie, majoritatea conservatorilor s'a dat de partea noastră.

Putem dar vorbi în numele partidului conservator şi socotesc că suntem datori a vorbi.

De altminteri, o datorie de patriotism ne impune mai mult ca ori-când să afirmăm o politică neted conservatoare, pe când ceil'alţi se abat de la tradiţiunile partidului.

In adevăr, nici o dată viitorul ţării nu mi-a apărut mai posomorât. Se pare că, din ce în ce, rolul nostru, chiar printre ţările dunărene şi balcanice, scade. Toate aceste ţări sunt înbărbătate prin certitudinea unor măriri teritoriale ce vor căpăta prin forţa lucrurilor. Nici o speranţă de felul acesta nu putem hrăni, cel puţin pentru un viitor nu prea îndepărtat.

Tot viitorul nostru atârnă dar de la politica noastră internă. Dar aci iarăşi desilusiuni: desilusiuni de pe urma instituţiunilor; cumplită decădere morală. Aparenţa prosperităţii materiale singură ne mai înşeală. Dar şi această ilusie a perit în ultima criză.

Aşa fiind, ne putem închipui în ce condiţiuni ne vom presinta faţă de rivalii noştri, când să va redeschide cestia orientului într'un viitor nu tocmai îndepărtat, căci nenumĕrate simptome ne arată că starea de lucruri actuală nu va putea dăinui mult timp.

E dar neînchipuit că, tocmai în atari împrejurări, când nici o greşeală nu mai ne e permisă, când nici cel mai mic interes al ţării nu mai poate fi, nepedepsit sacrificat interesului de partid, o fracţiune conservatoare să se abată de la tradiţiunea partidului nostru şi să intre în făgăşul liberal al exploatării ţării îm folosul clienteliĭ.

Sunt încredinţat că e în ţară încă destulă putere de regenerare pentru ca, atunci când îi vom arăta primejdia, să urmeze pe cei ce o pot duce la mântuire.

Am avut prilejul să vorbesc lung cu Regele acum opt zile. Ii am arătat situaţia critică în care ne aflăm. Ii am spus că dacă am avut toţi, fără a'l excepta pe El, o grea răspundere faţă de criza financiară, va veni o zi când vom avea o respundere neasemănată mai mare, dacă partidul conservator intrând şi el în vederile partidului liberal, toată activitatea noastră să va mărgini la o întrecere între două societăţi de exploatare a ţării.

Regele mi-a arătat că împărtăşeşte aceste sentimente şi am înţeles că la momentu oportun, nu numĕrul agenţilor de cari dispune o grupare îi va dicta hotărârea.

Am vĕzut, acum trei zile, şi pe d. Carp, pe care nu-l mai întâlnisem de la plecarea sa la băi şi care a petrecut, acum, două zile, în Sinaia.

El a vĕzut pe Regele şi a fost foarte mulţumit de cele ce a vorbit cu dânsul.

Dorinţa noastră ar fi, după cele ce am vorbit cu d. Carp, ca să intrăm în periodul de activitate pe la 10 Septemvrie.

D. Marghiloman a făgăduit că va fi întors la acea dată.

Socotesc însă că totul atârnă de la întoarcerea D-tale.

Revenirea sau zăbovirea D-tale în străinătate va fi o mare îmbărbătare sau o mare decepţie.

Te rog a presenta Doamnei Maiorescu respectuoasele mele omagii şi a primi expresiunea amicală a consideraţiunii mele.

N. Filipescu.

COMEMORĂRI

Nicolae Filipescu

Senatul a hotărît să ridice, prin subscriere publică, un monument lui Nicolae Filipescu.

Bărbatului, care şi-a risipit viaţa luptând pentru mărirea neamului său, i se cuvine, cu adevărat, cinstirea în bronz.

Cine a fost Nicolae Filipescu?

Scoborîtor dintr'o veche şi istorică familie boerească, Filipescu erà frumos la chip şi atrăgător la vorbă. Voinic curagios, leal, cu mintea limpede şi pătrunzătoare, avea de tânăr încă înţelepciunea unui bătrân.

Harnic, prea harnic pentru un vlăstar de neam mare şi avut, se sculà din zori şi muncea, fără răgaz, până seara. Ce îşi punea în gând să facă, urmărea cu stăruinţă, până izbutea. Nu ştià ce e teama. Vijelios în toiul luptelor politice, erà, de felul lui, blând, bun, delicat, sfios chiar. Sobru în viaţă, se îmbrăcà modest. Unind virtutea cu bogăţia nu vedeà în politică o meserie sau un mijloc de afaceri. Preţuià munca, meritul talentul şi statornicia. Tot atâtea însuşiri, cari fac pe cârmuitorul de elită.

Se vorbeşte de sufletul lui mare. Aşà îl cunosc, mai ales, cei mulţi, a căror imaginaţie a fost izbită de întâmplările viforoasei lui vieţi: gata să-şi apere onoarea cu spada în mână, gata să intre în foc pentru prieteni, gata la orice jertfă pentru răspândirea ideilor lui.

Nu s'a vorbit, îndeajuns, de probitatea lui, de neasemănatul lui simţ de dreptate.

Se uita drept în ochii tăi şi, el însuşi cu capul sus, îi plăceau firile mândre. Dispreţuià minciuna şi linguşirea. Şi erà urît să vadă oameni plecaţi, cu priviri ascunse sau piezişe.

Minunat gospodar la el acasă, erà un mare organizator. Va veni ziua când se va vorbì de toate înfăptuirile lui, de toţi cei treizeci de ani de vieaţă publică — amestec de amărăciuni şi de biruinţe, — închinaţi măririi neamului său.

Din înfăptuirile, din scrierile şi cuvântările, din toată vieaţa publică a lui Filipescu, respiră o neţărmurită dragoste de ţară. Iată ce spunea la o întrunire publică, ţinută în Craiova.

„In chestia neamului, care ne frământă, nu se cere ştiinţă. Trebuie ştiinţă ca să alcătueşti un buget. Trebuie ştiinţă ca să deslegi o problemă de drept. Ca să pricepi năzuinţele neamului, trebuie numai o inimă românească".

Ideea de patrie aveà, pentru Filipescu, un înţeles înalt. In deosebire de bărbaţii politici, însufleţiţi, mai ales, de un umanitarism abstract, sau de dorinţa de a asigurà, în primul rând, bunul trai material, el voià ca „strălucirea neamului să fie ţinta ideală către care să tindă, înainte de toate, silinţele noastre".

Imi aduc aminte, cu emoţie, de plimbarea ce am făcut, cu el, în 1908, dela Abrud spre Brad. Drumul erà minunat. Priveliştea pitorească. In fund se zăreà uriaş, pleşuv, muntele Vulcana. In vale, printre dealurile acoperite cu păduri, şerpuià o şosea dealungul căreia se vedeau ţărani mânând care încărcate cu lemnărie.

— Iată Moţii! Aceştia sunt Moţi!... exclamă cu vioiciune şi emoţie, Nicu Filipescu.

Şi, parcă, ar fi vrut să se repeadă, să sară din automobil, să alerge la Moţii lui. I-a urmărit cu privirea, rotind capul după ei, până au dispărut în dosul dealurilor.

Când şi-a întors faţa i-am văzut obrajii plini de lăcrimi.

Iată dece nu l-am întrebat, niciodată, ce îl imboldeşte să lupte cu atâta îndârjire pentru intrarea în război, alăturea de aliaţi. Şi am înţeles, mai mult ca alţii, tot sbuciumul sufletului său, când la o întrunire publică, ţinută la Bucureşti, l'am auzit spunând:

„Cronicarul zice că trăznete şi fulgere erau în cer când în scaun s'a urcat Şerban-Vodă Cantacuzino.

„Era o prevestire.

„Când pe tron s'a urcat regele Ferdinand, Europa era sguduită de cel mai înfricoşat război, din câte sunt pomenite în istorie.

„E şi aceasta o prorocire de ce va fi domnia de azi.

„In momentele furtunoase în care trăim, nu cerem dela această domnie nici bogăţia şi înflorirea din timpul lui Petru Rareş, nici

iscusința diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu. Nu așteptăm dela Regele nostru să deà la lumină pravile înțelepte, ori să fie ctitor de biserici, ca Matei Basarab.

„Ursita lui e să ne deà vitejia.

„Se vede că așà a fost scris să fie și deaceea îi zicem: Ești trimisul lui Dumnezeu ca să împlinești visul unui neam... Să te încoronezi la Alba-Iulia, sau să mori pe câmpia dela Turda".

Iată dece, o lună mai târziu, în Martie 1915, aceste cuvinte spuse de el, la Iași, mi-au părut rupte din inima lui:

„In granițele actuale suntem o țară fără viitor.

„Spre a ne împlinì rolul european, ne trebuie bastionul ce domină această poziţiune.

„Deaceea ațintim către cetatea naturală a Ardealului, către Acropola românismului. Acì e centrul, acì inima românismului. Acì, într'un palat fermecat, zidit ca în povești, în vreuna din peșterile Carpaților, s'a adăpostit conștiința de neam. Din acești munți țâșnesc isvoarele râurilor noastre, ce cară, spre șesul dunărean în undele lor, suspinele fraților. De acì, Șincai și Petru Maior ne-au trimis mărturiile obârșiei noastre latine. De acì, au roit dascălii neamului spre a trezì conștiința națională, în vremile de uitare de sine.

„Deaceea vrem Ardealul.

„Deaceea pot rezumà tot ce v'am spus, rostind și repetând acest singur cuvânt:

„Ardealul, Ardealul, Ardealul!".

Așà a fost omul a căruia statuie voim să o vedem înălțându-se pe una din piețele publice, ca neperitoare să-i fie amintirea în țara, pe care atâta a iubit-o.

„Omul, spune Pindar, nu trăește decât o zi. Ce e el? Ce nu e? Nu e nimic decât umbra unui vis. Dar, când zeii, îi dăruesc glorie, e o lumină strălucitoare, e o rază de bucurie, cari îi luminează vieața".

O rază strălucitoare luminează și vieața lui Nicolae Filipescu. Prin alesele lui însușiri a suit treptele măririi și, prin serviciile făcute patriei, a apucat drumul, care l-a dus la glorie.

T. Pisani.

La bustul lui Gheorghe Donici [1]

Se veșnicește acì chipul lui Gheorghe Donici, ca simbol al tributului de sânge adus de Regimentul 9 Roșiori pe altarul întregirii neamului.

Minunat simbol într'adevăr !

Imi reamintesc cum puține zile după declararea răsboiului în 1916 sosì la Alexandria, unde se aflà reg. 9 roșiori, un sergent bătrân, mic de statură dar cu o privire vioaie, în care ardeà flacăra entuziasmului. Erà Gheorghe Donici, sergent veteran al răsboiului neatârnării și care, deșì trecut de 60 ani, nu șovăise să se angajeze ca voluntar în răsboiul de întregire.

Conform dorinței sale fusese repartizat la Esc. III în care se mai aflau doi nepoți ai săi.

Adunând escadronul, am prezintat pe noul venit tinerilor săi camarazi ca o strălucită pildă de abnegație și patriotism.

Purtarea sa aleasă, disciplinată și blândă, îl făcù repede iubit de toți câți îl înconjurau, dela ofițeri până la soldați.

De atunci, dând dovadă de o rezistență uimitoare, a însoțit pretutindeni escadronul, în fruntea căruia îl luam totdeauna lângă mine. In ultima lui noapte, Gheorghe Donici m'a însoțit, la Lăcrița mică, în inspecția santinelelor și ochiul lui pătrundeà întunericul mai bine decât al meu.

Nu voiu descrie șarja dela Robănești : i-au închinat alții pagini frumoase și adevărate, la care nu am nimic de adăugat.

Voiu reamintì numai că șarja rămâne actul suprem de abnegație al cavaleristului și visul măreț al ostașilor ei.

Retrăesc cu emoțiune clipele dimineții mohorîte dela 10 Noemvrie 1916, când ajutorul comandantului Regimentului 9 Roșiori sosì în galop, spre a transmite ordinul ca un escadron să șarjeze, imediat, bateria dușmană dela liziera pădurii Părșani.

La întâmpinarea mea că Esc. III este gata, Maiorul Grigore Odobescu răspunse încredințându-mi conducerea.

Cei care au luat parte la o astfel de acțiune, înțeleg de ce fior este cuprins sufletului cavaleristului la auzul unui asemenea ordin.

---

[1]) Cuvântare rostită la inaugurarea bustului sergentului voluntar Gheorghe Donici, la muzeul militar, Dum'nică 1 Martie 1931.

O scurtă, dar adânc impresionantă tăcere.

Un prim semnal al comandantului; oameni şi cai se orânduesc; mişcări repezi, căci duşmanul este aproape.

In acele clipe venì lângă mine Gheorghe Donici.

Intrebându-mă ce însărcinare i-aş puteà da, şi invitându-l să şarjeze alături de mine, bătrânul boier răspunse scurt: „sunt gata, vă mulţumesc".

Un nou ordin şi, cât ai clipì, un ropot nebun, fantastic, vrăjitor, te răpeşte în vâltoare. Uiţi de toate şi de tine însuţi.

Rândurile se seceră; oameni şi cai cad grămadă; glonţul orb taie firul vieţilor.

La vreo 40 metri de linia trăgătorilor duşmani, când, rănit, privii înapoi o ultimă dată, nu mai văzui decât un singur cal fără călăreţ.

Imi pierise escadronul; cu el pierise, prin moarte de erou, şi bătrânul voluntar Gheorghe Donici. Căutase şi găsise cel mai frumos apus de soare al zilelor unei vieţi pline de dragoste fierbinte pentru ţara pe care o mai slujiseră atâţi strămoşi ai săi.

Odată cu dânsul se mai pierduseră în veşnicie nădejdiile şi visele atâtor alte vieţi abià înflorite şi ale celor împletite cu ele.

Fusese rănit de moarte şi locotenentul Iuliu Roşca, adjutantul regimentului, care, văzând escadronul lipsit de ofiţeri, luase de bună voie comanda unui pluton, numai pentrucă, după cum îmi spuneà puţin înainte de a-şi da alesul suflet: „prea erà frumos, d-le căpitan".

Din 110 vrednici ostaşi, câţi au şarjat la Robăneşti, au rămas numai 18, printre cari locotenentul Mora, care ne indicase direcţia şi a fost grav rănit.

Fiindcă mi-a fost dat să supravieţuesc şi eu, îndeplinesc o sfântă datorie mărturisind la tot prilejul vitejia eroilor ce am avut cinstea să conduc.

Slăvit să fie numele lor în cartea neamului, iar isprăvile lor să se povestească din tată în fiu, ca să încălzească inimile şi să oţelească sufletele.

Să ne închinăm cu smerenie dinaintea umbrei boierului ostaş Gheorghe Donici şi ale tovarăşilor săi de jertfă, strânse azi în jurul nostru, şi să li făgăduim că suntem gata ori când să ne călăuzim de pilda lor.

Colonel Alex. Filitti.

Dimitrie Comşa

Duminică 15 Februarie a. c. s'a stins în Sibiul atâtor străduinţe înalte, la vârsta înaintată de 85 de ani, venerabilul economist, luptător naţional şi folclorist artistic, Dimitrie Comşa. Căci în aceste trei direcţii s'a desfăşurat toată activitatea acestui bărbat bine meritat.

Ca economist, după frumoase studii, făcute în Ungaria, Boemia şi Germania, el s'a crezut dator a contribuì din toate puterile la răspândirea cunoştinţelor de economie atât în şcoală, la institutul teologic-pedagogic „Andrei Şaguna" din Sibiu, unde aveà o catedră pentru această materie, cât şi afară de şcoală pe tarîm publicistic. El, a fost unul din puţinii noştri dascăli care a înţeles să facă apostolat cu condeiul. Roadele acestui apostolat sunt următoarele lucrări, publicate de el singur sau în colaborare cu alţii: „Pomăritul", Sibiu, 1877; „Călindarul bunului econom" (1877-81), în colaborare cu Eugen Brote; „Prăsirea pomilor şi grânarele bisericeşti". In 1893-94 redactează revista „Economul". După răsboiul pentru întregirea neamului tipăreşte la Sibiu (1924-25) în trei volume „Călăuza agricolă, cuprinzând date şi îndrumări din economia câmpului, pomărit, legumărit şi florărit", iar în 1929, sub pseodonimul Radu Temelie: „Indrumări din economia câmpului".

Ca luptător naţional, s'a distins pe vremuri, în calitate de membru şi câtva timp chiar secretar al Partidului Naţional român, fiind condamnat în procesul Memorandului din 1894, alături de neuitatul părinte Dr. Vasile Lucaciu, la cel mai mare număr de ani de închisoare după părintele Lucaciu (3, iar Lucaciu 5), pe când alţi fruntaşi ai neamului, luptători nu mai puţin îndârjiţi ca ei, au scăpat cu pedepse mai uşoare (Dr. Ioan Raţiu cu 2 ani de închisoare, iar urmaşul său în scaunul de Preşedinte al Partidului Naţional Român, venerabilul Gheorghe Pop de Băseşti, chiar numai cu un singur an). Vor rămâneà etern memorabile bărbăteştile sale declaraţii, făcute înaintea Preşedintelui Trib. unguresc din Cluj care l-a numit în ungureşte: „Komsa Demeter". El a răspuns: „Pe Komsa Demeter nu-l cunosc. Dacă e vorba de Dimitrie Comşa, acela sunt eu. Dar cer să mi să spună numele meu cel adevărat, nu unul fictiv ori schimonosit". Declaraţie pe care o mai făcuse înaintea lui, cu atâta bărbăţie, Părintele Lucaciu. Pentru această dârză atitudine românească el a trebuit să ispăşească un an şi două luni de închisoare în temniţa din

Vâcz, alături de G. Pop de Băseşti, Dr. Teodor Mihali, Dr. D. P. Barcianu şi a.

Dacă mari şi crude au fost încercările prin care a trecut acest vrednic luptător naţional, mari şi nespuse au fost şi mulţumirile sufleteşti ce le-a avut, văzând cu ochii împlinirea visului de veacuri a neamului. N'o să uit niciodată extasul de fericire ce i-a pricinuit, la sfârşitul anului 1918, visita Generalului Berthelot în Sibiu, pe urmă, la începutul anului următor, visita A. S. R. Principelui Carol, actualul nostru Suveran, iar în luna Mai, acelaş an, a Augustei Familii Domnitoare: Regele Ferdinand I şi Regina Maria. Pe buzele lui fluturau cuvintele bardului dela 1877: *„de acum pot să mor ferice"*. In considerarea meritelor sale naţionale neperitoare, ca luptător memorandist, Guvernul d-lui G. G. Mironescu i-a făcut funeralii naţionale.

Nu mai puţin însemnată este vrednicia lui de folclorist artistic. In această calitate, ne-a dat două albume monumentale. Intâiul este: „Din ornamentica română. Album artistic reprezentând 284 broderii şi ţesături după originale ţărăneşti, întocmit din încredinţarea Comitetului reuniunii agricole române din Sibiu... cu 40 de tabele colorate cu text explicativ", Sibiu, editura şi proprietatea reuniunii (1904). Al doilea e: „Album de crestături în lemn, înfăţişând 243 obiecte după originale ţărăneşti. 41 tabele chromo-litografiate", Sibiu, 1909, institutul Ios. Drotleff. Fiind aceste albume tipărite abià în câte 600 de exemplare, ele sunt astăzi foarte rare. Deacea găsim potrivit să reamintim aici împrejurările în care s'au alcătuit, precum şi ideile principale ce au prezidat la alcătuirea lor.

Idea albumelor de artă populară românească s'a zămislit în cercul ziarului „Foişoara" din Sibiu. Paternitatea ideei revine Doctorului D. P. Barcianu, cunoscutul luptător naţional, autor al unui vocabular german-român şi român-german. In acel cerc s'au ivit şi alte idei bune, înfăptuite parte de membrii cercului (societatea agricolă, casă naţională cu muzeu), parte în zilele ce au urmat întregirii noastre naţionale (şcoală normală de fete, internat de băieţi ş. a.). Timp de un an şi două luni, cât a stat D. Comşa *„la răcoare"* în temniţa din Vácz, s'a ocupat mai de aproape de această ideie, făcând chiar o schiţă şi dând câteva date statistice. Dar, precum drumul nu e al acelor ce-l văd din depărtare, ci al acelor ce-l străbat în toată lungimea, aşà şi idea nu e a celui ce

o pomeneşte mai întâi, în fulgerarea cine ştie cărei inspiraţii trecătoare, ci a celui ce o înfăptueşte, luptând, sângerând, uneori chiar sucombând pentru ea.

D. Comşa a fost dintre aceştia din urmă.

In 1898, ca Preşedinte al Reuniunii române de agricutură din Jud. Sibiu, lansează un călduros apel pentru strângerea de cusături şi ţesături naţionale din toate părţile locuite de românii din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. De mare ajutor i-au fost în această operă numeroşii săi foşti elevi şi prieteni, răspândiţi în toate părţile. Cu ocazia conferinţelor şi prelegerilor populare ce ţineà atât de adeseori din domeniul economiei, el intrà şi în câte 2-3 locuinţe de ţărani fruntaşi pentru a vedeà „minunăţiile acului şi războiului ţărănesc, minunăţii ca şi care mai pitoreşti, mai drăguţe, mai ademenitoare, nicăiri şi la nici un popor n'au existat". Căutà mai cu seamă „vechituri", lucru de care se minunau nu numai fruntaşii satelor, ci şi sătenii. Mulţi îl socoteau vraciu ce se îndeletniceşte cu vrăjitul. Ţărancele, fiind şi ele femei, ca şi cucoanele dela oraşe, erau şi sunt de părerea, de atâtea ori greşită, că ceeace e mai nou e, neapărat, şi mai bun; aşà e „modia".

Rezultatul apelurilor şi strădaniilor lui D. Comşa, secondat de inimoşii membrii ai Reuniunii de agricultură sus menţionate, au fost câteva expoziţii din cele mai interesante şi bogate, cum nu se mai organizaseră altele până atunci la români. Prin grija şi solicitudinea cu care primeà, transportà, expuneà, păstrà şi înapoià obiectele încredinţate, el a cucerit toată încrederea publicului. Urmarea s'a şi văzut. Din expoziţiile organizate au rezultat, pe lângă câteva foloase băneşti, şi unele colecţii artistice de mare preţ. Astfel au fost: o colecţie de 12 păpuşi în costume naţionale de 60-70 cm. înalte, mobile, sistem francez; apoi o colecţie de ţesături şi broderii compuse din: covoare, măsăriţe, ştergare, funduri de perină, costume, cămăşi, broboade şi alte obiecte din care a reţinut lamura pentru a fi reproduse în albumele sale chromolitografiate. Aceste albume încă sunt adevărate capo d'opere. Din cele 384 modele colecţionate din 20 de judeţe locuite de români, 164 piese, din celelalte judeţe. Vedem deci că judeţului Sibiu îi revine „partea leului". Fiind vorba de un album confecţionat şi editat de o reuniune judeţeană din Sibiu n'avem nimic de zis. Ţinem însă să semnalăm că el s'ar fi putut alcătuì şi după alte criterii, mai

ales că însuş colecţionarul recunoaşte că alte regiuni (ţara Oltului, Hunedoara, Alba, Someş, Cluj, Turda, Sălaj, Muréş şi mai ales Banatul) excelează prin ţesături faţă de Sibiu.

Afară de aceasta, când a fost nevoie să se reproducă broderii „lătăreţe şi complicate", cum nu se obişnuesc la Sibiu, ele au trebuit comandate şi executate în alte regiuni, ceeace a îngreuiat întru câtva alcătuirea albumelor. Şi aşà cum sunt însă aceste albume cu prevalarea motivelor dintr'un judeţ peste celelalte de atâtea ori nu inferioare din punct de vedere artistic, ele alcătuesc opere de mare preţ, menite să găsească cu timpul o mănoasă aplicare în desvoltarea stilului românesc la diferitele industrii: în clădiri publice şi private, la costume, la ghete, mobilier, vase, părcane, sfeşnice şi alte scule.

Merită să fie reţinută ideia formulată de Comşa cu cuvintele: „Fiecare şcoală ar trebui obligată să-şi întocmească, pentru lucru manual, resp. meseria ce practică, o mică colecţie de modele pământene (din partea locului).

Oriçare ramură din cele trei de activitate desfăşurată de regretatul Comşa ar fi umplut cu folos o întreagă viaţă de om. El a desfăşurat însă o activitate mănoasă în trei direcţii din cele mai diferite şi mai anevoioase. Deaceea meritele lui sunt covârşitoare, şi amintirea lui neperitoare.

Ioan Georgescu

N. S. Petrescu

In preajma împlinirii celui al 60-lea an al vieţii, a fost răpit dintre noi artistul N. Petrescu, poreclit de prieteni „Găină".

Deşi vieaţa i-a fost o serie neîntreruptă de deziluzii, el a dus-o totuş cu o mândrie rară.

Ca un omagiu postum, reproducem aci cele scrise despre el într'o cronică din „Epoca" lui Nicolae Filipescu din 3 Ianuarie 1904.

Adăogăm că rezultatul expoziţiei nu i-a permis artistului să plece la Paris, aşà cum intenţionă. Dar iubirea lui de artă şi de vieaţa franceză, în genere, erà aşà de mare, încât cu mulţi, chiar dintre cei cari trecuseră prin capitala Franţei, el se puteà luà la întrecere în discuţii, surprinzând prin cunoştinţele sale aşà de temeinice.

Din toată a lui bogată activitate nu ne rămâne, pe lângă foile sale răzlețe, decât amintirea plăcutei și frumos înzestratei sale personalități.

A fost victima mediului puțin înțelegător a subtilității firei și a năzuințelor sale.

Redăm cronica din 1904, fără nici o schimbare:

In sala de lectură a hotelului Bulevard se află, pentru puțin timp numai, o expoziție de un caracter cu totul deosebit. Deși puțin trâmbițată și — cu părere de rău trebuie să constatăm — încă și mai puțin încurajată, ea merită totuș atențiune din două puncte de vedere: al alcătuirii și al scopului ce urmărește.

Expoziția este opera colectivă a majorității artiștilor tineri, alcătuită în onoarea și spre folosul unuia singur dintre ei, care, fără să fie nici pictor, în înțelesul obișnuit al cuvântului, nici sculptor sau arhitect, este, totuși — nu îndrăznesc să zic că tocmai poate pentru aceste motive — la fel iubit de toți colegii săi în ale artei.

Caricaturistului Nicolae Petrescu au ținut să-i aducă toți confrații săi din generația cea nouă, fiecare în specialitatea sa, prinosul simpatiei și interesul ce-i poartă. Manifestarea este nu se poate mai frățească și demnă; ea probează că nu a trecut încă în domeniul legendei prietenia desinteresată și spiritul de castă, ce de nespusă vreme unesc pe artiști între ei. Cu toată restriștea vremurilor ce au de îndurat, ei au păstrat încă în inima lor acel grăunte de iubire și entusiasm, care trebuie să se găsească în plămădeala sufletului oricărui artist desăvârșit. Cinstea faptei bune se resfrânge asupra autorilor ei și nu poate fi decât un bun semn prevestitor pentru viitor.

Scopul urmărit este ca din produsul vânzării operilor expuse, să se mijlocească ducerea în străinătate, a d-lui Petrescu. Realizarea mărinimoasei intențiuni atîrnă numai de bine-voitorul sprijin al publicului, care în astă ocazie, să-mi fie iertat că insist, nu s'a prea grăbit să corespunză frumoaselor sentimente de care i-am fi crezut animat. Să sperăm că aceste rânduri vor aveà fericire să deștepte la cei câțiva cel puțin, cari vor aruncà ochii asupra lor, atențiunea asupra expozițiunii și amintì îndatorirea ce societatea are față de anumiți membrii ai ei.

Cu atât mai vârtos trebuie luat în seamă un asemenea apel, când se face în favoarea unei cauze încă neexploatate și deci nediscreditate ca atâtea altele, cărora se datorește în bună parte

amorțirea entusiasmului și încrederii publicului. Căci dacă unii ar obiectà, cu oarecare aparență de dreptate, că avem destui pictori, deşì puțini buni, nimeni, din contră, nu va puteà pretinde că și caricaturiști sunt prea mulți. Şi nici un om serios deasemenea nu poate să pledeze în contra însemnătății sau utilității acestei ramure a artei.

Caricatura e ca și omul de veche și s'a născut odată cu dânsul: într'un anumit înțeles și conform unei anume credințe, nu suntem oare simple caricaturi reduse ale tot-puternicului și măreţului Creator? Iar tendința de a râde de slăbiciunile aproapelui, nu o întâlnim chiar la descendenții bătrânului Noe, strămoșul nostru? Mă pun la adăpostul acestor argumente, pentru ca să fiu scutit de a mai împrospătà toate mărturiile hazlii ce ne-au rămas din arta trecutului în favoarea caricaturii, sau a invocà spiritul sarcasticului Aristophan și al altora, cari au râs și continuă să ne facă să râdem azi încă pe socoteala unor necunoscuți. Căci dacă Homer nu mai este decât un mit, râsul homeric nu a încetat de a fi o realitate și caricatura este una din principalele provocătoare ale lui.

Lăsând dar trecutul și mărginindu-ne la țara noastră, în prezent, ilustrul exemplu al lui Caragiale, singur, ar fi de ajuns, pentru a dovedì că și noi avem — cum ar zice el — caricaturiștii noștri, pe cari știm să-i gustăm, dacă nu să-i și răsplătim, după cum ar meritá, pentru bucuria sănătoasă ce ne procură.

Dar nu despre caricatură în genere sau despre cea literară poate fi vorba deocamdată, ci numai despre acea din domeniul artelor plastice. In acest câmp mai restrâns, o caricatură însemnează orice reproducere grafică sau sculpturală a unei realități ce cu dinadinsul a fost exagerată, diformată sau pocită. Orice portret așà dar cu intențiune încărcat, contrafăcut sau sluțit, orice contrast cu sau fără intențiune căutat, sau orice acțiune văzută din prizma ridicului, face obiectul unei caricaturi, care după modul exprimării poate să aibă o valoare egală cu cea mai subtilă operă de artă.

Nu însă orice reproducere stranie, ciudată sau grotescă, la care nu se vede nici ironia, nici alusiunea, poate fi luată drept o caricatură; ea își are principiile ei ca și parodia în literatură.

Astfel definit epitetul de caricaturist nu se poate aplicà la nici un artist român din secolul trecut. Căci nu ca atari pot fi considerați anonimii desenatori ai veselului Nikipercea sau a altor reviste și ziare efemere.

Pe nedrept deasemenea s'a numit caricaturist răposatul pictor Jiquidi, ale cărui opere s'au bucurat câtva timp de o apreciere pe cât de exagerată pe atât de nemeritată.

Nimic mai searbăd într'adevăr decât sutele sale de tipuri toate la fel, toate lucrate după acelaş calapod : cap mare, de o asemănare fotografică cu originalul, pe un trup de pitic. In această disproporţie constă tot hazul pretinselor sale caricaturi. Nici o accentuare sau exagerare a trăsurilor feţei sau a altor părţi caracteristice, după cum în genere se face în aşà zisul „portrait-charge". Personagiile lui se deosebesc prin accesorii numai : scriitorii prin pene sau volume, medicii prin instrumentele lor, ş. a. m. d.

De adevăratele legi ale caricaturii încearcă să se conducă tinerii, cari, de câţiva ani în urmă, vor să se consacre aceluiaş gen.

Dintre aceştia cel mai talentat şi mai original este d. N. Petrescu. Inzestrat cu un spirit de observaţie pătrunzător, dânsul prinde repede şi reţine înfăţişarea generală a figurilor ce desemnează, şi ştie să scoată în relief la fiecare din ele părţile caracteristice, făcându-le astfel ridicule prin ele însăşi, fără vreun adaos nou sau strein. Prin accentuarea trăsăturilor esenţiale ale feţei, sau mai familiar zis a ifosului particular fiecăruia, el trădează şi patimile sau stările sufleteşti ale modelelor sale, cari se regăsesc astfel cu corpul şi cu sufletul în caricaturile lui. Câteva din aceste creaţiuni ale d-lui Petrescu sunt foarte reuşite şi au devenit populare.

Oricât de superioare ar fi ele însă, nu este de ajuns atât, pentru ca după atâţi alţi celebri artişti ai genului, să-l punem şi pe dânsul în rândul acestora. Numai o concepţie mai largă, o mai serioasă preocupare cu problemele sociale şi o operă mai variată şi vastă pot dà dreptul de a intrà în templu special al acestei arte.

Dorinţa de a mai studià în streinătate este altmintreli o dovadă, că d. Petrescu şi-a dat singur seamă de incomplecta desvoltare a puterilor şi cunoştinţelor sale.

Să sperăm dar că i se va realizà năzuinţa ce-l însufleţeşte, de a se împrospătà şi inspirà din operile marilor săi predecesori. Din numărul tot crescând al acestora, voiu scoate în evidenţă numai pe unul singur, asupra căruia să-mi permită d. Petrescu a-i atrage deosebită luare aminte. Acesta este Honoré Daumier. Opera colosală a acestui geniu puternic ne desvălue importanţa considerabilă ce trebuie să o aibă caricatura, nu numai din punct de vedere

artistic, dar și din cel social și istoric. El, mai strașnic ca oricare, ne face să simțim cât de nemărginită este acțiunea moralizătoare a artei sale.

Pentru dânsul caricatura nu a fost o simplă distracțiune a publicului, ci o severă educatoare a societății. Fără a se mărginì să ridiculizeze pe oamenii zilei, el a devenit tot odată și apărătorul cel mai aprig al claselor asuprite, combătând cu o nespusă vervă și cu o ironie veșnic nouă și înțepătoare vițiul și nelegiuirile timpului său. Moraliza biciuind sau înveselind.

Efectele cele mai mari le obține prin mijloacele cele mai simple: trăsurile creionului său sunt cumpănite dar foarte sigure și fără șovăire; contrasturile între umbră și lumină sunt isbitoare dar foarte meșteșugite și corespunzând opozițiilor de caractere; figurile sale sunt în totdeauna ireproșabil desinate, în atitudini naturale și adevărate și de aceea pline de vieață; compozițiile reduse la strictul necesar și cu atât mai clare și mai fascinatoare. Ele vorbesc singure și n'au nevoie de nici o legendă explicativă; amănuntele nu întunecă acțiunea principală.

Ideile, problemele sociale, îl preocupă în primul rând și apoi numai personagiile purtătoare și făptuitoare ale acestor gânduri. Deaceea opera sa, deși fiind o oglindă fidelă a timpului său, este în totodată așà de sintetică de generală, încât rămâne veșnic de actualitate.

Infățișarea exterioară a tipurilor lui s'a putut schimbà, mobilul însă care le pune în mișcare nu a dispărut: creațiunile sale continuă să trăiască; din simple tipuri trecătoare au devenit caractere statornice.

Astfel a fixat Daumier rostul caricaturii, lărgindu-i domeniul.

Pătrunzându-se de aceste precepte și inspirându-se din opera lui, d-l Petrescu va vedeà desfășurându-se înaintea sa programul, ce la rândul său va trebuì să împlinească, luând ca exclusiv motiv timpul și societatea noastră. Titlurile seriilor lui Daumier s'ar potrivì perfect și pentru noi.

. . . .

Al. Tzigara-Samurcaș

CRONICI

I. Cronica artistică

Expoziția Pallady

Asupra expoziției lui Th. Pallady, deschisă în prima zi de prematură primăvară, s'a rostit, într'o cronică de vibrantă emoție și omagială intenție, colegul său pictor N. N. Tonitza, care, pe lângă discernământul critic al meseriei, posedă și acea putere de analiză psihologică dându-i posibilitatea să pătrundă și tainele sensibilității artistice ce caracterizează pe artistul Pallady.

Dovada ne-o dă următorul pasaj :

„Ca să te pătrunzi de el, până la identificare — trebuie să te apropii cucernic, și să aștepți.

„Ascultă, concentrat simfonia sufletului acestuia — în tăcere mare și în singurătate — și nu vei întârzià să te simți furat de o înaltă și pură armonie în care vei prinde rostul pânzelor și disonanțelor cromatice, vei sezisà candoarea unei forme care ți se va păreà defectă și vei dibuì tâlcul ritmurilor lineare cari, cu o clipă mai înainte îți violentase retina.

„Vei trăì o lume cu totul alta decât a ta, o vei trăì intens — și te vei simțì purificat."

Intr'adevăr, aceste caracterizări ale lui Tonitza descoperă mobilul intim, ce pune în mișcare sensibilitatea artistică a pictorului Pallady, când, prin mărturisirile sale, ne afirmă că „arta lui e o necesitate de clipă cu clipă" și o consideră ca „un jurnal intim", în care, după cum știm, fiecare înseamnă fără premeditare artistică și formală cele mai intime impresii și viziuni momentanee, care sunt cu atât mai probante pentru caracterizarea eului fiecăruia.

Atât de puțin premeditat în opera sa se crede artistul încât, tot după destăinuirile făcute colegului său, el nu știe niciodată ce și cum va pictà peste o jumătate de oră, și ce va ieșì din lupta

sa şi materialul prin care urmează să se exprime. „Fiindcă nu ştiu ce va fi în mine peste o jumătate de oră. Eu cel puţin din clipa de faţă voiu fi aproape un altul — ca stări de sentiment — în clipa ce va urmà. Cu mine, cel de acum poate nu mă voiu mai întâlnì niciodată." Incheind citatele Tonitză, proclamă superioritatea simfoniilor lui Pallady, „aristocrat prin sânge, prin educaţie şi prin vieaţa lui întreagă".

Am ţinut să ne servim de aprecierile unui pictor, el însuşi una din culmile artei noastre contimporane, pentru ca să arătăm, în primul rând, cât de apreciat şi stimat este într'adevăr Pallady de colegii săi mai tineri, cari între ei nu prea se disting, de obiceiu, printr'o prea curtenitoare indulgenţă.

Părerile lui Tonitza mai au valoarea tehnicianului, care suprapunând totdeauna rezultatul realizărilor artistice cu intenţiile din care ele au pornit, ne oferă un criteriu mai sever, pentrucă e mai de aproape controlat.

Dealtfel opera lui Pallady în totalitatea ei, privită fără intenţiuni critice, produce o impresie pe deplin cuceritoare prin nobleţa şi eleganţa ţinutei artistice cât şi prin supleţa sigură cu care mănueşte suveran penelul, izbutind să învingă deplin „în lupta între sine şi materialul prin care urmează să se exprime".

Al. T.-S.

II. Cronica parlamentară

Alcătuirea parlamentului francez

MOTTO
Interesul general are rar recunoştinţă.
Interesul particular are însă răsbunări.

Pentru o curiozitate profană, ultimele răsturnări lunare de ministere în Franţa ar apare ca în atâtea ţări, numai ca urmarea detestabilă a încăerării unor ambiţiuni sterpe.

Insă stratul parlamentar francez, şi într'acestea este imaginea credincioasă a naţiunii, reacţionează mai adeseori din motive ideologice. Din zece ordine de zi de neîncredere votate contra guvernelor franceze, nimeni nu va contrazice că nouă sunt stârnite de reacţiuni de divers colorit ideologic. Această modelare a voturilor parlamentare franceze pe sbuciumul sufletesc particular al diferitelor categorii de alegători, această modelare uneori inadaptabilă interesului general, este unul din motivele extremei sensibilităţi a aparatului parlamentar francez, şi aş spune chiar una din infirmităţile lui.

Intr'adevăr, francezul mediu în care stărue febra revoluţionară din 1879, cu cât e mai incendiar în domeniul ideilor, cu atât e mai legat de tradiţii, de obiceiuri în lumea realităţilor cotidiane.

Această constatare a fost constant verificată de toţi cei ce au studiat psihologia poporului francez.

Spre exemplu laicitatea, e o credinţă din care se împărtăşeşte majoritatea sufletelor republicane, dar în familiile cu civismul cel mai pur, cel mai de stânga, Preotul Catolic îşi are locul lui tradiţional în toate întâmplările primordiale ale vieţii; astfel André Sigfried conchide că preotul face parte din mobilierul naţional al oricării familii cinstite.

Cei ce au trăit în Franţa nu se vor mirà dacă afirm că sumar deosebesc numai două teze politice franceze : una în care observì

infiltrațiuni de doctrină catolică, alta în care zvâcnesc inspirațiunile revoluționare. Aceste deosebiri fundamentale de armatură sufletească se evidențiază, în campaniile politice franceze, prin faptul că cei cari admit disciplina religioasă sunt etichetați ca reprezentați ai dreptei reacționare, ceilalți sunt din stânga roșie; iar terenul pe care e angajată lupta, se numește în limbaj politic „laicitatea"; primii o cer măsurată, iar ceilalți o vor integrală și desvoltată.

Dar pentru a câștigă o mai amănunțită și mai largă pricepere a jocului parlamentar în Franța, trebuie să lămurim în prealabil harta politică a Camerei Franceze.

Actualmente printre cei 608 deputați, lăsând la o parte pe cei 11 comuniști bolșevizați inguvernabili și pe cei 18 deputați flotanți fără grup, avem următoarele demarcări:

Dreapta circa 144 Deputați
Centru ,, 188 ,,
Stânga ,, 247 ,,

Cum s'ar reuși a se evită luptele înverșunate dintre elementele de dreapta și cele de stânga cu alternative de succes sau de înfrângere și de ascensiune periodică a unora sau a altora la guvern.

Această problemă, care de două ori în aceste ultime două luni, în Decembrie la căderea guvernului Tardieu și în Ianuarie la căderea guvernului Steeg, s'a pus oamenilor de înaltă conștiință, cărora Președintele Republicei le-a încredințat sarcina constituirii guvernului francez, această problemă se înfățișează cu trei soluțiuni.

Prima: Să se încerce formarea unui guvern cu elemente din aripa stângă a dreptei, din centru și din aripa dreaptă a stângei. Acest guvern dorit de toți republicanii imparțiali, s'ar fi sprijinit pe o impunătoare concentrație de 414 deputați începând nu grupul Marin și încheindu-se cu grupul radical și ar fi dispus de o majoritate confortabilă de 110 deputați.

Această formațiune nu a fost însă realizabilă deoarece radicalii n'au vrut să se spurce colaborând la guvern cu reprezentanții grupului Marin. Cea din urmă concesie oferită de radicali a fost ca ei să admită participarea, dar numai cu titlul personal, la guvern, a unui membru al grupului Marin.

Isbindu-se de această intransigență a radicalilor, prima soluție se prăbușește, deoarece bine înțeles în aceste condiții ea nu se mai poate întemeià pe sprijinul grupului Marin.

A doua soluție ar fi fost o formațiune de centru și de dreapta stângei, anume o combinațiune ministerială sprijinită pe o concentrație de 329 deputați începând cu grupul Maginot și sfârșindu-se cu radicali, combinațiune care s'ar fi bucurat de o majoritate potrivită de vre-o 25 de voturi.

Remarcați că acestei concentrațiuni i s'au tăiat aripile mai mult la dreapta anume cei 41 deputați independenți de dreapta

	18	,,	democrați populari
	85	,,	Uniunea Rep. Democratică
	106	,,	socialiști
Total . . .	250	deputați	

Dar iată că sunt grupuri între cari comunitatea de lupte și de muncă duse împreună, de atacuri și de invective suferite laolaltă sub guvernele Tardieu, au creat unele legături trainice, spre exemplu între grupul Marin și grupul Maginot-Reynaud. Acest ultim grup refuză să creeze prietenilor și unora care acceptă toate legile fundamentale ale regimului, o situație de rude ciumate în familia republicană. Și iarăși grupul republicanilor de stânga, se pare că a sprijinit fără entuziasm o combinațiune în care n'ar figurà grupul Maginot. Așa dar, dacă s'ar fi dat curs exclusivei aruncată de radicali-socialiști contra grupului Marin s'ar fi obținut drept rezultat nu o extindere, ci o spărtură a centrului.

Mai rămâneà formula unui guvern al minorității de 188 deputați din centru. Formula guvernului fără majoritate parlamentară este practicată, cu suficiente amărăciuni în Anglia și Germania și nu a apărut nimănui viabilă în Franța.

Atunci s'a încercat, citez formulele întrebuințate: „a se reduce antimoniile de fapte și de idei prin combinațiuni de persoane" sau dacă nu este posibil să apropii oamenii prin idei, se apropii ideile prin oameni.

Fără îndoială dacă sunt doctrini cari servesc a camuflà temperamente, sunt și temperamente cari pot camuflà unele doctrini.

Să aduni 30 de personalități cu vază și cu mlădiere politică și să le schițezi un program limitat de muncă, program național și idealist asupra căruia n'ar interveni dezbinări, iată efortul ce păreà recomandat.

Dar până astăzi toate străduințele, toată generositatea sau bună voința depusă, toate manifestele de împăciuire logomahică,

s'au lovit, în cercurile radical-socialiste, de poruncile doctrinei partidului şi de interesul net capital, ineluctabil de a aveà în ajunul alegerilor din vara 1932, libertate desăvârşită de a atacà oligarhiile de dreapta cu o violenţă nestingherită, spre a nu vedeà risipindu-se către stânga socialistă voturile straturilor de jos, ţărani, mici burghezi, etc. adânc stăpâniţi de ideologia marei revoluţii.

Astfel sub îndemnul lui Herriot care reprezintă radicalismul în ce are mai curat de aliajul străin, grupul radical şi radical-socialist s'a găsit nevoit a-şi asumà răspunderea crizei latente de guvernământ din Franţa. Şi această răspundere a trebuit s'o ia din imperative ideologice, impuse de necesităţi electorale şi întemeiate pe structura sufletească a francezului de jos, în care fermentează încă clocotul marei revoluţii.

Iată de ce privim prea des în Franţa alternanţele de guvern exclusiv de dreapta sau de stânga şi aflăm de tumultoase scânteieri de talent şi de atâtea exemple de energii risipite în vrajbă.

Dar această expunere în care disecăm, în trecere, vieaţa politică franceză, trebuie complectată şi nuanţată precizând diferitele şi numeroasele influenţe, unele de ordin economic şi financiar, altele de ordin patriotic.

Aceste influenţe câştigă o putere crescândă, cu actualele circumstanţe de neliniştitoare nemulţumire economică şi politică. Către vuetul acestor nemulţumiri are să se îndrepte atenta preocupare a oricărui guvern în Franţa. Senatorul Laval, preşedintele consiliului de miniştri, are în creditul său, în aceste vremuri nesănătoase de belşug pletoric, calitatea sa de fost militant socialist, faptul că în Parlament nu este înscris în nici un grup, că a avut dascăl politic pe d-l Briand şi că astfel este unul dintre cei despre cari se poate spune că are „spaţiu în gândire". Însă acum, oricât de perfectă ar fi echipa ministerială, sporirea ameninţătoare a şomajului, repercusiunea svâcniturilor sociale şi economice cari zguduie atâtea state, îngădue cu dificultate o existenţă rodnică unui guvern decretat aleatoriu, sprijinit de o concentraţiune parlamentară (cu o majoritate precară de cel mult 50-60 voci), combătut de o opoziţie compactă, disciplinată şi cu atât mai aprigă, cu cât lupta ce o duce se înfăţişează ca un gest simbolic spre alegătorii de mâine, anunţând biruinţa justiţiei sociale şi fiscale şi triumful laicităţii.

Fabricius.

RECENSII

Ce se realizează la Geneva

Un interesant dar deprimant articol, despre dificultatea mereu crescândă de a rezolvi problemele vitale internaţionale de către Soc. Naţiunilor, publică d-l Dumont-Wilden în „La Revue Bleue" din 7 Februarie.

Se constată desigur o dorinţă unanimă de a ajunge la Uniunea europeană, care este singurul mijloc de a atenuà criza îngrijorătoare prin care trece vechiul nostru continent.

Dar dacă, în principiu, toate statele au căzut de acord să nu se întrebuinţeze forţa pentru rezolvirea conflictelor dintre naţiuni, atunci însă când se caută soluţii practice, intrigile şi interesele naţionale împiedică realizări într'adevăr eficace; iar aparatul atât de bine organizat dela Geneva aplanează numai momentan diferendele prin amânări, după afirmări de principii şi expuneri de deziderate cu caracter general.

Printre problemele ce se pun areopagului european, problema aurului pare să fie insolubilă în practică, deoarece nu prin argumentarea „necesităţii unei mai bune şi mai drepte repartiţii a rezervelor metalice" se pot modificà stări de fapt, care au cauze multiple şi complexe.

Dacă metoda de a temporizà este eficace, când se ivesc neînţelegeri între 2 state, atunci însă când trebuesc găsite grabnic formule practice, formalismul şi măsurile procedurale provizorii, luate de organele Soc. Naţiunilor, sunt un obstacol fatal pentru eficacitatea activităţii sale. Autorul articolului dă ca exemplu ajutorul, pe care trebuie să-l primească ţările agricole ale Europei Centrale şi Orientale ce nu-şi pot vinde grâul: „trebuie absolut să le ajutăm să-şi desfacă stocurile lor înainte de viitoarea recoltă", spune d-sa.

Problema este complicată şi comportă studii technice mai în-

delungate, însă nu este un motiv ca pentru aceasta să nu se creeze un credit agricol internațional, cât mai curând posibil.

Ideea d-lui Briand, de a federalizà statele europene, pare să fie studiată deocamdată sub aspectul său economic. Dar, este posibilă o uniune economică fără stabilitate politică? Și chiar așà fiind, în ce mod și după ce criteriu se va realizà această uniune? (D-l M. Manoilescu ne-a arătat, în conferința sa dela Institutul Social, ce nedreptăți s'ar puteà face statelor agricole printr'un regim de liber schimb, dacă teoria emisă și desvoltată de d-sa, a protecționismului, nu și-ar găsì aplicațiunea în sistemul de pace economică la care tinde proiectul Briand).

Articolul se sfârșește prin îngrijorarea resimțită față de consecințele probabile ale deciziei Comisiunei economice a Soc. Națiunilor de a invità și guvernul U. R. S. S. să participe la lucrările sale. Aceasta însă oferă posibilitatea unei amânări a rezolvării crizei actuale, la care au recurs conducătorii politicei europene, în neputință de a găsì soluții practice.

In orice caz, atâta timp cât nu vor dispărea ciudele și intrigile politice, nu va puteà să existe acel spirit european, fără care nu putem pășì spre o uniune eficace.

Transilvania văzută de un francez

După ce, în numărul precedent, descrisese, într'un studiu documentat, Basarabia de azi, d-l Lucien Romier publică, tot în „Revue des Deux Mondes", din 1 Februarie 1931, un lung articol de fond întitulat: „Dans les Vallées de la Transylvanie".

Capitolele studiului urmează drumul pe care l-a parcurs distinsul publicist, care a intrat în provinciile recâștigate prin Porțile de Fier, a căror pitorească înfățișare nu-l împiedică să facă observațiuni de ordin economic asupra legăturii ce pe deoparte Dunărea și pe de alta linia ferată o constitue între Occident și Capitala României.

Interesante sunt aprecierele costumelor țăranilor din Banat, care amuză privirile, însă nu au bogăția celor din Oltenia, fineța de linie a celor dela munte, nici admirabila siguranță și bogăție în desen a celor din Bucovina, ci poartă influența „păpușilor unguresți și germanice".

Totuș aceste costume, care îi par inspirate de tradiții variate,

reflectând poate modele din vechile Curţi princiare sau senioriale, trădează un gust înăscut pentru eleganţă. Despre această cochetărie, d-l Romier face în treacăt o observaţie de care ar trebuì să ţinem seamă, dacă am vreà să fim civilizaţi în adevăratul sens al cuvântului: „Cette coquetterie n'est guère disparue qu'en Bessarabie. Ailleurs elle se manifeste toujours par la dépense exagérée que fait le paysan pour avantager sa figure et sa mise, dès qu'il possède un peu d'argent. On la reconnaît bien vivante dans les moeurs de la société roumaine des villes... On ne peut guère l'expliquer autrement que par un caractère primitif de la population".
Ţinutul Haţegului şi Huniedoara, unde a admirat cele mai frumoase costume din Transilvania; colina sfântă dela Alba-Iulia, de unde ne dă o frumoasă descriere a vechii biserici Sf. Mihai, în care se află mormântul lui Ioan Corvin Hunyad; Blajul, centrul bisericesc şi cultural al românismului înainte de Unire, unde autorul a întrevăzut la profesori şi elevi „drăgălăşenia adâncă a sufletului Transilvănean" şi a observat inteligenţa dreaptă şi activă şi ţinuta bună a copiilor, care sunt dovezile resurselor, pe care le-a păstrat rasa românească" după atâtea secole de umilire impusă şi de mizerie îndurată"; Sighişoara, cu castelul ei medieval; Sibiul, oraş intelectual înconjurat cu sate bogate de păstori; Braşovul-Kronstadt şi Castelul Bran, ce se ridică în ţinutul acesta minunat în care „locuitorii sunt fini, surâzători, vorbăreţi, de o curtenie surprinzătoare, iubind viaţa fără duşmănie" contrastând cu ţăranii secui, cărora le găseşte „înfăţişarea semeaţă şi înăcrită"; Clujul, cu focarul ştiinţific ce-l constitue Universitatea sa; în fine toate oraşele şi priveliştele, pe care acest neobosit cercetător le-a vizitat, ne sunt redate în ceeace au mai caracteristic şi mai important, atât din punct de vedere pitoresc, cât şi mai ales din punct de vedere istoric, social şi etnic, dovedind o serioasă documentare şi un talent de expunere atrăgător.

Studiul se închee cu un foarte reuşit şi interesant portret al d-lui Iuliu Maniu, din care nu ne putem împiedicà să citàm această caracterizare: „La personnalité d'un Maniu traduit la réaction logique de l'histoire contre les finesses mêmes du jeu austro-hongrois. Car cet homme, catholique par sa foi et teinté de germanisme par son éducation, n'en fut que plus profondément roumain par la protestation de sa nationalité opprimée. Ses yeux presque bleus ont la douceur paisible et bienveillante, mais aussi la patience obstinée du

Transilvain, qui, vivant de peu sur la montagne, attendit pendant des siècles, ce qu'il estimait être son droit..."

Importantele aritcole pe care la „Revue des Deux Mondes" le publică despre ţara noastră constitue un început îmbucurător pentru cunoaşterea documentată şi obiectivă a stării actuale din România, despre care marele public francez nu are decât noţiuni vagi şi contradictorii şi deaceea nădăjduim că sământa aruncată de d-l Romier, prin foile marelui periodic parizian, va da roadele aşteptate.

Situaţia internă a Germaniei

Secretarul de Stat, Baronul von Rheinbaben, publică un foarte interesant articol despre situaţiunea internă a Germaniei, în „Revue de Paris" din 15 Februarie.

Incepând prin a afirmà că de relaţiunile dintre Franţa şi Germania depinde nu numai soarta acestor două ţări dar şi acea a Europei şi a civilizaţiei europene, autorul constată că în Germania nu există o linie de demarcaţie între problemele externe şi cele interne. Plecând dela fabula ciobanului Guillot, pe care o interpretează în sens politic, ajunge la o afirmare capitală: starea actuală, confuză din punct de vedere politic şi îngrijorătoare din cel economic şi social, derivă din consecinţele Tratatului dela Versailles şi ale sistemului parlamentar, bazat pe Constituţiunea dela Weimar, care nu reprezintă forma democratică potrivită naturei şi esenţei poporului german.

Relaţiunile dintre partidul Social-democrat şi Centru sunt, după d-sa, cheia situaţiei politice, care a permis guvernului cancelarului Brüning să se menţie, în ciuda majorităţilor formate de Hitlerieni, naţionali şi comunişti.

Faptul că social democraţii nu fac opoziţiune actualului guvern este explicat prin dorinţa lor de a menţine sistemul de cameră unică dela Weimar, din care trag cele mai mari avantagii.

Ingrijorătoare este însă mărturisirea că dela 14 Septembrie mişcarea naţional-socialistă a crescut în acelaş timp cu comunismul: „Valul radicalismului, departe de a se potolì, se urcă mereu".

Faţă de criza agricolă, care este generalizată în Europa, dar care în Estul Germaniei, mai ales, a ajuns la paroxism; faţă de numărul din ce în ce crescând al şomerilor şi mai ales de „criza

de încredere", fatală Bursei și creditului, Cancelarul Brüning, continuând programul său constructiv, a spus la Colonia: „Nu admitem politica haotică sub acoperirea sentimentelor naționale. Suntem deciși să urmăm calea reconstrucției stabile".

Căutând un remediu pentru viitor, Baronul Rheinbaben nu-l găsește decât „într'un efort maximum către o asanare internă, noui negociațiuni cu străinătatea pentru ameliorarea regulamentului reparațiilor din 1930 și construcția unui Stat German liber și sub o singură conducere, ca factor al stabilizării și pacificării Europei".

Chestiunea revizuirei frontierei orientale și facilitarea reparațiilor, pe care o generație nouă, care nu are nici un raport cu răsboiul mondial, nu mai înțelege să le suporte, sunt, după autorul studiului, condițiile esențiale existenții Germaniei, dar ele nu pot fi și nu trebuie să fie obținute decât prin mijloace pacifice.

Cu toate constatările deprimante și îngrijorătoare care converg în nesiguranța complectă în viitoarea evoluție a crizei interioare din Germania, articolul se închee cu nădejdea că, prin noua activitate internațională, aspirațiunile justificate ale poporului german se vor puteà realizà, permițându-i „să reintre în cercul popoarelor libere și să recolteze astfel dreapta răsplată a eforturilor sale", asigurând în acelaș timp Europei o lungă perioadă de pace și de reconstrucție.

Sandu Tzigara-Samurcaș.

E. Lovinescu, *Memorii 1900—1916*

Editura „Cugetarea"

D-l E. L. este destul de înaintat în vârstă, încât să-și recunoască și să-și practice *dreptul* de-a ne spune ce a examinat, a văzut sau numai a zărit prin regiunile sociale și literare ale vieții poporului nostru.

D-sa povestește, într'adevăr, destule fapte despre care ar fi fost păcat să nu fie spuse, însemnate sau încrestate pentru generațiile care nu le-au simțit din apropiere. Insă mai mare este păcatul că inteligența sa nu l-a împiedecat de-a imità cele două meșteșuguri ale banditului mitologic dela Eleusis, căruia i-a rămas numele de Procrustes.

Suntem, de sigur, un popor tânăr, împins de curând într'o evoluție modernistă, din care nici răul, nici greșala, nici ridiculul

n'au lipsit. Prezența lor în vieața noastră socială și în reflexul ei literar n'au putut fi înlăturată de-acele (câtevà) mari spirite, care odinioară au luminat drumurile largi și potecile subțiri de înaintare.

Momentul de față, moment de epigonism social și literar, este încă o dovadă limpede că par'că au secat adâncile izvoare ale gândirei de valoare seculară, că par'că nici vieața sentimentală nu mai este stăpânită de figuri cu putere de impunere sau de atracție spre felul și mărimea lor.

Cine apare acum cu presumpțiunea legitimată de-a gândì pentru seculi sau — decenii ce se vor desfășurà?!

D-l E. L. a avut, însă, și curajul de-a oprì în loc chiar câtevà figuri care se ridică de-asupra epigonismului; și de-a le dovedì atinse de cusururi care mai bine n'ar fi fost; de ex. pe d-l N. Iorga, în al cărui chip cu atâtea calități prețioase se îmbulzesc, totuș, și atitudini de *ingenioso hidalgo;* se îmbulzesc și compun mosaicul (necomplet) de însușiri depe multele pagini ce i se dedică. D-l E. L. explică astfel, parțial, pentruce această forță nu a putut să devie un bărbat **central**; pentruce ea a respins dela sine atâta lume care i-ar fi fost, i-ar fi putut fi un bun sprijin; care l-a respins. Pentru a dovedì curajul memorialistului, exemplul dat, cel mai caracteristic din volum, — este suficient.

Dar dacă în capitolele iorghiste apare în fond depărtat o repulsiune care nu-și ascunde ghiarele cu care sgârie suprafața, în altele apar neteziri, mângâeri, acoperiri, care nu vor fi aprobate și care nu vor resistà criticei din viitor. Vezi de ex. capitolul despre d-l Victor Eftimiu, despre care se și spune că a fost „cea mai" puternică afecțiune personală a memorialistului, reeșită din neinvidiabile „afinități". Aici Procrustes a întins, a întins și iar a întins figura, cu al cării singur exemplu ne mulțămim relativ la felul cum d-l E. L. protejează în mod nefolositor.

Insă în paginile memoriale, care curg neted, foarte neted, apar și alți bărbați de *creațiune,* oameni care au educat națiunea spre știință, spre anumite științe deosebit de necesare, au maturisat-o; de ex. Vasile Pârvan și d-l Simion Mehedinți. Precum d-l N. Iorga nu este filosof al istoriei, tot așà nu a fost nici V. Pârvan; dar dela constatarea unei lacune pânăla a face din V. Pârvan o — maimuță (vezi *„simiescul"* **dela** p. 79 și 84!), mi se pare prea, prea,

prea iconoclastic. Tocmai precum tot iconoclastică apare și subsumarea d-lui S. Mehedinți la „*puerila* sociologie eminesciană"!

O expresie a iconoclastiei sunt și anecdotele. La ele ajunserăm?! Fie reale, fie semireale, fie inventate, ele sunt o dovadă de neseriositate. Cine i le-a cerut d-lui E. Lovinescu? Nimeni. Pentru ce le-a scris? Pentru estetica sudalmelor din ele? Pentru „psihologia" lor?, precum se afirmă la p. 13? Dar estetică cu „te trimit în...." dela p. 177 sau cu „lichelele" dela p. 243, — se poate închipuì? Dar psihologie care să ducă dela eroul anecdotei până la *sâmburele* operei, *unei* opere, unde se află? Nu, d-l E. L. a făcut foarte rău că s'a adaos acelui cor de scriitori cari cred că în glume nesărate și în isbucniri pornografice trebuie ivit — duhul rassei. Să sperăm că volumul al doilea de amintiri va disprețuì total aceste mijloace nedemne de memorialist.

Mai notez o priveliște, care nu-i evidentă în toate paginile în care ar fi putut (și n'ar fi rău) să apară: Este chestia *rassei* scriitorilor noștri. Eu nu o voiu discutà aici; am atras numai atenția, deoarece la d-l E. L. ea pare a reflectà convingerea că asimilatul *proaspăt* rămâne încă tot excepție sufletească. Fiindcă d-lui G. Ibrăileanu i se spune de ex. că este „o figură asiatică", care trebuià să se răsfețe „în penumbra bazarului din Stambul", în mijlocul stofelor orientale, aș dorì să văd, demonstrat, ce este armenesc în d-l G. Ibrăileanu? *Hic Rhodus.*

Memoriile d-lui E. L. *nu* au avut intenția de-a sondà profund, de-a fi un fragment de caracterologie psihofiziologizată, ca de ex. a lui Utitz ori (și mai consecvent) Wahle. Scrise cu înlesnire, uneori plăcut, ele se vor cetì, totuș, ca o distracție care va îndemnà la unele verificări. Dar și la simple respingeri, ca ale pereților de care nucile nu se lipesc.

G. B. D.

Ingratitudinea unei generații

D-l E. Lovinescu a început să-și publice memoriile.

Personalitatea sa, de largă suprafață și adâncă semnificație, în istoria contimporană a acestui neam, a început să se rostească despre viii și morții încăpuți între antenele sale cele căptușite cu pu-

ternice reflectoare pentru evocarea psihologiei unei generații, care stă călare pe marele eveniment al întregirii neamului.

D-l E. Lovinescu nu scrutează din această generație decât factorii culturali și dintre aceștia, mai ales pe literați, fiindcă d-sa ar fi trebuit să fie un mare scriitor, dar ambianța tâmpă și prozaică nu simte nevoia să-i citească textul suav și inefabil; apoi pe profesori, fiindcă d-sa ar fi putut să fie un mare profesor universitar, dar n'a fost și preferă, din cauza aceluiaș mediu devenit impermeabil prin nerecunoștință, să fie un neînsemnat dascăl de liceu, pe care directorul îl bagă cu o cordială superioritate în odăile cu copii gălăgioși și nepăsători față de strălucirea acestui îndrumător în cultura ronească.

Intr'adevăr, nu e puțin lucru, după ce ai scris peste 30 de cărți, în care ai rezolvat definitiv problema culturii și a civilizației românești, să fii silit să auzi la fiecare oră:

— Hai, Eujăn, du-te în clasă!

Dar d-l E. Lovinescu a rupt orice legătură cu prezentul. Erà singura atitudine legitimă față de indiferentismul ingrat al contimporanilor și deaceea scrisul său se adresează numai viitorimii.

D-l E. Lovinescu știe că nimeni nu e profet în Țara sa și că, atunci când depășești cadrul vremii tale, numai urmașii sunt în stare să te înțeleagă și deaceea cu modestia și onestitatea literară, care îl caracterizează, ne-a înfățișat oamenii și locurile ce se rostogolesc în lumina orbitoare a reflectorului său mintal, făcându-și loc în această evocare și sieși, spre a ne lămurì poziția de observație, în care se află. In felul acesta *„pe un ușor fir de autobiografie spirituală se grupează o serie de portrete"* (pag. 13), surprinse în zbuciumul vieții cotidiane și în perspectiva unui ansamblu de înghesuială la pomană, față de care memorialistul are priviri de dispreț râvnitor, fiindcă d-l E. Lovinescu e un timid. (pag. 68 și passim).

De altfel autorul nostru nu urmărește decât numai sensul psihologic al vieții contimporanilor săi.

Iată-l pe Vlaicu în fața Luvrului la Paris.

Primul inventator în aviația românească este prezentat ca un birjar mult mai autentic, în ceeace privește înjurăturile decât cel mai nemulțumit surugiu autohton al plaiurilor moldovenești. Și fiindcă d-l E. Lovinescu nu e numai un timid, ci și un sincer evocator al întâmplărilor necontrolabile, îi citează în termeni proprii cuvintele, care din nenorocire, nu se mai pot reproduce pe calea tiparului. Cu

astfel de mijloace crează autorul memoriilor portretul psihologic de natură genezică, culegându-și izvoarele prin gaura cheii. (pag. 127). Originalitatea sistemului, pe de o parte, efectul savuros pentru adolescenți, bătrâni și femeile de stradă, pe de alta, contribuesc la realizarea unui succes științific apreciat deocamdată numai de jucători de table de pe malurile Mării Egee. Dar d-l E. Lovinescu scrie pentru posteritate.

Iată-l pe Nenea Iancu — d-l E. Lovinescu îi spune lui Caragiale nenea Iancu, după cum, probabil, lui Eminescu îi va spune, în volumul al II, ne'a Mihalache — la terasa Oteteleșeanu cu prieteni și între aceștia se află și autorul memoriilor. Cer scuze cititorilor că nu pot reproduce nici acest pasagiu, unde, spre a ni se înfățișà tot un viguros portret psihologic, d-l E. Lovinescu scurmă alte perle surugiești, punându-l pe Caragiale să înjure la lună. (pag. 128—129). Altă dată arătase că marele nostru dramaturg e un mahalagiu; acum aduce și piesele convingătoare. Și când ne gândim că în fața unui asemenea portret cititorii vor spune că maestrul Lovinescu... aiurează! Mare e ingratitudinea generației noastre.

Iată o convorbire între Victor Eftimiu și adversarul său Nicu, pe care cel dintâiu o comunică maestrului, acesta nouă, iar eu, cu ochii către titlul revistei, unde apar aceste rânduri, nici de data aceasta n'o pot reproduce. E vorba de habitudini coprofagice. Câtă psihologie excrementală nu se poate scoate dintr'o asemenea scenă! (pag. 174).

Și d-l E. Lovinescu lucrează cu destoinicie și iscusință în acest material „peren" și virgin. De altfel d-l E. Lovinescu — și acì e meritul incontestabil — manevrează cu dexteritate în asemenea mediu, fiindcă notează cu proptitudine ori de câte ori vreunul dintre muritori e trimis ca să se mai nască odată (pag. 137 și passim).

Și ne oprim, de sigur, speculațiunile amintite mai sus asupra contimporanilor — și sunt numai câteva în marele noian al cărții — ne-au putut repede convinge, despre infaibilitatea metodei în materie psihologică.

Dar în toată această sinceră aplecare asupra obiectelor sale de studiu înnoată suplu și discret, după cum declară însuși autorul, și diferite date autobiografice ale maestrului.

Astfel, ne spune — și posteritatea îi va fi etern recunoscătoare — că s'a născut la Fălticeni, acolo unde se află bojdeuca ciu-

botarului Petre, în care a stat Creangă, acolo unde s'a născut Nicu Gane, acolo unde odihneşte (sic) oasele lui Dragoslav şi unde şi-a scris opera tăcutul Sadoveanu (pag. 22).

Dar d-l E. Lovinescu însemnă acì precum ca să se ştie, că d-l Sadoveanu şi-a făcut casă de piatră, a pus in mişcare mori de foc şi că are şi talent (pag. 16—17). Obiectivitatea marelui critic, care n'a putut să sufere niciodată romanele haiduceşti ale povestitorului moldovean îl obligă la recunoaştere şi înregistrare.

Despre I. Dragoslav, care a murit, d-l E. Lovinescu e mai obiectiv. Ni-l arată îmborţoşat ca o gânganie scăpată par'că dintr'un borcan de spirt, cu pielea tăbăcită, cu ochii de un albastru spălăcit, din care unul pătat cu un strop gălbuiu sub straşina unei clăi de mătase de păpuşoiu, macabeu scuturat de mişcări convulsive, de râsete cavernoase şi umanizate doar printr'o familiaritate excesivă. A trăit viaţă de mizerie morală, după ce a fost agent de percepţie şi înainte de a organiză şezători în beneficiu propriu. A fost în sfârşit un caraghios, care nici măcar n'a vizitat Parisul (pag. 18—23).

Prezenţa unei asemenea arătări în câmpul vizual al făpturii gingaşe şi critice, cu care se va mândrì Românimea peste două veacuri, nu puteà fi tolerată. Probabil că d-l E. Lovinescu va fi smuls florile de pe mormântul aceluia, care a fost I. Dragoslav. D-l E. Lovinescu nu suferă dezarmonia.

„După terminarea gimnaziului din Fălticeni, totdeauna întâiul şi cu o lectură relativ înaintată pentru vârstă şi împrejurări am trecut la liceul Internat din Iaşi" notează d-l E. Lovinescu, (pag. 25). Acì dă de Miron Pompiliu cu glas tărăgănat şi împleticit, care dictà definiţiile după un vechiu caet; de Gh. Lascăr cu o ştiinţă care, nu treceà dincolo de teoremele explicate cu multă ostentaţie pedagogică şi nu luneca niciodată în necunoscutul plin de riscuri al problemelor" (pag. 28).

Tânărul elev citeà spre răscumpărare pe Cousin în aceà atmosferă de teroare, de vid sufletesc şi de falsă gospodărie intelectuală dela Liceul Internat sub oblăduirea celorlalţi profesori, dintre care unii au murit nebuni, unii, de boală şi alţii, subit. In acest mediu sufletul suplu al d-lui E. Lovinescu se năbuşeà. După terminarea liceului vine în Bucureşti la Universitate. Acì găseşte pe d-l Nicolae Iorga, spre care s'a simţit atras, căci ilustrul domn E. Lovinescu erà un Iorga mai sistematic şi mai estetic.

„...continuam, totuş mai sistematic şi mai ponderat, ceeace d-l

Iorga făcuse **poate** *cu mai mult talent dar cu mai puțin simț estetic"* (pag. 43).

„...*abià mai târziu am înțeles prăpastia ce ne despărțeà: pe când impresionismul meu erà de esență relativistă, cel al d-lui Iorga erà de natură dogmatică și absolută"* (ibid.).

Numai că d-l Iorga nici n'a voit să știe cine e d-l E. Lovinescu.

Un alt profesor al marelui critic fusese și Titu Maiorescu, despre care ne spune între altele că, deșì erà un om de ispravă, totuș „peste figura lui senină se va așterne, așà dar, umbra vremilor, pe care nu le-a înțeles și la înfăptuirea cărora n'a lucrat" fiindcă erà surd de urechea stângă (pag. 59) și din nenorocire, el, maestrul-sirenă s'a așezat odată în dreapta lui ca să-i șoptească taina vremilor noi. (ibid.).

Cu Pompiliu Eliade, alt profesor universitar, d-l E. Lovinescu n'a prea avut a face, fiindcă a fost gonit din Seminarul de literatură franceză, după ce se prezentase astfel profesorului său : „**Lovinescu, strada Câmpineanu, 33**".

Și d-l E. Lovinescu și atunci ca și astăzi locuià tot în str. Câmpineanu. Admirabilă consecvență din partea unui critic! Noi credem și viitorimea va recunoaște temeiul credinței noastre, că Primăria va trebuì să cumpere acest venerabil imobil, care l-a adăpostit și între zidurile căruia l-a nins nedreptatea contimporanilor. O placă de bronz va trebuì să arate: Acì a locuit E. Lovinescu, făuritorul vremilor noi, care n'a fost înțeles de neghioaba sa generație și de aceea a fost condamnat să fie profesor de liceu. D-l E. Lovinescu a fost însă clement cu Pompiliu Eliade, căci, în fond, nobilul critic ne-a demascat pe acel Pompiliu Eliade, care se sfătuià, cu nevasta și cu soacră-sa în privința pieselor de teatru ce urmau să fie jucate la Teatrul Național de sub funesta sa oblăduire.

In această nenorocită ambianță d-l E. Lovinescu a avut însă un prieten rar, pe Tudor Cercel, dar acesta a murit nebun (pag. 69).

Un alt coleg mai puțin prieten cu d-l E. Lovinescu a fost P. Cerna, înfățișat ca un om vil, pe care neprețuitul critic l-a surprins în modeste, dar foarte concrete relațiuni ancilare din atmosfera culinară a unei înguste încăperi. In felul acesta d-l E. Lovinescu a rectificat o falsă celebritate și astfel posteritatea va înțelege diferența între „erotismul ce-i incendià vinele și imaginația sa creatoare (pag. 73). E vorba mai ales de greșala Junimii pe care d-sa a îndreptat-o (pag. 75), privind tot prin gaura cheii și no-

tând ora acuplărilor genezice după indicațiile observatorului astronomic, nu știu de unde.

Un alt coleg i-a fost Vasile Pârvan, *care „cu o teză de câtevà zeci de pagini asupra negustorilor români, privià ca o umilire prezentarea la un concurs universitar, pentru a fi examinat"*.... (pag. 79) Vasile Pârvan *din Iveștii Tecuciului, care, după ce n'a cunoscut alte bucurii decât frecventarea gentei lui Iorga, a Tezaurului lui Papiu Ilarian și a negustorilor romani a sucombat în brațele Universității, ale Muzeului și ale Academiei...* (pag. 83).

Ca om, Vasile Pârvan erà un tip de maimuță (simiesc spune d-l E. Lovinescu), ca scriitor erà de o „insuportabilă grandilocvență stilistică" ce ascundeà, în privința cugetării sale filozofice, „o simplă banalitate mascată" (pag. 86).

In ambulanța literară a vremii d-l E. Lovinescu se oprește între alții și asupra lui Ilarie Chendi, care în istoria criticii românești a dat pagini ce par astăzi *„zgură înghețată"* (pag. 112) și care, pedepsit de Dumnezeu, fiindcă a fost ireverențios față de d-l E. Lovinescu, a înebunit a doua zi după articolul injurios și apoi s'a sinucis. Singura satisfacție totală acordată de destin acestei podoabe a gândului românesc.

Și astfel defilează diferite figuri ale scrisului românesc, în care marele nostru ctitor cultural pune ordine, așezând pe fiecare la locul său, după cum mănâncă, după cât câștigă, după cum respiră sau după cât e de frumos sau de urât, după cum e de avar, sau de generos. Așà, spre pildă, la un moment dat, povestește o ceartă familiară a unui scriitor în legătură cu o cheie cu număr. Ce supleță de analiză și cât de limpede conturat apare scriitorul grație cheii cu număr!

Știm că adversarii săi vor găsì că d-l E. Lovinescu în această operă, apare ca un înnăcrit mahalagiu ros de noroacele foștilor săi camarazi de maidan și de arșice. Aceasta e și durerea vastei sale personalități, dar, după cum am spus, singura mângâere a d-lui E. Lovinescu e că nu scrie pentru contimporanii săi mici și neînțelegători în fața psihologiei obiective. Vor venì alții să-l înțeleagă, căci clevetirea — d-l E. Lovinescu îi zice mai propriu, anecdota — ca vehicul psihologic, n'a intrat încă în perceperea secolului nostru,

Și d-l E. Lovinescu continuă să vorbească despre sine în mai mult de trei sferturi din carte, cu multă discreție și fără insistență.

Și-a dat examenul de capacitate cu oarecare „afirmare"; docența, așișderea. Acest din urmă examen l-a dat, fiindcă n'a voit să

devie profesor universitar într'un mediu infectat de minciună, necinste, lene şi obrăznicie. Din acelaş motiv a izbutit să fie suplinitor la Iaşi şi apoi la Bucureşti după moartea lui Pompiliu Eliade, dar, fiindcă n-a voit să fie profesor, locul dela Iaşi l-a luat d-l Ibrăileanu şi cel dela Bucureşti, d-l Drouhet, mi se pare.

La Paris a făcut Marţi pe toţi profesorii de acolo cu ocazia doctoratului. Alfred Croiset, Michaud şi Emile Faguet îl priveau ca pe un miracol (pag. 146) numai A. Gazier a fost de altă părere. Probabil că acesta erà originar din România.

Numai acesta n'a voit să recunoască fineţea analizei, calitatea rară a stilului, precizia şi eleganţa limbii (pag. 149).

Intr'adevăr obiectivitatea d-lui Lovinescu este cu adevărat rară. Nu se mărgineşte să citeze aprecierile altora despre sine, ci colaborează cu ei, preţuindu-se singur cu multă răbdare în sute de pagini.

Astfel ne spune că scrisul său e ritmic şi melodic cu intenţii şi realizări estetice (pag. 151), că are o temperatură de înaltă frecvenţă (pag. 154), că e o vorbà totdeauna de o atitudine pur estetică şi o obârşie muzicală (pag. 158) că glasul său nu e de măgar ca al d-lui M. Dragomirescu (pag. 180), că necesitatea scrisului său se reazimă numai pe adevărul psihologic (pag. 220), că glasul său deasemeni nu e de măgar ca al d-lui Ibrăileanu (pag. 271), că opera sa critică, graţie diferenţierilor de mai sus, s'a resorbit într'o adevărată creaţie artistică (pag. 289).

Păcat că nu prea vorbeşte de belestristica sa propriu zisă conţinută în *„De peste prag"*, dramă în 3 acte, *Eliezer*, scenetă biblică, *Crinul*, schiţe, *Aripa morţii*, roman, *Comedia dragostei* şi atâtea altele în care creaţiunea artistică şi-a găsit un teren mai favorabil, dar în faţa căreia cititorii au rămas impermeabili, tot din cauza neghiobiei lor.

Dar pentru acum şi aci ne oprim.

Am voit numai să scoatem în relief deocamdată măsura, cu care consemnarea înjurăturilor naţionale ca şi considerarea lumii răsturnată în poziţie obstetricală, sau în sfârşit vederile luate prin gaura cheii sunt tot atâtea mijloace într'adevăr originale atât pentru analiza măruntaelor psihologice ale omenirii, cât şi pentru afirmarea propriei psihologii a autorului. Viitorimea, singura înţelegătoare şi adânc recunoscătoare pentru mijloacele întrebuinţate, va acordà autorului nostru toată stima sa postumă, iar noi

cei de astăzi, ca orice generație contimporană cu un mare om, ne vom mărginì din răsputeri să-l privim, spre rușinea noastră, ca pe victima dreptății leului din fabula franțuzească.

Intr'adevăr dacă, după cum foarte bine a zis autorul, că glasul măgarului nu se aude în cer, nu e mai puțin adevărat că din coadă de câine nu se poate face sită de mătase. Dar această din urmă este din nefericire marea eroare a mentalității generației noastre, așà în cât tot viitorul, va fi acela care să arate, că poți face din gelatină, biciu.

Scarlat Struțeanu

Raționalizarea politică și socială

Numărul al doilea al Bibliotecii raționalizării publică interesanta conferință ținută de d-l conferențiar universitar Stavri Cunescu, în ciclul „Zece ani de politică socială", organizat cu prilejul împlinirii a zece ani dela înființarea Ministerului Muncii, unde d-l Cunescu ocupă funcțiunea de director general.

Incepând prin a constată progresele technice și de sistematizare realizate în secolul al XX-lea, autorul ajunge la analizarea raționalizării, care apare atunci când organizarea se aplică diferitelor activități omenești și se integrează în timp și spațiu stabilind legi generale de conducere și pe care comitetul Britanic o definește: „aplicarea de metode științifice la toate problemele care se pot ivì în materie de organizare și de așezare a producției și a distribuției".

După ce a trecut prin faza organizării științifice a muncii și faza industrială, care cuprinde normalizarea sau standardizarea, înlocuind metodele empirice cu cele științifice, raționalizarea, pe deoparte, s'a impus din ce în ce mai mult și și-a lărgit câmpul de aplicație, iar pe de alta a câștigat sufragiile clasei muncitorești, a cărei atitudine nu mai este ostilă ci numai condiționată de posibilitatea unei mai bune adaptări a revendicărilor muncitorești. Consecințele inerente metodei de raționalizare anume: monotonia, automaticitatea și descalificarea profesională, constituesc legătura importantă dintre raționalizare și politica socială. La prima vedere nu ne apar decât dezavantagiile acestor consecințe directe, însă analizând mai deaproape elementele lor, autorul conchide că ele conțin două re-

zultate care concordă cu interesele muncitorilor: în primul rând reducerea timpului de muncă și în al doilea posibilitatea de a întrebuință timpul rămas liber pentru a combate efectele deprimante din timpul muncii.

Șomajul este o consecință inevitabilă și explicabilă a raționalizării muncii, iar în contra acestui efect fatal d-l St. Cunescu preconizează următoarele mijloace:

1. Statul să întreprindă lucrări publice mari și de lungă durată.

2. Incheerea de convențiuni internaționale prin care să se întrebuințeze șomeri dintr'o țară în alta.

3. O cultură technică generală dată lucrătorilor și, în fine, asigurarea contra șomajului.

Conferențiarul examinează apoi programul raționalizării, care cuprinde măsurile referitoare la technica producției; la reducerea timpului de muncă la minimum necesar, la politica salariilor mari, a asigurării șomerilor și a ridicării nivelului material al muncitorilor.

Trecând în revistă principiile și dezideratele raționalizării economice, d-l St. Cunescu ajunge la realizările efectuate în această direcțiune de Institutul românesc de organizare științifică a muncii și închee acest interesant studiu cu îndemnul de a experimentà foloasele metodelor de raționalizare asupra activității noastre particulare, pentru a ne convinge de superioritatea acestui sistem modern.

Broșura aceasta ar trebuì să fie citită de toți aceia care vor să-și deà seama de pulsul vieții sociale contimporane și să cunoască, sub adevăratul lor aspect, fenomenele noui economice și adaptarea lor în cadrul organizării actuale a Statului.

S. Tz.-S.

Dr. Ilie Gherghel: *Prin Câmpii și Plaiuri străbune* Ed. II-a.

D-l Prof. I Gherghel e mai înainte de toate un bun român. E un naționalist înfocat, un om de o rară factură morală. Așà e ca om, așà e și în operă. Călătoriile d-sale pe lângă nota estetică,

descriptivă au în ele o inimă de român. Merge zile întregi să viziteze Caravlalii, din Bosnia, să-i cunoască, să-i vadă, să le audă glasul. Un bun român e numai acela ce-şi cunoaşte neamul şi nu din figuri fotografice ci din grea experienţă. D-l Gherghel a străbătut pe bicicletă — D-sa zice rotile, amintindu-mi epigrama ce i-o făcuseră Craiovenii:

„Toată lumea progresează
Bicicletă, automobile
Numai Gherghel regresează —
El se plimbă pe rotile".

Cam aşà sunà par'că, după câte îmi amintesc.

Călătoria D-lui Gherghel trezeşte gândul fiecui de a-l urmà, dând fiorul nostalgic oricărui cititor. D-l Ilie Gherghel e un bun român şi mare sportman. Bine face că-şi scrie notele de călătorie, care dacă n'au imaginaţie şi avânt poetic, au frăgezimea impresiunilor calde, sincere şi asta e destul.

Ion Licea: *Poezia Populară.*

Originea. vechimea, Studii şi texte.

D-l Ion Licea, un conştiincios cărturar, ne dă într'o broşură — relativ mică — toată orientarea relativ la poezia populară. Studiind-sumar bine înţeles — origina ei autorul dă aproape toată bibliografia română şi străină. Autorul e în curent cu ultimele descoperiri ale colecţiei de poezii populare, care nu se opreşte la Alecsandri ci merge chiar până la 1757—80, la cântecul găsit de d-l Drăgan dela Cluj.

Autorul tratează însămnătatea poeziei populare şi cine s'a ocupat cu poezia populară.

Cartea D-lui Licea, scrisă clar, precis şi documentat, ar puteà servì oricui pentru un studiu oricât de desvoltat asupra poeziei populare, prin îndrumările ce le dă şi bibliografia ce o recomandă.

C. G.

A. Sacerdoţeanu: *Guillaume de Rubrauck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle.*

Gamber—Paris. 1930.

Cercetarea amănunţită a descrierilor făcute de diferiţii călători streini ce s'au abătut pe la noi, în drumul lor spre Constantinopol, sau extremul orient, este de mare folos pentru descope-

rirea multor evenimente din trecutul nostru. Aşà că lucrarea d-lui A. Sacerdoţianu este binevenită şi cele aduse la cunoştinţă destul de importante. D-sa cercetează descrierea alcătuită de către solul lui Ludovic al IX-lea, regele Franţei trimis către Khanul Tătarilor la Karakorum şi din această descriere alege numai ceeace este privitor la ţările vecine sau cele supuse Tătarilor, căutând să pună în evidenţă cunoştinţele, acestui rol, asupra Vlahilor precum şi a ţinuturilor locuite de Români. Aşà că reuşeşte să ne dea o imagine vie asupra Europei orientale din punct de vedere etnografic şi politic în mijlocul secolului al XIII-lea. Afirmaţiile solului sunt verificate cu acte istorice aşà că sunt exact redate. In felul acesta reuşeşte ca să transforme descrierea lui Guillaume de Rubrauck într'un izvor însemnat pentru istoria noastră precum şi a dominaţiei Cumanilor.

Lucrarea este însoţită de o foarte bogată bibliografie pe care o poate folosì orice cercetător în această direcţiune.

Damian Stănoiu: *Demonul lui Codin.*

Roman, Ed. „Cartea Românească", Bucureşti, 1930.

Din obicinuinţă păr. Stănoiu de câţiva ani ne dărueşte la sf. sărbători al Naşterei Domnului cu câte un roman, şi cum obicinuinţa devine lege S. S. a luat-o de capital şi se ţine vârtos, numai că de data asta a isbit-o cu Ieremia, din poveste nu din scriptură. Povestea ce încearcă s'o învăluească în jurul lui Codin „eroul romanului S. S." e plictisitoare, îngăimată şi de umplutură. Mai întâiu Codin, fiu de ţăran, e ceva ce n'are nici vieaţă şi nici sens. Cu toţii ştim că tendinţa ţăranului este spre mai bine „funcţionarism" cum înţelege el mai bine. Aşà că oprit la slujba ce ş'o căpătase Codin la primărie, e ceva natural şi se potriveşte cu firea românului, ce tinde spre „surtucari". S. S. însă necunoscător al acestei tendinţi îl ia pe nenorocitul Codin şi-l poartă pe la Timişoara în drum spre America!

Cele scrise până acum mergeau, erà ceva nouă pentru public. Vieaţa de mânăstire erà prea puţin cunoscută şi individul doritor de lucru nou a dat năvală !

Dela romanul „Necazurile părintelui Ghedeon" îl cam părăsise muza pe părintele Stănoiu, dar de data aceasta, ea s'a mutat cu

totul în poetul Caius Argeşeanu. Aşà că nu-i rămâne S. S. decât să se resemneze.

Dă-mi oricât aţe de mătănii C. păr. dar ascultă-mă: opreşte-te aici, nu strică ceeace începuseşi frumos şi te-a părăsit odată cu schimbarea domeniului clerical pe cel laic.

M. P.

Revista Revistelor

Vieaţa romînească

Cu al 23-lea an al existenţii sale, fruntaşa revistelor ieşene şi-a strămutat administraţia şi tiparul la Bucureşti, colaboratorii rămânând însă în majoritate tot moldoveni.

Cauza mutării este, probabil, veşnica greutate cu care au de luptat toate publicaţiile similare şi care a silit şi pe conducătorii V. R. să se apropie de un institut de editură mai însemnat din Bucureşti.

Nu pentru întâia dată, vechea Capitală a Moldovei se vede astfel părăsită de un cenaclu literar, de a cărui faimă s'a mândrit: şi „Convorbirile literare", după mai mulţi ani de editare în Iaşi, s'au mutat la Socec, odată cu stabilirea la Bucureşti a întemeietorilor din Iaşi.

Numărul de Ianuarie al V. R. ne prezintă, ca întotdeauna, un sumar variat, începând cu „călătoriile" lui Demostene Botez, dându-ne un emoţionant capitol asupra curselor de tauri, simulate şi adevărate, din Marsilia. Urmează captivantul şi interesantul Paul Zarifopol cu ale sale „Ruini literare" între care, de astă dată, se cuprind operile lui Pierre Loti şi ale lui Guy de Maupassant; o spirituală nuvelă a lui Al. O. Teodoreanu ; o justă cronică asupra lui Arghezi a lui Al. Philippide ; iar la „Miscellanea", sub vechea firmă P. Nicanor et Comp., sub care la începutul revistei se ascundeau C. Stere şi alţii din generaţia lui, cronicarul universitar de astăzi comentează spiritual pe „D-l N. Iorga martir". Urmează foarte bogate recenzii atât a ultimelor publicaţii cât şi a revistelor din ţară şi din streinătate.

A.

Buletinul Comisiunei istorice a României

Volumul IX

In numărul acesta pe lângă studiile d-lui George D. Florescu ce se ocupă cu genealogia boerilor din Mărgineni în secol. XV și XVI, și al d-rei M. Holban, ce se ocupă cu: Un raport francez despre Moldova (1838) a consulului Lagau, găsim importantul studiu-relație a d-lui N. Iorga despre „Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare, descoperită de Olgierd Górka, la München. D-l Iorga spre a nu lăsà istoriografia română să aștepte, fără termen, ediția critică promisă de fericitul descoperitor, ne dă prețioase lămuriri critice asupra datelor mai însemnate din vieața marelui Voevod, cuprinse în cronică. D-sa ne arată că avem de-aface cu o cronică tradusă din limba slavonă ; că traducătorul a lucrat pentru colecționarul german, de pe la 1500, Hartmann Schedel, în colecția căruia se aflā cronica. Ne arată că se precizează data venirii la domnie a lui Ștefan, 1457, în luna lui April, ziua a unsprezecea, într'o Marți în post înainte de Paști".

In concluzie d-l N. Iorga, susține că traducătorul nu poate fi decât un sas probabil din Brașov sau tot așà de bine chiar din Baia.

M. P.

DOCUMENTE

Impăratul Traian şi Regele Carol II

Din inimoasa cuvântare prin care, cu prilejul festivalului în cinstea lui Nicolae Filipescu, Senatorul T. Pisani, în numele maturului corp, a salutat pe M. S. Regele; următorul pasaj a fost îndeosebi remarcat şi aplaudat :

„Ce să mai zic de ziua când ai venit, zi atât de arzător dorită ? Şi chiar felul cum ai venit, cât de mult a stârnit mirare şi plăcere?... Nu fu nimeni pe care vârsta, sexul sau sănătatea să-l fi putut oprì de a alergà la o priveliște atât de nouă. Copii se grăbeau să te cunoască, tinerii să te arate, bătrânii să te admire... Se vedeau acoperișurile îndoindu-se de greutatea privitorilor. Chiar locurile unde nu se puteà stà decât pe jumătate agăţat, erau prinse. Mulţimea, de care stradele erau pline, de abià îţi lăsà o îngustă trecere: bucuria poporului izbucneà împrejurul tău și pretutindeni ai găsit aceeaş însufleţire şi aceleaşi aclamări. Erà drept ca bucuria tuturora să fie deopotrivă, fiindcă ai venit deopotrivă pentru toată lumea".

La aplausele entusiaste ale sălii, vorbitorul a răspuns:

„Aplaud şi eu, împreună cu domniile voastre, aceste cuvinte. Că nu sunt ale mele. Sunt ale lui Pliniu, cel tânăr, şi descriu intrarea Impăratului Ulpiu Traian la Roma.

„Ce s'a petrecut în Cetatea eternă, acum două mii de ani, s'a petrecut, întocmai, la Bucureşti, în Iunie, anul trecut.

„In această minunată potrivire a împrejurărilor, noi vedem o bună prevestire. Şi, cu sufletul plin de frumoase nădejdi, legând bucuriile Majestăţii Voastre cu bucuriile Ţării nu Vă facem altă urare decât să aveţi o Domnie tot aşà de fericită ca a Impăratului, întemeietor al Daciei-Traiane".

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

Redacţia şi administraţia
Str. Wilson, 1. — Bucureşti, I

ANUL al 64-lea
Martie 1931

BUCUREŞTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . Lei 500.
Instituțiuni, bănci și străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administrației „Convorbirilor Literare“, direct sau prin încasatorii împuterniciți anul acesta.

BUCUREȘTI, I
Strada Wilson 1.

UN CENTENAIRE FRANCO-ROUMAIN

In această zi în care sărbătoriți limba franceză, curtoazia mi-ar poruncì, prin reciprocitate, să vă mulțumesc pe românește. Dar nu îndrăznesc, din cauza respectului față de limba dumneavoastră. Veți binevoì deci a considerà discursul meu de astăzi drept prima oră de franceză a unui secol nou de învățământ.

Quand je constate quelle place tient la langue française dans la vie intellectuelle de la Roumanie, quand chaque jour je rencontre des Roumains maniant avec facilité, avec maîtrise, le parler de France, je m'étonne que cent ans seulement nous séparent de la première leçon du Lycée Saint Sava. Seule une affinité profonde peut expliquer une telle diffusion en même temps qu'une adaptation si aisée de tous les Roumains à la langue d'un pays, dont leurs ancêtres avaient pendant des siècles vécu si éloignés. Chaque langue récèle le mystère de l'âme d'un peuple. C'est une clef intellectuelle qui ouvre les portes secrètes du coeur et, quand je vous entends tous si bien parler le français, je suis enclin à croire que Roumains et Français ont la tête et le coeur faits de la même façon.

Appartient-il au Représentant de la France de faire ici l'éloge d'un produit national? Laissez-moi m'abriter derrière d'illustres précédents et vous rappeler que ce n'est pas l'Académie Française, mais l'Académie de Berlin, qui mit au concours ce sujet: „Qu'est-ce qui a rendu la langue française

universelle?“ Le prix fut partagé entre un Allemand et un Français. Ce dernier était l'un des écrivains les plus spirituels d'un temps qui fut riche en hommes d'esprit et son discours sur l'universalité de la langue française se résume en un axiome, qui n'a rien perdu depuis 1784 de sa valeur. Je reprendrai donc la définition de Rivarol pour vous dire: „Ce qui n'est pas clair, n'est pas français“.

La clarté demeure la base éternelle de notre langue. Penser en français, c'est apprendre à voir clair en soi même. C'est se contraindre à se définir, à démêler les lointains appels de l'hérédité, les influences du milieu, les leçons de l'expérience et celle des livres pour composer ce tout harmonieux qu'on appelle une personnalité. L'usage de la langue française ne fait pas des hommes en séries standardisées; elle crée des types individuels, irréductibles les uns aux autres, mais qui ont cependant tous à leur disposition pour se comprendre un merveilleux instrument, une langue souple, fluide, lucide. Ainsi s'explique ce paradoxe que la France soit à la fois le pays des individualités les plus marquées et les plus dissemblables et cependant aussi le pays où la vie de société ait atteint le plus rare degré de perfection.

Cette lumière, que la langue française dispense si généreusement sur les phénomènes de l'esprit, est un bienfait dont tout homme, quel que soit le lieu de sa naissance, peut retirer avantage. A toutes les nations, nous pouvons dire: „Apprenez le français. Vous n'y perdrez rien de votre génie propre. Vous deviendrez au contraire plus conscient de votre personnalité. Vous serez plus vous même. Vous ne perdrez pas votre patrie, vous apprendrez à l'aimer mieux encore. Cette vérité trouve son illustration dans une page aujourd'hui historique de l'évolution de la Roumanie. N'est-ce pas en France que les plus ardents et les plus courageux de vos patriotes ont appris à concevoir une Roumanie indépendante, une grande Roumanie? Ceux qui ont été les meilleurs artisans de la littérature roumaine, ceux qui ont donné à votre langue ses lettres de noblesse, les Lazar, les Asaki, les Alecsandri, forgerons de l'idée nationale, n'étaient-ils pas en même temps les défenseurs et les champions de la culture française?

Ernest Renan a dit un jour que quelques unes des gran-

des vérités, qui ont fait le monde moderne, avaient été pour la première fois formulées en français et il aimait entre tous un mot de notre langue qui a fait le tour du monde, un mot pour lequel plus d'un a versé son sang, un mot où il y a peut être un peu de chimère, mais où il y a tant d'honneur, et qui demeure l'ultime sauvegarde de la dignité de chaque homme. „Liberté, liberté chérie", chantaient les volontaires de Marseille dans cet hymne que vous venez d'entendre. Les Roumains après des siècles d'une oppression, que des princes courageux avaient par instant brisée, ont voulu être définitivement, complètement libres. Ils y sont parvenus après de dures épreuves. Laissez-moi, dans ce succès, revendiquer la part des leçons de Vaillant et de tous ceux qui lui ont succédés.

Merci, chers amis roumains, d'avoir avec tant d'éclat célébré ce centenaire. Mon pays apprendra avec joie que de ce siècle d'enseignement français vous gardez un souvenir d'affectueuse gratitude. Puisse, dans la nouvelle ère qui va s'ouvrir, l'enseignement du français se développer encore et s'approfondir. Il n'y aura jamais trop de Roumains parlant le français, car il n'y aura jamais, à notre gré, trop de Roumains comprenant et aimant la France.

Gabriel Puaux
Ministre de France

CENTENARUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LIMBII FRANCEZE ÎN ŞCOALELE ROMÂNEŞTI

I. Introducerea limbii franceze

Dacă nu putem afirmà, cu documente, că a existat *„şcoală“*, în înţelesul modern, în primele secole ale vieţii statelor româneşti, avem destule dovezi despre existenţa unui *„învăţământ“*, cerut de necesităţile vieţii politice şi culturale şi de ale organizării bisericeşti. Baza lui a fost, desigur, mult timp, limba slavonă: dar se pot descoperì şi importante influenţe occidentale, prin legăturile cu Polonia sau cu Italia. Introducerea influenţei greceşti dă, din ce în ce, loc mai important limbii vechi elene şi apoi limbii greceşti moderne, iar organizarea de şcoală propriu zisă în ultimele decenii ale secolului XVII se face atât în Bucureşti cât şi în Iaşi în această atmosferă. Secolul XVIII întăreşte convingerea că numai în greceşte sau în latineşte ori în vreo limbă occidentală (franceza, italiana) se poate face ştiinţă, iar limba română este socotită cu totul improprie pentru acest scop. După câtevà timide încercări de a scrie în româneşte cărţi de filozofie (D. Cantemir, Stamatiad), se iveşte un curent serios la începutul sec. XIX, care devine puternic şi, după o luptă grea cu susţinătorii culturii greceşti, iese cu totul învingător.

Reprezentanţii acestei lupte şi victorii, sunt Gheorghe Asachi în Moldova şi Gheorghe Lazăr în Muntenia, cari lucrau alături de reprezentanţii şcoalei latiniste din Transilvania.

Cu anii 1813 şi 1818 se începe, in Iaşi şi în Bucureşti, şcoala cea nouă *românească.* Dar, dacă limba de predare este cea naţională, se simte dela început nevoia unei limbi

străine. Se poate ca chiar în şcoala lui Lazăr să se fi predat franceza; dovezi, însă, începem să avem mai târziu. Atmosfera favorabilă acestei limbi, formată chiar în timpul epocei fanariote, când, alături de greceşte, se cereà ca tinerii să înveţe şi franceza, întărită mai apoi prin traducerile din autori francezi în româneşte, dobândeşte un element nou de împuternicire în timpul ocupaţiei ruseşti, care începe în 1828, pentrucă comandanţii ruşi nu au curajul să redacteze în limba rusească actele oficiale, ci se servesc de limba franceză. Cine citeşte ordinele de atunci, vede că sunt *în franţuzeşte cu traducere română în faţă*. Pe atunci Românii învăţau limba franceză în familie (erau mulţi profesori francezi cari se ocupau de aceasta) sau în pensionatele particulare, conduse de francezi. Fiind nevoie ca numărul celor ce trebuià să se folosească de această învăţătură să fie mai mare, s'au făcut şi cursuri în şcoalele publice. Acestea, însă, au fost, deocamdată, *facultative*, iar în 1831 s'a decis în principiu ca să devină obligatorii pentru toţi şcolarii.

In anul 1831 profesorii din Colegiul Sf. Sava din Bucureşti adresează Eforiei Şcoalelor un raport prin care cer introducerea limbii franceze, ca fiind absolut necesară pentru un om cult. Acest document, care poartă data de 22 Decemvrie 1831, a fost cercetat de V. A. Urechia (Istoria Şcoalelor, I, 145), dar până acum nu l-am găsit în dosarele Arhivelor Statului. Dovadă despre existenţa lui stă însemnarea în registrul de intrare al Eforiei. Se mai găseşte şi aprobarea dată de Eforie, care numeşte pentru anul 1832 profesorii respectivi, făcând şi o programă sumară, iar regulamentul şcolar din 1832 dă o desvoltare mare acestei programe. Deaceea *anul 1831 trebuie socotit ca începutul acestui învăţământ pentru şcoalele noastre secundare.*

E adevărat că şi înainte de acest an se găsesc acte din cari rezultă că şcolarii învăţau franţuzeşte; dar se vede în acelaş timp că învăţătura erà, cum am zis, facultativă.

Unde putem găsì asemenea acte? In Bucureşti la Colegiul Sf. Sava, în Craiova la Şcoala centrală de acolo şi în Iaşi la Gimnazia Vasiliană.

1. *Craiova*. In 1829 în Şcoala centrală, aşezată atunci în mănăstirea Obedeanu, se vede că *se predà limba franceză*.

Dar documentul publicat de N. Bănescu spune că Ispravnicul Scarlat Rosetti şi Caimacamul Craiovei simţind trebuinţa şi folosul limbei *franţozeşti, care din nenorocire nu se învaţă,* au hotărît să aşeze **cu cheltuiala lor** *învăţător de limba franţozească* şi au aflat pe d-l Laplas (Laplace?), pe care l-au aşezat în 2 odăi în mănăstire.

Se vede de acì că franceza nu erà un obiect de studiu obligatoriu în sarcina Statului, cum erau celelalte studii.

2. *Iaşi.* După relaţiile ziarelor „Albina românească" şi „Curierul românesc" se vede că la 20 Februarie 1829 s'a făcut examen public la Gimnazia din Iaşi şi între materii erà şi *limba franceză.* Dar în ce condiţii? Anaforaua şcoalelor din 1828, prin care se reorganizează gimnaziul Vasilian, zice: „Pentru învăţătura limbilor străine, să fie profesori, *neal-* „*cătuind* însă *acestea un ram neapărat al învăţăturii ob-* „*şteşti* şi, pentrucă venitul şcoalei nu ne iartă a face asemenea „cheltueli, *să fie îndatoraţi şcolarii ce vor voì să înveţe acele* „*limbi să plătească* oarecare sumă spre întâmpinarea sim- „briei acelor profesori". Iar într'un număr din „Albina românească" (Nr. 6 din 1829) se vorbeşte despre reorganizarea din 1828, se arată ce învăţături „se paradosesc" în gimnazie şi se adaugă: „Pe lângă aceste, *pentru cei ce voesc a învăţà* „*limbi străine* sunt *profesori* de limba elină, *franţeză, rusă,* „*nemţească*".

Este dovedit că şi în Iaşi limba franceză nu erà studiu obligatoriu.

3. *Bucureşti.* Pentru colegiul de acì dovadă despre faptul pe care voim să-l stabilim este însăş cererea profesorilor, despre care am vorbit, şi numirea celor 2 profesori *Simion Marcovici* şi *Ioniţă Pop,* primul pentru clasa a 3-a şi a 4-a, celălalt pentru clasa 1-a şi 2-a a „umanioarelor".

II. Prima organizare

După un act din dos. Nr. 15/25 din 1831 rezultă că profesorii din Colegiul Sf. Sava pregătesc chiar pentru Decembrie 1831 o chemare către părinţi, anunţându-le materiile ce urmau a se predà, între cari este şi limba franceză. Efectiv însă — şi cu plată dela Stat — încep a funcţionà profesorii

în anul 1832 şi *Regulamentul şcoalelor publice* din Muntenia (1833) confirmă situaţiunea aceasta şi incadrează cursul de franceză în întocmirea generală şcolară.

După acest regulament, şcoalele naţionale se împart în 4 ramuri deosebite:

1. *Şcoale începătoare* (4 clasuri de un an = şc. primară.
2. *Şcoale umanioare* (4 clasuri de un an = şc. secundară curs inferior).
3. *Invăţături complimentare* (3 clasuri = şc. secundară curs superior).
4. *Cursuri speciale* = universitate.

1. Şcoalele începătoare aveau să fie în toate oraşele numai cu 3 clase, iar în Bucureşti şi Craiova şi cl. IV.

2. Umanioare vor fi numai în Bucureşti şi Craiova.

Programa şcoalelor zise *umanioare* (cuvânt care traduce latinescul medieval *humaniores litterae)* este astfel alcătuită:

Cl. I: gramatica românească, caligrafia, desenul şi *începuturi de limba franceză;*

Cl. II: gram. rom., geografia şi hronologia, desen, *„analis gramatical" francez;*

Cl. III: istorie universală, aritmetică până la „frângeri", desen, *„analis logic" francez,* greceşte şi latineşte.

Cl. IV: istorie, aritmetică, ţinerea registrelor, *„leţii de literatură" franceză,* desen, greceşte şi latineşte.

3. Invăţăturile complimentare constau din:

Cl. I: ritorica, geometria, algebra, greaca şi latina;

Cl. II: istoria literaturii (universale), logica, fizica;

Cl. III: morala, arheologia, chimia.

4. Cursurile speciale erau: a) legi, b) matematică, c) agricultură, fiecare cu un ciclu de 3 ani.

Mai erau şi nişte „cursuri slobode": limba rusească, greaca vorbitoare, istoria naturală, limba slavonească.

In modul acesta se întemeiază învăţământul limbii franceze prin regulamentul citat. Iată programa amănunţită:

„Invăţătura limbii franţozeşti să va începe în clasurile întâiu şi să va urmà în tot cursul de umaniore.

„In clasul întâiu şcolarii să vor deprinde la citire şi începuturi de gramatică. In cel de al doilea vor învăţà sintacsul aceştii limbi: în cel de al treilea să vor deprinde a face teme sau tâlmăciri din rumâneşte în franţozeşte. In clasul al patrulea şcolarii vor învăţà literatura limbii

franţozeşti. Profesorul îi va face să ia aminte meritul compunerii şi deosebitele calităţi ale stilului şi ale cugetării în cărţile autorilor franţezi celor mai vestiţi.

„Şcolarii să vor deprinde în acest clas în aplicaţia regulilor gramaticale compuind pe deosebite teme, precum sînt descrieri, anecdote, scrisori, povestiri, ş. a.".

In Moldova găsim un regulament din Martie 1832, prin care se stabileşte un învăţământ *elementar* şi patru clase de *umanităţi* (umanioare). In acestea sunt materii *ordinare* şi *extraordinare.* Cele ordinare sunt: gramatica română, latina, istoria universală, matematica, retorica, poezia, logica. Cele extraordinare: limba elenă, *franceză,* rusă, germană, desenul topografic. Art. 21 precizează că elevii pot urmà unul sau două obiecte extraordinare „dacă-şi îndeplinesc exact îndatoririle şi dacă au destul talent şi timp ca să le urmeze cu succes".

S'ar puteà observà că nici prin acest regulament nu e limba franceză considerată *obligatorie,* totuşi ea a fost aleasă de mulţi elevi şi a intrat între obişnuitele — dacă nu obligatoriile — studii ale gimnaziului.

III. Primii profesori

Pentru predarea unui studiu, se cer, în primul rând, profesori. Primele nume de profesori de limba franceză ce întâlnim între 1830—1840 sunt următoarele:

In Iaşi: *Etienne Marius Mouton, Charles Tissot, Iancu Stavrat, Charles François Malgouverné, Victor de Lincourt, L. Répey, Maisonabe, Sant-André, François-Louis Jordan* şi *T. Codrescu.*

In Craiova: *Stanciu Căpăţâneanu, Mitrancu Malici, A. Visamont, Gros.*

In Bucureşti: *I. Vaillant, I. Pop, Sim. Marcovici, Gros, Languillon, H. Buvelot, Jobin, Mazerot, Theot, C. Aristia.*

Cum vedem, sunt acì şi Francezi şi Români. Dacă, în şirul lor, sunt multe nume cari au rămas necunoscute în alte privinţe, avem câţiva cari s'au distins nu numai ca profesori, dar şi ca scriitori.

Nu vom vorbì de Români, între cari găsim pe Teodor Codrescu, autorul colecţiei de documente intitulată „Uri-

carul", pe Stanciu Căpățâneanu, autor a multor cărți didactice, pe Simion Marcovici, traducător de opere literare, autorul unei retorici, etc., pe Costache Aristia, care a dat lucrări prețioase traducând pe Omer, pe Plutarh, etc. Ne vom ocupà îndeosebi de oaspeții veniți din însăș țara franțuzească. Dintre numele citate, sunt două cari se impun în mod special: I. Vaillant și H. Buvelot.

Avem puține știri din vieața lui Buvelot. El a făcut o carte de exerciții franțuzești, pe care a tradus-o Ioniță Pop în 1847. Interes general prezintă însă lucrarea lui publicată în 1838, care celebrează întemeierea orașului Alexandria, de către domnitorul Alexandru Ghica în 1834: *„Souvenir du 30 Août"*. E un mic vodevil în 2 tablouri, care începe cu scena clădirii orașului de către locuitorii adunați din câteva sate:

A l'ouvrage! à l'ouvrage!
Allons, amis, courage!
Sans craindre le tapaje,
Batissons
Nos maisons
Sur cette belle plage!

Și termină, firește, cu un omagiu adus domnitorului.

In fruntea cărții stă însă o poemă lirică în onoarea poporului român, care începe cu această invocațiune:

Salut, terre des preux, antique *Romanie,*
Où Rome avait ses dieux, le Dace une patrie,
Que le Hun mutila de son sabre d'acier
Et que le Turc broya sous son brulant coursier!
Salut! Oh! Redis-moi, c'est un Dieu qui m'inspire,
Un dieu qui de son souffle a ranimé ma lyre...

In poema sa profesorul francez pătrunde sufletul poporului român și găsește accente poetice ca să cânte trecutul lui într'o notă optimistă și încurajatoare.

Cu o activitate mult mai bogată se înfățișează celălalt profesor *I. A. Vaillant.* Venit în țară în Noembrie 1829 în casa boerului George Filipescu, el a deschis întâiu un curs particular în cuprinsul Colegiul Sf. Sava și apoi i s'a încredințat conducerea unui internat cu 50 de elevi, în fine a fost numit profesor chiar în clasele colegiului.

Legând prietenie cu membrii Adunării cari ridicau glasul contra multora din actele domnitorului Alexandru Ghica, el şi-a atras duşmănia cercurilor Curţii şi a baronului Rückman, consulul rusesc, a fost implicat în complotul politic din 1840, când au fost arestaţi Bălcescu, Mitică Filipescu, Colonelul Câmpineanu ş. a. şi a scăpat numai fiind supus străin, dar consulul Billecoq l-a sfătuit să plece din ţară. S'a dus în Moldova, unde s'a prezentat Domnitorului Mihail Sturza, şi de acolo în Franţa.

Aci Vaillant a consacrat cea mai mare parte a activităţii sale pentru a face cunoscută naţiunea română şi pentru a susţinea drepturile ei.

Dintre numeroasele lui lucrări istorice şi politice publicate între 1844—1861, trebue să insistăm asupra celei intitulate: *„La Romanie ou histoire, orographie, statistique des peuples de la langue d'or Ardialians, Valaques et Moldaves résumés sous le nom de Romans,* Paris 1844". Sunt 3 volume mari în cari cititorul găseşte istoria poporului român până la domnia lui Bibescu, date statistice şi informaţii economice, o cercetare asupra limbii şi asupra desvoltării literaturii. Acì se află şi povestirea — cred, pentru prima dată — a originii româneşti a poetului Ronsard. Moşul poetului a avut o proprietate în jud. Buzău la *Mărăcini* şi de acolo a plecat ca să ajute pe Filip de Valois în lupta contra Englezilor. Aceeaş afirmaţiune o întăreşte prin dedicaţia unei culegeri de poezii traduse din româneşte şi publicate în 1851 sub titlul *„Poésies de la langue d'or":*

„Aux mânes du premier des Ronçard[1]), jeune et brave soldat du Danube, homme, de grand coeur et de grandes pensées, qui il y a plus de 500 ans vint aider les Français à chasser les Anglais hors de France et poussa plus tard les Français contre Amurath, qui menaçait sa patrie".

Acì el citează versurile poetului francez:

Or, quant à mon ancêtre, il a tiré sa trace
D'où le glacé Danube est voisin de la Thrace.
Plus bas que la Hongrié en une froide part
Est un riche seigneur nommé Marquis de Ronçard,
Riche d'hommes et de gens, de villes et de terres.
Un de ses fils puisné avait amour la guerre.

---

[1]) Aşà ortografiază Vaillant numele poetului francez.

Un camp d'autres puisnés assembla, hasardeux,
Et, quittant son pays, fait capitaine d'eux,
Traversa la Hongrie et la Basse-Allemagne,
Traversa la Bourgogne et la grasse Champagne
Et, hardi, vint servir Philippe de Valois
Qui pour lors avait guerre avecque les Anglois.

In povestirea şi argumentarea lui Vaillant a găsit Alecsandri subiectul cunoscutei sale poezii *Banul Mărăcine,* scrisă mai târziu la Paris.

IV. Primele cărţi

Introducerea limbii franceze în şcoalele secundare a născut trebuinţa cărţilor pentru învăţământ. Deoarece înainte de 1831—32 existau cursuri facultative de franţuzeşte, nu e de mirare că s'au tipărit şi cărţi.

Prima lucrare de acest fel este datorită lui Gr. Pleşoianu, profesor la Craiova. Este un *„Abeţedar franţezo-românesc* pentru tinerii începători *acum întâiu cules* şi într'acelaşi chip întocmit", tip. în 1829 fără indicaţia locului. El îşi motivează lucrarea, zicând că *„de nu va face neştine lucruri pentru copii, în zadar va face pentru bărbaţi"* şi că gustul citirii şi al învăţăturii trebuie să-l câştige *cineva încă de mic.* In anul următor (1830) el publică *Dialoguri* francezo-româneşti, ca pregătire pentru învăţătura gramaticei, şi apoi însăşi *Gramatica.*

După 1831 cărţile didactice pentru limba franceză se înmulţesc, fie prin apariţiunea unor ediţii noui, fie prin apariţiunea unor cărţi de alţi autori. Intre aceşti autori este întâiu *Ion Gherasim Gorjan,* profesor la Văleni-de-Munte şi la Ploeşti, care publică în 1832: *„Dascăl pentru limba franţozească,* adică *carte cu astfeli de înlesniri în cât va puteà fiecare a cetì şi a învăţà singur...".*

El e ajutat de un negustor din Bucureşti, căruia îi şi dedică lucrarea: D. Ienache Antoniu în mahalaua Lucacilor văpseaua neagră No. 428. (Ce preciziune!). Prefaţa este adresată şcolarilor — cum erà obiceiul în acel timp:

„Către tinerimea românească
Pre care Domnul s'o 'nflorească,
Mii de fructuri s'odrăslească,
Viteaz, viteaz să păşască
Pân' la treapta strămoşască".

Interesant de notat este chipul cum arată însemnătatea învăţământului limbii franceze:

„Limba franţozească şi cea italienească sînt limbile cele mai vii şi mai dătinite în toată lumea şi rudă foarte de aproape cu limba noastră cea de obşte. *Aceste limbi strigă dela apus şi s'aud la răsărit, întreabă dela miază-zi răspund la miază-noapte;* acestea sînt limbile cele mai drăgăstoase împăraţilor lumii... se află prin toate cabineturile şi printr'însele se scriu toate tainele stăpânitorilor lumii, toate ştiinţele şi învăţăturile cele mai înalte".

Şi îndeamnă pe tineri să le înveţe: „dacă vă este voia să fiţi fericiţi şi luminaţi...; *iar de vă este voie să fiţi ticăloşi cu totul şi întunecaţi la toate, învăţaţi limba grecească cu care v'aţi pierdut atâta vreme în zadar fără să folosiţi cevà*".

Cartea lui Gorjan, ca şi ale lui Pleşoianu, ca şi *Abeţedarul franţezo-românesc* a lui Teodor Stamati din Iaşi (1833), ca şi *Abeţedarul* lui *Abeatici* (1835) şi Prescurtarea de *gramatică* a lui *C. Aristia* (1835) sunt în genere lucrări elementare şi destinate mai ales începătorilor. Apare însă în primul deceniu al învăţământului francez (până la 1840) o carte mare de 526 de pagini datorită unui călugăr originar din Maramureş, stabilit ca profesor în Iaşi, unde a avut elevi pe V. Alecsandri şi pe Kogălniceanu. Intitulată *gramatică practică-romano-franţozească,* cartea lui *Gheorghe* (apoi *Ghermano)* Vida, e tipărită la Buda în 1833 şi dedicată „iubitoarei de luminare junimei române". In prefaţă el constată dorinţa tinerilor „de a-şi înfrumuseţà sufletele cu deplina cunoştinţă a limbii franţozeşti, *care astăzi înflorită mai între toate popoarele lăţită şi comună se vede*". Ca notă specială a timpului, vom reproduce o frază din această prefaţă, în care zice cu o grandilocvenţă naivă şi modestă: „Dacă vreun irou roman (scrie cu *a)* cu pas înalt, înainte sărind ar întrebuinţà alt metod mai lămurit, mai accurat, *aceasta-i acela pe care din tot sufletul îl sărut*".

Cartea lui erà lucrată după diferiţi autori, dintre cari doi aveau cărţile întrebuinţate şi la noi: un german *Meidinger* (Französische Grammatik...) şi un francez *L'abbé Mozin* (1813).

Are multe regule, multe exemple (cu traducere română), diferite exerciţii şi o serie de indicaţiuni metodice.

Vida e primul şi singurul profesor ardelean care se ocupă de limba franceză.

In epoca aceasta apare şi prima carte a lui *Vaillant* *„Vocabular purtăreţ rumânesc-franţozesc* şi *franţozesc-românesc“* (tip. Bucureşti 1839).

Gheorghe Adamescu

VISUL VIEŢII MELE?

Visul vieţii mele?
Ochi fixaţi spre stele,
Mâna către soare —
Chiar şi când mă doare!
Munţi de Segantini
(Serbători luminii!).
Gânduri potolite,
De inimi rostite;
Ochi cu „da“ şi „nu“
Fără de „dessous“!
Uşi făr' de zăvor —
„Aleluia 'n cor!
Minţii tainic tain
Charlota de Stein —
Vorba-i aromită
Ce să scrii te 'nvită.
Grigorescu taina
Când îmi desbrac haina
Cea de lut, dispar,
Ca să revin iar...
Visul vieţii mele?
Visuri seci? Rebele?
Ce găsesc în schimb
Ochii când îi plimb?
Sfântă promoroacă?
Murdară băltoacă!
Ochi cu temenele,
Case cu zăbrele,
Mâini legate 'n lanţ —
Gata-al Morţii danţ!...
Capul dârz ridic —
(N'am să schimb nimic!)
Frunză pe furtună —
Gura-mi o să spună
Totuş: Vă desfid —
Cânt — dispar în vid...
...Visul vieţii mele?
Inimii vântrele...

Horia Petra-Petrescu

FOLKLORISTUL SAXO-ROMÂN I. MARLIN [1])

(1847)

Poeţii şi învăţaţii *saşi* care, stimulaţi de mediul românesc-transilvănean, dar şi de cel din Muntenia, s'au ocupat cu literatura noastră populară, ar merità câtevà cercetări ce li le *datorăm.*

Un poet de aceştia este Marlin, de pe valea Mureşului. El a cules înainte de a. 1847, iar în acest an a publicat într'o revistă din Viena: *Oesterreichische Blätter für Literatur* (n-ro 17), al doilea articol despre *Volkslieder* [2]). Întâiul, din 1846, nu l-am văzut, deoarece exemplarul ce-mi stă la dispoziţie (la biblioteca din Cluj) nu-l are.

Poezia populară culeasă de Marlin este, fireşte, tradusă în nemţeşte. Originalele transpar, însă, de cele mai multe ori, foarte limpede.

Despre poetul şi publicistul I. Marlin se poate consultà monografia lui O. Wittstock, publicată în *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde;* şi, sumar, cunoscutul dicţionar al lui Trausch, volumul IV.

---

[1]) Iosef Marlin din Sebeş (născut 1824, mort 1849) a scris (la Viena) *Ueber den Ursprung und die Litteratur der walachischen Sprache* (din care d. G. B. Duică a comunicat articolul II). Romanul *Hora. Kriegs- und Friedensbilder aus dem Volksleben der Romänen oder Walachen in Siebenbürgen* (revoluţia dela 1784) nu l-a tipărit; dar Carl Bleibtreu l-a prelucrat în romanul său *Ein Freiheitskampf.* O povestire publicată în *Geschichten des Ostens* are titlul *Baba Noak, der Walache;* titlul anterior fusese *Die Berge von Szasscsov.* — Simpatia lui Marlin pentru Români erà şi politică. Wittstock citează din vorbele lui *(Archiv,* etc. N. F., XXVI, p. 478): „Bucovina, Moldova, Muntenia sunt ocupate de acest popor; în tot Ardealul, în Maramureş şi în Banat el face numărul de frunte. Ţările acestea sunt legate strâns una de alta; Ardealul este centrul lor. Care va fi viitorul acestui popor *însemnat,* care încă nu a ajuns aproape nicăiri la conştiinţa puterei şi-a naţionalităţii sale?" (1846). — Generositatea acestui tânăr de 25 de ani merită şi din parte-ne o amintire recunoscătoare. *(Nota redacţiei).*

[2]) Titlul complet al revistei: *Oesterreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde.* Data publicaţiei: 15 Ianuarie 1847; paginele 50 şi 51.

II. Artikel: Volkslieder

Articolul II: Cântece populare

Cașì la Unguri, cașì la cele mai multe dintre popoarele slave și la alte diferite neamuri, care nu ne pot înfățișà vreo literatură așazisă *clasică,* șì la Români vieața sufletească a poporului s'a retras în colibe și s'a cântat pe sine în cântece simple, naive, deplin poetice, care, strânse și așezate unele lângă altele, alcătuesc icoana cea mai credincioasă a națiunii.

In timpul furtunilor politice, care'n lungi veacuri de-arândul au apăsat românismul, nu a putut să înflorească o literatură clasică; chiar și astăzi, când Musulmanul fanatic este respins dincolo de Dunăre, puterea națională a Românilor este determinată de *influențe străine.* Însă despre apăsarea aceasta, colibele nu știu nimic; munții verzi ai Carpaților, șesurile lungi ale Munteniei și malurile roditoare ale Dunărei, ale rîului național atât de des numit și cântat, resună mereu de cântecele păstorițelor, de-ale ciobanilor singurateci (păstori de oi și de vite) și de-ale țăranilor duri. Și în ele zac ascunse *comorile literaturii române:* De pe buzele fetelor sprintene și ale întunecaților feciori ai Valahilor resună ce literatura română are mai *grațios,* mai *intim,* mai *grandios;* în ea se exprimă *caracterul poporului* în toată particularitatea sa plină de fantasie, înamorată, pioasă, dar și posomorîtă, chiar dură. Pentrucă partea cea mai mare din ce publică autorii români este lucrat după modele nemțești, franceze și italienești; și rareori spiritul poporului s'a urcat până în palatele moderne ale boerilor.

Am înainte-mi un registru mare de opere lirice, dramatice și istorice, dar partea cea mai mare sunt *traduceri.* Teatrul bucureștean sufere simțitor de absența pieselor originale. Mai bogată este poezia lirică și epică; și colecțiile în creștere de poezii populare vor da tonul direcțiilor naționale, caracteristice. In acest gen sârguința culegătorilor va aveà multe de făcut, multe frumuseți de cules.

Eu comunic aici, fără observări critice, un număr de cântece populare, pe care *însumi le-am cules din gura Valahilor ardeleni* și care până astăzi n'au apărut nicăiri. Le aleg dintr'o *colecție mare,* pe care, așà nădăjduesc, treptat o voiu completà.

Aceste cântece și romanțe au un ritm propriu, care se întemeiază mai ales pe numărul silabelor și nu se schimbă niciodată. Raportul acesta reiese din strofa următoare: [1]).

---

[1]) Transcris exact.

Iou es | fluorea | florilor
Tschin 'se | uite | pe min' | muore.

Nemţeşte:

Blume bin ich aller Blumen,
Wer mich ansieht, der muss sterben.

Rimele rareori sunt încrucişate, întâia rimează cu a doua, a treia cu a patra ş. a. m. d. Insă adeseori aceiaşi rimă se raportează de 4 ori, de 6, şi de 8 ori, ceeace constitue o dovadă despre mlădierea şi *tonalitatea* limbei româneşti. De exemplu [1]):

Singură sânt supărată,
Plângerea nu mi se 'nceată,
Cu inima lăcrimată;
Că sânt de lacrimi udată,
Cu rele împresurată,
De supărări încercată.

Foarte des în loc de rime se întrebuinţează asonanţele. Adeseori este rimat piciorul al doilea şi al patrulea al versului. De exemplu:

Să-ţi fac *capu* ca bum*bacu*,
Să-ţi fac *gura* ca stremă*tura*
Şi schi*narea* ca căl*darea*
Şi mij*locu* ca co*jocu*

Cântecele acestea, care înfăţişează cea mai bălţată hartă de cântări de dragoste, de batjocură, de jale şi ameninţări, de romanţe şi povestiri mai lungi, sunt în continuă creştere, *se sporesc mereu*. La Români *cântecul popular se propagă cu vivacitate;* şi o colecţie a lor poate merge în infinit. Ceeace le face atrăgătoare, chiar dacă conţinutul nu-i important, este prospecţiunea creaţiunei, deoarece caracterul poporului se imprimă în ele cu toate modificările sale, aşà cum el se desvoltă sub influenţa timpului şi a culturii în creştere.

După aceste puţine observări, dăm loc alegerei noastre, în traducerea ritmică, dar fidelă.

In dem grünen Gärtchen ruhend
Sitzt das weisse Mädchen da,
Unterm Strauch von rothen Rosen
Auf dem Stuhl von Ebenholz.
Also sitzt es eingeschlafen,
Eingehüllt mit grünem Schleier
Sind die Augen, blau wie Safir
Und die Lippen wie Rubin.
Und vorüber geht der Bursche,
Spricht mit solchen Worten also:
„Bist du Mädchen? bist vermählet?"
„Bin nicht Mädchen, bin vermählt, [nicht,
Bin die Blume vor den Fenstern.
Ich bin Blume aller Blumen,
Bin der Burschen Allerliebste
Blume bin ich, Allerschönste.
Wer mich ansieht, der muss sterben".

Heute Abend kommt der Mondschein;
Mit den Ochsen zog mein Guter.
Heute Abend singt der Mondschein!
Umgewendet ist mein Guter
Heute glänzt der Mond so freundlich
Aber nimmer kommt mein Guter,
Schlimm wohl geht's ihm, geht nicht [gut ihm —
Oder denkt er nicht an mich?

---

[1]) Aici elimінez ortografia lui Marlin.

Vor der Marosch bis zum Meere
Brent eine helle Leuchte.
Regentage, Schnee der Nächte
Können nimmer sie verlöschen,
Nur die Thränen meiner Seele.
Ach, der Abend, wann er kömmt,
Wann er kömmt und wann er [scheid
Bringt mir niemals meinen Liebsten.
Der am Abend ehmals kos'te,
Senkte in die Erd' sein Antlitz.
Nicht um frisch emporzublühen,
Nur um langsam zu verfaulen.

Aus der Stadt nach Dobrejescht
Hat sich Thodor Jung vermählt
Mit der schönen Nachbarin.
Schwer ist ihm der Richter worden.
Da verkauft er Frucht und Wagen
Loszukaufen sich von Richter,
Und zur Hälfte zahlt er ab,
Doch die andre kann er nicht.
Da zum Weibe spricht er also:
O du Liebste, meine Frau,
Leg' dir Schminke auf die Wangen,
Steck' dir Federn in die Haare,
Folg' mir auf der Markt hinaus.
Und sie schminkte sich die Wangen,
Steckte Federn in die Haare,
Und ein junger Türk begegnet
Ihnen und beginnt die Rede:
Thodor, willst die Frau verkaufen?
„Will die Frau verkaufen, Türke". —
Welches ist der Preis des Weibes? —
„Dreimal sollst du sie erkaufen!
Dreimal sollst du mit Dukaten
Einmal auch mit kleiner Münze,
Denn da gibt es viele Stücke".
Jener handelt nicht mit Worten,
Legt die Münzen ihm zu Füssen. —
Und der Türke fragt das Weib:
O du Liebste, meine Frau,
Noch hab' ich dich nicht gefragt,
Welchem Stamme du gehörest,
Bist Zigeunerim vom Felde? —
Bist Armenerin vielleicht? —
„Bin Zigeunerin nicht vom Felde,
Bin auch nicht Armenerin.
Bin die Tochter eines Priesters
Aus dem fernen Lande Moldau.
Bin die Tochter eines Banes
Aus dem Lande Siebenbürgen".
Jener spricht mit solchen Worten:
Sprichst du mir auf diese Weise,
Bist du meine Schwester wohl.
Ich bin eines Banes Sohn
Aus dem Lande Siebenbürgen,
Ich bin eines Priesters Sohn
Aus dem fernen Lande Moldau.
Thodor nimm die Gattin wieder
Nimm nur meine Schwester wieder
Und so viel ich Gold dir gab,
Seis ein Heiratsgut für euch.
Denn ich danke Gott im Himmel,
Dass ich Sünde nicht begangen,
Sünd an meinen eignen Blute. —

Durch den ganzen Sommer hoffend
Harrte ich des Maienmondes.
Hirt zu werden von den Pferden,
Und ein Reiter mich zu schwingen
Auf den Gaul mit langer Mähne.
Vorwärts dann mit langen Schritten,
Dass wir in das Dorf gelangen
Mit der Sonne, dem da hab' ich
Eine Schöne, gleich der Blume.
Lang schon wartet sie ja unser;
Hafer kriegst du, kriegst auch Heu,
Und mir bringt sie Wein und Backwerk
Gehst du hier vorüber, Guter,
Schau nicht grad hinein in Hof!
Denn gar viele Feindschaft hab' ich.
Neige niederwärts dein Haupt,
Ihn' als wär' ich dir verhasst. —

Aus der Hütte ruft das Mädchen,
Ruft den Jüngling auf dem Schaber
Komm, dein Mädchen will ich sein. —
„Kommen will ich, Mädchen, zu dir,
Wenn du, Mädchen, hast vergiftet
Deinen Bruder, meinen Feind".
Jene sprach mit Worten also:
Ihn vergiften? Wohl, ich thu'es,
Doch womit soll ich vergiften? —
„Seh' du in den Garten, dorten
Steht ein alter Apfelbaum.
Angehängt ist eine Natter,
Angehängt ist eine Watter,
Aus dem Munde fliesset Gift,
Aus dem Schweife tropft ihr Blut.
Setze einen Becher drunter,
Und dein Bruder soll ihn trinken".
Sie verlor kein einzig Wörtchen,
Zu ihr kam der Bruder da.
Spricht mit solchen Worten also:
Schwester, Liebe! meine Schwester,
Gib den Krug mir mit dem Wasser.
Sie versetzt mit Worten also:
Wasser mag ich dir nicht geben,
Gebe dir versüssten Wein.
Denn du bist ermüdet, Bruder.
Er verlor kein einzig Wörtchen,
Trank und fiel zur Erde gleich.
Sie nun ruft mit Worten also:
Komm und lass dein Weib mich sein!
Da versetzt der Jüngling ihr:
Nimmer, Mädchen, komm' ich zu dir.

Könntest sonst auch mich vergiften.
Und sie ruft mit solchen Worten:
Hast ja selber mich's gelehrt.
„Nur gesprüft hab' ich dein Herz".

„Mutter, zu den Kriegern geh'ich".
Bleib zurück, mein Kleid zu waschen!
„Wasche es in deinen Thränen,
Trockne es in Liebgedanken!
Und dann send' es, Mütterchen,
Wo die Kriegerfahne steht.
Nieder bin ich da getreten,
Bin erschossen von den Büchsen,
Bin gehauen von den Säbeln,
Bin vom Reitersmann zertreten".

Am Gestade, an der Donau
Geht das Mädchen hin und wieder
Mit der weissen Hand im Busen,
Ruft den Führern von den Kähnen:
Führt die Kähne an das Ufer,
Führet, führet mich hinüber!
Aber sorgen sollt ihr, Schiffer,
Dass ihr nicht hinein mich stürzt,
Denn von euch hab' ich vernommen,
Dass ihr Jünglinge und Mädchen,
Neune, in den Fluss gestürzt!
Und noch einen holden Knaben,
Der mein Liebster ist gewesen. —

Von der Wiese rufet Peter,
Niemand hört ihn, wie er ruft,
Seine Mutter nur, die Liebe.
Also fragt sie ihn mit Worten;
Warum sehreiest du, mein Lieber?
Hast den Ochsen wohl verloren?
Bist du mit dem Vorrath fertig?
Hast die Sohlen wohl zerrissen? —
„Nicht die Ochsen sind verloren
Nicht die Vorrath ist zu Ende,
Nicht die Sohlen sind zerissen;
Unter einem blüh'nden Baume.
War ich sorglos eingeschfafen,
Eingenickt vom Dust der Kräuter,
In dem Busen kroch mir da
Eine Schlang, ein böser Drache.
Mutter, liebes Mütterchen —
Also ruft von Neuem Peter —
Wickle dir die Hand in Tücher,
Stecke sie in meinen Busen
Und nimm weg die böse Natter.
Seine Mutter sagte also:
Soll ich meine Hand verlieren,
Lieber sollst du sein verloren!
Peter drauf versetzte also:
Ein Versuch ist dies gewesen,
Deine Liebe nur zuprüssen.
Liebes Mädchen, Blümchen mein,
Wickle dir die Hand in Tücher
Stecke sie in meinen Busen
Und nimm weg die böse Natter,
Und sie steckte rasch die Hände
Unumwickelt in den Busen,
Und mit Staunen eine Kette
Zog sie da hervor von Golde.
Zweimal rief da Peter also:
Wo die meiste Lieb' gewesen,
Hab' ich prüfend jezt gesehen!
Über Mutterlieb und Mitleid
Ist die Liebe meines Mädchens!

Führ' mich, Guter, führ' mich, Lieber,
Führ' mich mit auf deinem Pferde.
Ach und schämst du dich der Liebsten,
Schling' als Gürtel mich um dich.
Ach, und ist dir schwer der Gürtel,
Will ich sein ein Kerzenlichtlein!
Stecke mich in deinen Busen;
Wo du immer willst verweilen,
Werd ich deinen Weg erleuchten
Mit dem Lichte meiner Seele
Mit dem Lichte meiner Augen.

G. Bogdan-Duică.

ŞCOALA ROMÂNEASCĂ [1]

O solemnitate şcolară la începuturile învăţământului în Moldova

După titlul acestui capitol s'ar păreà că este vorba despre descrierea unei solemnităţi de mică importanţă, solemnitate şcolară, adică solemnitate pentru copii. Cam aşà sunt privite şcoalele şi chestiunile şcolare în vremurile noastre. Mare greşeală şi tristă apreciere a celei mai importante laturi de progres ale unei ţări şi a unui neam.

Când e vorba de armată, toţi vorbesc cu mult respect şi acordă cea mai mare atenţiune acestei instituţii care e chemată să apere hotarele şi să asigure liniştea în interiorul Ţării.

Când e vorba de justiţie, toţi vorbesc cu respect şi acordă cea mai mare atenţiune acestei instituţiuni menită să apere averea, cinstea şi vieaţa tuturor cetăţenilor.

Când e vroba de biserică, toţi vorbesc cu respect şi acordă cea mai desăvârşită atenţiune acestei instituţiuni, reprezentând credinţa strămoşească legată de toate evenimentele importante ale vieţii, dela naştere şi până la moarte.

Cu armata, cu justiţia, cu biserica avem toţi de a face, sunt deci instituţiuni serioase. Deasemenea cu căile ferate şi cu şoselele, cu agricultura mai cu seamă în ţara noastră „eminamente agricolă", cu industria, cu comerţul şi cu băncile, cea mai straşnică putere din stat. Dar şcoalele? ele sunt făcute pentru copii; oamenii mari nu pot să le acorde prea multă importanţă. Instituţii pentru copii, unde părintele tri-

---

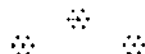
[1]) Vezi „Convorbiri Literare", anul 64, Ianuarie 1931.

mite mai adesea pe mamă, ca să stăruiască când progenitura a scrintit-o cu cevà.

Mare greşală şi mare nedreptate!

Sunt 38 de ani de când muncesc pentru şcoală. De 34 de ani am avut şi însărcinări administrative în şcoalele superioare de care mi-am legat activitatea: Director, Decan, Rector, Inspector General, Secretar General al Ministerului de Instrucţii şi chiar Ministru trecător, cum trec toţi Miniştri la Departamentul Culturei Naţionale. De 34 ani colecţionez în fiecare toamnă, la pregătirea bugetului, circulara Ministerului Instrucţiunii, dată după adresa Ministerului Finanţelor, circulara în care se zice şcoalelor: „In viitorul buget nu se admite nici o creaţiune nouă, nici un spor, din cauza situaţiunii grele economice şi financiare". De 34 ani Ministerul nostru al Instrucţiunii a fost, a rămas, rămâne şi probabil va rămâne încă multă vreme victima „Situaţiunii grele economice şi financiare". De 34 ani în şcoale veşnică sărăcie: pe când la alte departamente abundenţă şi chiar risipă. Acele departamente sunt pentru oamenii mari, chiar când ei sunt foarte mici la suflet şi la simţiri. Şcoalele sunt pentru copii; lor li se acordă numai ce rămâne din risipa celorlalţi [1]).

Altfel judecau şi simţeau acei cari au lucrat pentru renaşterea noastră naţională şi au pus temelie şcoalei româneşti.

Voesc să istorisesc mai jos câtă importanţă se dădeà la Academia Mihăileană din Iaşi, terminării studiilor în secţiile superioare de specializare şi cu câtă solemnitate veneà însăş Domnitorul Ţării înconjurat de toţi înalţii dregători şi de toată profesorimea pentru a răsplătì pe tinerii lauriaţi în drept, în filozofie şi în ştiinţele pure şi aplicate.

Cele ce voiu spune mai departe sunt istorisirile unchiului meu, Profesorul Ioan Pangrati, fost mai întâiu elev şi pe urmă Profesor în Academia Mihăileană.

Instituţia culturală creiată de Mihail Sturza şi diri-

---

[1]) Vezi studiul meu: „Ce au făcut Universităţile noastre? Ce au putut face? Ce trebuie să facă"? „Convorbiri Literare", anul XXXVIII, April—Septemvrie 1904.

guită de Gheorghe Assaki, ca referendar al şcoalelor, cuprindeà toate trei gradele de învăţământ, întocmai ca şi liceele franceze. Se ştie că primele clase ale liceului francez dau învăţământului elementar, aşà că elevii n'au nevoie să vină din şcoalele comunale primare, ci pot începe deadreptul la liceu. Urmează apoi clasele secundare liceale până la bacalaureat; iar deasupra clasa de filozofie pentru partea literară şi mai cu seamă clasele de matematici elementare şi speciale pentru partea ştiinţifică, constitue începuturile învăţământului superior. Facultăţile de ştiinţe nu au existat în Franţa până la începutul veacului al 19-lea. Napoleon I, — a creat printr'un decret imperial „Facultăţile de ştiinţe în liceele din toate oraşele principale, reşedinţe de Curte de Apel".

Acelaş lucru se realizase în Academia Mihăileană din Iaşi.

Invăţământul elementar se dădeà în clasa sau clasele începătoare, numite „Lancastru". Urmau după aceea clasele secundare, numite „Ghimnaziale", formând un liceu unic cu şapte clase, dar mult mai temeinic organizat decât liceele noastre de astăzi, cari nu sunt nici clasice, nici moderne, şi încă mai puţin ştiinţifice. Deasupra „Ghimnaziei" au fost organizate secţiunile de specializare, numite Secţiuni Superioare, adevărate facultăţi.

Erau trei secţiuni superioare: secţiunea juridică, secţiunea filozofică, cuprinzând şi disciplinele literare clasice şi moderne; şi în sfârşit secţiunea ştiinţifică numită secţiune inginerească.

Elevii, după ce parcurgeau toate trei grade de învăţământ, căpătau diploma de sfârşit de studii, corespunzătoare licenţei noastre de astăzi.

Unchiul meu, Profesorul Ioan Pangrati, a urmat acest întreg învăţământ şi a terminat, cum am spus, atât secţiunea ştiinţifică, cât şi cea juridică. Amintirile lui din viaţa de şcoală rămăsese foarte clare până la sfârşitul vieţei sale şi eu ascultam cu mare atenţie şi plăcere istorisirile ce îmi făceà în lungile seri de iarnă, aşezat confortabil într'un fotoliu verde la gura sobei [1]).

[1]) Pentru amănunte asupra începuturilor învăţământului, în Moldova vezi V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor* şi Monografia redactată de Prof. D. Pompei în 1906 asupra Liceului Naţional din Iaşi, cu prilejul Expoziţiunii jubilare.

Terminarea studiilor, în secţiunile superioare ale Academiei Mihăilene, erà considerată ca un mare eveniment şcolar, aş puteà zice chiar naţional.

In mod normal cursurile secţiunilor superioare durau trei ani. La sfârşit se acordau atestate (diplome) cu o mare solemnitate, prezidată chiar de Domnitorul Ţării.

Academia Mihăileană erà instalată în marea clădire boierească din faţa Bisericii Talpalari, acolo unde este instalat astăzi Muzeul de pictură, pe strada „Arcului" care scoboară acum spre gară. Peste drum, într'o casă mare, tot boierească, erà instalat internatul Academiei. Cevà mai târziu ambele clădiri au fost legate printr'un arc care formà poartă şi deasupra cărui un coridor închis, larg şi luminos, legà cele două clădiri şi îngăduià tinerilor interni să vină la clase fără a se scoborî şi traversa strada. Acest arc a fost construit de arhitectul Alexandru Costinescu, tatăl eminentului fost Ministru de finanţe, Emil Costinescu, şi bunicul d-lui Doctor Ion Costinescu, fostul Primar al Capitalei. Alexandru Costinescu, după ce terminase studiile în secţia inginerească a Academiei Mihăilene, a fost trimis cu bursă în străinătate „la învăţătură" pentru specialitatea arhitecturei. El a fost desigur primul Arhitect Român. Tot atunci a fost trimis Anastasie Fătu pentru drept; dar dragostea lui pentru ştiinţă l-a făcut să se întoarcă doctor în medicină şi botanist. Fătu a fost timp îndelungat profesor de botanică la Universitatea din Iaşi şi creator a primei grădini botanice lângă casa lui, în Păcurari. Tot atunci a fost trimis la învăţătura picturii în München, Panaiteanu-Bardasare, care a lucrat acolo în atelierele marelui pictor Kaulbach şi a fost mai târziu întemeietorul învăţământului picturei la Iaşi. Şi alţi mulţi tineri absolvenţi ai Academiei Mihăilene au fost trimişi la învăţături în străinătate. Printre ei şi unchiul meu Ioan Pangrati care, după terminarea Academiei, fusese numit profesor de matematici la „Ghimnazia reală" din Galaţi; iar după terminarea studiilor la Paris şi Berlin, s'a întors ca profesor la Iaşi în Academia Mihăileană.

O mişcare puternică culturală se înjghebase în Academia Ieşană şi deacolo în marile şcoli ale Apusului, în special în Franţa. Sub influenţa profesorului francez Malgou-

vrené, venit la Academia Mihăileană şi original din oraşul Lunéville, Mihalache Sturza a trimis la liceul din acel oraş pe cei doi fii ai săi, Dumitru şi Grigore împreună cu câţiva copii de boier, printre care a fost şi Mihalache Kogălniceanu. Alţii mulţi au urmat, în liceele din Paris (în special la Louis le grand) şi la şcoalele superioare. Printre ei a fost şi vărul meu Costin Pangrati, fiul lui Iordache Pangrati, directorul Divanului Apelativ al Ţării de jos. Pe aceà vreme la Divanul Apelativ al Ţării de sus erà director celălalt frate mai mare al tatălui meu, Costache Pangrati. Astfel într'o familie intelectuală din aceà vreme, am ascultat ca copil multe lucruri interesante asupra Renaşterei noastre culturale.

* * *

In ziua de Sfinţii Petru şi Pavel, erà serbare mare la Academia Mihăileană. Iată după istorisirea unchiului meu, cum se petreceau lucrurile.

In aula Academiei, salonul cel mare rotund dela etajul I, spre stradă erau făcute toate pregătirile pentru acordarea atestatelor şi premiilor hărăzite tinerilor absolvenţi ai secţiilor superioare. Pe o estradă largă cu trei trepte, acoperite de un mare covor persian de coloarea roşie stânsă, erau aşezate jeţurile Domnitorului şi al Mitropolitului Ţării, acest din urmă fireşte cevà mai mic. In faţa lor o masă cu un acoperământ de catifea roşie înconjurat cu ciucuri de fir şi la cele patru colţuri cu patru canafuri mari de fir. Posed şi astăzi un asemenea acoperământ.

La dreapta şi la stânga estradei erau aşezate pe cinci rânduri jeţuri destinate sfetnicilor tronului (miniştri), boerilor divaniţi (parlamentari) şi înalţilor dregători (funcţionari superiori).

In partea dreaptă a salei, privind dela scaunul domnesc, erà aşezată o catedră cu două trepte pe care urmà să ia loc marele referendar al şcoalelor, Gheorghe Assaky. In jurul catedrei scaune pentru profesorii Academiei, în faţa catedrei, de cealaltă parte a sălei, stau deschise de perete uşile sălei vecine în care urmau să se adune toţi premiaţii şi absolvenţii secţiilor superioare. La uşă pedelul Academiei, un fel

de intendent, sta smirna ca să introducă pe fiecare tânăr după chemare.

Pe mese, aşezate în fundul estradei, stau de o parte cununele de stejar, de cealaltă parte atestatele absolvenţilor, iar la mijloc frumos rânduite cărţi de premii în legături bogate şi cutii de compasuri sau alte aparate menite să fie dăruite noilor ingineri absolvenţi ai secţiei ştiinţifice.

Posed şi astăzi splendida cutie de compasuri primită ca premiu, de unchiul meu Ioan Pangrati, odată cu atestatul său ingineresc. O cutie mare de lemn de mahon, frumos lustruită, de dimensiunile 28 × 17 centimetri. Înăuntru rânduite metodic, pe catifea albastră închisă, 19 compasuri diferite de oţel şi aramă. In compartimentul de desubt, raportorul de aramă, linie de aramă cu scară de reducţii, linie şi equere de lemn de abanos, două godeuri şi pensule de lavat.

De dimineaţa se oficià o slujbă religioasă la Biserica Talpalari, la care asistau Referendarul şcoalelor, Directorul Academiei, Directorul internatului, profesorii şi elevii secţiilor superioare. Imediat după liturghie, toţi treceau la locurile lor în sălile serbării, afară de Referendar, cei doi directori şi pedelul Academiei. Pe la ceasurile 10 începeau să sosească funcţionarii superiori, boierii divaniţi şi pe urmă Miniştrii. Fiecare îşi luà locul în aula festivă. După ceasul 10½, soseau Primul-Ministru şi Metropolitul ţării cari erau conduşi în „canţeleria" Academiei, salonul de jos la dreapta intrării şi în colţul clădirii, spre poartă. Pedelul Academiei se repezeà la poartă ca să dea de veste de sosirea Alaiului Domnesc. Directorul Academiei stà la fereastra „canţelăriei" dinspre poartă şi la semnul pedelului toţi ieşeau pe peronul dela intrare, scoborând cele două trepte ale peronului când Domnitorul scoborà din caretă.

Mihai Vodă Sturza, înconjurat de aghiotanţi, urcà repede şi energic spre intrarea Academiei. Pedelul se închinà profund, frânt în două. Marii demnitari dela intrare se înclinau şi ei cu respect. Domnitorul salutà scurt şi urcà treptele peronului însoţit de Assaky care se aşeză la stânga şi cu un pas mai în urmă. Urmau câte doi, Metropolitul şi Primul-Ministru, apoi cei doi directori ai Academiei şi al internatului, pe urmă aghiotanţii domneşti.

Cortegiul urcà repede scara din faţa intrărei şi păşeà la dreapta în aula festivă. Studenţii lauriaţi aclamau, Vodă urcà la scaunul domnesc. Metropolitul se aşează pe jeţul dela stânga Domnitorului.. Cei doi directori urcau pe estradă şi rămâneau în picioare la spatele celor două jeţuri ca să prezinte atestatele şi cununele Domnitorului, iar Metropolitului premiile corespunzătoare. Assaky urcà pe catedra sa. Toată lumea stà în picioare afară de Domnitor şi Metropolit.

Referendarul şcoalelor Assaky luà de pe catedră o foaie mare, „palmaresul" zilei.

Când Domnitorul făceà un semn cu mâna dreaptă, solemnitatea erà deschisă. Assaky chemà cu glas mare pe primul lauriat. Pedelul, stând smirna lângă uşa sălei elevilor, repetà chemarea. Elevul numit, înaintà în faţa estradei. Assaky în câteva cuvinte lămureà studiile şi meritele tânărului absolvent. Domnitorul primeà din mâinile celor doi directori, atestatul şi cununa de stejar; încununà pe candidat şi îi înmânà diploma cu o vorbă blândă, părintească de felicitare şi îndemn la muncă mai departe. Metropolitul îi remiteà premiul dându-i binecuvântarea. Tânărul aşezà atestatul deasupra premiului, se închinà adânc şi se retrăgeà pe uşa mare din faţa estradei, întovărăşit de felicitările murmurate de întreaga asistenţă.

După cel dintâi, urmà al doilea lauriat, al treilea şi aşà mai departe până la cel din urmă.

Pe figurile tuturor nu se vedeà decât bucurie şi bunăvoinţă.

După terminarea solemnităţii, Domnitorul mulţumià lui Assaky şi directorilor, adăugând câteva cuvinte de încurajare la muncă spornică pentru viitor. Apoi, cu aceeaş rânduială, Vodă Mihai erà condus până la poartă de toată asistenţa, şi pe încetul după Domnitor, plecau înalţii dregători, fiecare la rândul şi la locul său.

In internat, în sala mare de mâncare din curte, aşezată în partea dinspre strada Bisericei Banului, urmà o masă sărbătorească pentru tinerii lauriaţi, la care luau parte Re-

ferendarul Assaky, directorii Academiei și unii dintre profesori.

Isprăvind istorisirea sa, bătrânul meu unchiu încheià: „astfel erà cinstită școala și tinerimea studioasă. Bucuria tinerilor absolvenți erà împărtășită de toți, dela Vlădică și până la opincă. In această simțire comună se producea cel mai puternic imbold pentru înălțarea culturii neamului, prin care, mai mult decât prin orice, își câștigă o Țară loc de cinste între popoare".

E. A. Pangrati.

STANȚE

Strein

Covârșit de gânduri grele,
Fruntea mi-o înclin,
Curgeți lacrime sfioase,
Dorul să-mi alin —

Iar de-amarul lor se'ncarcă
Sufletul mai greu,
Și mi-l port, așà, de parcă
N'ar mai fi al meu.

Timiditate

E primăvară, primăvară,
Tresare iar întreaga fire:
Pădurea, câmpul și grădina
Doinesc un cântec de iubire.

Și'n sufletu-mi robit de doruri
A răsărit o mică floare,
A răsărit... și-acum așteaptă
Privirea ta mângâietoare.

Vântul

Suflă vântul șuerând,
Suflă dinspre vale;
Suflă și mi-aruncă 'n geam
Cântece de jale.

Suflă, și-al său cânt acum
Plin e de suspine, —
Iar l-ai întâlnit, și iar
I te-ai plâns de mine.

Pustietate

Cel din urmă, singuratic
Fâlfâit s'a stins,
Triste și uitate vise
Iarăși m'au cuprins,

Și sub stânca-amintirei
Gem încătușat,
Zarea se cufundă 'n noapte,
Cerul e'nghețat.

Trandafirul

De când te-ai dus, un trandafir
Agonizează'n glastră,
Zadarnic soarele e viu
Și tremură 'n fereastră, —

Zadarnic cerul e senin
Și zarea e albastră
Căci numai tu însuflețeai
Singurătatea noastră!

Al. T. Stamatiad.

CARACTER ŞI CULTURĂ

1. Tot răul de care suferă Statul şi societatea noastră poate fi redus în ultima instanţă la scăderile de caracter şi insuficienţele de cultură ale poporului. Acest fapt iese la iveală de câte ori ne comparăm cu popoarele din Occident, de unde ne-am inspirat de aproape o sută de ani. Căci cei doi factori cari asigură progresul atât al unui popor cât şi al unui individ, caracterul şi cultura, constituesc inferioritatea noastră faţă de Statele înaintate în civilizaţie.

Că lipsa de caracter şi cultură se întâlneşte la noi mai ales în pătura conducătoare, este un fapt pe care nimeni nu-l poate tăgădui. Dacă dela masse nu se aşteaptă virtuţi excepţionale sau însuşirea unei culturi temeinice, nici chiar în împrejurările cele mai favorabile de desvoltare, în schimb dela conducători se cere o distincţiune în ambele privinţe. Căci ceeace îndreptăţeşte pe un om de a conduce este tocmai înzestrarea lui cu calităţi deosebite de acelea pe cari le posedă în comun poporul.

E poate o eroare a se crede că răul de care suferă societatea noastră datează de azi sau de ieri. Nivelul moral şi cultural nu erà mai înalt nici înainte de răsboiu şi nici în vremuri mai îndepărtate. Intriga, trădarea, lipsa de cuvânt şi ignoranţa au avut curs dela primele manifestări ale vieţii noastre de Stat. Cronicarii ne vorbesc de uneltirile boerilor, de strâmbătatea cutărui domn sau dregător şi de ignoranţa conducătorilor. Fanarioţii s'au menţinut atât de uşor o sută de ani prin indolenţa poporului, dar şi prin lipsa de caracter şi cultură a păturei conducătoare. Nu poate fi îndoeală că una din cauzele slăbiciunii noastre politice şi a neputinţei de a clădì o civilizaţie trainică în decursul atâtor veacuri, trebuie căutată nu numai în „vitregia vremurilor“ sau în „situ-

aţia geografică" sau în „rolul istoric-european" de a ţine piept barbarilor, ci şi în lipsurile conducătorilor noştri.

Evident că răul poate fi considerat ca un lucru normal, dat fiind că-l întâlnim în tot timpul. Il întâlnim şi la alte popoare în epoca de formaţiune a Statului lor. Dar pentru a fi normal faţă de alte societăţi civilizate, răul nu trebuie să treacă peste o anumită margine, adică să nu devină general în proporţia în care să nu se mai distingă de condiţiile obişnuite ale societăţii. La noi însă răul de care vorbim, a intrat în firea însăşi a societăţii, aşà că poate fi privit ca unul din elementele constante ale realităţii noastre.

Se pare că e zadarnic a se revoltà în contra unei stări de lucruri atât de adânc înrădăcinată, a reacţionà, ca individ, în contra unei situaţii pe care însăşi societatea o recunoaşte ca normală. In adevăr, când o societate tolerează în mod permanent conducători lipsiţi de caracter şi cultură, înseamnă că societatea se împacă cu asemenea exemplare. In cazul nostru, situaţia se reflectă în faptul că societatea nu înţelege a impune sancţiuni pentru cei vinovaţi, nici să susţină pe cei vrednici. Din contra, judecând după modul de trai pe care-l duce fiecare categoric, după succesul unora şi persecutarea celorlalţi, am fi îndreptăţiţi să credem că societatea noastră e astfel alcătuită ca să încurajeze pe cei slabi de înger şi să-i înlăture pe cei tari de caracter.

Ne-am puteà întrebà, totuşi, după care criteriu judecăm pe unii ca fiind răi şi pe alţii ca fiind buni? Dacă majoritatea conducătorilor noştri sunt aşà cum sunt din cele mai îndepărtate timpuri, suntem noi oare îndreptăţiţi să-i privim ca răi, iar pe cei puţini şi fără influenţă în afacerile publice, să-i socotim buni? Propoziţiunea că fiecare societate îşi are conducătorii pe cari îi merită, e dincolo de orice îndoeală. Din acest punct de vedere trebuie să ne mulţumim cu ce este şi să nu ne mai gândim la ce ar trebuì să fie.

Cu toate acestea, niciodată nu s'a criticat mai aspru ca astăzi, slăbiciunea de caracter şi insuficienţa de cultură a conducătorilor noştri. Pretutindeni se aud glasuri de protestare în contra nepregătirii şi nevredniciei lor. Dar s'au auzit şi mai de mult asemenea protestări. Junimiştii au vorbit de „fierul roşu" mai ales în politică. Eminescu şi Caragiale au fost cei

mai neîmpăcaţi cenzori ai vieţii noastre publice. Erà însă o deosebire, pe care nu trebuie să-o uităm. Cenzorii de altădată criticau din dorinţa desinteresată de a vedeà îndreptarea lucrurilor pentru binele general. Cei de astăzi sunt însă, cu rare excepţii, ei înşişi stăpâniţi de păcatele pe cari le denunţă.

Deosebirea apare şi mai evidentă când ţinem seama de criteriul după care cenzorii înţeleg să judece. Şi aici constatăm o deosebire. Cenzorii de altădată judecau după un criteriu moral în ceeace priveşte caracterul şi după un criteriu occidental în ceeace priveşte cultura. Judecătorii aceştia, puţini câţi erau, aveau de bună seamă simţ moral, erau oameni desinteresaţi, pătrunşi de binele public, într'un cuvânt, oameni integri. Pe lângă aceasta, ei mai erau oameni cari îşi însuşiseră, dacă nu cunoştinţele, în tot cazul spiritul culturii occidentale, pe care încercau să-l introducă în societatea noastră. Cu toată neputinţa de a înfăptuì binele într'o măsură mai largă, efortul lor însemnà o încercare lăudabilă, iar viaţa lor curată rămâneà o pildă vie pentru cei cari îi cunoşteau sau îi auzeau propovăduind binele.

Astăzi însă criteriul de judecată al cenzorilor nu este întotdeauna susţinut de cultură şi aproape niciodată de caracter. Majoritatea acelora cari critică aspru stările dela noi sunt, cum am spus, ei înşişi încărcaţi cu păcate. Dela învăţătorul dela sate şi până la profesorul de universitate, dela preot până la episcop şi dela omul din stradă care cârteşte mereu şi până la gazetarul care fulgeră zilnic în contra tuturor relelor, rareori se întâlneşte sinceritate şi aproape de fel integritate de caracter şi cultură în adevăratul înţeles al termenului. Se pare că contradicţia între faptă şi vorbă e cu atât mai evidentă cu cât cenzorul e mai talentat şi mai plin de succes în întreprinderea sa. Condiţiile unei societăţi semiorganizate ca a noastră îl susţin şi îl încurajează. Nimeni nu se întreabă cine este domnul care disertează atât de frumos asupra cutărui subiect moral, nici dacă este sincer, sau urmăreşte ceva mai practic decât expunerea obiectivă a unei idei. „Are talent“ sau „este cineva“ sau „a pus chestiunea bine“, sunt cuvintele definitive pe cari le decretează opinia noastră publică în asemenea cazuri.

Deaceea a critică a ajuns astăzi o meserie nobilă şi ren-

tabilă. Cine critică se distinge, atrage atenţia publicului, se face cunoscut şi învinge. Procedeul e vechiu. Se întâlneşte desigur şi aiurea şi se practică şi în societăţile civilizate din antichitate. Dar niciodată şi în nici o societate nu s'a abuzat mai mult de un asemneea procedeu ca la noi.

2. In astfel de condiţii e necesar să ne lămurim asupra criteriilor cari predomină în societatea noastră şi după cari atât massele cât şi conducătorii se călăuzesc în judecata lor critică faţă de stările actuale. Putem deosebì două categorii de criterii în această privinţă: una indigenă, ieşită din însăşi stările societăţii şi în perfectă concordanţă cu spiritul public care susţine asemenea stări; alta străină, importată din Occident. De prima categorie se folosesc massele, poporul luat deavalma, care reflectă fidel situaţia de fapt a stărilor dela noi. Critica lor nu e însă un sistem, nici un mijloc pentru atingerea vreunui scop, ci mai mult izbucnirea spontană a nemulţumirii produsă de conflictul conştiinţei cu realitatea. Dar cum aceşti cetăţeni sunt adaptaţi, resemnarea lor este inevitabilă. De unde vorbe ca „aşà e la noi", sau „obiceiul pământului", sau „ce să-i faci", încheie orice discuţie. Cu asemenea critici, călăuziţi de criterii indigene, nu avem a ne ocupà mai mult aici. Fiind în armonie cu faptele lor şi cu realitatea pe care nu sunt în stare şi nici nu pretind să o modifice, ei nu produc o notă discordantă în viaţa noastră publică.

Altfel stau lucrurile cu criticii cari se folosesc de criterii străine pentru a judecà realitatea noastră socială. Ei sunt cenzorii permanenţi ai vieţii noastre publice, dela cari avem dreptul să cerem mai multă concordanţă între faptele şi vorbele lor.

Valabilitatea criteriilor de judecată de cari se folosesc aceşti critici, trebuie însă stabilită. Intrebarea este de a şti: suntem îndreptăţiţi a judecà stările societăţii noastre după criterii luate din societăţile din Occident? Şi dacă suntem îndreptăţiţi, atunci nu trebuie să aplicăm astfel de criterii în toate împrejurările vieţii noastre sociale? Intrebări cari cer un răspuns clar, pentru motivul evident că toată viaţa noastră morală, politică şi culturală e pătrunsă de confuzia care ia

naştere, din interpenetraţiunea motivelor de acţiune şi judecată ale Occidentului cu acelea izvorîte din starea de fapt a organizării noastre sociale.

La prima întrebare ne izbim de tradiţionalismul unor cărturari cari, ţinând încă la restabilirea „legăturii rupte cu trecutul“, în deosebi dela 1848, văd în acest fapt cauza tuturor relelor, cari bântue societatea noastră. Critica Junimiştilor despre contrastul între fond şi formă se menţine actuală, iar cei mai mulţi cenzori de astăzi se inspiră din ea ca dintr'un adevăr etern şi pururea nou. De fapt Junimiştii se refereau mai mult la contradicţia între faptă şi vorbă decât la europenizarea noastră. Ei voiau o concordanţă între moravurile noastre şi instituţiile pe cari le adoptasem din Occident. Deaceea preocuparea lor erà să denunţe tot răul şi ridicolul unei situaţii artificiale.

E adevărat că am făcut un salt excentric, când am adoptat fără să adaptăm atâtea forme occidentale. Dar aceasta nu explică suficient continuitatea unei stări de lucruri atât de păgubitoare pentru progresul societăţii noastre. Intr'un răstimp de optzeci sau o sută de ani (dacă luăm anul 1829 ca punct de plecare al occidentalizării noastre), am fi putut să ne reculegem şi să reluăm „firul rupt“ al tradiţiei. Adevărul este că nu prea aveam ce reluà. In fond rămăsesem aceiaşi. Forma importă mai puţin. Pe lângă aceasta, ca să trăim cu lumea din afară, în care intrasem prin forţa împrejurărilor, iar nu prin voinţa unor oameni, trebuià să ne uităm mai mult înainte decât înapoi. Numai romantismul unor istorici şi poeţi mai poate regretà europenizarea noastră. Saltul însemnà de fapt un pas înainte, cu toate neplăcerile unei mişcări neobişnuite. Prin urmare, reorganizarea noastră socială din secolul trecut trebuie privită ca un fapt în evoluţia noastră, iar nu ca o cauză a neajunsurilor cari predomină astăzi în societatea noastră. Căci şi înainte de producerea acestui fapt societatea noastră suferea, cum am amintit, de aceleaşi neajunsuri pe cari le denunţă criticii de astăzi. Urmărească oricine condiţiunile morale, politice şi culturale dinainte de Regulamentul Organic şi va vedeà că pătura aşà numită conducătoare se înfăţişà cu aceleaşi lipsuri ca astăzi. Raporturile diferiţilor consuli străini sunt edificatoare în

această privinţă. Numai dificultatea documentării ne face a presupune că boerii noştri din trecut, cari erau în acelaş timp dregătorii Statului, aveau mai mult caracter, dacă nu şi mai multă cultură şi educaţie.

Dacă aşà au fost lucrurile şi înainte de europenizarea noastră, atunci nu mai putem invocà ruptura cu trecutul ca o scuză sau ca o cauză a stării de fapt în care ne găsim astăzi din punctul de vedere moral şi cultural. Trebuie să recunoaştem că, cu toată europenizarea formelor vieţii noastre publice, am rămas cam aceiaşi. Dacă ne-am însuşit mai multe cunoştinţe şi dacă moravurile au luat uneori un aspect mai occidental, în fond majoritatea conducătorilor noştri sunt şi astăzi aceiaşi ca odinioară. Faptul pe care trebue să-l admitem este că introducerea formelor occidentale de civilizaţie nici nu a înlăturat şi nici nu a accentuat lipsurile conducătorilor noştri, ci cel mult le-a făcut să apară uneori într'o lumină diferită.

In asemenea condiţii un criteriu strict occidental de judecată apare inaplicabil la societatea noastră. Nici o instituţie, nici o întocmire socială, fie ea chiar o copie fidelă a unui aşezământ corespunzător din ţările Apusului, nu rezistă la un asemenea criteriu. E inutil a da exemple în această privinţă. Nimeni nu e scutit la noi de a cunoaşte aproape zilnic condiţiile în cari se desfăşoară viaţa noastră publică. Nici măcar cetăţeanul izolat, al cărui contact cu realitatea se reduce la minimum posibil, nu poate scăpà de neajunsurile inerente organizării noastre sociale.

3. Cu toate acestea, e imposibil a renunţà la criteriul occidental de gândire. Ţara noastră, intrând de mult timp în complexul civilizaţii occidentale, nu mai poate ignorà sau negà astăzi normele după cari se judecă un asemenea fenomen.

Pentru a înţelege însă adevărata situaţie în care ne aflăm sub raportul moral şi cultural, trebuie să ştim în ce măsură ne putem folosì de criteriul strict occidental de judecată. Chestiunea este de a stabilì condiţiile cari ar îngăduì aplicarea unui asemenea criteriu la viaţa noastră socială. Dacă stăruim în a ne considerà occidentali şi totuş continuăm a fi ceeace suntem de fapt astăzi, întreţinem farsa fără speranţă

de îndreptare. Căci confuzia între condiţiile occidentale şi condiţiile româneşti ne împiedică de a vedeà clar situaţia în care ne găsim.

Ne-am puteà întrebà dacă e bine să ne inspirăm dela popoarele înaintate ale Occidentului cât timp nu ne-am însuşit pe deplin normele organizării lor. Răspunsul la această întrebare, fie afirmativ, fie negativ, presupune însă el însuşi o anumită normă occidentală de judecată. Cum vom puteà judecà instituţiile introduse din Occident, fără a ţine seamă de criteriul care le justifică în mediul lor de origină? A le judecà după norme pur autohtone nu înseamnă oare că stăruim într'o situaţie artificială?

Nu poate fi îndoeală că singurul criteriu care trebuie să ne călăuzească în viaţa noastră publică este acela occidental, anume criteriul care ne-a dat aparatul exterior al Statului sub care trăim astăzi şi la care nu mai putem renunţà în condiţiile de interdependenţă ale lumii moderne. Aici apare adevărata problemă: adaptarea criteriului, nu numai simpla lui adoptare, la condiţiile specifice ale societăţii noastre. Dar tot în acest punct apare dificultatea de a cunoaşte calea cea mai bună prin care putem ajunge la o adaptare cât mai adequată a criteriului.

Deobiceiu se ridică obiecţiunea că ceeace se potriveşte aiurea nu înseamnă că se potriveşte întotdeauna şi la noi. Această obiecţiune nu este însă îndreptăţită în cazul de faţă. După susţinătorii criteriului autohton ar trebuì să luăm ce este obişnuit în societatea noastră drept normă de conduită şi să ne resemnăm mai departe cu vechiul cuvânt: aşà e la noi! Cu o asemenea soluţie încetează orice critică şi orice posibilitate de îndreptare, pe lângă că, recunoscând starea de lucruri dela noi ca rea, cădem în contradicţie când nu voim s'o îndreptăm după un criteriu, pe baza căruia o judecăm de fapt.

Un exemplu va ilustrà situaţia în care ne aflăm de câteori judecăm stările noastre după un criteriu occidental. Să considerăm un străin din Occident, care vine în ţară să trăiască. Fără îndoeală că el va găsì mai toate întocmirile noastre greşite, revoltându-se de caracterul lor artificial şi criticându-le întocmai ca majoritatea cenzorilor noştri, cu deo-

sebirea numai că un asemenea om e sincer în atitudinea lui. Dacă însă acelaşi străin voeşte să trăiască în societatea noastră, el trebuie să renunţe de a mai face opoziţie, resemnându-se şi împăcându-se într'un fel sau altul cu starea de fapt. Intr'un cuvânt, el trebuie să se adapteze. Mai departe, acelaşi străin, dacă voeşte să-i meargă bine, începe să susţină cu fapta şi vorba stările actuale de lucruri. Este el vinovat faţă de societate? Evident nu, fiindcă aşà îl cere şi-l voeşte mediul în care se află. Dar faţă de conştiinţa lui el este desigur vinovat. Inconsequenţa lui are însă o scuză pe care nu numai societatea i-o oferă, ci însuşi instinctul lui de conservare. Pentru a trăì, el trebuie să se împace cu realitatea, pe care nu o poate ignorà şi nici reformà.

Atitudinea străinului faţă de realitatea societăţii noastre se regăseşte şi la românul cult şi integru, care simte tot atât de puternic răul. Nici el nu are altă alternativă decât, sau să se resemneze şi să se adapteze la situaţia de fapt, sau să se retragă cu desăvârşire din viaţa publică. Aici începe cercul vicios în care se închid conducătorii noştri, buni sau răi în intenţiunile lor. Mediul e mai puternic decât individul. Din acest punct de vedere orice revoltă e condamnată dela început să devină zadarnică. Insăşi criticele obiective şi fără scopuri ascunse, cari se încearcă din partea celor puţini sinceri, sunt de obiceiu clasate în categoria nemulţumirilor personale. Iar lipsa lor de răsunet efectiv în opinia publică face pe omul integru să se descurajeze dela prima izbucnire în contra răului. Adevărul este că incapacitatea societăţii de a alege între bine şi rău, de a deosebì pe cei tari de cei slabi, împiedică orice afirmare a unui criteriu obiectiv de judecată.

Prin urmare, perpetuarea răului nu se datoreşte numai lipsurilor de cari suferă cea mai mare parte din conducătorii noştri, ci şi promiscuităţii tolerată de societate. Cercul vicios se încheagă în următorul raţionament: conducătorii nu pot să schimbe realitatea, chiar dacă încearcă să o facă, fiindcă societatea nu-i susţine în voinţa lor de a remedià răul. De altă parte, societatea nu se poate îndreptà sau reformà, fiindcă majoritatea conducătorilor ei sunt oameni lipsiţi de simţul conştiinţei publice şi al obligaţiilor morale.

4. Problema se reduce, aşà dar, la ieşirea din acest raţionament, pe care-l întâlnim dela cel mai umil funcţionar până la şeful de guvern. In această privinţă un fapt ne vine în ajutor. Cu toată nepăsarea aparentă a societăţii de a reacţionà în mod efectiv în contra răului şi cu toată convingerea majorităţii conducătorilor noştri că răul e iremediabil, se aud, totuşi, glasuri sincere de protestare, fie în public, fie în relaţiile particulare ale cetăţenilor. Aceste manifestări, oricât de sporadice ar fi, dovedesc în mod pregnant recunoaşterea răului şi dorinţa de îndreptare. Critica însă, pentru a devenì pozitivă, trebuie să se razime pe cevà mai consistent decât denunţarea parţială şi intermitentă a lipsurilor de cari suferă societatea. Aici se impune criteriul obiectiv, izvorît din conştiinţa morală şi din cerinţele culturii adevărate.

Sunt două căi posibile în această privinţă: 1) educarea masselor până la punctul în care ar devenì un factor real de control în viaţa publică, adică soluţia democraţiei, care vede în poporul luminat garanţia tuturor libertăţilor şi a bunurilor în evoluţia societăţii; şi 2) selecţiunea conducătorilor după valoarea lor reală, adică a oamenilor chemaţi prin destoinicia şi integritatea lor să se ocupe cu treburile publice.

In ceeace priveşte prima cale, ea nu poate fi realizată dintr'odată, aşà cum a fost introdus, de exemplu, votul universal la noi. Educarea masselor cere timp îndelungat, fiind mai mult un rezultat decât un postulat pe care se poate organizà o societate. A o presupune că există, cum s'a presupus că există necesitatea votului universal (introdus la noi în acelaşi timp cu Anglia, care parcursese un secol de reforme democratice treptate), e o iluzie. De altfel opera pripită a acestei reforme nu a întârziat să se răzbune în viaţa noastră politică după răsboiu. Anarhia care a domnit în conducerea ţării în ultimii doisprezece ani nu poate fi atribuită decât lipsei de pregătire pentru o reformă, care depăşeà atât gradul de desvoltare al masselor cât şi nivelul moral şi cultural al conducătorilor. In orice caz, luminarea masselor la noi se află la început şi ca atare nu poate fi considerată încă mult timp drept o realitate, pe care să se bizue Statul şi instituţiile lui.

Rămâne, aşà dar, a doua soluţie, selecţiunea conducăto-

rilor. De fapt s'a procedat la noi întotdeauna pe această cale. Statul nostru, atât în vechime cât şi dela reorganizarea lui în secolul trecut, a fost condus de o mână de oameni, cari, fie prin situaţia lor materială, fie prin talent, intrigă, abilitate, au izbutit să se aşeze în capul treburilor obşteşti. Numai că de cele mai multe ori conducătorii nu au ştiut să fie la înălţimea rolului lor.

Chestiunea care se impune în asemenea condiţii este de a stabilì criteriul selecţiunii, precum şi al sancţiunilor cari pot fi luate în cazul când un conducător se abate dela atribuţiile lui. Incepem cu al doilea criteriu. Legea ar păreà să fie aici călăuza sancţiunilor. Dar ştim cu toţii că legea nu se aplică niciodată în asemenea cazuri la noi. Şi nu se aplică din următoarele motive: 1) nivelul înapoiat al masselor exclude un control eficace şi continuu ca în ţările cu adevărat democratice: 2) moravurile cunoscute ale conducătorilor (nu numai politici), fac imposibilă denunţarea vinei şi aplicarea sancţiunilor; 3) complicitatea unei prese, care trăeşte în bună parte din ajutoarele date de conducători din fondurile Statului; 4) laşitatea oamenilor cinstiţi (scuzabilă până la un punct în împrejurările actuale), cari nu voesc sau nu pot să reacţioneze. Astfel complicitatea între popor, conducători, presă şi puţinii oameni luminaţi şi integri susţine şi încurajează perpetuarea unei stări de lucruri. ştiută şi tolerată de toată lumea.

Aici intervine celalt criteriu, care este desigur cel mai important şi mai hotărîtor în asigurarea intereselor publice. Căci de alegerea oamenilor potriviţi pentru locurile potrivite, depinde începutul regenerării vieţii noastre publice. Sub un regim republican, cu un popor atât de puţin luminat ca al nostru, chestiunea ar prezentà mari dificultăţi. Dar sub un regim monarhic, soluţia se simplifică prin însuşi faptul că suveranul, cu tot regimul parlamentar, are dreptul iniţiativei în alegerea oamenilor pentru guvernare.

Pericolul unui guvern personal de dictatură nu poate fi invocat în condiţiile vieţii noastre politice. Mai întâi noi am avut tot guverne personale şi dictatoriale, de câteori diferitele partide cari se perindau la putere făceau ce voiau şefii lor, împotriva intereselor şi legilor ţării, în ciuda criticii exer-

citată de opoziţie în Parlament. Apoi ce folos că avem una din constituţiile cele mai înaintate şi totuşi ne guvernăm ca unele State sud-americane. Căci ceeace nu trebuie să uităm e faptul că suntem departe de a fi în stare a aveà un guvern parlamentar în înţelesul strict al cuvântului. O asemenea întocmire, pentru a fi o realitate, cere alt stadiu de desvoltare decât acela în care ne aflăm astăzi. Iar a persistà într'o ficţiune, care nu e măcar utilă, înseamnă să continuăm în greşala de care suferă întreaga viaţă a Statului nostru.

Dar chiar dacă ne uităm aiurea, unde parlamentarismul e o realitate, constatăm că şeful Statului, deşi îngrădit, fie prin constituţie scrisă, fie prin statute, legi ordinare şi obiceiuri, se bucură de o largă iniţiativă, de câte ori se întmplă să fie un om capabil. Aşà, în ţara democraţiei integrale, în Statele-Unite, Constituţia acordă Preşedintelui dreptul de a-şi alege colaboratorii pe timpul cât îşi exercită funcţiunea, fără ca poporul să considere o asemenea putere ca ameninţând libertăţile publice. Deasemenea în Anglia, unde regele e socotit mai mult un simbol decât o persoană în politica ţării, întâlnim aceeaşi iniţiativă în mişcările lui de şef al Statului. El poate, când se simte în stare, să contribue efectiv la afacerile Statului, fără ca inmixtiunea lui să fie considerată ca anti-constituţională. Cazul regelui Eduard al VII-lea e caracteristic în această privinţă. Rolul covârşitor pe care l-a jucat acest monarh în politica Angliei dinainte de răsboiu e cunoscut de toată lumea, şi totuşi nimeni nu l-a considerat ca uzurpator al constituţionalismului. Adevărul este că în ambele ţări democratice şi cu regim parlamentar, legea şi spiritul Constituţiei admit ca dela sine înţeles că şeful Statului, dacă nu poate face nici un rău, el poate face tot binele de care e capabil, când se întâmplă să fie în stare să-l facă. Această interpretare a rolului monarhului sau al şefului Statului în politica ţării s'a încetăţenit prin forţa împrejurărilor cari depăşesc legea scrisă.

Prin urmare, atât condiţiile actuale dela noi cât şi practica constituţională a celor mai înaintate State, ne îndreptăţesc a admite că selecţiunea conducătorilor nu poate veni decât dela şeful Statului. Metoda urmată până acum nu mai poate fi recunoscută ca valabilă, dat fiind rezultatul ei. A o susţine pe

baza Constituţiei, e neserios şi chiar împotrivă spiritului documentului care se invoacă. Căci legiuitorii cari au formulat Constituţia nu au urmărit altceva decât binele ţării.

Odată admisă selecţiunea în sensul indicat, reforma morală şi culturală va venì dela sine. Atunci sancţiunile vor fì posibile iar deosebirea între bine şi rău va devenì un criteriu şi în societatea noastră. Numai astfel viaţa noastră publică se va îndreptà pe drumul drept al civilizaţiei adevărate.

Reforma preconizată e o chestiune de bun simţ, ca orice reformă izvorîtă din necesităţile directe ale realităţii. Numai înfăptuind-o putem sperà în îmbunătăţirea stărilor dela noi. Altă scăpare nu există, dacă privim răul în totalitatea lui, iar nu în diferitele lui aspecte parţiale (criză economică, politică, etc.), cum este privit de cele mai multe ori. Intr'un cuvânt soluţia stă în voinţa noastră de a ne afirmà prin caracter şi cultură.

Nicolae Petrescu

MAURICE MAETERLINCK

„Je ne sais rien de Maurice Maeterlinck, d'où il est, et comment il est.
S'il est vieux ou jeune, riche ou pauvre je ne le sais; je sais seulement qu'aucun homme n'est plus inconnu que lui, e je sais aussi qu'il a fait un chef d'oeuvre (Figaro 24 Aug. 1890).

II [1])

Am început acest capitol, cu un fragment din prodigiosul şi ditirambicul elogiu pe care Octave Mirbeau îl aduceà ca prinos operei unui necunoscut, pentru a ne puteà întrebà, în ce măsură trebuie cunoscut omul, locul, ambianţa, determinismul rassei, influenţa eredităţii şi alte elemente, în explicarea operei prin trecut, mediu şi experienţele unei vieţi intime. Problema acestor variate mijloace şi instrumente de analiză, a fost discutată aiurea ca şi la noi şi deocamdată nu ne interesează prea mult.

Ne mărginim deci la o măsură de mijloc: dacă e banal a reconstituì o personalitate din cioburile unor elemente şi circumstanţe ale mediului (şi asociaţia de idei ne poartă spre culegătorul de sfărămături de astre ale lui Anghel), nu e mai puţin adevărat că ar păreà incompletă limitarea şi evoluţia unei personalităţi numai în cadrul unui studiu dogmatic. Cu scopul pe care îl urmărim, nu ne putem lipsì de procedeele şi elementele unei lucrări, cari nu mai puţin trebuie să corespundă şi unor cerinţi didactice.

Aşadar:

M. Maeterlinck este fiul unui mic rentier Flamand îndrăgostit de flori şi natură şi s'a născut în Gand la 29 August 1862. A studiat dreptul la universitatea din oraşul său natal unde a legat o strânsă prietenie cu Grengoire le Roi şi Charles Lerberghe, doi poeţi înzestraţi şi pe nedrept uitaţi astăzi.

---

1) Vezi partea I în „Conv. Literare" Decembrie 1930.

Ca şi G. Rodembach, un alt mare purtător de torţă al geniului flamand, Maeterlinck îşi aruncă toga de avocat şi pleacă în 1886 la Paris, unde simboliştii erau în plină consacrare. Villiers de l'Isle Adam îi fu acolo primul mentor şi sub influenţa acestui straniu iniţiat, devine dintr'un temperament realist un contemplativ convins, care pe zi ce trece, este tot mai mult impresionat de farmecul spiritului, poeziei şi misterului lucrurilor.

In acest timp paralel cu simbolismul francez al lui Mallarmé (pe nedrept pus de unii comentatori alături de prerafaeliţi) şi a lui Verlaine (care îşi trăià prima perioadă romantică din evoluţia sa), — se afirmà în plină maturitate, romantismul german cu Fichte, Novalis, Iacobi şi alţii; iar în Anglia prerafaeliţii reacţionari împotriva mecanizării vieţii, îşi găsesc în Ruskin un reprezentant ideal.

Şi toate aceste curente artistice, nu îndeajuns de cristalizate în opiniile lor fundamentale deosebite, deasupra cărora îşi întindeà aripile ocrotitoare romantismul dejà îmbătrânit, aveau ca substrat comun în literatură un lirism de o esenţă asemănătoare, iar în filosofie — un misticism creştin cu contingenţe remarcabile din cel medieval.

Iată isvoarele din care Maeterlinck, ca şi albinele din minunata lui carte de mai târziu, îşi extrage esenţa primelor convingeri.

* * *

Reîntors în Gand publică „*Le massacre des innocents*" o povestire tragică de mică extindere, din care se degajează iniţial însă, ca o prevestire a viitoarei ascensiuni, însăşi principalele lui resurse de fond şi formă artistică: pe de o parte crezul mistic al vieţii de dincolo de moarte, cu revolta contra acestui implacabil destin şi setea de cercetare a lumii misterelor şi necunoscutului, iar pe de altă parte, stilul unei poezii pline de fineţe şi fantezie, în care se anunţă un lirism specific.

In 1889, — anul morţii ilustrului său compatriot Rodembach, — după câţiva ani de vieaţă petrecuţi între grijile mărunte ale vieţii burgheze şi ale meseriei de avocat lipsită de vocaţie şi combativitatea barei, cu evadările duminicale în ve-

cinătățile dezolate ale câmpiei flamande, străbătută de canaluri leneșe ca toropite de somn, de drumuri veșnic umezite cari „alergau să se înnece în mare“, cu orașele vechi acoperite de ceață „ca de un zăbranic funerar al tăcerii“, — Maeterlinck prezintă unui cerc restrâns de inițiați, ca rod al contemplațiunii sale stăruitoare, două opere importante: *Les Serres Chaudes* o culegere de poeme de o surprinzătoare noutate, și o dramă *„Princesse Maleine“*, de o construcție stranie și deosebită de concepția timpului. Aprecierile lui Octave Mirbeau asupra ultimei lucrări, anunță apariția unei personalități literare alese și notorietatea lui Maeterlinck trece granițele țării sale.

Emulat astfel de elogioase aprecieri venite de pretutindeni, el părăsește avocatura pentru totdeauna și se consacră cu o rară putere de muncă numai literaturii.

In răstimpul celor 7 ani trecuți dela moartea lui Rodenbach — și până în 1896 când Maeterlinck evadează iarăș la Paris, activitatea sa este fecundă și variată.

In acest timp scrie cele 8 drame care urmează aproape la intervale de timp egale după Le Massacre des Innocents: *La Princesse Maleine* în 1890; *Les Aveugles, L'Intruse* și *Les Sept Princesses* în 1891; *Pelleas* și *Mélisande* în 1892; *Alladine et Palomides, L'interieur* și *la Mort de Tintagilles* în 1894.

Paralel cu acestea Maeterlinck traduce: *L'ornement des Noces Spirituelles* de Ruysbroeck l'admirable (1891), *Anabella* de John Ford (1894) și *Les Disciples à Saïs* de Novalis (1895).

Intre aceste preocupări multiple și obositoare, Maeterlinck găsește timpul necesar de a-și întreține și verificà continuă gândirea, studiind pe Sakespeare, Shelley și Browning, pe Kant, Goethe și Emerson, după care fructul acestor cercetări și meditațiuni profunde se concretizează mai târziu în aceà minunată și cu adevărat comoară de eseuri filozofice *„Le Trésor des Humbles“*.

* * *

Dela 1886 până la 1896, când apare la Trésor des Humbles, în această primă decadă a tinereții lui Maeterlinck, operile lui sunt firește influențate de curentele și ideile filo-

zofice ale timpului. In ele găsim: evocarea misterului prin simbol şi exteriorizarea sensaţiei prin forme animate de o sonoritate muzicală, împrumutate dela simbolişti Francezi; Subiectivitatea, lirismul şi acel *„sentiment intim“* rod al romantismului şi pesimismului german (Novalis, Schopenhauer, Fichte, etc.) şi idea unui misticism de o etică mai pură şi mai înaltă decât a filozofiei curente meridionale, împrumutată dela prerafaeliţii Englezi.

Şi Maeterlinck a rămas aproape toată viaţa lui credincios acestor idei şi elemente literare fundamentale pe care le-a adoptat la prima lui iniţiere. Deaceea perioada lui de formaţiune, are pentru analiza critică a operei sale o deosebită importanţă. Evoluţia sa după această primă perioadă nu a însemnat transformări sau conversiuni profunde, nici din punct de vedere intelectual, nici sentimental, nici artistic. Ea s'a desfăşurat cum nu se poate mai firesc şi consequent până astăzi.

La baza formaţiunii artistice şi intelectuale a lui Maeterlinck a stat dela început, şi permanent misticismul, ca suport moral şi filozofic al vieţii.

In obiectul misterios al acestui crez, care priveşte alături de raportul dintre om şi divinitate şi concentrarea şi cercetarea vieţii interioare şi apoi în exteriorizarea simplificată a sensaţiilor, prin un stil sobru şi o muzicalitate nouă a sunetelor, rezidă noutatea şi cu ea prima formă a sensibilităţii artistice personale a lui Maeterlinck.

In teatru, renovarea este mai evidentă decât în poezie. Ea constă deopotrivă, în formulă şi în procedee, după cum vom vedeà când vom analizà această operă.

Lucrările perioadei 1-a cuprind numai poezie versificată şi literatură dramatică şi nici o operă filozofică.

In toate problemele tratate în aceste opere stărueşte o anumită nostalgie şi dezamăgire pesimistă, ca o atitudine psihică constantă, care însă nu opreşte nici evoluarea şi nici perfecţionarea mijloacelor de realizare, ce le vom vedeà în operele viitoare.

* * *

In 1896 Maurice Maeterlinck dă la lumină prima sa operă filozofică, *Le Trésor des Humbles,* menită a afirmà

personalitatea scriitorului şi a face o deosebită atmosferă şi sensaţie împrejurul lui.

Această lucrare compusă din studii teoretice variate şi disparate, unite numai printr'o deosebită vrajă poetică, colectează şi rezumă principiile esenţiale ale artei lui Maeterlinck, precizează opiniile crezului lui artistic şi defineşte sfera emoţională a acelor preocupări, care vor fi dealtfel constant susţinute de acì înainte în toate operele lui viitoare, relative la forţele misterioase şi oculte cari dormitează în subconştientul omenesc.

El defineşte în concluzie astfel opinia fundamentală a nouei psihologii căreia îi va consacrà viitoarea activitate: „Il s'agit, en un mot, de ce que devrait nous révéler une psychologie transcendante, qui s'occuperait des rapports direct qu'il y a d'âme a âme entre les hommes et la sensibilité ainsi que de la présence extraordinaire de notre âme. Cette étude qui élévera l'homme d'un degré est à peine commencée, et elle ne tardera pas à rendre innadmissible la psychologie élémentaire qui a régné jusqu'à ce jour“ [1]).

Doi ani mai târziu, un nou volum, în continuarea aceloraşi preocupări şi probleme *„La Sagesse et la Destinés“*, vine să completeze primele afirmaţiuni filozofice din *Le Trésor des Humbles.*

In această carte mai puţin poetică ca cea dintâi, însă mai profund filozofică, pe Maeterlinck îl interesează o problemă nouă de un ordin mai înalt şi mai idealist: cum trebuie privită viaţa cu toate exigenţele, obligaţiunile, bucuriile, nădejdiile şi durerile ei şi cum trebue trăită ea în raport cu puterea imanentă, misterioasă şi inaccesibilă a destinului? —

Şi concluzia la care ajunge, este de o concepţie degajată din pesimismul primei perioade, care anunţă un început de idealism şi chiar optimism — destul de afirmat.

„C'est l'amour qui doit être le vase dans lequel on cultive la sagesse veritable“.

In 1901, *La Vie des Abeilles* completează prin caracterul ei ştiinţific şi documentar, preocupările din ce în ce mai limpezi în filozofia marelui gânditor. El evadează din domeniul nebuloaselor mistere ale vieţii de dincolo de mormânt în care

[1]) Le Trésor des Humbles, pag. 120.

se complace în perioada I-a și ajutat de observațiunea științifică meditează asupra existenței și destinului speței. Paginile descriptive care însoțesc în această carte cugetarea abstractă, sunt de o frumusețe unică și pune în cumpănă și acì ca și aiurea, pe poet și pe gânditor.

Până în 1901 Maurice Maeterlinck continuă a scrie mici piese de teatru: *Aglavaine et Selysette, Ariane et Barbe Bleu* și *Soeur Beatrice,* — menite parcă să întreție vie, evidența sensibilității sale poetice, alături de preocupările filozofice cari au în această perioadă o curioasă suveranitate.

In 1902 Maeterlinck publică „Monna Wanna" o piesă viu comentată, cu o tendință tezistă mai puțin voalată, o desfășurare puțin convențională și cu o poezie mai superficială.

In acelaș an își reià preocupările filozofice și publică: *Le Temple enseveli, Le double jardin* și mai târziu (1907) *L'inteligence des fleurs.* Cea dintâi este o lucrare explicativă pentru unele vechi afirmațiuni strecurate în celelalte cărți și nesusținute sau neclarificate îndeajuns; cele din urmă două sunt compuse din aceleași bucăți disparate ca și Le Trésor des Humbles și abundă în reflexiuni și impresiuni relative la vieața în legătură cu morala și nemurirea.

Insfârșit în 1909 Maeterlinck scrie aceà admirabilă feerie *„L'oiseau bleu",* care este poate cea mai filozofică bucată din toate piesele lui — și tot în aceeaș măsură și poetică, și pe care o vom analizà în detaliu mai departe.

In 1911 activitatea lui Maeterlinck este încununată de premiul „Nobel" și cu aceasta, consacrarea sa este definitiv și oficial recunoscută.

* * *

Perioada 2-a a maturității scriitorului se caracterizează prin o bogată activitate filozofică, deaceea unii comentatori o și intitulează așà.

In această epocă poezia în forma versificată lipsește, ea abundă însă în proza care învesmântează în straiu de o nebănuită frumusețe, reflexiunile și ideile filosofice.

Din punct de vedere filosofic în ideologia lui Maeterlinck se petrece o reacțiune idealistă. Tristețea dezolantă din aceà „Poesie de convalescent" cum o numește undeva

Maximilian Harden și despre care noi am fi putut crede că trebuie citită „într'o cameră închisă, seara și spre toamnă", după cum spune Esch, — a făcut loc unui lirism mai luminos. Pesimismul neputinței umane și zădărnicia împotrivirii contra unei fatalități necunoscute, este înlocuit în această epocă cu seninătatea înțelepciunii și chiar cu recomandarea preceptelor ei. In această nouă concepție idealistă intră 2 entități neașteptate: Iubirea, ca fundament al înțelepciunii, cu speranța în găsirea unei bune conduite și metode de interpretare a vieții și chiar Utilitatea, ca element al vieții și fericirii pământene.

„Il est sage de penser et d'agir comme si tout ce qui arrive à l'humanité était indispensable". Il faut qu'on arrive a dire, sans faiblesse et sans indiference: „Ce qui aura lieu, sera le bonheur. „C'est cette foi en la bonté des choses, cette confiante subordination sous les lois éternelles qui régissent, le monde, qu'ont eue tous les grandes esprits panthéistes, et qu'Emerson a exprimée dans ce refrain d'amour et d'enthousiasme: „Elevons des autels à la belle Nécesité [1].

In teatru deasemenea, concepția și procedeul capătă un vesmânt nou: Maeterlinck nu renunță la mister, dar formele lui grave de presentiment, de spaimă, de obsesie din trecut, se îndulcesc mult.

Intr'un eseu din Le Trésor de Humbles această nouă concepție dramatică este expusă cu claritate.

Și peste toată activitatea acestei perioade, stăpânește o sensibilitate renovată, exprimată printr'un lirism nou, senin și optimist, în formule și forme adecuate acestei noui orientări.

* * *

Maeterlinck incorigibil, sub previziunea și obsesiunea grozavului cataclism care va îndurera omenirea, se întoarce — ca un spirit chinuit — către aceiași cercetare metafizică nebuloasă și stranie a primei perioade de formațiune, cu chinuitoarele ei probleme asupra morții și misterelor ei. El publică în 1913 *„La Mort"*, poate cea mai caracteristică operă a acestor constante obsesiuni.

---

[1]) Citat de M. Esch. in L'œuvre Maurice Maeterlinck, Pag. 41.

La studiul şi cercetările lui mai vechi, se adaugă acum un material deopotrivă de hipotetic şi experimental, nou, acel al ştiinţelor oculte, pe care le îmbrăţişează cu frenezie. Cu tot materialul acestor noui contribuţiuni, dincolo de impresiunile care conţin substanţa vechiului lui misticism, încercările de a ridicà vălul necunoscutului, rămân şi de data aceasta infructuoase.

In 1914—1915 scrie în cadrul acestor nelămurite şi zadarnice preocupări „L'Hôte inconnu" în prefaţa căruia consemnează această dureroasă şi târzie decepţie: „Tout est mystère et il est probable que tout le sera toujours, et que nous n'atteindrons jumais, sur aucun point, les derniers limites de la connaissance et de la certitude".

Odată răsboiul deslănţuit, Maeterlinck părăseşte preocupările de ordin intim şi colaborează prin scris, la jertfa ţării şi a compatrioţilor săi.

El scrie: articole, panflete, chemări la arme şi tot felul de lucruri, pe care i le cereau circumstanţele.

Tot acest material eteroclit, aceste sfărămături mintale şi sensitive animate de cele mai pure sentimente de iubire de patrie, le adună în volumul aşa de plastic şi melancolic intitulat *„Les Debris de la guerre"*.

El nu rămâne, din nefericire, până la sfârşit în cadrul acestor prime necesităţi şi convingeri şi lăsându-se antrenat de sentimente străine, pe care dealtfel nu le puteà negà umanitatea întregii lui opere de până acì, comite oarecare erori care îl fac să cadă în disgraţia compatrioţilor săi.

După 1918, „când liniştea relativă se aşterne peste morminte şi dărămături", Maeterlinck se reîntoarce la vechile sale preocupări şi scrie două studii documentare: *Les communications* şi *Les Propheties* şi o notaţie asupra „vieţii morţilor". în cadrul vechilor lui cercetări.

Mai târziu dă la lumină rând pe rând câteva piese de teatru: *Le Bourgmestre de Stilmonde* (1918) *Le Miracle de Saint Antoine* (1919); *Le sel de la vie* (1920) şi *Les Fiancailles în 1922.*

In acelaş timp strânge o altă serie de reflexiuni şi impresiuni filozofice în *„Les Sentiers dans la montagne* şi în *„le Grand Secret"* (1921).

Din toate aceste opere, se degajează sub ocrotirea unui spiritualism elevat, o nouă credință, aceia a panteismului universal și noui dorinți de a comunicà cu morții, pentru lămurirea acelorași obsedante și permanente îndoeli.

Ultima lucrare, *Le Grand Secret*, a fost violent criticată.

Plictisit și ostracizat, scriitorul își întrerupe brusc activitatea, pleacă într'o lungă călătorie împrejurul lumii, și vizitează America și Orientul European. La întoarcere publică două piese de teatru: *Berniquel* (1926) și *Marie Victoire* (1927) și apoi 2 ultime volume magistrale, care poate sunt cele mai profunde pe care le-a scris: *La Vie des termites* (1927) și *La Vie de L'espace* (1928).

Cea dintâi continuă oarecum minunata vieață a albinelor, cu aceleași preocupări — de a găsì prin analogie —, locul și menirea omului în creația panteistă a lumii; cea de a doua ne înfățișează problema preexistenței și a viitorului.

* * *

In această perioadă activitatea lui Maeterlinck este tot așa de fecundă ca și în perioada 2-a.

Răsboiul îi oferă un vast material de cercetare și documentare și în ochi cu viziunea ororilor și atrocităților lui, el se întoarce în ținuturile sumbre ale primelor preocupări. Optimismul afirmat așà de puternic în perioada 2-a, și susținut o bună bucată de vreme, prin imperativul împrejurărilor, în articolele din *„Sfărâmăturile Răsboiului"* pare acum întunecat pe alocuri — dar nu irosit, — de scepticismul aparent al vechilor probleme rămase până în prezent nedeslegate.

Cele două uvraje de filozofie care încheie — desigur temporal — activitatea marelui scriitor, angrenează ființa umană în Univers dar o lasă tot așà de neputincioasă și de neștiitoare și înfața viitorului ca și în fața misterelor morții, lucruri cari rămân pentru totdeauna inaccesibile spiritului și înțelegerii omenești.

In schimb viața oferă tot așà de bogate resurse de studiu și cercetarea ei e utilă, interesantă, și reconfortantă, și ca și când Maeterlinck ar fi avut intenția să încunune misticismul sublim căreia i-a fost devotat toată vieața, în *„La vie de*

L'espace" își încheie peregrinările mintale cu o admirabilă pagină închinată acelei Divinități imanente care stăpânește lumea, căreia Ea îi înfrumusețează viața prin iubire și căreia îi ascunde turburătoarele mistere „pentru ca să n'o facă să sufere și să o îndepărteze astfel de fericire".

Ce ne va da de acì înainte marele gânditor flamand și în ce direcție se va îndreptà nouile lui preocupări, e greu de prevăzut.

In paginile care vor urmà vom trece la analiza de detaliu a câtorva din principalele sale lucrări, pentru a puteà urmărì de aproape caracterul specific al ideilor, al sensibilității artistice și al procedeelor.

Epaminonda Arghiropol

PRO ONCIUL

Sâmbătă 20 Dec. 1930, la ora 19,40, d-l Profesor N. Iorga încheind, la Radio, ciclul conferinţelor sale asupra istoriei Românilor, a pomenit şi pe marele nostru istoric Dimitrie Onciul, acuzându-l de trădare şi exprimându-şi speranţa că fostul său coleg de Universitate şi de Academie ispăşeşte acum în chinurile iadului presupusa sa vină.

Onciul neavând descendenţi direcţi spre a-i apără memoria, o elementară datorie impune celor din generaţia lui şi îndeosebi prietenilor din jurul „Convorbirilor Literare", pe care le-a ilustrat cu preţioasa şi larga sa colaborare, să protesteze contra injuriei ce i s'a făcut.

Nedreapta acuzare adusă lui Onciul a fost înregistrată, cu deosebită mâhnire, şi în Bucovina, după cum ni s'a comunicat acum în urmă.

Respingând cu indignare ponegrirea memoriei cinstitului şi demnului nostru mare dascăl, e de prisos să insistăm asupra curăţeniei sufleteşti a învăţatului bucovinean, de o probitate de toţi recunoscută şi nedesminţită prin vreuna din scrierile sau din faptele lui.

Acuzării îi revine sarcina de a arătà pe ce întemeiază o sentinţă aşà de aspră, care nu poate rezistà faţă de dovezile de curaj şi de perfectă lealiate ce au caracterizat purtarea lui Onciul şi sub ocupaţia duşmană, la care, pare-se, d-l Iorga a făcut aluzie.

Nevoind să calificăm procedeul de ponegrire a memoriei celor dispăruţi, fără să fi avut înainte curajul de a le cere lămuriri, atunci când ei le-ar fi putut da, constatăm că, în cazul de faţă, d-l Iorga a lucrat până în 1923, atât la Univer-

sitate cât şi la Academie, alături de colegul acum proscris, fără să-l fi provocat atunci să se explice, dacă-l bănuià capabil de crima ce-i impută azi.

Spre a dovedì cât de neîntemeiate sunt asemenea acuzări aruncate cu atâta patimă marelui istoric decedat, vom reproduce opinile autorizate ale colegilor săi din Academie, exprimate cu prilejul morţii sale. (Analele Academiei Române, Tomul 43, 1922—23, pp. 48 şi u.).

In şedinţa extraordinară din 20 Martie 1923, Vicepreşedinţele de atunci, V. Pârvan, anunţând trecerea din vieaţă a regretatului Dimitrie Onciul, spune: „Este primul caz când preşedintele Academiei Române a fost numai om de ştiinţă. Onciul în politică n'a însemnat nimic. Timp de patru decenii a lucrat numai în chiliuţa lui, consacrându-se cu totul ştiinţei şi numeroaselor instituţiuni culturale din care a făcut parte. De aceea avem două datorii: de a face să fie pomenit aşà cum se cuvine, şi de a arătà celor de afară cine a fost Dimitrie Onciul. Scopul şedinţei extraordinare de astăzi este luarea măsurilor celor mai potrivite pentru împlinirea acestor datorii.

„Rămăşiţele pământeşti ale ilustrului coleg vor fi înhumate la Cernăuţi. Serviciul divin se va oficià în biserica Mihaiu-Vodă. Cortegiul, în drum spre gara de Nord, va trece prin faţa Universităţii şi pe la Academie".

Din discursul Vicepreşedintelui Pârvan, rostit la înmormântare în numele Academiei, spicuim următoarele:

„Pioasă adunare,

„Academia Română spune azi prin mine cuvântul ei de despărţire celui plecat în împărăţia liniştei.

„Acum trei ani republica noastră, a celor egali, îl proclamase drept cel dintâiu dintre noi. Şi cuvântul lui erà cuvântul nostru. In anul acesta el ar fi trebuit să se reîntoarcă între cei egali şi să cedeze cununa întâiĕtăţii altuia. Ci destinul a voit ca el să plece încununat.

„Destinul a dat oracol cu înţeles adânc.

„Sunt mulţi muritorii cari ajung a fi căpetenii. Unii

pentrucă sunt înţelepţi, alţii pentrucă sunt buni, alţii pentrucă sunt meşteri în potrivirea cuvintelor cari adorm gândul cel treaz, alţii, în sfârşit, pentrucă sunt violenţi. Puţini sunt însă aceia cari ajung în fruntea tovărăşiilor de oameni, pentrucă în adevăr ar fi trebuit acolo.....

„Nu acela care aduce el mai mult, e cel mai vrednic, ci acela care are cea mai curată, cea mai sfântă bucurie, de aceea ce aduc alţii.

„Deaceea, când vedem pe vreunul din bătrânii noştri mai tare înduioşat de frumuseţea noutăţii ce o aduce vreunul din noi, noi îi dăruim iubirea noastră mai cu grabă decât chiar celui ce adusese marea noutate. Căci noutăţi pot născocì multe minţi, dar puţini sunt aceia cari ne învaţă a ne lepăda de bestia din noi şi a ne unì întru totul cu gândul cel vecinic, bucurându-ne şi suferind pentru dânsul.

„Veţi înţelege acum, pioşi mărturisitori întru taina morţii, de ce bunul învăţător, care doarme acum în eternă pace, a fost socotit aşà de vrednic şi la noi în republica celor egali? Aproape treizeci de ani el nu a obosit niciodată de a se înduioşà mereu de fiecare nou talent tânăr pe care-l descoperià între şcolarii lui, mereu şi mereu alţii...

„Cel care doarme acum liniştit şi deapururi neturburat de dorinţele şi patimile lui, de urile şi răutăţile altora, a luptat din greu cu marile furtuni ale firei sale, care-şi cereà vieaţa deplină: vieaţa cu toate bucuriile şi mulţămirile pământului. Dar cultul căruia se închinase, i-a ajutat să iasă biruitor şi, încă odată, să slujească drept pildă.....

„Cel acum adormit a fost omul legilor, legămintelor şi legăturilor. El a fost înlănţuitorul; s'a înlănţuit şi pe sine şi pe alţii în ceeace erà orânduire prealabilă, poruncă legală a oamenilor, desfăşurare minuţioasă a logicei, determinism absolut al metodei.....

„Şi credinţa sa a fost răsplătită. Vor trece secole şi numele lui va fi legat mereu de povestea epică a luptei cu taina cea mai mare a istoriei noastre.....

„Intre colinele îmbrăcate cu fagi ale dulcei grădini a Moldovei se întoarce azi obosit acel ce venise la noi încărcat cu darurile tinereţei harnice. Primeşte-l cu drag, Moldovă iu-

bită, tu cea care de veacuri ne dai pe istoricii Patriei, şi culcă-l domol, la sânul tău cald, la umbra răcoroaselor ramuri".

In şedinţa publică din 23 Martie 1923, însuşi d-l N. Iorga a ţinut să adaoge, întru proslăvirea lui Onciul, următoarea cuvântare, reprodusă aici întocmai, fără nici o prescurtare:

„Nu se poate vorbì la Academia Română a doua zi după ce rămăşiţele pământeşti ale colegului şi preşedintelui nostru D. Onciul s'au îndreptat către locul de veşnică odihnă şi spiritul lui îl simţim încă în mijlocul nostru, fără a pomenì cât de mult îi datoreşte ştiinţa istorică pentru a cărei desvoltare la noi a muncit, străin de orice alte preocupări, o vieaţă întreagă.

„O metodă filologică de o extremă îngrijire în analizarea cuprinsului isvoarelor, o strânsă logică în interpretarea lor, o sforţare continuă de a da forma cea mai precisă şi mai clară rezultatelor sale, o perfectă obiectivitate şi o probitate exemplară în discuţie, care n'a alunecat niciodată pe alt teren decât al ştiinţei, o grijă de fiecare acţiune a sa care mergeà până la meticulosităţi de ortografie, au fost marile însuşiri pe cari le întâlneşti rareori într'o cultură tânără, foarte ambiţioasă şi rebelă faţă de sacrificiile disciplinei.

„Cercetarea îndelungată a tuturor isvoarelor privitoare la istoria noastră veche i-a ocupat jumătate de veac aproape dintr'o vieaţă care ni se pare, în inima noastră, scurtă. Nu e chestiune pe care să n'o fi atins şi la rezolvirea căreia să nu fi contribuit cu lumini preţioase. Vom aveà să îndeplinim dorinţa lui discretă de a-i tipărì rezultatul unor lungi şi spornice osteneli. Iniţiator la începutul carierei sale, el a fost până la sfârşit un păzitor devotat şi sever al metoadelor cu cari-şi identificase întreaga structură sufletească. Asemenea lecţii nu sunt niciodată fără folos la un popor latin.

„La cărţile lui vom recurge adesea, aceia cari am lucrat alături de el, şi mulţi după noi. Dar ceeace va rămâneà în mintea tuturor acelor cari l-au văzut în ultimul timp, cu compătimire şi înduioşare, dar şi cu admiraţie, e îndărătnicia lui eroică faţă de sarcina pe care aici şi aiurea aveà s'o îndeplinească. Zdrobit trupeşte, el a prezidat şedinţele noastre până la ultima picătură de vlagă şi, când n'a mai putut, a

căutat să asiste măcar la ele în acelaș timp când în mijlocul torturilor fizice se îngrijà de bunul mers al Comisiei Monumentelor Istorice și când pe patul de moarte, orb, puneà o ultimă iscălitură indescifrabilă pe hârtiile curente ale Facultății de Litere, închisă, spre cea mai mare durere a decanului ei, prin voia tineretului care, petrecându-l pentru ultima oară. va fi amestecat și o floare de regrete în cununa depusă pe sicriul lui.

„Cine se ține așà de misiunea lui n'o părăsește, am puteà crede, nici după moarte și vom recunoaște aici îndemnul lui sfătuitor de câte ori hotărîrile noastre vor aveà sensul ordinii și pecetea autorității, ca și activitatea lui întreagă".

O asemenea cuvântare, rostită îndată după încetarea din vieață a celui azi acuzat, ne face să credem că cuvintele dela Radio n'au fost decât un **lapsus linguae,** care, mărturisit, *ar liniștì opinia publică nedumerită.*

Despre cuvântarea lui Onciul, ținută sub ocupație, ne putem documenta din broșura editată de Academia română în 1918: **Mircea cel Bătrân,** *cuvântarea comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui, de Dimitrie Onciul.*

Comemorarea lui Mircea Voevod a fost precedată de o panahidă, în care după pomelnicul Basarabilor s'au mai pomenit și răposații Regele Carol I, Regina Elisaveta, Domnița Maria și Principele Mircea.

Impresia adâncă, ce cuvântarea istoricului a produs asupra ascultătorilor, este încă vie în memoria tuturor celor de față la aceà înălțătoare manifestare românească sub ocupație.

Azi, cuvântarea lui Onciul se citește cu interes; atunci însă ea a impresionat nu numai prin conținutul ei, cât, mai ales, prin curajul unei atari demonstrații, tinzând să arate drepturile noastre, din strămoși, și asupra Dobrogei, care tocmai atunci ni se contestà.

De argumentele istoricului nostru s'a servit și Marghiloman în „memoriul ce a pregătit cu Onciul și cu Mehedinți asupra Dobrogei" pentru susținerea revendicărilor noastre față de ocupanți. (Marghiloman: Note politice, vol. III, p. 374).

Toate aceste dovezi, la care s'ar mai puteà adăogà multe altele, sunt, credem, suficiente pentru a veştejì impietatea ce, presupunem, numai dintr'o nefericită inadvertenţă, s'a comis la Radio.

Parafrazând încheierea comemorării Marelui Voevod, putem spune şi noi: binecuvântată în istorie, binecuvântată în conştiinţa naţională şi'n inimile româneşti va rămâneà deapururea memoria marelui român Dimitrie Onciul.

Al. Tzigara-Samurcaş.

ÎNTÂMPINĂRI

Cu privire la unele chestiuni de drept vechiu românesc

RĂSPUNS D-lui ION C. FILITTI

D-nul Ion C. Filitti, membru al Consiliului Legislativ, a făcut să apară la finele Decemvrie 1930 o broşură întitulată „Cu privire la unele chestiuni de drept vechiu românesc" în care d-sa, ocupându-se exclusiv de uvrajele mele „Le Nomos Georgikos et le Régime de la Terre dans l'Ancien Droit Roumain" (1929, Sirey, Paris) şi „Din Hrisoavele lui Mircea cel Bătrân" (Buc. 1930) îmi aduce o serie de critici. Fiind dat personalitatea d-lui I. C. Filitti, în domeniul studiilor referitoare trecutului românesc, m'am simţit îndatorat a-i răspunde. „A tout seigneur, tout honneur".

Voiu încercà în răspunsul meu a cuprinde întâmpinările criticelor aduse mie de d-nul I. C. Filitti, Cum criticele însă ating chestiuni de diverse importanţe — chestiuni interesante şi alte mai mărunte — voiu împărţi răspunsul în trei părţi de inegale mărime, referindu-se fiecare la trei chestiuni, anume aceà a vecinilor, a boierilor — şi chestiunea înţelesului termenului „vlastelin". In cuprinsul acestor trei părţi, voiu căutà a răspunde criticelor privitoare chestiunilor mărunte, legându-le de chestiunile importante.

I) *Vecinii.*

D-l I. C. F., îmi impută (pag, 4), că nu am documentat îndeajuns aserţiunea mea din „Nomos Georgikos", anume, că contrar legiuirii agrare a împăraţilor izaurieni, după introducerea Pravilelor nu au existat, în voevodate, împărţiri succesive în aceeaş moşie ale întinderilor posedate şi muncite de coloni, deci modificatoare ale acestor întinderi şi aceasta din singura voinţă a proprietarului, ca în dreptul byzantin.

D-l I. C. F., făcând critica acestei păreri susţine, că dânsa „com-

„portă însă o altă documentare decât relevarea împrejurării că în „textul românesc din Pravile nu se menţionează decât împărţeli de „moşneni şi de răzeşi. Cât de insuficient este acest temeiu se poate „chiar vedeà dintr'o altă constatare, ce face tot d-l A., că Pravile „fiind traduceri nu vorbesc nimic de clăcile, ce se obişnuiau la noi pe „acele vremuri" (pag. 5).

Să analizăm temeinicia criticei d-lui I. C. F.

Pentru aceasta să deosebim mai întâiu alegaţiile mele.

Eu am susţinut, că partajul satului byzantin se deosebeşte de partajul satului românesc prin faptul că:

1. E făcut între terenurile (χωράφια) colonilor, pe când în satul românesc nu poate interveni o asemenea schimbare pe ţarina satului lucrată de vecini sau de rumâni, între pământurile (sau nivele, jirabiile, delniţele) posedate de dânşii.

2. Deci, că partajul satului românesc (cu ţarina cu tot, împreună cu toate celelalte întinderi sau accidente de teren, ce formează cuprinsul lui, împreună cu toţi colonii, care sunt nemişcători pe pământurile sau nivele, jirăbiile, delniţele, etc. lucrate de dânşii) nu se poate face, decât de către legitimii lui proprietari, răzeşi şi moşneni, a fortiori de boieri, ca o statornică operaţie juridică, respectând aşezările colonilor — precum e *alegerea părţilor* — dar nu, ca o schimbare vremelnică a „tenurelor" colonare, după vrerea stăpânului solului, probabil în scop de ameliorare a culturii, ca în legea byzantină.

Voiu răspunde mai întâiu, că greu se poate documentà un lucru, care nu există — şi neexistând până acum, la cunoştiinţa mea, vreun act, care să arate asemănarea situaţiunii colonilor byzantini cu aceà a colonilor munteni sau moldoveni, îmi erà oarecum dificil să documenteze aceasta asemănare; apoi voiu mai răspunde, că şi situaţiunea juridică şi socială a colonilor din principate este în uvrajul meu suficient documentată (cap. V, îndeosebi pag. 39 et sq.), ca să reiasă caracterul ei specific de trainică legătură cu solul, ce nu permiteà schimbările de posesiune, după modelul legii byzantine; că asemenea în capitolul X se vede tocmai destrămarea acestei puternice legături a colonului cu solul, ce eu o numesc „la crise du colonat". Indeosebi, în acest capitol d-nul I. C. F. ar fi putut vedeà actul lui Constantin Mavrocordat Vv. din 1749, care arată cât de mult ţinuseră colonii la permanenta lor legătură cu pământul.

Documentare în această chestiune există; dar nu existentă acolo,

unde vroeşte d-l I. C. F. Regretabil, dar meseria de critic, ar comportà şi ea oare şi care trudă spre cercetare, oare nu e aşà? — Spre a terminà cu *vecin*, trebuie să spun, că persist în modul meu de a vedeà. „Vecin" vine dela „vicinus" cum rumân" vine dela „romanus"; sunt cuvinte, cari au aceleaşi sorginte ca înţeles şi amândouă îşi păstrează înţelesul originar de om legat pământului, cum erau majoritatea „vicini"-lor şi „romani"-lor originari. E ilogic a nu admite provenirea lui „vecin" din „vicinus", când trebuie să admiţi aceà a lui „rumâñ" din „romanus". Şi etymologiceşte nimic nu se opune la aceasta [1]).

Cum tot e vorba de termene latine, relative la vieaţa agrară a trecutului, precisez în privinţa lui „bătrân" ceeace am spus, nu ceeace insinuiază d-l I. C. F. Anume am susţinut, că „relativ la termenele de provenienţă latină, privitoare la raporturile pământului cu posesorii lui, avem de remarcat, că înţelesul lor, aplicat acestor rapoarte de posesiune din epoca feodalismului românesc, a rămas acelaş cu sensul lor originar roman, aplicat modului de posesiune colonar" (pag. 76). Aceasta nu însemnează, că am admis posibilitatea pogorîrii pe teren a părţilor veterane sub numele de bătrân, dar arată persistenţa intipăririi romane, asupra formaţiunii posesiunei şi proprietăţii vechi româneşti precum am spus'o. Atât şi nimic mai mult.

In treacăt şi în legătură cu influenţele diverse, ce au contribuit la formarea ideei şi dreptului de proprietate la noi, răspund d-lui I. C. F. că dacă d-sa găseşte curios (pag. 14) că eu, de oarece am admis dominaţia slavă asupra pământurilor colonilor romani din Dacia (pag. 79), totuş m'am mulţumit a califică de ingenioasă teoria d-lui M. Teodorian-Carada a originei ab antiquo bulgară a clasei conducătoare a Românilor — că dacă d-sa deci găseşte curios acest fel de gândire al meu, eu găsesc şi mai curios felul d-sale de gândire de a confundà două influenţe total deosebite — influenţa slavă şi influenţa bulgară. Anţii apar statornici în Dacia în secolul IV, Bulgarii nu formează în Tracia un stat mai puternic decât în sec. VIII. Nu e nici un temeiu de a confundà influenţa slavă cu influenţa bulgară.

---

[1]) Vecin <vicinus, precum vedere <videre, vergura <virginem, veghiare <vigillare, verde <viridem.

II. *Boerii.*

„Nu văd scrie d-l I. C. F. (pag. 10) pe ce se întemeiază d-l A. (pag. 62) că micii boieri sau boiernaşi (din documentele lui Mircea cel Bătrân) nu puteau fi, decât proprietari de moşii mici şi mijlocii. Apoi d-l A. adaugă că cneazul nu puteà fi în epoca lui Mircea decât inferior boierului".

D-nul I. C. F. interpretând documentele studiului meu, ajunge la concluzia, că „prin cneaz nu se puteà înţelege dregător şi prin boier nu se puteà înţelege proprietar (doc. XIX)... Cartea dată Coziei (citată de mine pag. 88-90) continuă d-l I. C. F. alăturată cu altele ulterioare tot din secolul XV-lea, stabilesc categoriile sociale din Muntenia în acea vreme: boierii (adică dregătorii), cnejii (adică proprietarii) şi sărăcii (adică oameni de rând, coloni şi iobagi). Chestiunea a fost de altminteri lămurită de C. Giurescu în frumosul său studiu „Despre Boieri" (pag. 11).

Reiese deci după d-l I. C. F., că:

1. Boierul de oricare importanţă ar fi el nu însemnà proprietar, ci dregător.

2. Cneazul însemnà proprietar de oricare importanţă ar fi el.

3. Boier şi cneaz însemnând termene de activitate socială diversă nu poate fi comparaţie între ei, deci, nu poate fi vorba de o inferioritate a cneazului.

4. Regretatul C. Giurescu a lămurit chestiunea în studiul său „Despre Boieri".

Voiu începe apărarea părerilor mele cu concluzia No. 4.

Intr'adevăr regretatul Giurescu a lămurit chestiunea, dar a lămurit-o mai mult în sensul părerilor mele şi câtuşi de puţin în sensul părerilor d-lui I. C. F., care susţine, precum am văzut că boier însemnà dregător şi cneaz proprietar [1]).

Vedem (d-nul I. C. F. şi cu mine) cât de absolut este Giurescu

---

[1]) Giurescu. Despre Boieri, pag. 56 (La titlul „Dovezi că toţi proprietarii erau numiţi boieri pag. 34). „Clasa boierească cuprinde prin urmare pe toţi proprietarii agrari, indiferent dacă ei erau mari sau mici, bogaţi sau săraci cu dregători ori fără... (pag. 57). Cine are sau cumpără moşie e boier, orice moşie e moşie boierească. Proprietarii devălmaşi dintr'un sat sunt arătaţi sub denumirea colectivă de boierii din acel sat... (pag. 61). Toate aceste fapte ne duc spre una şi aceeaş încheere: până în sec. XVII, toţi proprietarii de pământ se intitulau boieri. Clasa boierească cuprindea aşà dar nu numai pe dregători, pe marii proprietari şi pe urmaşii lor, ci şi pe moşnenii. Unitatea acestei clase se dovedeşte nu numai prin titlul comun al elementelor, ce o compun ci şi prin origina lor".

în precizarea înțelesului termenului de boier, pe care dânsul îl echivalează cu proprietar de pământ rural. Poate chiar prea absolut.

Dar lucru curios, cum ar spune d-nul I. C. F. această părere a lui Giurescu, însuş d-sa nu e departe de a o adoptà. Boier, după d-sa nu însemnează numai dregător. Vorbind despre ostea de „cneji-proprietari"... care a luptat și a pierit la Valea-Albă „d-sa spune că „Ştefan rămăsese numai cu boierii, în înțeles de proprietari..." și adaugă în notă „căci nu dregătorii puteau formà o oaste de 10.000 oameni și nici că dregătorii puteau fi însoțiți de țărani, care se împrăștiară" (pag. 80, 1924, Arhiva Inst. Soc. Român. Evoluția claselor sociale).

„Boieri sunt dregătorii cei mari : slugi, ceilalți" (pag. 85). D-nul I. C. F. greşeşte, generalizând. Slugă nu însemnà numai dregător mic ; însemnà și supus al domnului independent de slujbă.

„Este însă sigur că epitetul de boier se dădeà deopotrivă dregătorilor și proprietarilor de moșii" (pag. 190, op. cit.). D-sa citează asemenea pe boierii de curte şi de țară din cronica lui Macarie — și printre ei pot eu adăugà pe boierii și pe cetele lor din întreaga diplomatică a voevodatelor venind la cumpărări, vânzări, și tot așà ca jurători.

Să analizăm chestiunea însăşi.

Documentul XVIII „Hrisoavele lui Mircea", care este unul dintre acelea, pe care le citează d-nul I. C. F. spre sprijinul teoriei sale, face tocmai distincție între boier și slujitor (bolear ili [1]) rabotnic). Asemenea în doc. XIII ...boierii D-Mele mari și mici sau dintre slujitorii D-Mele trimeşi după miluiri sau slujbele D-Mele (ot boleară gvami malih je i velițih, ili ot rabotnic...").

Acești rabotnici nu puteau fi decât mici slujbaşi fiind dat misiunea lor — prin ipoteză numai boieri *mici* ar fi putut fi rabotnici. Dar tocmai sunt deosebiți de dânșii, precum am văzut în doc. XIII şi XVIII. Nu rămâne deci cuvântului de boier, când se aplică categoriei micei boierimi, decât înțelesul de proprietari rurali, liberi, deci nobili, mici sau mijlocii. Cu boierul mare e altceva. El poate fi, în epoca lui Mircea și dregător, dar dregător mare. Mĕ refer la compunerea sfatului domnesc, care se alcătuià din dregători și nedregători — mai bine zis din nedregători și dregători.

---

[1]) Milklosich. — ili = aut aut, vel, sed — ἤ—ἤ, αλλα.

Şi vezi din „Hrisoave" în deosebi doc. VIII ; despre atribuţiile şi rolul lor [1]).

Vor fi cu vremea în satele noastre toate speţele de boierie—astfel în sec. XVII. Dar în timpul lui Mircea, boier are sens general de proprietar şi documentul XII, când se referă la boieri mari şi mici, se referă la proprietarii mari şi mici, stăpâni de sate boiereşti mari şi mici (vezi doc. din registrele Giurescu citat în „Hrisoave" pag. 89 în notă). Satul mare fiind al boierului mare, cel mic al boierului mic [2]). E o imposibilitate a concepe ca aceste sate să fi aparţinut numai la dregători.

Pentru inferioritatea cneazului faţă de boieri deşi proprietari alodiali şi unul şi celălalt, trimet la argumentele mele din „Hrisoave" (pag. 71 et sq.), pe cari nu le menţionează d-l I. C. F.

Deci nu sunt atât de departe în ceeace priveşte concepţia mea despre boieri, de aceea a însuşi d-lui I. C. F. (prima manieră — foarte departe de aceea de a doua manieră a d-sale). Cu diferenţa, că d-sa nu poate probà a doua manieră a d-sale, — în ceeace priveşte epoca lui Mircea — adică echivalenţa termenului general de boier numai cu noţiunea de dregător, nici echivalenţa exclusivă a termenului de cneaz cu noţiunea de proprietar, pe când prima manieră d-sa a putut-o documentà... fiind documentabilă.

III. *Vlastelin* (**Ѣластєлинъ**)

D-l I. C. F., critică alegaţia mea, că chemarea la dregătorii a lui Barbu Banul şi Pârvul Vornicul, împreună cu fraţii lor, fii lui Neagoe din Craiova, astfel cum reiese din inscripţia depe lespedea mormântului lui Vladislav Voevod, decedat la 1455, ar însemnà o chemare la dregătorii mari — dacă cumva ar însemnà chiar o chemare la vreo dregătorie oarecare. D-l I. C. F., crede în studiul d-sale despre Craioveşti (Conv. Lit. an. 54-1922 pag. 194 et sq) că „Barbu şi Pârvu, care şi-au dat numele în inscripţie, trebuie să fi fost foarte tineri, poate între 15-20 ani, şi se vede, că au primit atunci cele dintâiu dregătorii mărunte".

---

[1]) Vezi amănunţitul studiu a d-lui Gh. D. Florescu, Divanele domneşti din Muntenia în sec. XIV şi XV. Vezi şi în Moldova pentru predominanţa în sfatul domnesc a nedregătorilor asupra dregătorilor: Documente Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare. ed. M. Costăchescu. 1931.

[2]) Rămâne a explicà cuvintele doc. III: „Nimeni dintre slujitorii D-Mele să nu asuprească pe Tâmpa, fie judecător, fie orice boier". E probabil o greşală de redacţie. Nu-mi închipui, ca orice boier să treacă în rândul rabotnicilor, când aceştia, ştim cărei categorii inferioare de slujbaşi aparţineau.

Chestiunea este deci de a şti, dacă atunci, când Vladislav i-a boierit, adică i-a făcut dregători — admiţând ipoteza, că o boierire din partea domnului nu comportă decât o investire cu o dregătorie — e deci de a şti, dacă numiţii au primit o dregătorie mare sau mică. Voiu revenì însă asupra înţelesului lui Власти şi lui Властели.

Motivul, care m'a făcut să cred, că Craioveştii au primit dregătorii mari a fost următorul:

In diplomatica lui Mircea ştim că nu sunt decât două categorii de boieri: boieri mari şi boieri mici. „Boier", am văzut, că puteà însemnà şi dregător, dar însemnà atunci dregător însemnat, recrutându-se din clasa acelora, pe care voevodul îi numeşte boieri mari.

E de admis, că deşì sub Vladislav II, noţiunea de dregător să fi câştigat teren, totuş alcătuirea socială şi administrativă a voevodatului nu trebuie să fi diferit mult de cea ce erà sub Mircea. Astfel noţiunea de „boierie" nu cred să se fi întins încă asupra boierilor mici, nici ca un slujitor sau un slujbaş al domnului să fi fost cuprins în denumirea de boier, în sens de dregător.

Denumirea de boier aplicată şi dregătorului mic — funcţionarului subaltern, cum am spune noi azi, — nu a devenit posibilă şi curentă decât atunci, când înţelesul special de dregător al boierului a ajuns să echivaleze noţiunea generală de proprietar alodial, în epocile dela Radu-cel-Mare încoace, desemnând fără distincţie marcată atât pe proprietari cât şi pe dregători.

Această echivalenţă între înţelesurile de dregător mare sau mic şi de proprietar, în cuprinsul cuvântului de boier, erà oare posiblă în timpul lui Vladislav II şi voevodul puteà oare boierì odraslele unui neam puternic, prin dări de „boierii mărunte"?

Eu cred că nu.

In epoca Craioveştilor termenul de boier continuă să nu se aplice, dacă are înţelesul lui de dregător, decât dregătorilor de seamă. Aceştia în epoca imediat posterioară se vor distinge de dregătorii mărunţi, prin termenul de *pravitel* (правитеа) existând încă din secolul XV [1]). In epoca, ce ne interesează reiese deci, că

[1]) Ştefulescu. Documente slavo-române din Gorj.—Doc. pag. 30, dela Vlad-Vv. an. 1490. „Şi nimeni să nu cuteze a bântui acele sate nici judeţi, nici bi-

termenul de boier, în afară de sensul lui de proprietar, nu puteà şi nici nu tindea să se extindă dela desemnarea marilor dregători asupra micilor dregători.

Dar în sine chestiunea nu ar prezintà mare importanţă, dacă n'ar fi anexată altei chestiuni, care o ridică d-nul I. C. F. printr'un nou înţeles de dat cuvântului *vlasteli* de pe inscripţia mormântului lui Vladislav II şi anume acela de inobilaţi printr'o anumită dare de pământ (pag. 9).

Nu pot decât să leg această chestiune decât acelei, pe care o pune tot d-sa, anume de chestiunea moşiilor donative, deoarece presupui, că prin hărăzirea de moşii aparţinând acestei anumite categorii (pag. 16), formulează d-sa ipoteză, că Craioveştii au fost făcută „vlasteli" de voevodul Vladislav.

E o ipoteză, care poate fi fecundă, mai ales, că ea cum spune d-nul I. C. F. se leagă de chestiunea dominium-ului eminent, dar în orice caz, fie că ea se adevereşte, fie că e infirmată prin cercetări ulterioare, noţiunea de întietate, de comandă, de *imperare* se leagă de cuvântul „vlasteli". Noţiunile de inferior, de mic, de mărunt sunt incompatibile cu dânsul.

Intr'adevăr F. Milhlosish [2]) ne dă următoarele înţelesuri.

Власти, владѫ, владеши Vb = imperare, ἄρχειν. **Властитель** = princeps, ἄρχων. **Властити** = imperare **Властение**= imperium. ἐξουσία. **Властелинъ** m. = princeps, ἀρχοντικός; dominus, κὺριος ὕπαρχος. **Властеличищть** = iuvenis nobilis. **Властель** m. = princeps ἄρχων. **Властельство** n. = imperium, ἀρχη. ἡγεμονία.

Din toate aceste înţelesuri se desprinde în mod cert idea de comandă, de situaţia aptă de a domina şi ordonà.

---

rarii, nici globnicii, nici oricare altul din boierii sau dregători D-Mele . . ." (ѿ болѣри и ѿ правителе гвми).

Ştefulescu. op. cit. pag. 101. „Doc. dela Radu Vv". (Paisie) fără an."... am căutat şi am judecat D-Mea cu toţi cinstiţii dregători ai D-Mele (...сь вьсии чйстнтим правителам гвми).

— Doc. Radu Paisie. 1538 pag. 104 — aceeaşi formulă (...praviteli gvmi).

— Doc. lui Mircea Vv. (Ciobanul) 1548. pag. 120 (...praviteliem gvmi) — idem din 1549. pag. 123.

— Doc. lui Pătraşcu Vv. (Cel Bun) din 1554 — Formula „...Cu cinstiţii praviteli ai D-Mele" pag. 128.

— Despre înţelesul lui **pravitel** vezi F. Miklosish. op. cit. **правитель.** m. = ὁδηγός. magister, praefectus.

[2]) Lexicon paleoslovenico-graecolatinum emendatum auctum. ed. Braumuller. Vidabona. 1862.

Aceste înțelesuri le adeverește Zakonikul lui Ștefan Dușan și diplomatica croată a epocei, ce ne interesează [1]). Le confirmă la altă extremitate a lumei slave înțelesul lui în cea rusă [2]).

Așà dar apare în evidență la Slavi — deci la Sârbi, ce ne interesează — idea de „imperare" bazată pe o puternică stăpânire a pământului. Hajdeu, contrar părerii d-lui I. C. F., a tradus exact prin *boieri* pe „vlasteli" din donațiunea din 1348 a țarului Dușan; boierii mărunți ar fi fost „vlaseliacik"-i în diplomatica sârbească.

Acelaș lucru se petrece și în Muntenia. Noțiunea de vlasteli — sau de vlastelin — e legată de aceà a unei supremități sociale [3]), dar care nu e depedentă de o dregătorie; numele specific al dregătorului însemnat pare a fi *pravitel.*

„Vlastelin" deci poate să însemne un boier puternic, nu numai prin proprietățile sale, dar prin anumite proprietăți ale sale. Dar

---

[1]) In Zakonic Властели,Властелинь se traduce prin boier, Властелчникь prin boiernaș, "cu înțeles general de proprietar de bunuri, care se bucură de o libertate complectă și erau obligați la prestare de serviciu militar față oe capul statului. „Vlastelicik" e inferior vlastelinului. Diferența însă nu se cunoaște" Zakonikul lui Șt. D. de I. Peretz. pag. 59).

— Doc. al craiului croat Stiepan Dabișa, începând astfel: cu acești „martori și chezași ai D-Mele „vlastele" din Bosnia (urmează 14 vlasteli, cari sunt cnezi, adică principi în Croația, jupani, adică guvernatori de ținuturi (jupa=ținut) și voevozi (belliduces). — (Monumenta Slavorum Meridonalium, vol. IV. pag. 97, ed. Zagreb). Din anul 1392.

— In aceeaș culegere, pag. 110. — doc. din 1412 al despotului sârb Giuraghi. Dânsul dăruește vlastelinului Medio Anghelovici, satul Șușani deasupra Budnei.

— Idem. pag. 129 din 1428 al cneazului Nicolae Francapan regulând un proces, unde stau ca parte „vlastelii din Brebir" — le amintește scoborîrea din casa lor nobilă. „Svoga doma rodnoga blaga".

[2]) Macieiowski. Slavische Rechtsgeschichte Leipzig 1830, vol. III, pag. 114, „Wlastel însemnează un bun de familie (dziedzictwo) rural sau urban, cu oarescare oameni proprii, ca și în Serbia în aceà epocă; 1395 când Wlasteli erau considerați mai sus ca voevozii, knejii, jupanii... Deseori erau într'un sat doi Wolasteli, doi Tijuni, doi namjesniki cu drepturi egale sau separate... Dar acelaș sat nu puteà să aibă doi Wlasteli".

[3]) Vezi Ștefulescu, op. cit. Hrisov al lui Radu Vv. (cel Mare) din 1502 prin care se confirmă prea cinstitului „vlastelin" al D-Mele" jupân Radu și fratelui său jupân Petru, cumpărături de bunuri rurale. In hrisovul din 1505 acești frați sunt acum ambii numiți „vlastelini" și „praviteli" — Radu, aci, fiind comis și Pătru spătar. In această calitate sunt numiți praviteli, deoarece în doc. din 1502, unde sunt boieri fără dregătorii (regret pentru d-nul I. C. F.) nu li se dă această denumire.

Că „vlastelin" însemnà o treaptă înaltă în boierime o arată analiza doc. din 1502. Ambii frați sunt foarte puternici și bogați. Au 17 moșii și sate numai de moștenire — în afară de cumpărături, de beneficii domnești, de bunuri, pe cari „sunt așezați". Totuși în 1502 numai jupân Radu e vlastelin. Pătru nu devine vlastelin decât în hrisovul din 1505. Erà deci o devenire prin grația domnească, explicabilă aci prin faptul, că în hrisovul din 1505 Radu și Pătru fac parte din „Casa Domniei-Mele", — adică din familia Voevodului (conform părerii

prin cari? Prin aceste „moșii donative" asupra cărora pretinde d-l I. C. F., „răposatul I. Nădejde a deschis în ultimii ani orizontul nouă"? (pag. 17). Să examinăm puțin teoria lui Nădejde asupra acestor moşii.

* * *

In prealabil trebuie să mărturisesc, că nu cunosc de către numitul cercetător asupra acestui subiect decât două articole din Revista „Literatură și Știință" din 1893-94. Informațiile mele nu au putut aflà altă scriere tipărită de Nădejde despre regimul acestei categorii de moșii. E posibil să fiu greșit; aşi spune mai mult: aşi dorì să fiu greşit, căci nu găsesc nimic solid în articolele mai sus menţionate și astfel fiind, entuziasmul d-lui I. C. F. îmi pare inexplicabil, ca și baza, ce și-o pune în Nădejde pentru eventualele teorii ale d-sale.

Nădejde nu parvine să fixeze caracterele juridice și sociale ale satelor „domnești". Erau ele alodii ale domnului, mai bine zis ale domniei, ori nu?

In consecință posesiunea pământului în aceste sate aveà oare pentru locuitorii satulul caracter de deplină proprietate, ca proprietatea cnezească sau megieşească de care pomenește Nădejde, sau caracter de posesiune colonară, satul domnesc în acest caz constituind el un alodiu al domnului? Dar dacă erà sat domnesc, încăput în mâna domnului descălicător de pe urma opunerii lui cu armele în mână acestui voevol, și transmis ca sat domnesc de către acesta urmaşilor săi — cum spune Nădejde — de ce oare domnul nu-l dăruià cu totul, adică cu pământul și cu colonii, ce-l locuiau, boierului beneficiar, ci îi donà numai privilegiile sale fiscale asupra-i — venituri, slujbe, prestații, amenzi — la care renunță în favoarea lui? Teoria aceasta — această oprire a pământului de către domn, de care domnul nu poate dispune, deși satul erà domnesc şi domnul nu poate dispune, deşi satul erà domnesc și această hărăzire către beneficiar numai a veniturilor sale fiscale de orice natură, e un non sens istoric, confirmat ca atare, atât de toată

---

d-lui Gh. D. Florescu în interpretarea înțelesului „Casei D-Mele", ce mi-a comunicat-o verbal și pe care o împărtășesc), ceeace nu erà în 1502. i

— Vezi J. „Flach. Les Origines de l'Ancienne France. III. pag. 76, asimilarea „maisnie"-ei cu latinul „casa" și derivatele sale „casatus" şi „casamentum". cf. Ducange p. domesticus-casatus.

— Cf. Flach, op. cit. „La maisnie" erà neamul în sens strict, strâns în jurul șefului său, II, pag. 455. — O persistență a ideei de clan.

diplomatica noastră, cât şi de spiritul timpului, pentru care pământul şi stăpânirea lui erà lucrul cel mai interesant.

Dania e revocabilă spune Nădejde — şi întemeiază această revocabilitate atât pe prezenţa în acte a fiilor domnului donator, — dispoziţiunile actului nefiind valabile astfel decât în timpul domniei voevodului şi a eventualelor domnii a acestor erezi — cât şi pe existenţa la sfârşitul actelor a blestemului final, pe care domnul nu-l uità, ştiind tocmai cât de şubredă erà o asemenea donaţiune.

Dar prezenţa în acte a erezilor domnului aveà alt scop, şi-am spus'o aiurea![1]) Cât despre proba revocabilităţii pe motivul existenţii blestemului ca apărare în contra şubrezimii donaţiunii, e un non sens. Este ca şi cum în prezent s'ar negà irevocabilitatea unei donaţiuni, prin faptul existenţii măsurilor legale luate tocmai pentru a o menţine. Din contra, donaţiunile — până la proba contrarie, acì ca în domeniul tutulor ştiinţelor documentare — donaţiunile în vechiul nostru drept au fost făcut „in aeternum". Ne-o indică în Moldova chiar cuvântul „uric", care venind dela örök (ung. perpetuu) precum observă şi d-nul I. C. F. şi aplicându-se nu numai confirmărilor, ci şi dăruirilor, indică perenalitatea lor[2]).

E justă idea d-lui I. C. F., că chestiunea moşiilor donative e legată de altă chestiune, aceà a existenţei dominiului eminent în principate, precum şi de dânsa e legată chestiunea dării calului[3]) — şi pot adăugà, precum aceea a stăpânirii domneşti, asupra moşiilor şi ocoalelor târgurilor.

Relativ la chestiunea dominiului eminent d-sa declară, contrar vederilor mele, că nu a stat în legătură cu ereditatea familiilor domnitoare.

---

[1]) Vezi „Hrisoave" pag. 50. Mulţumesc d-lui I. C. F. că îmi face cunoscut că şi aiurea suveranii îşi alăturau pe erezii lor în acte. Dar atenţia d-sale erà inutilă, deoarece n'am afirmat nicăeri monopolul acesei particularităţi pentru diplomatica voastră. Şi nu existenţa ei aiurea infirmă punctul meu de vedere, ci îl întăreşte. Vezi în Esmein teoria „du roi désigné".

[2]) „Uric însemnează: dare, donaţiune şi se dă ca nume hrisoavelor şi „cărţilor de miluire ale domnitorilor, prin care hărăzesc mănăstirilor sau particu„larilor moşii şi diferite scutiri şi privilegii".

I. Peretz. Curs de Istoria Dreptului Român, vol. II, partea I, pag. 151.

In treacăt fie zis, e mult mai logic: donatarul sau confirmatorul in aeternum în speţă domnul, care constituià donaţia şi dădeà confirmarea cu toată puterea şi prestigiul său, ca el să boteze actul — şi obiectul juridic şi instrumentul scris, cum susţin eu că e cazul cu uric, decât cum susţine d-nul I. C. F. ca înţelesul de moşie perpetuă să se transmită dela starea de fapt la act, botezându-l cu acelaş nume pe acesta.

[3]) In „Hrisoave" chestiunea calului şi a cupei nu mi-a inspirat nici un co-

Totuşi cred, că idea de patrimoniu aplicată întregei ţări în folosul voevozilor descălitori, ce îi arată ca stăpâni ai ei, trebuie să fi jucat şi dânsa un rol în constituirea noţiunii dominiului eminent. Dar idea de patrimoniu comportă ereditate şi ereditatea aceasta a avut în dreptul public al nostru din trecut efectele ei, mai cu seamă când dăinuirea Muşatinilor şi a Basarabilor ereditari a coincidat cu epocile de tărie ale principatelor. Şi să amintim şi condominiul, ca asupra unui patrimoniu privat, a fiilor lui Alexandru cel Bun, Ilie şi Ştefan, asupra Moldovei.

După câtva ocol, necesitat de examinarea chestiunilor în legătură cu noţiunea de „vlastelin", cred că pot să închei cu adeverirea celor ce enunţam (pag. 256) — anume, că fie că vlastelin ar fi însemnat boier dregător, fie şi cum arată documentele din 1502 şi 1505, că ar fi desemnat pe un boier proprietar, dânsul precizează un personaj puternic, care comportă idea de „imperare". Dacă prin cercetări ulterioare se confirmă deducţiunele documentelor din 1502 şi 1505, se pune atunci întrebarea prin ce stăpânire de anume moşii, deveneà boierul „vlastelin". In cazul acesta va interveni probabil chestiunea moşiilor donative.

* * *

Voiu mai răspunde la trei chestiuni răzleţe rămase în afară de cuprins, tratate mai sus.

1. D-nul I. C. F. îmi impută, că nu sunt clar nici în privinţa caracterului ce atribui noului fel de proprietate. „O numeşte când dominium, când alodiu..." (pag. 15).

Fireşte întrebuinţez indistinct când un termen, când altul şi nu văd, făcând aceasta, temeinicia criticei d-lui I. C. F. „Cuvântul alod (fr. alleu), conţine aceste două rădăcini *al* = *totus*, integer, *od* bonum, possesio. Grim îl traduce *mere proprium* şi această traducţie este exactă. Alodiu este cea ce îmi aparţine în mod perfect. Cuvântul a desemnat mai întâi de toate bunurile venite prin suc-

mentariu, remarcă d-l I. C. F. Nu mi-a inspirat, căci erau inutile ipoteze premature.

— Gidei afirmă, că actul din 1581 e singurul, pe care s'ar puteà întemeià existenţa dominiului eminent la aceà epocă — nu eu. Punerea între ghilemete a cuvântului **singur** erà deci inutilă din partea d-lui I. C. F. — căci nu cred ca d-sa, să o fi făcut-o în scop ca să-mi atribue mie această precizare de act unic. Cred că sunt în sentimentul d-sale, să dau această explicaţie; trecând d-sa pe semne cu vederea ca această scoatere la iveală a lui „singur", puteà să nască o nedumerire, posibil dăunătoare mie.

cesiune și opuse, fie bunurilor achiziționate fie bunurilor primite în beneficiu". (Histoire du Droit Civil Français par Paul Viollet, pag. 696. Paris, 1893). „Adevăratul alodiu, alodiu franc și lipsit de sarcini (franc et quitte) erà liber ca aerul" (J. Flach, Les Origines de l'Ancienne France, I, pag. 190 [1]).

„Iar drepturile regaliane, continuă d-nul I. C. F. le consideră (d-nul A. adică subsemnatul), când ca drepturi suverane, când ca slujbe și dări către domnie".

Dar oare în epoca lui Mircea, ca d'alminteri în tot trecutul Munteniei, privilegiul fiscal în acceptația cea mai largă a cuvântului nu constituià un drept suveran al domnului? Nimic nu ne induce a crede în stare actuală a diplomaticei noastre, că alt personaj, decât domnul puteà percepe impozitul sub modalitățile trecutului; spre diferența celor ce se petreceà în organizația feudală a Apusului, unde nobilii posesori de feude sau de alodii, în virtutea drepturilor lor segnioriale, ce nu erau altele decât drepturi de suveranitate [2]), își însușiseră dreptul de impunere fiscale, fie prin concesiuni, fie prin uzurpație, ca și celelalte drepturi ale lor de aceiaș categorie.

---

[1]) Altă dovadă de identitatea termenelor în epoca medievală o aduce acest caz citat din J. Flach (op. cit. I, pag. 191).

— Un oarecare Pierre Jordan din Châtillon-le-Chateau, în 1096, bolnav fiind, ia rassa călugărească printre călugării din Cormery din Turena. Le lasă jumătate dintr'un domeniu al său din Clion „de alodo suo immunem omnino et quitam" — cealaltă jumătate din acest alodiu le va reveni „in dominium" după moartea mamei sale și a fiului său".

[2]) Despre suveranitatea segniorilor feudali, vezi Esmein, Cours d'Histoire du Droit Français. Paris 1898, pag. 180. „Autoritatea publică, întrupată odinioară în puterea regală nu a dispărut, cum n'au dispărut drepturile, ce constituesc atribuțiile ei esențiale, cu toate că drepturile derivând din asociațiile feudale le fac aprigă concurență; dar e denaturată și e desmembrată; s'a prefăcut în segniorie. Segnioria nu e altceva decât suveranitatea sau o desmembrare a suveranității, care a trecut în proprietatea privată, în patrimoniul unor anumiți indivizi". — Pag. 182, Esmein vorbind despre atribuțiile puterii publice scrie": ...Însă e posibil de a lămurì două reguli generale. Mai întâi segnioria, care reprezintă, în virtutea dreptului comun, plenitudinea suveranității, e baronia. Al doilea, segniorul, ce exercită atribuțiile cele mai prețioase ale puterii publice, e segniorul înalt jude (haut justicier)".

— J. Flach, (op. cit., III, pag. 116). „In realitate regimul segniorial s'a clădit asupra unui grupări personale. Ca drepturi personale, iar nu ca drepturi teritoriale au devenit drepturi segnioriale, drepturile regaliane reținute de către rege sau însușite de către duci, conți și segniori.

— Idem. (I, pag. 382) „Dreptul de a dispune și de a se folosì, de a concede contra redevențe și servicii, ceace constitue proprietatea, drepturile segnioriale, cari sunt elementele suveranității se separ și se fărămițează, cum am văzut că s'a fracționat dreptul de justiție.

Dar ce e mai curios, ca să vorbesc ca d-sa, e că d-sa comite aceiaş confuzie ca şi mine. După ce îmi impută (pag. 15) că confund drepturile regaliane când cu drepturile suverane, când cu slujbele şi dări către domnie, voind desigur să spună, că aceste din urmă nu constituiau drepturi regaliane, iată ce scrie (pag. 17). „Uric în Moldova, obabă în Muntenia, adică bunuri de moştenire în veci, moşii, puteau deveni din voinţa domnească, nu numai pământuri dar cum constată şi d-nul A. (pag. 92) şi drepturi regaliane, precum scutirile de dări, de slujbe, de judecata dregătorilor domneşti".

— Nu am scris niciodată, că nu există în afară de documentul citat de mine pag. 86, alte documente relative la hotărîrile de clăci. Nu mă îndoiesc, că le cunoaşte d-nul I. C. F., dar, pe cât ştiu, nu s'a atras de nimeni atenţia asupra semnificării lor.

D-nul I. C. F. se mai contrazice odată mai mult, când după ce scrie „Cartea aceasta (Din Hrisoavele...) dacă dovedeşte, ca şi cealaltă erudiţia autorului, nu aduce însă nici ea contribuţie nouă" (pag. 6) spune mai departe (pag. 14): „dacă am înţeles bine expuabstractă, pe care d-nul A. o face la pag. 79—87 şi care constituie partea originală a lucrării, d-sa consideră, etc. etc...".

Cum să nu spun, în asemenea condiţii, că d-nul I. C. F. a înţeles expunerea mea perfect!

Mai rămân două chestiuni... fără răspuns:

1. Chestiunea rolului social şi economic al cnezilor şi judecilor prefeudali.

Dar dânsa nu e pusă la punct. Rămân deci la punctul de întrebare din „Hrisoave".

2. Spre terminare d-nul I. C. F. nu puteà să nu arunce „sagitta parthica". — „In sfârşit, spune d-sa, lipseşte şi preciziunea citatelor, ca să se arate mai limpede când înfăţişează autorul propriile sale aprecieri sau constatări şi când adoptă pe ale altora".

„In cauda venenum!".

La aceasta nu voiu răspunde, căci ca să răspund, ar fi trebuit ca d-nul I. C. F. să fie acì şi mai limpede decât am fost eu.

E păcat numai că acì, această lipsă de preciziune constituie o contrazicere — ultima — cu critica „occidentală" a d-sale.

Dinu C. Arion

Restabilirea unei ctitorii

Domnul George D. Florescu, în numărul de Ianuarie 1931 al „Convorbirilor Literare", arată o nouă ctitorie necunoscută a Cantacuzinilor, din veacul al XVII-lea, în satul Mihăești de jos, jud. Olt, pe apa Călmățuiului, căutând să o adauge la lista acelor ctitorii, publicate de domnul Ion C. Filitti, în lucrarea sa: Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino.

D-sa sprijină stabilirea acestei ctitorii, ce crede a fi din neam în neam a Cantacuzineștilor, pe pisania vechii biserici din acel sat, numit în vechime Mihăești și Rusănești. In aceà pisanie se spune într'adevăr că biserica a fost clădită la 1708 de Vel Vornicu Șerban Cantacuzino, fiul lui Drăghici Cantacuzino, și de soția sa Andriana, care a fost fiica Vornicului Gheorghe Fălcoianu și a Caplei.

Aceà biserică nu erà însă o ctitorie a Cantacuzinilor, căci cu toate că a fost ridicată de Șerban Cantacuzino împreună cu soția sa Andriana, însă pe moșia de zestre a acesteia.

In sprijinul afirmațiunei că moșia erà a Fălcoienilor, iar nu a Cantacuzinilor, sunt actele din Arhiva Familiei Fălcoianu (arhivă în păstrarea subsemnatului), din care reiese că moșia Mihăești (Rusănești) a fost de zestre a Andrianei, căci aceasta ne având copii, nici cu Vornicul Cantacuzino, nici cu al doilea bărbat Ianache Stamate, (cu care a ridicat biserica Banului din Buzău), moșia a trecut sau fratelui ei, Marelui Căpitan și Vornic Matei G. Fălcoianu (ctitorul dela Fălcoi și Hotărani) sau fiului acestuia, nepotului Andrianei, Radu, care în prima căsătorie a avut de soție pe Ilinca, fiica lui Vintilă Căpitan și al Dumitranei, născută Buicescu, căci această moșie o găsim trecută din tată în fiu, figurând printre actele acestor descendenți. Astfel dela Radu trece la fiul său Vel Vistierul Dumitrache Fălcoianu, care a fost căsătorit cu Maria Crețulescu ; dela acesta la fiul său Vel Medelnicer și Serdar Ștefan Fălcoianu, care a fost căsătorit cu Anastasia Donea ; dela acesta la fiul său Marele Logofăt Dimitrie Fălcoianu și dela acesta la fiica sa Sultana Fălcoianu, care a fost căsătorită întâi cu Nic. Crețzeanu și apoi cu Nic. Bâscoveanu, dela care se pierde urma acestei moșii.

Socot că Domnul Ion C. Filitti, fie că nu a știut de pisania descoperită de domnul Florescu, fie că cunoscând genealogia Făl-

coienilor, nu a trecut, cu ştiinţă, aceà biserică în lista ctitoriilor Cantacuzineşti.

Pentru ca o ctitorie să fie considerată a unui neam, trebuie să aparţină prin filiaţiune dela unul la altul, să fie zidită şi refăcută de urmaşi; iar nu dacă, întâmplător, un soţ clădeşte împreună cu soţia sa o biserică pe moşia acesteia, urmează ctitoria să aparaţină familiei lui, iar nu a ei.

Şi cine ne opreşte a crede că Şerban Cantacuzino cu soţia sa Andriana nu au ridicat biserica din Mihăeşti în locul alteia mai vechi a Fălcoienilor, după cum, în 1874, locuitorii din acel sat, au clădit una nouă în locul aceleia a lui Şerban?

Domnul Florescu (care de altfel este văr cu subsemnatul, bunica sa despre mamă fiind soră cu bunica mea despre tată, ambele născute Bujoreanu) dacă ar cunoaşte actele din archiva Fălcoienilor, ce sunt în posesia mea, cred că nu ar mai susţine că aceà ctitorie este a Cantacuzinilor şi prin aceasta s'ar stabilì un adevăr, care dealtfel nu are alt interes decât al purului adevăr istoric.

Pentru a nu ocupà mult loc în coloanele revistei nu mai public traducerea actelor pe care mă sprijin şi care sunt trecute în manuscrisul monografiei Familiei Fălcoianu, ce am întocmit şi pe care, din lipsă de mijloace, nu o pot publicà.

Alexandru Al. Fălcoianu

Unde a răposat Ion Creangă

In registrul „Actelor de moarte" al municipiului Iaşi stă scris că Ion Creangă a murit „în casa din strada Golia No. 51".

D-l A. C. Cuza, într'un articol („De-ale lui Creangă") din „Făt-Frumos", V, 1930, No. 1, caută să arate că I. Creangă n'ar fi murit în locul citat în registrul de mai sus, ci în renumita lui bojdeucă. D-l A. C. Cuza se bozează pe: afirmaţia tipografului I. S. Ionescu, un fost prieten intim al lui Creangă, şi pe faptul că imposibil ca Creangă *să locuiască* în aceà prăvălie (e vorba de debitul de tutun al lui Zahei), fără aer, fără lumină şi fără altă vedere decât a stradei sgomotoase, şi a unei murdare curţi jidăneşti".

*
* *

Acum câtă-va vreme, ducându-mă la venerabilul publicist N. A. Bogdan (care l-a cunoscut foarte de aproape pe Ion Creangă), acesta mi-a spus că I. Creangă a murit în casa din strada Goliei No. 51 ; el n'a *locuit* în debitul fratelui lui Zahei din strada Goliei No. 51, ci numai se duceà zilnic pe acolo. Intr'o zi, aflându-se la Zahei, I. Creangă — a fost lovit pe neaşteptate de apoplexia de care suferea şi a murit.

Zahei nu puteà să-şi ţie fratele mort în locuinţa lui, căci n'aveà loc (locuinţa lui Zahei se compuneà dintr'o prăvălioară şi dintr'o comeră foarte mică, care slujeà şi de bucătărie şi de dormitor) ş'apoi n'ar fi avut loc şi pentru pelerinajul atâtor prieteni, şi admiratori ai povestitorului decedat. Deaceea, desigur că Zahei s'a dus imediat la medic ca să se constate decesul şi a doua zi l-ar fi dus pe mort la bojdeucă. Căci nu se poate explicà ipoteza ca medicul să fi informat greşit Primăria asupra locului decesului constatat. Mai sunt doi martori cari declară la fel locul decesului.

Lumea, când a aflat despre moartea lui Creangă, s'a grăbit să vie în pelerinaj la bojdeucă — unde-l ştià toată lumea că locueşte de ani de zile, şi astfel se explică că — printre alţii — şi tipograful I. S. Ionescu afirmă că povestitorul a murit în bojdeuca lui, căci *numai acolo* l-a putut vedeà decedat. Dealtfel, I. S. Ionescu nu spune în declaraţia către d-l A. C. Cuza, că *ar fi fost de faţă* când a murit Creangă, ci numai că „l-am immormântat ridicându-l din casa lui din Ţicău" (bojdeuca).

Până la proba contrară, rămâne deci tot strada Goliei No. 51 drept locul de deces al lui I. Creangă, după cum stă scris în registrul morţilor din oraşul Iaşi.

Lucian Predescu

CRONICI

I. Cronica Dramatică

Revizorul lui Gogol şi Muşcata din Fereastră a lui Victor Popa

Amândouă comedii, de diversă calitate însă.

Comedia lui Gogol provoacă râsul facial, muschiular, fizic, a d-lui Victor Popa, mai discret, se fixează în surâs, căci nu e numai comicul ci şi duiosul.

„In Revizorul, zice Gogol, m'am trudit să adun într'o grămadă, tot ceeace e mai rău în Rusia, aşà cum o cunoşteam atunci, toate nedreptăţile care se comit în situaţiuni, unde ar trebùi să fie aşezat omul cel mai drept. Voiam să dispară odată acest rău. In comicul care s'a desfăcut de mine, nu cu toată puterea, spectatorul va simţì poate durerea mea.

„Eu însumi observasem că râsul meu nu este acelaş şi că nu puteam să mai fiu acelaş om în operile mele ca până acì."

Din cauza acestei puternice satire sociale Gogol a avut mult de suferit. „Toţi sunt contra mea — scrie el unui prieten: funcţionari, poliţia, negustorii, literaţii, toţi îmi sfâşie piesa. Iţi jur că nimeni nu bănue cât sufăr". Revizorul e o comedie de moravuri cu puternice repercusiuni satirice. Un aventurier într'un han e luat drept revizor de toţi funcţionarii unui oraş. Drumeţul nostru, tăgăduind la început că ar fi revizor, primarul crede că o face din diplomaţie, vreà să-şi păstreze incognitul şi aceasta convinge şi mai mult pe funcţionari. In cele din urmă păcatele întregii Rusii, a funcţionarismului rusesc — venalitate, conrupţie, — incorectitudinea — se dau pe faţă.

Fără intrigă complicată, fără a trasà caractere, poetul a ştiut

să zugrăvească tipuri cu o singură și invariabilă însușire, dar pe care a știut s'o patenteze în cel mai înalt grad. Primarul sfios mortificat la început, desființat când negustorii să plâng de lăcomia lui, revizorului, trece imediat la cea mai mare bucurie, când falsul revizor, în loc să-l certe, îi cere mâna fiicei sale. Această înscenare, de Vaudeville aproape, dela o situație la alta așà de extreme produc comicul năvalnic, comicul brutal. Primarul jubilează, căci în loc să fie pedepsit de nelegiurile lui de falsul revizor, îi devine socru și de aci planuri pentru Petersburg, alimentate de romantica lui soție. Sfârșindu-se aici comicul n'ar fi natural și piesa ar suferì prin lipsa unei pedepse morale necesară comediei. Deaceea în ultimul act când să așteptă să fixeze ziua nunții, în consternarea plină de invidie a tuturor, falsul revizor fuge fără fată și ca culme, sosește adevăratul revizor. In revizorul nu e un vițiu personal ca în Trahanache și Cațavencu, ci e vițiul unei țări, nu vițiu social, care se potrivește cu oricare cetățean, fără rezerva individualizării. Comedia lui Gogol are *tipuri nu caractere.* Meritul ei constă însă în comicul de situații care e admirabil realizat. Avea un mare dar de a pătrunde realitate.

„Cei care au disecat sufletul meu de scriitor, n'au putut să observe trăsătura esențială a naturii mele. Singurul Puskin a ghicit-o. El spuneà că nici un autor n'a fost dotat ca mine ca să scoată în relief trivialitatea vieții, ca să descriu omul mediocru", ziceà el, și Revizorul e poezia mediocrității ridicule. Artistul Sârbu a înțeles minunat pe primar. La fel d-na Filotti, într'un gen în care nu o mai văzusem. Ceva mai slab ca de obicei Ulmeni. Toți interpreții au dat comediei tot efortul și au cules destule laude publice.

Cu totul altfel este d-l Victor Popa :

Aici nu mai avem comicul de situații, ci comicul de vorbă. Aici intriga nu mai e o surpriză ca în Revizorul, ci e pornită din logica faptelor. Un învățător și un preot, buni prieteni, într'un sat joacă tabinet. Amândoi au fost candidații Soficăi, soția de azi a învățătorului. Au iubit-o amândoi și a furat-o învățătorul. Invățătorul are o fată Olguța pe care ar dorì tatăl s'o dea după învățătorul din sat, mama după contabilul dela federală, fata iubește pe un al treilea Răducu. Radu cere mâna fetei dela părinți și e refuzat. Motivul ? N'are situație. Dar e refuzat chiar

când are situație, deși acì refuzul este nesusținut de autor și atunci Radu fuge cu Olguța, ca și Grigore cu Sofica. Mijlocitorul fugii este fratele Olguței — un licean, plin de vieață, așà cum mijlocitorul lui Grigore a fost cumnatul său Gheorghe.

Comicul iese din contrastul dintre educația tineretului de azi, realist, positivist până la vulgaritate cu romantismul bătrânilor și surorei sale Olguța. Comicul iese din egoismul omenesc care deși înțelege logica, n'o urmează.

Părinții s'au iubit și au fugit, dar acum nu îngăduie același lucru copiilor lor, „fiindcă erau alte vremuri".

D-l V. I. Popa a știut să îmbie admirabil comicul cu duiosul. Personajele nu sunt comice, cât poetice, simpatice, puse în situații comice de alții. Cam lung actul I și prea șărjat liceanul.

D-l Ion Sârbu și Mărculescu ne-au dat două suflete de o perfectă realitate. Complexi, variați și totuși unitari, simpatici în monotonia vieții lor, au realizat un crâmpei din vieața personajului, dând piesei o atmosferă intimă, prietenească ca orice vieață de suflete simple și curate.

C. V. **Gerota**

II. Cronica artistică

Expoziția de artă persană dela Londra

Expozițiunea persană, deschisă în sălile din „Royal Academy" din Londra, a obținut un succes tot atât de mare ca cele de artă irlandeză și italiană care au precedat-o în anii din urmă.

Reunind obiectele de artă cele mai caracteristice din toate epocele, împrumutate dela o sută de muzee și dela mai mult de trei sute de particulari, organizatorii acestei manifestațiuni artistice d-nii Arthur Upham Pope și L. Binyon au reușit să înfățișeze într'un singur loc întreaga evoluție a creațiunilor poporului persan în toate domeniile artelor plastice.

Vechimea milenară a unora din obiectele expuse cât și continuitatea neîntreruptă dealungul veacurilor a înfloririi și evoluției manifestărilor artistice atât de variate și multilaterale sunt dovada unei civilizații într'adevăr minunate, care se oglindește astăzi la Londra într'un chip atât de sugestiv.

Basoreliefurile achemenide, poteria arhaică, ibesul de argint cu aripile de aur, bronzurile de curând descoperite din Luristan, vasul de granit cenușiu dela Sf. Marc din Veneția care a aparținut, ne spune inscripțiunea în patru limbi, lui Artaxerxes II-lea, fragmentele originale din palatele dela Suza și Persepolis, și damascurile din era seldjukidă, sunt printre cele mai admirate reprezentante ale antichității; faianțele dela Amol, dela Rhagès și Sultanabod, împreună cu mătăsurile sassaniade, pe care se deslușesc războinici și animale de un stil primitiv, datează din epocele medievale până la cruciade.

Atât subiectele cât și finețea de execuție a țesăturilor ajung la apogeul lor în sec. XVI, când perfecțiunea technică a persanilor s'a manifestat și în arta covoarelor într'un mod strălucit sub domnia

Şahului Abbas. Pe lângă covoarele de Ispahan, covoarele „cu vânători", presărate de animale, covoarele „cu vaze", covoarele zise poloneze, ţesute cu aur şi argint, se expun modele mai puţin vechi zise „cu balauri", covoare „de grădină", covoare din Herat şi Khorassan.

Tezaurul şahilor, pavăze, pumnale, cutii de metale preţioase incrustate cu nestimate, manuscrisele vechilor poeme cu caligrafia şi ilustraţiile lor minunate, cele mai vechi datând dela începutul sec. XIII-lea, iar cele mai rafinate şi desăvârşite din sec. XIV-lea, o întreagă colecţie de miniaturi din toate epocele, mai ales acelea contimporane Principilor Salavizi (sec. XVI-lea) care, într'un decor de arbori, flori şi păsări, reprezintă scene de o compoziţie delicată şi de o frăgezime de culori şi nuanţe neîntrecute, produc în nenumăratele vitrine în care sunt expuse efecte din cele mai fericite.

Reproducerea porticului marei moschei din Ispahan, cu colonetele albastre-lapis ce se oglindesc într'un basin octogonal, complectează acest vast şi interesant tablou al artei persane, din care lipseà latura architectonică.

Chestiunea discutată a întinderii influenţei credinţei musulmane asupra caracterelor intelectuale şi producţiile artistice ale popoarelor ce au îmbrăţişat islamismul, găseşte date interesante în reprezentările de figuri omeneşti şi de animale, proscrise de tradiţia coranică, pe un mare număr de obiecte expuse la Londra, din care unele poartă chiar corecturi datorite fanatismului. Faptul că obiecte analoage turceşti sau chiar arabe prezintă asemenea reprezentări, ar infirmà, după unii, explicaţiunea existenţii lor în Persia prin schismele şi sectele religioase.

Un Congres al Orientaliştilor s'a reunit la deschiderea Expoziţiei, iar lucrările sale vor aduce, de sigur, lumini noi asupra problemelor artei Orientale în genere, lămurind influenţele pe care le-a exercitat în demersul veacurilor asupra artei din Europa în special. Astfel Expoziţia dela Londra, unică în felul său, va fi nu numai o extraordinară reînviere a unui trecut artistic glorios, dar şi un izvor bogat ce va puteà fi folosit de neobosiţii cercetători în domeniul teoriilor istoriei artelor.

S. Tz.-S.

RECENSII

România veche văzută de un francez

Domnul Lucien Romier continuă în „Revue des Deux Mondes" din 15 Februarie publicarea interesantelor note de călătorie din România, ocupându-se de astă-dată de vechiul Regat.

Descrierea unei mânăstiri, cu care începe studiul, ne îndreptăţeşte să regretăm că d-l Romier nu a vizitat cele mai importante monumente de artă împrăştiate în Moldova, în Muntenia şi în Oltenia, unde nu ar fi putut să nu admire arhitectura atât de variată a bisericilor, din care multe sunt exemplare unice în felul lor, trădând nu numai o civilizaţie de câteva veacuri, dar şi o tradiţie mult mai veche, de care trebuie să fim mândri.

In schimb, tot ceeace a văzut este cercetat cu amănunţime şi expus într'un chip obiectiv, fără să se sfiască să facă unele aprecieri juste, dar nu întotdeauna măgulitoare, care, faţă de vădita simpatie ce ne-o arată, ar trebui să fie interpretate mai mult ca nişte sfaturi prieteneşti, izvorîte din dorinţa a ne fi folositor.

Interesantă este schiţarea figurei Suveranului nostru la Castelul Peleş şi tălmăcirea însuşirilor Sale prin caracteristicele atavice ale familiilor domnitoare din care se coboară.

Paralela dintre Muntenia şi Moldova dovedeşte că publicistul francez nu s'a mulţumit să admire pitorescul naturii, ci a studiat fizionomia şi mentalitatea poporului cu o pătrunzătoare agerime de spirit. Raţionamentul agil, aptitudinea de a pledà într'un sens sau în altul, şi de a găsì o justificare logică pasiunilor, spiritul de clientelă, care favorizează politica de persoane, dorinţa de a păreà — caractere comune popoarelor Mediteranei Orientale — asimilate pe „fondul de duioşie sau de indulgenţă a ţăranului din Carpaţi, obiş-

nuit să trăiască din puțin, dau adesea strălucire în proiecte și apatie în acte" și constituesc factorul distinctiv muntenesc față de moldoveanul de nord, căruia îi găsește pe lângă elanuri mai adânci, aspirațiunea de a lăsà ceva în urma lui, atitudine ce pare să fie determinată de o influență slavă mai puternică decât cea bizantină.

In Oltenia, unde a admirat costumele și scoarțele atât de bogate în colori și fantezie, a recunoscut persistența latină în asemănarea țăranului oltean cu locuitorii Toscanei sau din Languedoc.

Aversiunea pentru misticism și inaptitudinea pentru lucrurile practice constitue, după d-l Romier, deosebirele dintre români și ortodoxii ruși pe deoparte și greci pe de alta. Ceeace caracterizează însă pe român este un simț foarte desvoltat pentru poezia religioasă, care derivă dintr'o idealizare tradițională a vieții sociale dela țară.

După ce observă în mod judicios lipsa gustului pentru comerț a românului autentic, explicând inexperiența sa pentru afaceri nu numai prin temperamentul etnic dar și prin considerațiuni sociale și istorice, autorul ajunge la definirea următoare, pe care credem interesant a o reproduce în întregime: „Ainsi l'esprit du Roumain des villages, — le seul vrai Roumain, — nous présente un mélange de dons et de tendances qui d'ordinaire s'excluent. Il est critique sans réalisme, lyrique sans mysticisme, ambitieux sans machiavélisme, religieux sans fanatisme, amoureux des plaisirs, désireux d'argent et dépensier sans cynisme. Peu soucieux des principes, mais humain et sensible, il viole la morale sans brutalité. C'est un caractère très apte à la littérature, et qui s'en remet volontiers, pour les choses pratiques, à la providence des clientèles".

Articolul se termină cu o evocare a atmosferei Bucureștilor, a cărui adevărată podoabă o constitue încă grădinele sale, și cu zugrăvirea farmecului Iașilor, unde în vestigiile trecutului și în poezia împrejurimilor a contemplat sufletul acestui „oraș sacrificat".

Nădejduim că acesta nu este ultimul studiu despre România ce va apare sub semnătura d-lui Romier, căci ar mai fi multe de spus, mai ales în ceeace privește civilizația autohtonă și arta în toate manifestările ei atât din trecut cât și din ziua de azi, despre care pare să se fi documentat mult mai bine în excursiile ce le-a făcut prin Basarabia și Transilvania, lăsând răuvoitorilor sau necunoscătorilor impresiunea că în Vechiul Regat nu a găsit nimic demn de admirat.

Cu toate acestea, compatrioții săi care l-au precedat (ne mulțumim să cităm numai pe Robert de Flers, Charles Diehl, Henri Focillon) n'au avut destule cuvinte de admirație și laude pentru vechile monumente din Țările Românești și pentru arta românească.

Noëlle Roger: *Les Amours de Corinne.*
Paris, Calmanu—Lévy.

Cunoscuta scriitoare Noëlle Roger, care în „La Route de l'Orient", a știut să evoce magistral priveliștile din România, în special cele din Dobrogea, este o sinceră prietenă a noastră, împreună cu soțul său, valorosul savant Eugène Pittard, profesor la Universitatea din Geneva, autorul a numeroase lucrări despre țara noastră, privitoare mai ales la caracterele antropologice și etnografice ale locuitorilor ei.

Deaceea, interesul pe care îl purtăm publcațiilor științifice și literare ale prietenilor noștri elvețieni derivă atât din admirația pe care o avem față de bogata lor activitate, cât și dintr'un sentiment de recunoștință pentru neclintita amiciție ce-i leagă de țara noastră, pe care au ilustrat-o într'atâtea împrepurări.

După ce, în numeroasele și apreciatele sale scrieri, Noëlle Roger, ne dăruise romane psihologice, impresiuni din timpul răsboiului de o sinceritate comunicativă, povestiri fantastice, în care realitățile științifice erau puse în slujba unei imaginațiuni extraordinare pentru a ajunge la înalte și personale viziuni sociale și filozofice, note vii și intersante de călătorii, iată că, în ultima sa lucrare, găsim o „biografie romanțată", gen literar care, de câțiva ani încoace, a constituit piatra de încercare a mai multor scriitori valoroși și care a obținut un succes necontestat, în public, (vezi „Ariel ou la vie de Shelley", și „Disraëlli" de Maurois ; „Chopin ou le poète", „Liszt" și „Louis II" de Guy de Pourtalès ; întreaga colecție, „Leurs amours" și nenumărate altele).

Dacă încercarea, de a redà în forma romanului fizionomia adevărată și evocatoare a unui profil celebru, constitue un subiect interesant, nu numai prin modul de tratare și farmecul stilului, ci prin însăși veracitatea obiectului său, greutățile pe care scriitorul trebuie să le învingă sunt cu atât mai mari, cu cât personagiul ales

are o natură mai complexă; iar atunci când acesta este un literat, structura sa psihologică, evidenţiată prin operile sale, îngrădeşte oarecum imaginaţia fecundă a biografului-romancier, indicându-i precis cărările sufleteşti pe care a călcat, îngreunându-i astfel sarcina.

In cazul de faţă, problema se complică şi prin împrejurarea că „Corinne", în a cărei vieaţă sentimentală ne iniţiază Noëlle Roger, prezintă două ordine de contingenţe: acelea ale bogatei sale firi romantice, dăruită de o sclipitoare inteligentă, şi acelea izvorîte din sensibilitatea sa de simplă femee vesnic stăpânită de dragoste — pasionată şi imperativă faţă de Benjamin Constant, duioasă şi devotată cu tânărul John Rocca. Pentru a nu face să devieze prea mult într'un sens sau în altul spirituala şi pătimaşa siluetă sufletească a d-nei de Staël — Germaine Necker —, autoarea a nuanţat cu o emoţionantă siguranţă şi cu o gingăşie neîntrecută accentele esenţiale şi tainicele perspective ale psihologiei eroinei sale.

Forma literară plină de vieaţă — în dialoguri, descrieri şi povestiri — dau reconstituirei scenelor celor mai importante o putere de evocare atât de intensă, încât, captivaţi de ritmul veridic imprimat acestui roman, uităm figurile de mult cunoscute ale personagiilor, clasate în memorie ca florile dintr'un ierbar, pentru a retrăi, împrenuă cu autoarea, vieaţa sbuciumată a acestei femei „europene".

Geneveză prin naştere şi scriitoare de geniu, d-na de Staël a găsit în Noëlle Roger compatrioata care a ştiut să-i tălmăcească calităţile spirituale şi adâncele elanuri ale pasiunii sale şi în acelaş timp să zugrăvească, cu o animare desăvârşită, romanticele privelişti ale Lacului Léman, cadrul în care se desfăşoară cea ma mare parte a acestui reuşit şi fascinant roman trăit.

„Les Amours de Corinne" este necontestat nu numai una din cele mai bune lucrări ale apreciatei scriitoare, ce se ascunde sub pseudonimul de Noëlle Roger, dar şi un eveniment literar important, pe care nu puteam să nu-l indicăm cititorilor noştri.

Sandu Tzigara-Samurcaş

Păcatele Ardealului față de vechiul regat.

de Ion Rusu Abrudeanu

Nu știi ce să faci, după ce ai citit cartea d-lui R. Abrudeanu — să-l feliciți, fiindcă a distrus o legendă și a stabilit un adevăr istoric, ori să-l învinovățești că în 600 pagini ne-a pus în evidență murdăria politică a șefilor politici de atunci, a potentaților de azi.

La falimentul politic de azi, cartea d-lui Abrudeanu adaugă sufletului nostru o nouă și ireparabilă decepție în acei pe care neamul nostru i-a considerat la un timp singura rezervă, singura mântuire. Izvorul de primenire sufletească, resurecția morală, civilizarea obiceiurilor, pilda iubirii de patrie și neam dela Ardeal le-am așteptat. Gh. Lazăr, Barnuțiu, Șaguna erau figuri care se împletesc armonic în sufletul nostru cristalizând lumina Ardealului. Printr'o optică grandioasă am privit totdeauna personalitățile din Ardeal. Dela Eminescu până la romanul lui Duiliu Zamfirescu, patriotismul ardelean a fost apa răcoritoare, fluidul întăritor în atmosfera greco-bizantină dela noi.

Cartea d-lui Abrudeanu ne spulberă toate iluziile.

Din opera sa scrisă cu talent de gazetar, dar tocmai deaceea retoric, cu teza, tendențioasă, să degajează anumite fapte, pe care neapărat d-nii Maniu și Vaida trebuie *să le lămurească* :

1. Atât d-l Maniu cât și d-l Vaida, conducătorii politici efectivi ai Ardealului au nutrit o altă concepție politică : politica habsburgică, adică unirea tuturor Românilor sub sceptrul lui Frantz Ferdinand. Prin această unire, având o forță numerică superioară Ungurilor, puteam să ne impunem la Viena, mai presus ca Ungurii.

In Ardeal, acei cari au făcut politica regatului au fost prea puțini — Goga și Lucaci — spre a puteà formà un puternic curent de opinii. Dacă ar fi fost acest curent de opinii — lucru greu, aproape imposibil sub Unguri — pedeapsa istorică s'ar fi aplicat de mult și asupra șefilor politici din Ardeal, cum de fapt s'a aplicat în regat.

2. Că șefii politici din Ardeal ; D-nii Maniu și Vaida au stăruit mai mult pentru menținerea Autonomiei Ardealului, decât pentru Unirea cu Regatul, care unire s'a făcut peste capul lor.

3. Ca consecință logică a acestor autonomii, la care țineà d-nii Vaida și Maniu este confesionalismul religios și particularismul regionalist.

Se conspiră în mod criminal la separaţia sufletească prin îmbrăţişarea făţişă a uniţilor şi la dispreţul ortodocşilor, care din păcate sunt şi regăţeni. Ardealul e al Ardelenilor nu al României-Mari, zic şefii politici!

4. Din cartea d-lui Rusu Abrudeanu se ilustrează figurile oportuniste, meschine, laşe ale Românilor din Ardeal, care se întreceau să depuie la picioarele Austriei şi Ungariei cele mai mari platitudini, cele mai josnice declaraţii. Citiţi discursul d-lui Şt. Ciceo Pop din ziua de 5 sept. 1916, deci după intrarea noastră în războiu, care ziceà „Poporul român ca şi până acum, aşà şi pe viitor îşi va apără patria şi tronul regelui său apostolic cu sângele şi averea şi cu toate jertfele posibile contra *oricărui inamic, ori şi din cotro va venì acela!* (Strigăte vii: Să trăiască şi aplauze din toate părţile Camerei); bine înţeles e vorba de Camera ungurească dela Buda-Pesta, în care erà deputat d-l Şt. C. Pop, actualul Preşedinte al Camerii române. Citiţi şi articolul d-lui Vaida publicat în ziarul Reich Post din Viena la 30 Aug. 1916, în care isprăveşte: „autorul acestei catastrofe (intrarea noastră în răsboiu) va fi desigur lovit de blestemul generaţiilor viitoare". Nu tot astfel s'au purtat Cehii care au suferit ştreangul pentru idea de patrie şi care spuneau: „e o cinste să fiu trădătorul Austriei pentru patria mea".

5. In 1922 d-l Vaida ar fi scris o broşură şi a tipărit-o la Viena, în care broşură cereà ruperea Ardealului de patria mumă „La dorul celor din regat de a stăpânì Ardealul, noi am răspuns întotdeauna cu o nespusă indiferenţă; mai mult, nu ne-am pretat niciodată să răspundem acestui dor. *Noi niciodată nu ne-am identificat nici cu interesele, nici cu tendinţele* celor din regat şi când a isbucnit răsboiul mondial, noi ne-am spus cuvântul şi am declinat orice răspundere pentru tendinţa celor *din regat de a face unirea Ardealului cu România fără asentimentul nostru,* pag. 510.

6. Pe când în Ardeal, intelectualii politici trăiau într'o vinovată oportunitate, în regat politica instinctului naţional triumfă. Ion Brătianu în şedinţa consiliului de coroană dela 1 Aug. 1914 ziceà: „România nu ar puteà să ia armele într'un răsboiu, care urmăreşte distrugerea unui mic popor. Pentru orice guvern este o necesitate ineluctabilă de a ţineà seama de drepturile evidenţelor şi de realizarea idealului nostru naţional. Dacă este cu putinţă, în chestiunile de ordin secundar, a nu te preocupà de opinia

publică, în ceasurile hotărîtoare ale vieții naționale, nu poți să treci peste ea. In ceasul de față nu poți face răsboiul decât când conștiința națională îl aprobă". Sigur că e vorba de idealul nostru național, de conștiința noastră națională, nu de aceà a Ardealului, care nu există.

7. In cartea d-lui Rusu Abrudeanu se arată greșelile guvernării de față a Ardelenilor ca : absența partidului național dela încoronarea regelui Ferdinand, dar prezența aceluiași partid la încoronarea regelui Carol al Austriei, apriția unor persoane obscure ce au avut un rol funest în vieața noastră politică, ca d-l Romulus Boilă ce a pensionat din bugetul Statului sărac pe toți funcționarii unguri, ce n'au vroit să depuie jurământ de fidelitate regelui ; năvălirea la universitate a tuturor advocaților fără procese ca : Cassius Maniu și Hațiegan ; demagogie, fraude, etc., cele zece plăgi ale Egiptului.

8. Tot în această carte apare patriotismul luminat generos al vechiului regat Brătianu, Tache Ionescu, Filipescu, Averescu, N. Iorga, Delavrancea, etc. la care se adaugă personalitatea lui Goga și Preot. Lucaci sunt figurile uriașe ale marelui nostru răsboiu. Cartea d-lui Rusu Abrudeanu arată cei doi poli ai sufletului omenesc : egoismul strâmt, meschin deoparte ; altruismul generos de altă parte ; interesul personal, arivismul, grandomania la unii ; jertfa tăcută a soldatului anonim, sângele vărsat pentru o idee, modestia soldatului care moare pentru neam la alții. Amândouă oglindesc vorbele din prefața lui Plutarch : „Succesul prudenții și al înțelepciunii, insuccesul neprevederii și al prostiei formează o îndoită lecție ce trebuie s'o asculți ; istoria distruge iluziile și chimerele cu care s'au legănat în toate timpurile, oamenii politici ignoranți și perfizi, cărora desgustul de prezent ; ideà unei perfecțiuni imaginare le-a inspirat „cupiditas rerum novarum".

C. V. G.

Mihai Costăchescu: *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare.*

Vol. I. Documente interne (1374—1437). Din publicațiile Fundației „Regele Ferdinand I".

Un îngrijit volum de XXXV + 557 pagini, cuprinzând 167 documente publicate în original (cele mai multe slavonești, câteva latinești și polone) și cu traducere.

Fiecare document este însoţit de preţioase, amănunţite şi precise comentarii asupra provenienţii şi caracterului actului şi asupra locurilor şi persoanelor menţionate în el, utilizându-se în acest scop o vastă bibliografie din ţară şi străinătate.

Prin erudiţia, simţul critic şi puterea de muncă de care face dovadă, d-l Mihai Costăchescu se arată ca un vrednic urmaş al neuitatului Ion Bogdan, care ne-a dat în acelaş fel documentele lui Ştefan cel Mare.

Şi mă gândesc cu părere de rău că dincoace de Milcov ne lipsesc astfel de colecţii de cel mai mare folos pentru studiul trecutului nostru.

I. C. Filitti

Gheron Netta: *Expansiunea economică a Austriei şi explorările ei orientale*

Edit. „Cartea Românească". 1931

In lucrarea de faţă a d-lui Netta, publicată în ciclul „Istoriei economice a României" al Institutului economic românesc, găsim un foarte interesant material din arhivele vieneze asupra tendinţelor din secolul XVIII-lea al Austriei de a-şi lărgì activitatea economică în Orientul apropiat, în special în ţările româneşti, despre care ni se aduc numeroase informaţiuni din epoca fanariotă.

Interesele economice şi politice ale Austriei dirijate tot mai mult către sud-est după pacea dela Carlovitz, au provocat relaţiuni strânse cu ţările învecinate, pe cari numeroşi exploratori austriaci le-au străbătut în lung şi în lat, aducând ştiri precise şi importante asupra principatelor dela Dunărea de jos, mai ales.

In volumul de faţă autorul analizează şi comentează mănunchiul de ştiri privitoare la ţările noastre şi la cele din sud-estul european, culese de funcţionarul austriac Wenzel von Brognard, ştiri cuprinse în trei rapoarte ale acestui cercetător din anul 1782.

Publicând expunerile lui Brognard, în acelaş timp cu alte acte referitoare la trecerea lui prin ţara românească, autorul le aşează în cadrul împrejurărilor economice şi politice în care au fost concepute şi le însoţeşte consideraţiuni interesante pentru istoria economică a ţării noastre la aceà epocă.

S. Tz.-S.

General Al. Rizeanu și Lt.-Col. Epam. Arghiropol
Tratat de Geografie fizică, politică, economică și militară, vol. I

Institutul de Arte Grafice „Bucovina" E. I. Toroutiu, București

Tipărit în admirabile condițiuni tehnice, a apărut de curând primul volum din lucrarea d-lor general A. Rizeanu și lt.-col. Epam. Arghiropol.

Schimbările pe cari suprafața globului pământesc le-a suferit în urma răsboiului, au fost motivul principal care a îndemnat pe autori să prezinte starea reală a fruntariilor și a noilor posibilități de vieață, ieșite din câștigurile unora și din pierderile dureroase ale altora dintre statele beligerante.

Volumul acesta, de aproximativ cinci sute de pagini, și 12 hărți îngrijit lucrate, este produsul unei munci perseverente și inteligente, în care autorii au înlăturat cu multă competență orice amănunt sau desvoltare de prisos, înlocuindu-le cu probleme actuale de ordin politic și economic. Un material statistic cules din cele mai recente și serioase publicații, ajută mult la sporirea însușirilor volumului. Materia este tratată într'o formă variată, ceeace o face foarte atrăgătoare. In primul volum autorii ne dau o privire generală asupra globului pământesc, aspectul lui din punct de vedere fizic, social, economic și militar în urma răsboiului, precum și a tratatelor de pace încheiate. Se ocupă apoi de fiecare continent în parte, făcând considerațiuni speciale asupra situației actuale a principalelor țări. Dintre țările Europei, volumul I se ocupă numai de Franța, Anglia, Germania, Italia, Austria, Țările Baltice și Turcia, rămânând ca în vol. II atât de așteptat, să se trateze România și statele vecine ei.

Intr'un capitol suplimentar, autorii fac „o sinteză asupra formei, spiritului și principiilor generale ale tratatelor de pace, și o expunere sumară asupra obiectului și evoluției unor probleme internaționale de o importanță primordială, a căror existență preocupă în prezent diplomația mondială și a căror rezolvare va reveni viitorului apropiat".

Cu acest adaus tratatul de geografie al d-lor general Rizeanu și lt.-col. Epam. Arghiropol, întocmit probabil după programul Școalei superioare de răsboiu, este o lucrare valoroasă, care va fi

de mare folos ofiţerilor, dar şi particularilor pentru varietatea materialului şi sintetizarea lui. Deobiceiu asemenea lucrări rămân prea încadrate în ramura geografiei, ceeace poate fi un bine pentru specialişti, dar nu pentru restul cetitorilor.

Cele douăsprezece hărţi ataşate volumului sunt un nepreţuit auxiliar care înlesneşte cercetarea materiei. De mare preţ sunt iarăş concluziunile obiective la care autorii ajung după examinarea situaţiei fiecărui stat, arătând care i-a fost politica ante-belică şi care va fi cea în viitor, precum şi a posibilităţilor de realizare.

D. C.

Leon T. Boga: *Documente Basarabene*

„Cartea Românească", Chişinău

„Este o datorie să se caute, să se strângă — ori măcar să se copieze — să se centralizeze aici, într'o formă ori în alta, actele aflătoare cu zecile de mii, ale trecutului moldovenesc din Basarabia".

Sugestionat de aceste cuvinte ale d-lui prof. Iorga, d-l Leon T. Boga, ajuns la conducerea Arhivelor Statului din Chişinău, a început să lucreze în direcţia dată şi după ce a aranjat şi catalogat actele arhivei, a început să publice acte basarabene, scrise în graiu cronicăresc, ca nicăiri în altă parte, împărţindu-şi lucrarea după un plan bine chibzuit.

Aşa până acum a reuşit să publice XII volumaşe cu : *„Foi de zestre"; „Testamente şi Danii"; „Scrisori şi Răvaşe"* şi apoi *„Hrisoave şi cărţi domneşti"*.

Aceste acte merg în ordine cronologică începând cu anul 1420 şi terminându-se cu anul 1858.

Foile de zestre ne arată legăturile neîntrerupte, ale Provinciei de peste Prut, cu marele centre comerciale şi industriale din apus, căci găsim aici înzestrări făcute cu „tablale sau sipeturi de Lipţca" cu „Caţaveici de Beciu" (Viena), etc.

Din acestea se mai poate constată apoi continuitatea vieţii româneşti — sub toate aspectele — în Basarabia neîntrerupt şi după 1812. Mai rezultă apoi că obiceiurile noastre juridice străvechi şi chiar limba românească s'a impus şi străinilor conlocuitori, căci îi găsim şi pe aceştia redactând după modelul foilor de zestre ro-

mâneşti şi în limba română, foi de zestre pentru fiicele lor. (izv. XXI din vol. I).

Scrisorile şi răvaşele deasemenea ne arată legăturile continue — cu toàtă despărţirea Prutului şi a pazei ruseşti — între cei rămaşi în Basarabia şi rudele lor din Moldova. Limba acestora e cronicărească ; citindu-le ai impresia că citeşti din cronicari.

Hrisoavele şi cărţile domneşti încep din cele mai vechi timpuri şi ţin până spre sfârşitul epocei fanariote. Găsim hrisoave dela Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Lăpuşneanu, Vasile Lupul, etc.

Publicaţia e bine îngrijită şi dacă autorul le-ar adăugà şi un indice ar fi de mai mare folos şi mai cu uşurinţă de cercetat.

Dan Simionescu: *Din Istoria Presei Româneşti „Republica Română*

Exilaţii români după 1848 ajunşi în capitala Franţei pentru a reuşi să întreţină patriotismul şi spiritul de solidaritate în inimile emigraţilor români, şi pentru a expune cauza română în faţa opiniei publice franceze, au scos pe lângă „Albumul peregrinilor" lui Bolintineanu şi a „Junimei române" şi „România Viitoare" ale lui Bălcescu şi gazeta de care se ocupă d-l D. S. în lucrarea de faţă.

Conducătorii acestui nou ziar de propagandă erau : *Fraţii D. şi I. C. Brătianu,* Rosetti şi alţi. Programul acestora era : Voim să aibă Românul o patrie liberă şi independentă, o patrie cu zece milioane de Români, cari să aibă toţi aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorii... voim ca fiecare să fie stăpân pe rodul muncii lui... Voim ca România să trăească în frăţie cu toate naţiile... Ce cuvinte frumoase ce n'au fost niciodată desminţite !

D-l D. S. a mai avut fericirea apoi să studieze şi vol. I, care a apărut în 1851 al acestei gazete, ce aveà format de cărticică cu 128 pagini şi pe care până la d-sa nu-l cercetase nimeni, căci erà foarte rar.

La urma lucrării ne dă apoi faximile din aceste două ziare cu articole semnate de Ion C. Brătianu.

Studiul e bine alcătuit şi ne aduce un folos real prin cunoaşterea şi înmulţirea bibliografiei române.

Ar fi fost mai bine dacă d-sa ne-ar fi retipărit, ca anexă, ambele volume, căci în felul acesta şi noi am fi putut mai uşor să le studiem.

Dumitru Z. Furnică: *Documente privitoare la comerțul românesc (1473–1868)*

București, 1931

D-l D. Z. Furnică publică o colecție bogată de documente strânse din diferite arhive și în special din arhiva lui Zenobie Hagi Pop, care a întreprins o călătorie cu scopuri comerciale în apus, ajungând până în Anglia. Colecția cuprinzând acte dintre anii 1473—1868 aduce un real folos bibliografic istoriei comerțului românesc.

Așà aici găsim :

Un privilegiu dat călugărilor dela Mânăstirea Cozia, de către Mateiu, reînnoit apoi de urmași ; mai găsim un grup de documente turcești — ce se păstrează în traducere la Academia Română —, apoi acte cu cuprins economic din epoca Fanarioților mai ales.

O muncă de titanic cuprinde lucrarea care lasă totuș mult de dorit din punct de vedere tehnic.

Așa găsim amestecătură de documente în diferite limbi, în franțuzește, nemțește, latinește și italienește, fără nici un rezumat la început măcar. D-l Furnică nu știe că nu toți celor cari le vor cădeà lucrarea sa în mână cunosc atâtea limbi străine.

Planșele ce însoțesc din abundență lucrarea la sfârșit deasemenea foarte greșit aranjate.

Mih. Popescu

DOCUMENTE

Memoriul profesorilor şcolilor de Bele-Arte din Bucureşti şi Iaşi

Faţă de noul proiect de lege al Invăţământului Superior, supus discuţiei Parlamentului, Profesorii Şcolilor de Bele-Arte prezintă dezideratul ca:

Şcoala de Bele-Arte să fie cuprinsă între şcolile superioare, prevăzute la art. I din noul proiect de lege al Invăţământului Superior, care prevede la acest articol şi Academia de Arhitectură.

Această cerere se întemeiază pe următoarele considerente:

I. Invăţământul Arhitecturii, prin legea din 1900, nu erà decât o secţie a Şcoalei de Bele-Arte, după cum e în toate şcolile similare din Occident. Prin simplă dispoziţie bugetară, Secţia de Arhitectură, deşi sub acelaş regim legal ca şi şcolile de Bele-Arte, a fost trecută în Invăţământul Superior, cu toate că profesorii ei sunt numiţi prin simplă decizie ministerială, iar profesorii şcolilor de Bele-Arte sunt toţi numiţi pe bază de concurs — ca şi profesorii universitari — şi întăriţi prin Decret Regal.

II. Invăţământul Şcoalei de Bele-Arte a fost dela fondarea şcoalei, în 1864, considerat ca Invăţământ Special de grad superior.

Absolvenţii Şcolilor de Bele-Arte erau de drept numiţi profesori în Invăţământul Secundar; ei au fost chiar numiţi profesori la Secţia de Arhitectură, pe baza diplomei şcoalei de Bele-Arte.

Tot din aceste şcoli au ieşit şi cei mai de seamă artişti ai noştri.

Aceste considerente sunt suficiente pentru a susţineà definitiva asimilare a Şcolilor de Bele-Arte cu Invăţământul Superior, ca toate celelalte şcoli speciale.

Neîncadrarea lor în Invăţământul Superior ar aveà drept rezultat ca Şcolile noastre să rămână în afară de orice lege a învăţământului. Căci prin art. 45 al legii Invăţământului Secundar, din 1928, se prevede că pe viitor candidaţii la catedrele de Desen

ale Invăţământului Secundar trebuie să posede „Diploma unei instituţii superioare de Invăţământ Special — în speţă Şcoala de Bele-Arte — echivalentă cu licenţa Universitară".

Şcolile de Bele-Arte neprevăzându-se în noul proiect de lege al Invăţământului Superior, dispoziţiunile susnumitului articol din legea Invăţământului Secundar rămân fără aplicare, iar şcolile secundare fără posibilitatea de a avea, conform legii, profesori de desen.

Rezultă deci anomalia că diplomaţii şcolilor de Bele-Arte pot fi numiţi, după cum s'a întâmplat, şi după cum rezultă din articolul 149 al proiectului de lege al învăţământului superior, profesori la Secţia de Arhitectură, cu grad de profesor universitar, tot aşà după cum pot fi numiţi şi la şcoala de Bele-Arte, dar nu pot fi numiţi profesori în şcolile secundare, deşi tocmai aceasta este menirea principală a acestor şcoli.

III. Asimilarea Şcolilor de Bele-Arte la rang de învăţământ universitar nu întâmpină nici o dificultate din punct de vedere bugetar, deoarece corpul lor profesoral se bucură în prezent de salarii egale, cu ale profesorilor universitari agregaţi.

* * *

In discuţia Secţiilor Senatului. Memoriul nu a fost luat în seamă! D-l Dr. Angelescu, senator de drept, deşi ca fost Ministru al Instrucţiunii, prin a sa reformă a învăţământului secundar, prevăzuse că şcolile de Bele-Arte trebuie să fie cuprinse în legea Invăţământului Superior, nu s'a simţit obligat a interveni în sensul propriilor sale prevederi. Probabil că d-sa se rezervă pentru discuţia publică a proiectului, când va susţine, sperăm, dispoziţiile ce însuş a introdus în legea d-sale din 1928.

Luarea în considerare a memoriului a fost combătut şi de Sanctitatea Sa Patriarhul Miron. Se aşteaptă cu nerăbdare ca Sanctitatea Sa să desvolte, în discuţia publică a proiectului de lege, motivele pe care se întemeiază respingerea I. Pr, Sf, Sale Patriarhului, a cărui înaltă competinţă în chestiuni de artă nu erà încă cunoscută până acum.

Arhiducele Ioseph contrazis și de Czernin

La dovezile aduse de colaboratorul nostru d-l I. A. R.-Pogoneanu, în articolul său din Nr. trecut, prin care se apără „*memoria lui Titu Maiorescu*" contra unor dovedit neîntemeiate insinuări ale unor ziare, se mai adaugă următoarea notiță, din „Neamul Românesc" din 8 Martie 1931, prin care se arată că și „ziarul „*Az Est*" din Budapesta publică, în legătură cu memoriile Arhiducelui Iosif o declarație a contelui Czernin, care restabilind unele adevăruri în evenimentele la cari a participat afirmă, între altele, că în ce privește propunerea despre înlocuirea Dinastiei Hohenzollern n'a vorbit cu nici unul din membrii familiei Ştirbey — deci nici cu Barbu nici cu George Ştirbey".

Cât de pripit și de nedrept se scrie istoria, uneori.

Revista Revistelor

Adevărul literar din 15 Martie.

D-l Arghezi scrie duios şi colegial pentru Mirela Vasile Pop.

Cu umor scrisă, poezia d-lui T. Măinescu „Viitorului meu biograf". D-l Demostene Botez scrie trăsnăi în Foto-Cinemà.

Plastica e reprezentată prin d-l Blazian.

Nadejda Ştirbei scrie „Arta de a trăì optimist şi uman".

I. M. Marinescu ne înfăţişează în simpatica lumină pe Teoent".

Arhivele Olteniei, Ian.-Febr. 1931.

D-l Iorga distruge admirabil ştiinţa de artă în „Sur l'essence de la litterature et de l'art".

D-l Plopşor arată limita între câmpia munteană şi câmpia olteană.

Lucian Predescu vorbeşte de Mihail Moxa.

Articole de arheologie, folclor, literatură.

Cultura Poporului cu bogat şi variat material.

Unire sfântă de Mircea Dem. Rădulescu, Em. Bucuţa, Toneghin Alzec, etc.

Datina No. 10-12.

Interesant şi just articolul d-lui Dima, „Impotriva orientalismului în cultura actuală". Revista Gândirea să ia aminte. Colaborează Cotruş, Bodin, Eug. Constant, Suitaru.

Dumineca Universului, An. I, No. 8.

D-na Lucreţia Petrescu are o frumoasă schiţă „Fântâna Doamnei". Realizată romantic într'un cadru realist. D-l Ulmu scrie despre „Poezia de interior intimitate" a lui Eminescu, adică tot de poezia lui erotică. Articolul e scris cu avânt şi eleganţă. D-l Pomescu Gilly tratează despre „Relationi universali" a lui Botero care a trăit pela 1540 în care vorbeşte şi de Români. Plastica o reprezintă d-l Mugur. D-l Bădăuţa se ocupă între alte recenzii şi de Convorbiri,

cu emfaza broscoiului din fabulă. Nu poate suferì revistele bunice. Il asigurăm că scriind mereu, așà cum scrie, la Duminica Universului, va scutì cu certitudine revista de bătrânețe; o va ucide din frageda tinerețã.

Luceafărul literar și artistic No. 2, Febr. 1931, Brăila. Colaborează d-l St. Stelian, Busnea, Moldoveanu, Lucian Costin, Credim, Oprișan. E o revistă care promite.

Moldova literară, anul V, No. 1. Colaborează Dicu, Pr. Furtună, M. Gr. Constantinescu.

Raze de lumină, anul III, Ian.-Febr. 1931.

Pr. Grigore Cristescu are un articol entuziast, poetic: „Pozițiile proeminente, pe care trebuie să lupte preotul în lume sunt Sfântul Altar și Amvoreul. Lângă altar se simt la locul lor numai entuziaștii, martirii și transfigurații, teoforii și terapeuții și taumaturgii, cei săraci cu duhul, cei ce au darul lacrămilor, cei blânzi, cei însetați de dreptate, cei milostivi... E un admirabil exemplu de predică. D-l Teodor Popescu tratează despre înscrierea studentelor la teologie. I. Coman scrie despre budism și creștinism și Preotul Răuțescu aduce câteva acte ale bisericii dela Nămăești.

Revista Funcționarilor Publici, Ianuarie 1931.

D-l Oprișan scrie Anul ispășirii. D-l N. Tomescu Baciu despre ordonanță și raport din vremea lui Cuza-Vodă.

C. G.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația
Str. Wilson, 1. — București, I

ANUL al 64-lea
Aprilie 1931

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . Lei 500.
Instituţiuni, bănci şi străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administraţiei „Convorbirilor Literare", direct sau prin încasatorii împuterniciţi anul acesta.

BUCUREŞTI, I
Strada Wilson 1.

TITTONI ŞI ROMÂNIA

Din apropierea pieţii Tritonului, unde jocul străveziu al apelor se îmbină cu minunea artei lui Bernini, o stradă strâmtă şi severă se desprinde de pe povârnişul Quirinalului şi se rostogoleşte spre centrul Romei, despicându-şi drumul între două rânduri de clădiri înegrite de vreme. Este Via Rasella. Pe dreapta, unul din acele vechi palate de o maestoasă şi desăvârşită armonie în proporţii, cari au făcut odinioară mândria Romei papale, adăpostià până deunăzi laolaltă pe Preşedintele Consiliului Mussolini şi pe Preşedintele Senatului Tittoni. Acì, cuprins de farmecul locuinţelor romane, unde amintirile trecutului sunt parcă reînsufleţite de freamătul vieţii ce le înconjoară, în mijlocul mobilelor sale de un „settecento" înrâurit de arta Răsăritului-îndepărtat, printre opere de artă pânze de preţ şi cărţi nenumărate, Tittoni îşi petrecea amurgul vieţii în tovărăşia marilor gânditori ai vremilor apuse, pe cari nu-i părăsià decât pentru a-şi împărtăşì semenii, printr'o pană vioae, cu rodul îndelungatei sale experienţe politice.

Acest bătrân cu înfăţişarea impunătoare şi senină, cu pleoape lăsate peste o privire de o subtilă şi pătrunzătoare fineţă italiană, a fost una din figurile politice de căpetenie ale Italiei secolului al XX-lea şi a jucat un rol de frunte pe scena diplomatică europeană.

Adevărat „Romano di Roma", el a rămas, până în ziua în care a închis ochii, credincios Cetăţii ilustre în care se născuse cu trei sferturi de veac în urmă şi spiritul ei i-a însuflat toate acţiunile, după cum îmboldise şi pe înaintaşii săi. Inaintea lui, unchiul său, Angelo Tittoni, fusese ministru al republicii romane — de scurtă durată — din 1848, iar tatăl său, senatorul Vincenzo Tittoni, exilat din pricina atitudinii

sale ostile guvernului pontifical, nu s'a întors în Roma decât pentru a face parte din guvernul provizoriu instituit după căderea puterii timporale. Nu este de mirare deci că şi Tommaso Tittoni, întors dela studii din Oxford şi Liège, să-şi fi închinat activitatea Cetăţii Eterne, începându-şi vieaţa publică ca consilier comunal al primului oraş din lume. După ce, între 1886 şi 1898, timp de patru legislaturi, reprezintă Civitavecchia la Cameră, părăsì Roma pentru a fi Prefect în Perugia şi apoi în Neapole, reşedinţa principelui moştenitor. Când se urcă pe tron, regele Victor Emmanuel al III-lea îşi amintì de puternica personalitate a prefectului de Neapole, îl numì senator şi-l recomandă lui Giolitti ca ministru al afacerilor străine.

La 3 Noemvrie 1903, Tittoni luà la Consulta locul ocupat până atunci de Prinetti, făuritorul înţelegerii cu Franţa, şi de urmaşul acestuia, amiralul Morin, loc pe care-l păstră şase ani. In acest răstimp, el a dat dovadă de acel spirit roman de care am amintit.

In politica internă, se impuse ca om de ordine, conservator şi constituì o stavilă mişcărilor nesăbuite de stânga, ce turburau atunci ţara sa. „Aplicarea riguroasă a legii — declarà el — nu constitue o provocare, ci însăş temelia libertăţii în orice stat civilizat".

In politica externă, dispreţuì succesele efemere şi, cu riscul popularităţii sale, se opuse ca Italia să părăsească Tripla Alianţă din care făceà parte, ca şi România, nu dintr'o pornire sentimentală, ci în urma cerinţelor poruncitoare ale situaţiunii diplomatice. „Statul trebuie să-şi aibă temelia în opinia publică — spuneà el — dar Statul trebuie să hotărască". In timpul crizei din 1909, când Aehrenthal proclamă anexarea Bosniei şi Herzegovinei, vrăjmăşia Italienilor contra diplomaţiei dela Ballplatz sporì şi mai mult; chiar din cercul colegilor şi prietenior politici ai lui Tittoni porniau critici acerbe împotriva politicii sale rezervate. Şi totuşi, această politică se arătă folositoare şi prevezătoare, căci, cu toate demersurile lui Aehrenthal, susţinut de Bülow, toate cancelariile — până şi Petersburgul — recunoscură faptul împlinit. Bărbatul de stat italian prevăzuse dar primejdia şi inutilitatea unui demers al Consultei.

Purtarea leală a lui Tittoni adusese servicii însemnate

Italiei. Austria renunţase în favoarea ei la unele clauze ale înţelegerii ruso-austriace dela Mürzsteg din 1903, care împărţià Macedonia exclusiv între influenţa Vienei şi a Petersburgului. Astfel generalul italian De Giorgis fù numit comandant al jandarmeriei macedonene şi un acord Tittoni-Aehrenthal din 1909 făceà un loc în Balcani şi influenţei italiene.

Această atitudine a ministrului de externe italian nu-l împiedecà însă de a aveà vederi largi asupra comunităţii de interese ce leagă popoarele europene. Formula lui politică erà: „a menţine trainică tripla alianţă şi a întărì prietenia sinceră cu Anglia şi Franţa", cele două mari puteri navale ale Mediteranei. Numai astfel puteà Italia să-şi asigure propăşirea şi să-şi valorifice drepturile în chestiunile africane.

Pe de altă parte, Tittoni se apropià şi de Rusia şi dobândià în acest chip dela Isvolski, cu prilejul vizitei ţarului la Racconigi, un acord în chestia balcanică.

Dar Tommaso Tittoni s'a arătat mereu nu numai un mare Italian, ci şi un mare Latin. Solidaritatea sa latină a dovedit-o neîncetat în folosul neamului românesc. Din clipa în care a luat cârma politicii externe a ţării sale, el şi-a dat toată osteneala pentru a adâncì vechile legături prieteneşti dintre Italia şi România. Martor al acestor străduinţi, baronul Beyens, fost ministru al Belgiei în Bucureşti, spuneà: „Guvernul italian pare a aveà o idee foarte clară de importanţa regatului dunărean în marea familie latină. Relaţiunile între cele două ţări au devenit mai intime".

Prietenia Italiei, Tittoni ne-a manifestat-o prima dată în 1903, când a sprijinit cu căldură la Constantinopole acţiunea guvernului nostru pentru dobândirea recunoaşterii oficiale, de către Poartă, a naţionalităţii Românilor Macedoneni. Desigur că demersurile marchizului Imperial, nu au putut decât înlesnì, acum un pătrar de veac, succesul colegului său român, d-l Alexandru Em. Lahovary, care reuşì să obţină vestita „iradea" ce îngăduià guvernului din Bucureşti subvenţionarea bisericilor şi şcoalelor aromâne.

Simţimintele sale faţă de noi a mai avut prilejul să ni le arate Tittoni şi între anii 1910 şi 1916, ca ambasador la Paris, şi mai ales în timpul răsboiului. La 26 Iulie 1914, el te-

legrafiase guvernului său: „Sunt de părere că, dintr'o datorie de lealitate, trebuie să declarăm pe faţă la Berlin şi la Viena că ultimatul înfăţişat la Belgrad, fără ştirea noastră şi fără a fi fost precedat de demersuri diplomatice, constitue o adevărată provocare de răsboiu a Austro-Ungariei. In consecinţă, pactul Triplei Alianţe nu mai poate fi aplicabil, chiar dacă Rusia ar luà parte la răsboiu. Trebuie să declarăm aceasta în chip hotărît". Tot astfel cugetà şi guvernul din Bucureşti. Intr'unul din ultimele sale studii, Tittoni aminteşte că d-l A. Em. Lahovary, pe atunci ministrul României la Paris, i-a atras cu insistenţă atenţiunea asupra identităţii situaţiunii ţărilor lor şi i-a propus un contact neîntrerupt între guvernele din Roma şi Bucureşti, spre a ajunge la coordonarea activităţilor lor diplomatice. Câştigat la acest plan, Tittoni îl susţinù la Consulta şi astfel se încheià înţelegerea secretă dintre marchizul di San Giuliano şi Ion I. C. Brătianu, care hotărà intrarea laolaltă în luptă a ambelor popoare.

Printr'un raport din 18 Februarie 1915, ambasadorul Italiei la Paris stăruià pe lângă Sonnino, care înlocuise pe San-Giuliano ca ministru de externe, pentru a-l convinge de necesitatea absolută a simultaneităţii acţiunii Italiei şi a României. Dacă încuviinţarea revendicărilor sale, prin pactul dela Londra din 26 Aprilie 1915, a îngăduit cu toate acestea Italiei să intre în răsboiu înaintea României, Tittoni a urmat totuşi să pregătească terenul diplomatic în vederea intervenţiunii noastre. El sprijinì călduros la Quai d'Orsay demersurile colegului său român, între altele şi în privinţa Banatului.

La 3 Maiu 1915, el spuneà preşedintelui Republicei Poincaré: „Regele Italiei doreşte mult intervenţiunea grabnică a României... Va trebuì să stăruim la Petrograd ca Rusia să consimtă la oarecari concesiuni... Rusia ar fi bine inspirată dacă ar cedà puţin în ceeace priveşte Bucovina... Este în interesul Rusiei de a se arătà generoasă. Poate că ar primì chiar să dea României cel puţin o parte mică din Basarabia". Iar câte-va zile în urmă (17 Maiu), insistă în acelaş sens pe lângă primul ministru Viviani. „Dacă România nu intervine — îi spuneà el — va fi pentru Italia o decepţie şi o cauză de slăbiciune. Trebuie deci făcut imposibilul pentru a determinà România. Ajutaţi-ne să convingem pe Sazonoff. Este un om

influenţabil, care ascultă de statul major rus. Ar trebuì să facă concesiuni în spre Prut şi chiar — dacă vrea să provoace o mişcare naţională în România — ar trebuì să renunţe la Basarabia". Tittoni intervenià totodată pe lângă ministrul de externe Delcassé. La 27 Octomvrie, el se duceà din nou la Poincaré, spre a-i vorbì de România: „Vin din partea Guvernului meu spre a vă informà că nu trebuie pierdut prilejul de a provocà intrarea în acţiunea a României. Singurul mijloc pentru a ajunge la această ţintă este concentrarea imediată de trupe ruse la graniţă. Dar, odată aceste trupe pregătite, Rusia trebuie să spună Românilor: «Sunteţi dispuşi să ne lăsaţi să trecem şi să ne ajutaţi, dacă atacăm Bulgaria? Sau preferaţi să ne daţi concursul vostru, dacă vă ajutăm să intraţi în Transilvania?» Dacă Rusia ar oferì astfel României de a cooperà cu dânsa la îndeplinirea năzuinţelor ei naţionale, d. Brătianu s'ar vedeà silit de opinia publică a declarà răsboiu Austriei. Poincaré rugă îndată pe Viviani să facă pe lângă guvernul din Petrograd demersurile suggerate de ambasadorul italian [1]).

Odată armata română alăturată oştilor aliate, Tittoni intervenì — pe ziua de 19 August 1916 — pentru ca să i se trimită armamentul şi muniţiile de care ea aveà nevoie. In acelaş timp, el cereà ca trupe ruse cât mai numeroase să vină în ajutorul ei, pe frontul dobrogean.

Anii de crudă mucenicie, de vitejie înfrăţită cu durere trecură în sfârşit. Neamul românesc care-şi închegase cu sânge unitatea, aveà de apărat acum, la masa verde, hotarele sale fireşti. Printre cei care-l ajutară în acele ceasuri înfrigurate a fost şi Tittoni, prietenul de totdeauna. Ministru de externe al ţării lui şi şef al delegaţiunii italiene la Conferinţa de pace din Paris, între 21 Iunie şi 23 Noemvrie 1919, el jucà un rol de căpetenie în areopagul care statorniciă condiţiunile păcii. Ca italian, apără revendicările guvernului din Roma, în deosebi în ce priveşte Fiume, încheià cu Franţa un acord relativ la Tunisia şi Tripolitania, stabilià cu Beneş raporturile economice viitoare italo-cehoslovace. Ca reprezentant al unei

---

[1]) Raymond Poincaré, *Au Service de la France, Neuf années de Souvenirs*, Paris, Plon, 1930—1931: Vol. VI *(Les Tranchées)*, pp. 188 şi 210, Vol. VII *(Guerre de Siège)*, pag. 204.

mari puteri aliate, colaborà cu Hoover, actualul preşedinte al Statelor-Unite, pe atunci directorul serviciului de aprovizionare american, la repartizarea aprovizionărilor şi a stocurilor de cărbune, şi, în acelaş timp, tratà cu Venizelos stabilirea graniţei greco-bulgare. Pe noi fireşte că ne interesează mai ales partea ce a avut Tittoni la deslegarea problemelor româneşti, când a câştigat drepturi nouă la recunoştinţa noastră.

In timpul ocupării Budapestei de trupele române, preşedintele delegaţiunii italiene arătà, împreună cu mareşalul Foch, plenipotenţiarilor aliaţi — în deosebi acelora cari voiau să se opună înaintării noastre printr'o notă cominatorie — însemnătatea strălucitului fapt de arme care, înăbuşind bolşevismul în Ungaria, aduceà un folos nepreţuit întregei civilizaţiuni europene.

Deasemeni, Tittoni a stăruit la Conferinţă pentru recunoaşterea unirei Basarabiei cu România şi, în rezolvarea diferitelor chestiuni ce ne priviau, nu s'a despărţit o clipă — cum o spune în însemnările lui — de plenipotenţiarii ţării surori: Ion I. C. Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod şi Nicolae Mişu.

Ales preşedinte al Senatului, în Decembrie 1919, Tittoni nu încetează a întrebuinţà marea autoritate ce i-o dau serviciile aduse patriei şi înalta sa situaţiune pentru a contribuì la strângerea relaţiunilor dintre Italia şi România. Din desele sale convorbiri, fie la Roma, fie în proprietatea sa La Manziana, cu d-l A. Em. Lahovary, ministrul României pe lângă Quirinal, se convinse că guvernul din Bucureşti ar consideră ratificarea de către Italia a tratatului din 1920 asupra Basarabiei ca o dovadă de lealitate şi de prietenie sinceră. Spre această ţintă au tins sforţările preşedintelui Senatului italian şi desigur că ele nu vor fi fost străine de hotărîrea luată.

Spre a sublinià însemnătatea faptului, el a scris studiul său „Basarabia, România şi Italia", publicat în „Nuova Antologia" din Roma (1 Aprilie 1927, pag. 257) şi, în traducere, în „Convorbiri Literare" (Maiu 1927). Primul secretar de atunci al Legaţiunii noastre din Roma a fost rugat de dânsul a-l ajutà să adune datele necesare acestei lucrări şi el nu va uità niciodată dragostea şi interesul cu care Tittoni scotocià trecutul şi urmărià evoluţiunea neamului românesc.

Numit în Decembrie 1928, preşedinte al Academiei Italiei, marele bărbat de stat părăsì activitatea politică spre a-şi închinà ultimii ani ai vieţii, Istoriei. Dar interesul său pentru România îl trecù ginerelui său, d-l Ministru Preziosi, care reprezintă cu atâta distincţiune ţara sa printre noi.

Acum, Tittoni a trecut pragul veşniciei şi icoana sa va fi statornicită în istoria Italiei. Dar şi poporul nostru, care ştie să-şi amintească de acei cari l-au ajutat în clipe grele, nu va uità pe Tittoni şi-l va aşezà în rândul marilor prieteni ai României.

R. V. Bossy.

STANŢE

In noapte

Palidă coboară noaptea
Treptele uşor,
Cântec împletit din lacrimi
Picură'n pridvor.

Jalea cântecului curmă
Liniştea pe drum,
Poate-i clipa cea din urmă
Când l-aud acum.

Despărţire

Dacă plec de lângă tine
Singur şi strein:
E că azi paharul vieţei
Plin e cu venin,

Şi de plec în lumea largă
Trist şi îngheţat:
E că visul de iubire
Tu l-ai sfărâmat.